VADEMECUM DER BOUWVAKKEN

ANNO 1886

ANNO 1913

BIBLIOTHEEK VAN DE Technische Hoogeschool DELFT

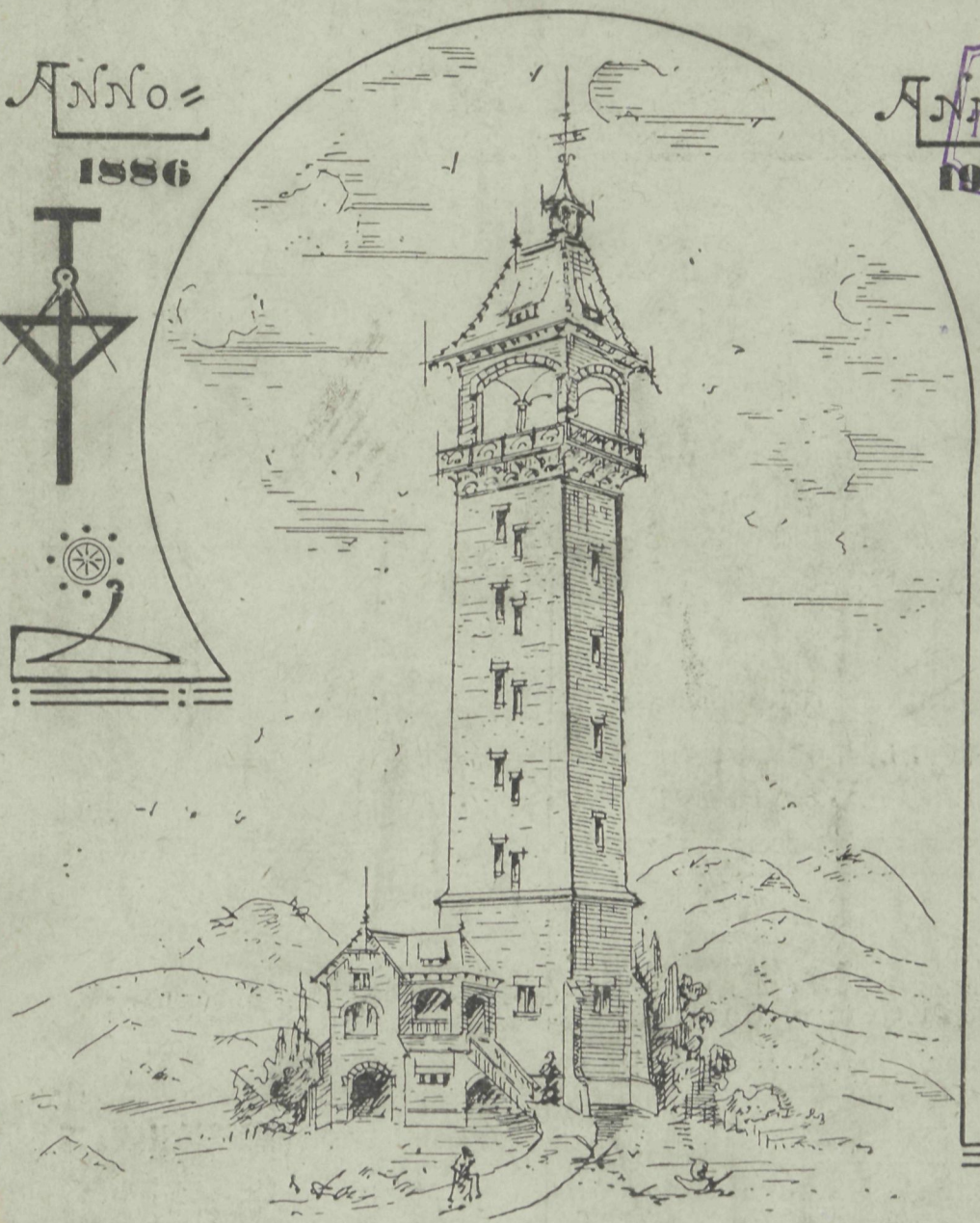

JR.

27ste JAARGANG

REDACTIE. PRINSENGRACHT. No 542 AMSTERDAM.

VADEMECUM

DER

BOUWVAKKEN.

ZEVEN-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

AMSTERDAM 1912.

13.1.56

ZEVEN-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

INHOUD.

AFLEVERING 1. Plaat. **Ontwerp van een hotel,** door **M. Kuyper Czn.** — 1912. — De Amsterdamsche poort te Haarlem. — Rembrandt's Nachtwacht. — Belijmd hout. — Examens der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in 1912. — Boekhouding. — Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap, Rotterdam: Arbeiderswoning-meubileering van Ons Huis te Rotterdam; Een reclame-biljet voor de door de Vereeniging »Tentoonstelling Dordrecht en Omstreken« te houden tentoonstelling, gedurende de maanden Juli, Augustus en September 1912. — Vierjaarlijksche tentoonstelling te Amsterdam.

„ 2. Plaat. **Ontwerp van een heerenbehuizing,** door **I. G. Koning.** — A. C. Bleys. — Bij de tekstfiguren. — Nieuwe uitgave. — Prijsvragen: Vereeniging voor stalverbetering in Noordbrabant; Arbeiderswoning-meubileering van »Ons Huis« te Rotterdam; I. H. Leliman; Museum voor moderne kunstnijverheid. — De Schouwburg te 's Gravenhage.

„ 3. Plaat. **Hotelgevel,** door **M. Kuyper Czn.** — De kern van Amsterdam. — Architectuurbeschouwingen over Amerika. — Bij de tekstfiguren. — Prijsvragen: Juryrapport I. H. Leliman, Prijsvraag B, Afsluiting van het Leidscheplein; Arbeiderswoning-meubileering van »Ons Huis«, te Rotterdam.

„ 4. Plaat. **Ontwerp van een draaibrug,** door **H. E. Wieringa.** — Het Museum om het het Rijksmuseum. — Prijsvragen — Nationale prijsvraag van het Centraal blad der Bouwbedrijven. — Bij de tekstfiguren. — Examens voor bouwkundig teekenaar en uitvoerder van bouwwerken, ingesteld door de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst en af te nemen in 1912. — Eere-prijsvraag-Godefroy. — Studie-prijsvraag voor een architectenhuis.

„ 5. Plaat. **Villa.** door **F. Middendorp.** — Bouwen en sloopen. — De firma de Wed. J. Ahrend & Zoon's uitgaven. — Bij de tekstfiguren. — Eere-prijsvraag Godefroy. — Nationale bouwkundige studie-prijsvraag: Landelijke woning, uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche baksteenfabrikanten. — Vochtwerende middelen. — Prijsvraag arbeiderswoningmeubileering van »Ons Huis« te Rotterdam.

„ 6. Plaat. **Woningen van de bouwvereeniging „Volkshuisvesting" te Zeist,** door **J. J. van Straalen.** — Bij de teksfiguren. — Amsterdam's gedaanteverwisseling. — Catalogus van technische boek- en plaatwerken. — Prijsvraag: Reclamebiljet tentoonstelling Dordrecht. — Prijsvraag voor een affiche voor de Internationale gastentoonstelling te Amsterdam, September—October 1912. — Prijsvraag voor ontwerpen van woningen voor landarbeiders met klein grondgebruik, uitgeschreven door de Koninklijke Nederlandsche landbouwvereeniging, ter gelegenheid van de Nationale en Internationale landbouwtentoonstelling te 's Gravenhage in September 1913. — Prijsvraag voor ontwerpen van boerderijen op heide-ontginningen, uitgeschreven door idem. — Eere-prijsvraag Godefroy. — Prijsvraag St. Cassianus, vereeniging tot drankbestrijding bij het onderwijs en de opvoeding te 's Hertogenbosch. — Prijsvraag Landelijke Woning, uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche steenfabrikanten.

„ 7. Plaat. **Melksalon,** door **H. D. Tabak.** — Het kunstenaarshuis. — Bij de tekstfiguren. — Bouwkunstveroordeelingen. — Schilder- en lakwerk. — Prijsvraag voor ontwerpen van arbeiderswoningmeubileeringen. — Prijsvraag voor een reclamebiljet voor de door de Vereeniging »Tentoonstelling 1913« te Gouda te houden tentoonstelling gedurende de maand Augustus 1913, ter gelegenheid der opening van het Vredespaleis

„ 8. Plaat. **Landhuis,** door **J. J. van Stralen.** — Beursgebouw voor de Vereeniging van den effectenhandel te Amsterdam. — Vredespaleis. — Raadhuis te Rotterdam. — De geschiedenis van de Nederlandsche bouwkunst, door A. W. Weissman. — Kleiproductententoonstelling. — Buitenlandsche technische hoogescholen. — Inertol — Schouwburgen met een beweegbaar dak. — Prijsvraag Landelijke woning, uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche baksteenfabrikanten. — De bioscoop. — Iets over Montanolin.

„ 9. Plaat. **Ontwerp van een rentenierswoning,** door **H. E. Wieringa.** — Een openlucht-museum. — Examens voor bouwkundig opzichter, bouwkundig teekenaar en onderbaas, in 1912, ingesteld door de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst. — De verwarming van kerkruimten. — Verandering van gebouwen. — Bouwfragmenten.

„ 10. Plaat. **Ontwerp van een tramstation,** door **I. Mulder.** — Naatje van den Dam. — Een nieuw academiegebouw te Amsterdam. — Liftenfabrikaten. — Industriebeschouwing. — Museum voor kunst en geschiedenis te Genève. — Prijsvraag Raadhuis Rotterdam. — Gewapend beton voorschriften. — Prijsvraag Stadion, uitgeschreven door de Maatschappij Het Nederlandsche sportpark te Amsterdam 1912.

„ 11. Plaat. **Ontwerp van een woon- en winkelhuis door P. Molenaar.** — D. J. Sanches. — Boekuitgaven. — Een schoolgebouw. — 85 jaren, Dr. P. J. H. Cuypers. — Rotterdamsche raadhuis. — Eere-prijsvraag Godefroy, uitgeschreven door de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst. — Prijsvraag Landelijke woning. — Affiche gastentoonstelling. — Stadion der Maatschappij Het Nederlandsche sportpark, te Amsterdam.

AFLEVERING 12. Plaat. **Blok van vier arbeiderswoningen,** door **G. Geenen.** — Bouwbedrijf. — Bij de tekstfiguren. — Wentelingen van het bouwkunstrad. — Methode boetseeren. — Boekuitgaven. — Prijsvraag Stadion Maatschappij Het Nederlandsche sportpark, te Amsterdam.

„ 13. Plaat. **Ontwerp eener woning te Doorn,** door **C. Boeschoten.** — I. Kuyper. — Tentoonstelling van baksteen. — Bij de tekstfiguren. — Doorschijnend marmer. — Prijsvraag Landelijke woning, uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche baksteenfabrikanten.

„ 14. Plaat. **Vijf burgerwoningen aan den stationsweg te Franeker,** door **G. van den Berg.** — Bij de teksfiguren. — De Dambebouwing. — Concurrentie. — Tentoonstelling te Leipzig in 1913.

„ 15. Plaat. **Ontwerp van een heerenhuis,** door **Louis Hermans.** — Nieuwe uitgaven. — Bij de tekstfiguren. — De baksteententoonstelling. — Cement. — Luchtzuivering door ammoniak. — Een kolossale aardglobe. — Prijsvraag voor een kleine affiche voor de Vereeniging tot behoud van natuurschoon, te Paterswolde bij Groningen. — Programma voor een gevelwedstrijd te Groningen. — Prijsvraag reclame-biljet tentoonstelling Gouda 1913.

„ 16. Plaat. **Ontwerp van een winkelhuisgevel,** door **J. Mulder.** — De rioleering te Amsterdam. — Bij de Tekstfiguren. — Aanbouw Rijksmuseum. — Nieuw hout. — Ventilatie- en rookkappen. — Een samenspraak. — Prijsvraag stadion. — Kort uittreksel der verslagen en mededeelingen van de Afdeeling Handel. — Prijsvraag meubileering van een woning. — Prijsvraag voor een aanplakbiljet voor de Tentoonstelling De Vrouw 1813—1913.

„ 17. Plaat. **Ontwerp eener Noord-Brabantsche boerderij,** door **A. Graafland.** — Tentoonstelling Huis en tuin, in bouw, inrichting en aanleg. — IJzeren wanden ter beperking van brand. Schoorsteen van beton. — Stadion-prijsvraag. — Wallot. — Nationale vaktentoonstelling van het stucadoorsbedrijf. — Prijsvraag Schoonheidsbegrip bij ingenieursbouwwerken.

„ 18. Plaat. **Plan van een Landhuis te Lochem,** door **J. J. Hellendoorn.** — Bij de tekstfiguren. — Gewapend beton. — Een nieuwe bouwwijze voor ziekenhuizen. — Een nieuw dok te Boulogne. — Onbrandbare rieten daken. — Dr. Cuypers borstbeeld. — Beweegbare tentoonstellingen. — Tentoonstelling te Leipzig. — Nationale tentoonstelling van werkstukken het stucadoorsvak betreffend. — Prijsvragen voor een aanplakbiljet voor de E. N. T. O. S. te Amsterdam. — IJzeren verankering van bouwsteenen.

„ 19. Plaat. **Cafe restaurant met kantoorlokalen te Amsterdam,** door **G. J. Rutgers.** — Huis te Radlett. — Rieten daken. — Nationale tentoonstelling van werkstukken het stucadoorsvak betreffende. — Gewapend beton. — Een blok mahoniehout. — De internationale gastentoonstelling te Amsterdam. — De Engelsche opgravingen in Egypte. — Stadsschoon.

„ 20. Plaat. **Ontwerp van een hotel**, door **J. J. Hellendoorn.** — Nieuwe uitgaven. — Tolgaarderswoning. — Bouwfragmenten. — Monument-verval. Internationaal woningcongres. — Nationale prijsvraag van het centraalblad der bouwbedrijven. — Prijsvragen door de Vereeniging Bouwkunst en vriendschap, te Rotterdam.

„ 21. Plaat **Ontwerp van een woonhuis te Heelsum,** door **G. C. Rothuizen.** — Herstelling aangevangen. — De electrische centrale gemeente-gasfabrieken Amsterdam. — Bij de tekstfiguren. — Tentoonstelling van huis en tuin. — Peck & Co., Amsterdam. — Een nagalm. — Scheepvaarttentoonstelling E. N. T. O. S. — Prijsvaag reclamebiljet.

„ 22. Plaat. **Ontwerp van een woonhuis met kantoren te Lonneker,** door **J. J. Hellendoorn.** — J. Schotel. — Programma voor de prijsvraag van den bond van meubelfabrikanten in Nederland. — Geschiedenis der Nederlandsche bouwkunst. — Beknopt leerboek voor den timmerman. — Een echt Amerikaansch voornemen. — Gebrek aan marmer. — Prijsvragen van het genootschap Architectura et Amicitia. — Prijsvragen, — Prijsvraag Nederlandsche Tramweg-Maatschappijen te Heerenveen.

„ 23. Plaat. **Ontwerp voor eene villa,** door **W. J. B. van Aken.** — De Dam. — Bij de Tekstfiguren. — Rookvernietiging. — Natuurleven in de stad. — Boekuitgaven. — Boorpalen. — Prijsvraag E. N. T. O. S.

„ 24. Plaat. **Ontwerp van een dubbel woonhuis te Vorden,** door **J. J. Hellendoorn.** — Als het huis nagenoeg voltooid is. — Plaatwerk. Bij de tekstfiguur. — Strijd tegen de windmolens. — Examenvragen. — Prijsvragen. — Openlucht-museum.

„ 25. Plaat. **Ontwerp van een dubbel woonhuis,** door **G. C. Rothuizen.** — Op het Leidscheplein. — Bij de tekstfiguren. — Eigenaardige constructie. — Een belangrijke verbetering van Amsterdam's haven. — Acustiek-verbetering. — De stadswegen. — Beknopt leerboek der waterbouwkunde door M. B. N. Bolderman en A. W. C. Dwars. — Prijsvraag wandkalender Architectura et Amicitia.

„ 26. Plaat. **Ontwerp van twaalf woningen in drie blokken,** door **J. J. Hellendoorn.** — Bouwvaktentoonstelling te Leipzig in 1913. — Aan den Kalenderboom. — Prijsvraag voor een reclamebiljet tevens geschikt voor prentbriefkaart en sluitzegel.

EXCELSIORPLATEN.
GEBR. VAN DER VIJGH,
AMSTERDAM.

EXCELSIOR MUUR- EN PLAFONDPLATEN

vormen drooge Muren en Plafonds, welke onmiddellijk behangen en beschilderd kunnen worden.

Gewicht is lichter als eenig ander fabrikaat. Prijs zeer billijk. Vraag Monster, Brochure en Teekening. Voorgeschreven door Genie-, Rijks- en Gemeentewerken.

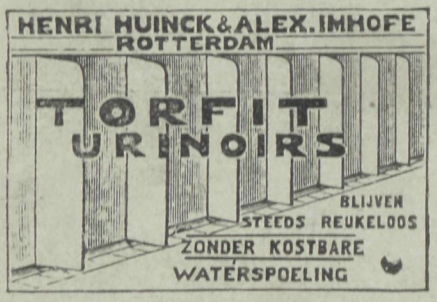

L. G. BERGMAN.

Lood- en Zinkwerker.

AANNEMER

van lood zink- en leiwerken.

dakbedekking privaatinrichtingen,

gas- en waterleidingen.

Da Costakade 34

bij de De Clercqstraat

AMSTERDAM.

TELEFOON 5977.

Firma F. ZEILINGA, Amsterdam.

Opgericht 1839. ZEILMAKERIJ BINNENKANT 38.

Magazijn van Engelsch en Hollandsch Zeildoek, Linnen, Katoenzeildoek, Dekkleedendoek, Vlaggendoek en

DEKKLEEDEN, TENTEN EN VLAGGEN TE HUUR.

Fabriek van waterdichte Dekkleeden in elke afmeting.

Inrichting tot het vervaardigen van Vlaggen.

MOLENZEILEN - TENTEN - WAGENHUIVEN - WASCHZAKKEN ENZ.

WERKPLAATSEN EN MAGAZIJN PRINS HENDRIKKADE 129.

Billijke condities. Telephoon Intercommunaal 1709.

MARMEREN SCHOORSTEENMANTELS G. en J. COOL,

AMSTERDAM. ROTTERDAM. UTRECHT.

Druk van J. CLAUSEN, St. Jansstraat 40 Amsterdam.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

4 Januari 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 1

Bij de Platen.

Ontwerp van een Hotel

door M. KUYPER Czn.

Zooals de plannen doen zien, betreft het de verbouwing van een bestaand hotel in een onzer hoofdsteden.

Het plan heeft niettegenstaande den onvoordeeligen vorm toch een zeer gunstige verdeeling verkregen. De gevel is goed geslaagd, van flinke en regelmatige verhoudingen en op de daarvoor geschikte punten van versieringen voorzien, daarbij op zeer gelukkige wijze bekroond door de rijzig opgaande gedeelten. Deze gevel heeft weder het goede in zich, velen te zullen voldoen en met den tijd mede te gaan, zonder in het overdreven rechtlijnige en armoedige te vervallen. De bouwmeester M. Kuyper Czn. van wien wij meermalen dergelijke ontwerpen mochten reproduceeren, heeft hiermede de serie er van vergroot, en daarmede ons in kennis gebracht met een bouwwerk, dat, zoo het tot uitvoering komt, voorzeker de aandacht zal vragen.

1912.

Voor wij de aandacht op 1912 vestigen een enkele terugblik op 1911. — Inderdaad het was voor de bouwkunst een hoogst belangrijk jaar een jaar dat zijn tweede niet kent, wat betreft het bewustzijn dat het Vereenigingsleven veel vermag om de kunst te bevorderen en het wanstaltige uit onze omgeving te verwijderen. Wat een dankbaar slot werd er aan dit jaar in dat opzicht gegeven toen zoovelen optrokken en samen kwamen om de schoonheid van Nederland door de architectuur verkregen te vergrooten, hoe dapper heeft Heemschut niet mede gewerkt, om die gedrochtelijke steeds aangroeiende reclamemiddelen langs den weg een tot hiertoe en niet verder toe te roepen. Overal, in iedere stad tot zelfs in de dorpen toe, ontstond het begrip dat er leiding

moest zijn, en het onberedeneerde om ieder naar zijn inzicht te laten werken moest verdwijnen. Daar moet eenheid zijn, maar eenheid door smaak en studie gevormd en nu is het een verblijdend verschijnsel dat daartoe juist onze bekwaamste mannen zich hebben aangegord.

Reeds is de invloed merkbaar en dat zal gaandeweg toe nemen, Nederland nog eenmaal er mogelijk toe kunnen komen den voorrang weder in te nemen. Hoe daartoe te geraken is nog een onbeantwoorde vraag, de weg is nog niet gewezen, men is het pad opgegaan waarop nog zoovele zijwegen uitloopen, het kan nog niet gezegd worden waar men zal uitkomen. Doch er is leven, en dat geeft hoop. Men ziet bouwwerken die een geest ademen waarin een zekere nieuwheid is weggelegd, die niet van armoede getuigt maar die bevallig van vorm zich aanmeld door oorspronkelijkheid en behagelijkheid. Zal dat de weg zijn, dit jaar zal er wellicht meer van doen zien. — De producten toch die om een enkel voorbeeld te noemen, te Amsterdam op het schoonste stadskwartier verrezen, kan men moeielijk aannemen, dat de uiting daarvan zijn, wij hebben hier het oog op het Museum-kwartier en het Willemspark.

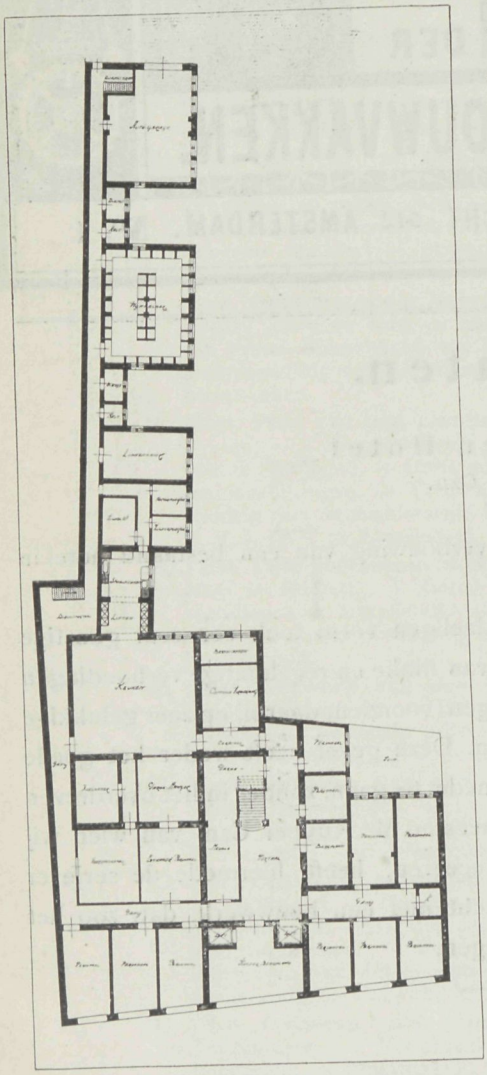

Sousterrein.

Daar zijn villa's die doen denken aan den tijd toen Arnhem in zijn uitbreiding was, ramen met lijsten en gevels met frontons enz., die bij het zien eer aan stilstand dan vooruitgang doen gelooven. Groote gebouwen met kolossale frontons waarin het middenvlak is gevuld met versieringen die aan de houtsneefiguren doen denken, huizen in het Park waar de muren menigvuldig, de ramen zeldzaam zijn en weder anderen waarvan het gouden torrenhuis uit onze jeugd tot voorbeeld heeft gediend, dat kan de uiting toch niet zijn, waar wij trachten door forsche hoofdvormen den weg tebanen. Maar er zijn vele anderen die beter begrepen zijn, waaronder wij gaarne in het Museum-kwartier de kliniek en de villa's daartegenover beschouwen. Richten wij het oog met weemoed stadwaarts waar wij Dr. Cuypers groote werk meer en meer aan de achterzijde in waarde zien afnemen door allerlei onaanzienlijke bijbouwing, het verheugt ons dat daarop ook door anderen gelet wordt en de waarschuwende stem zich doet hooren, dat werk niet voort te zetten. Wij hopen het, dat die opvatting zijn weg wel zal vinden en invloed uitoefenen. Maar met dat al strijden wij voor het behoud van het goede maar is de weg voor het nieuwe nog niet afgebakend. Mogelijk alles krijgt meer en meer weder een klassiek tintje, keeren wij nog eens terug

tot de kunst, zooals die in Engeland wordt toegepast, en de door velen zoo verachte kolommen en pilasters doen hun intrede weder. Wij hebben den invloed gezien die de Engelsche landelijke woning heeft uitgeoefend, wie weet wat de tijd omtrent het overige baart. Dat is zeker, dat er in onzen tijd gewerkt en geleerd wordt. Onze opzichters moeten bewijzen hunner bekwaamheid overleggen niet gering te schatten; onze bouwmeesters moeten mannen zijn niet alleen met vakkennis maar met zulke uitgebreide kennis toegerust, dat zij overal te huis zijn wereldburgers moeten zijn; onze ingenieurs hebben door ijzer en cement een geheel nieuwe nijverheid geschapen, die in den plotselingen vooruitgang een groote wijziging bracht op kunstgebied; onze aannemers die vroeger van de schaafbank naar de kantoorstoel wipten, moeten mannen van studie zijn, technisch ontwikkeld en wij denken slechts aan hen die de Aannemersbond vormen, welk een ontzaggelijke wijziging bij vroeger. Dat alles ademt een geest, Vooruit, in kennis en in wetenschap en het gevolg zal daarvan zijn dat wij in ons land op betere banen zullen komen, het gestumper van enkelen dezer dagen zal vergeten raken. Wanneer wij dat alles bedenken dan is voor 1912 de toekomst goed, er zijn wegwijzers genoeg, welnu raadplegen wij die, en de uitslag zal voldoen.

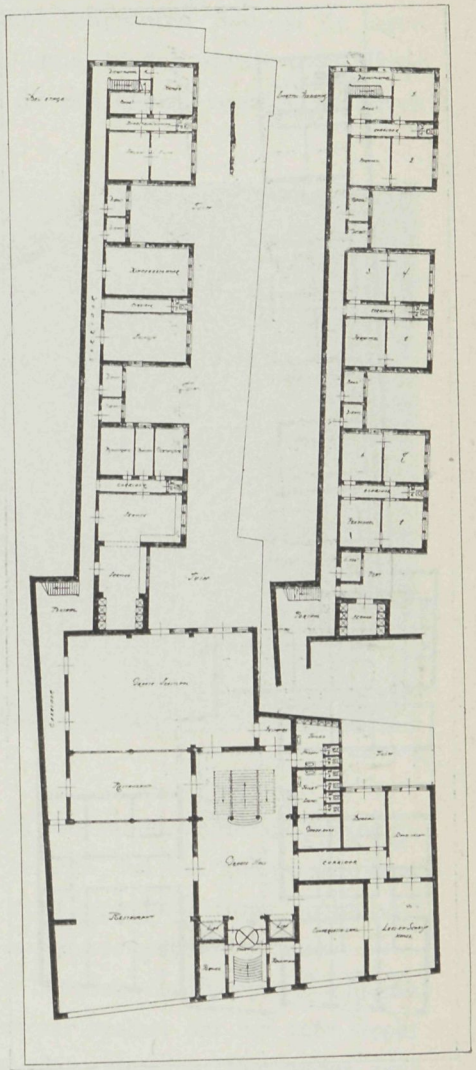

Beganen grond en entresol.

De Amsterdamsche Poort te Haarlem.

Het Bouwkundig Weekblad geeft de vier plannen, die voor de verandering van dit bouwwerk zijn aan de hand gedaan, op flinke schaal te zien. — De plannen zijn: 1e van B. en W. en laten de Poort geheel in den ouden toestand; maar leggen de verkeersweg terzijde daarvan, zoodat hierdoor de Poort in al zijn eigenaardig schoon wordt behouden, echter de bestemming als doorgang gaat missen. Ontwerp N°. 2 is van den heer Dumont, die evenzoo de Poort behoudt, de doorgang laat blijven, daarvoor de brug laat bestaan en terzijde eveneens den grooten verkeersweg aanbrengt welke twee wegen gescheiden zijn door een open watervlakte. Op die wijze behoudt de Poort zijn geheele waarde en komt het ons voor dat dit een der beste oplossingen is. N°. 3 ontwerp van den heer Lasschuit vereenigt beide wegen tot een, maar krijgt door dat het open tusschenvak hier vervalt de toren een scheef aanzien, aan den eenen kant rijst het bouwwerk uit het water op, aan den anderen rust het op het brugvlak, wat een minder gelukkig schoon te zien geeft. N°. 4 is van den heer Weissman. Deze plaatst

de Poort op een pleintje. Met die operatie gaat de geheele voeting die op het watervlak rust uit het gezicht en wordt de Poort een bouwwerk zonder een naar verhouding zijnd voetstuk, daarbij komt het te staan als op een presenteerblaadje en gaat alle karakter er van verloren. Het laatste ontwerp verdient zeker de minste aanbeveling, men verkorte het bouwwerk niet, het is daargesteld aan een watervlakte en rijst daaruit op, de bouwmeester heeft daarmede uitstekend rekening gehouden. Deze waarde te doen blijven, bieden alleen de beide eerste ontwerpen aan, waarvan het laatste dezer twee ons het meest geschikt voorkomt.

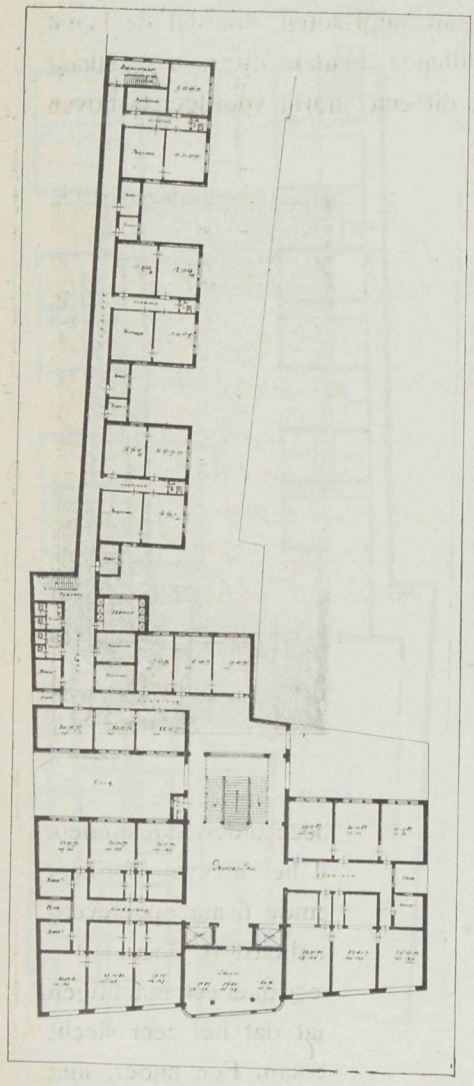

1ste, 2de, 3de, 4de en voorgedeelte 5de verdieping.

Rembrandt's Nachtwacht.

Wat is er al niet getooverd om aan de Nachtwacht de nieuwheid terug te geven, die de schilderij bij de voltooiing eigen was. De jaren hadden dit achter een waas verborgen, en hoewel telkens weder onder handen genomen, bleef het den kunstkenner niet voldoen die er meer op zag, dan de gewone bezoekers mogelijk was. Thans is het schilderstuk weder eenigen tijd onzichtbaar geweest, en teruggekeerd op de oude plaats, maar met een hoogst gelukkig succes. Wanneer de bewerking die er aan geschiedt is, geene nieuwe hinderpalen aanwijst, door bijvoorbeeld het spoedig opnemen van matheid, dan heeft de verdienstelijke bewerking die het meesterstuk thans onderging, het de oorspronkelijkheid nabij gebracht. 't Is ontzaggelijk in waarde bij de beschouwing vermeerdert, personen die in den duisteren achtergrond waren verdwenen, zijn teruggekeerd, en het is met bewondering dat men dien ongeëvenaarden arbeid thans beschouwt. Het is een wandeling naar het Rijks-Museum waard.

Belijmd hout.

Wij hebben het genoegen onze lezers hierbij aan te bieden een kiekje uit het in aanbouw zijnde groote gebouw der Maatschappij Zuiderbad te Amsterdam, en vonden aanleiding tot de plaatsing van dit kiekje in het feit dat voor de dakbetimmering van genoemd gebouw een materiaal is gebruikt, dat waarschijnlijk voor velen onzer lezers nog een onbekende zal zijn. Wij doelen hier op het z. g. n. belijmde hout, dat wordt geleverd door de N. V. Houtindustrie »Picus«, v./h. J. Brüning & Zoon te Eindhoven.

Deze platen (Triplex en Multiplex) zijn samengesteld uit drie of meer lagen hout, die kruiselings verlijmd zijn door middel van onoplosbaren lijm, zij worden geleverd in iedere gewenschte dikte vanaf 4 tot 40 m.M.

Door de bijzondere samenstelling van den lijm, z. g. n. cement-lijn, waarvan echter de nadere analyse een geheim is der fabriceerende firma, zijn de platen volkomen tegen vocht bestand, en verkrijgen zij een buitengewonen weerstand.

Krimpen en uitzetten is bij deze platen absoluut uitgesloten, doordat de lagen kruiselings verlijmd zijn, en de draden der verschillende bladen dwars over elkaâr komen te liggen. Het behoeft wel geen betoog, dat dit een enorm voordeel is boven massief hout.

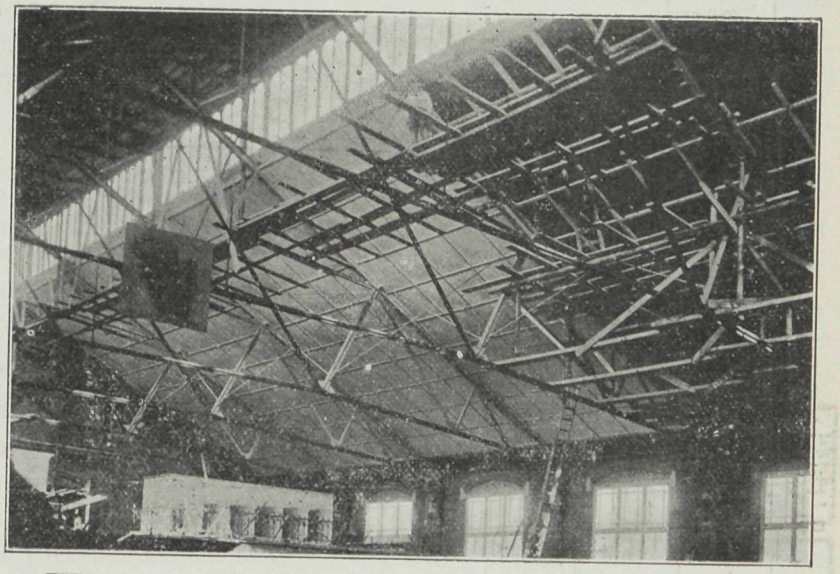

Hierbij komt dat door den grooteren weerstand het verlijmde hout veel dunner dan massief hout genomen kan worden, waardoor ook de kosten niet hooger zullen zijn.

Eene zeer ruime toepassing is voor dit belijmde hout te vinden. Wezen wij hierboven reeds op de verwerking voor dak-betimmering ; ook voor tallooze andere doeleinden, als deurpaneelen, lambrispaneelen, plafonds, luiken enz. enz., zal het nieuwe fabrikaat zijnen weg ongetwijfeld vinden. De platen worden door genoemde firma opgeleverd geheel vlak, en behoeven slechts op maat gezaagd te worden om dienst te doen.

Het den laatsten tijd vaak gebruikte Eternit zal in het nieuwe artikel een machtigen concurrent vinden. Terwijl bij Eternit het groote bezwaar bestaat dat het zeer slecht verf houdt, kleeft dit euvel het belijmde hout natuurlijk niet aan. Een ander, niet minder belangrijk voordeel ligt daarin, dat het belijmde hout veel lichter is, wat o. a. voor plafonds van zeer veel belang is.

Wij houden ons overtuigd dat dit nieuwe artikel, dat in Holland wordt vervaardigd, zijn weg wel zal vinden, en kunnen het ten zeerste voor een ruim gebruik aanbevelen.

Examens der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in 1912.

Op Maandag 26 Februari en volgende dagen zal worden afgenomen het *examen voor het Diploma van Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij volgens besluit van de Algemeene Vergadering van 28 Mei 1891, herzien op de Algemeene Vergadering van 27 Sept. 1907 en goedgekeurd bij ministerieele beschikking.

Op Maandag 18 Maart en volgende dagen zal worden afgenomen het *examen voor het Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij volgens besluit van de Algemeene Vergadering van 27 September 1907, en goedgekeurd bij ministerieele beschikking.

Op Maandag 25 Maart en volgende dagen zal worden afgenomen het *examen voor het Diploma van Bouwkundig Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas)*. ingesteld door de Maatschappij volgens besluit van de Algemeene Vergadering van 23 September 1909 en goedgekeurd bij ministerieele beschikking.

De examens worden afgenomen in het gebouw van genoemde Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam en moeten zij, die deze, of een dezer examens wenschen af te leggen daarvan schriftelijk mededeeling doen *vóór* 15 *Januari* 1912 aan het bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld en zal aan hen, die zich hebben aangemeld, tijdig alle vereischte inlichtingen worden verstrekt. Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

Namens het Hoofdbestuur der Maatschappij
tot Bevordering der Bouwkunst.
J. Gratama, *Secretaris*.

Boekhouding.

De uitgave Boekhouding der Bouwbedrijven, handleiding ten dienste van praktijk en onderwijs door I. Hoffmann, is bij de uitgave zeer gunstig beoordeeld en ontvangen. Thans is verschenen de uitgave van denzelfden schrijver, *Oefenmateriaal*, zich aansluitende bij de eerstgenoemde, waarom wij hierop de aandacht vestigen. Nu van de boekhouding meer dan vroeger wordt verlangd, is het zaak, deze uitgaven bij de studie te raadplegen. Prijs *f* 1.—.

Prijsvragen.

Bouwkunst en Vriendschap, Rotterdam.

De ingekomen ontwerpen naar aanleiding van de prijsvragen dit jaar door Bouwkunst en Vriendschap uitgeschreven, werden 13 dezer beoordeeld.

Gevraagd was,

1. Een ontwerp voor een café-restaurant met aanlegsteigers voor roei- en zeilbooten, gelegen in een park aan een plas.

2. Een ontwerp voor een „Vignet" voor de Vereeniging.

De Jury bestaande uit de heeren J. Hanrath, P. J Houtzagers, J. Th. Kok, W. F. Overeijnder en Jan Stuyt, kenden, voor het café-restaurant den 1sten prijs toe aan het ontwerp motto „Roemah makan" ingezonden door den heer L. Streefkerk, Amsterdam. 2e Prijs motto B. en V. (in cirkel geteekend) ingezonden door den heer C. Hoogeveen, Rotterdam. 3e Prijs motto Ster (in cirkel geteekend) ingezonden door den heer B. v, d. Lecq, Rotterdam. Aan géén der ontwerpen voor een vignet kon een der uitgeloofde prijzen worden toegekend. De Jury besloot echter aan elk der motto's „Corry" en „Labour" de helft der premie aan den 1sten prijs verbonden aan te bieden en aan het motto „de bloeiende boom" een premie.

Als inzenders maakten zich respectievelijk bekend de heeren L. Groen te Alkmaar, D. J. van Bergeren en D. J. v. d. Laan te Rotterdam.

Arbeiderswoning-Meubileeringen van „Ons Huis" te Rotterdam.

De Directeur van „Ons Huis" maakt bij deze, namens de Jury, de volgende ingekomen vragen en daarop gegeven antwoorden bekend:

Vraag. 1. Is het geoorloofd in het grootere woningtype die deur der slaapkamer, welke is

aangebracht in den rechtschen wand te verplaatsen in de richting van de keuken, met het oog op plaatsing van het bed?

Antwoord: Daartegen bestaat geen bezwaar.

Vraag 2. Moet de kleine slaapkamer van het groote woningtype als logeer-, of als kinderkamer opgevat worden?

Antwoord: Bij voorkeur als slaapkamer voor huisgenooten.

Vraag 3. Wordt ten aanzien der meubelen een gespecificeerde opgaaf verlangd van elk onderdeel?

Antwoord: Omtrent elk meubel wordt gespecificeerde opgaaf verlangd, zoowel ter beoordeeling van de prijzen, als opdat elk meubel afzonderlijk verkocht kan worden.

Verder ingekomen de volgende vragen.

4. Wat is de bedoeling van den doorloop tusschen keuken en woonkamer van het kleine type?

5. Is dit een tijdelijke doorgang, zoodat in werkelijkheid een kast gemaakt moet worden? Of is dit slechts een portaaltje?

6. Mogen er vele kasten voor hang- en legkast ontworpen worden?

7. Is het verplichtend de schoorsteenen in den hoek te plaatsen?

8. Voor het slaapkamer-ameublement moet zeker op een twee-persoons-ledikant gerekend worden?

Antwoorden.

Vragen 4 en 5. De doorgang tusschen kamer en keuken in het kleine woningtype is, evenals sommige andere doorgangen, slechts tijdelijk en zal in werkelijkheid vervallen.

Vraag 6. Vaste kasten, alsmede trap, W. C. enz., zijn gemakshalve niet in het tentoonstellingsplan opgenomen, doch zullen in werkelijkheid niet mogen ontbreken.

Vraag 7. De schoorsteenen mogen verplaatst worden.

Vraag 8. De afmeting der ledikanten wordt vrijgelaten.

A. de Koe, *Directeur*.

EEN RECLAMEBILJET

VOOR DE DOOR DE VEREENIGING „TENTOONSTELLING DORDRECHT EN OMSTREKEN", GEVESTIGD TE DORDRECHT, TE HOUDEN TENTOONSTELLING, GEDURENDE DE MAANDEN JULI, AUGUSTUS EN SEPTEMBER 1912.

Verlangd wordt een pakkende reclameplaat, zoo mogelijk in overeenstemming met het doel der Vereeniging, dat in Art. 3 der Statuten is omschreven als volgt: „De Vereeniging stelt zich ten doel te Dordrecht een Tentoonstelling te organiseeren, waarop voornamelijk zullen worden tentoongesteld of in beeld gebracht de Handel, Industrie, Scheepvaart, Land- en Tuinbouw, Nering en Bedrijf, Scheepsbouw, Schilderkunst, Muziek, Architectuur, Verkeerswegen, Onderwijs, Sport, en al datgene, wat op eenig gebied werd of wordt voortgebracht, geschiedt of geschiedt is in de gemeenten Dordrecht, Dubbeldam, 's-Gravendeel, Puttershoek, Zwijndrecht, H.-I.-Ambacht, Ridderkerk, Sliedrecht, Papendrecht, Alblasserdam en Nieuw-Lekkerland". De teekening moet zijn op ware grootte, geschikt voor litografische reproductie in twee kleuren; de kleuren naast elkaar.

Gewenscht is, dat de ontwerper bij eventueele bekroning zelf de teekening voor den druk gereedmaakt. De papiermaat van het reclamebiljet moet zijn 67 bij 88 cM. De keuze der papierkleur is vrij. Op het biljet moet in flinke, duidelijke letters te lezen zijn: „Tentoonstelling Dordrecht en Omstreken 6 Juli—15 September 1912." Het ontwerp moet geschikt zijn om, verkleind, als sluitzegel gebruikt te kunnen worden. De mededinging is opengesteld voor alle Nederlanders. De ontwerpen blijven het eigendom van de inzenders, echter behoudt de Vereeniging „Tentoonstelling Dordrecht en Omstreken" zich voor deze desgewenscht gedurende ongeveer 14 dagen te Dordrecht ten toon te stellen. Gedurende den tijd, dat de ontwerpen onder berusting der Vereeniging zijn, zullen zij tegen brandschade verzekerd zijn.

Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van *f* 125.— en als tweede prijs een bedrag van *f* 50 — toe te kennen aan die ontwerpen, welke daarvoor door de Jury worden aangewezen. De Jury is gerechtigd om, indien naar haar oordeel geen der ingekomen ontwerpen voor den eersten prijs voldoet, het totaal bedrag der prijzen onder de inzenders van eenige der beste ontwerpen te verdeelen.

De Jury is gerechtigd ondergeschikte wijzigingen in het ontwerp aan het toekennen van den eersten prijs te verbinden. Tevens kan de Jury voorstellen doen tot gedeeltelijke prijs-toekenning indien de hoeveelheid en de hoedanigheid der inzendingen daartoe aanleiding geven.

De ontwerpen moeten vrachtvrij vóór of op 15 Februari 1912 aan het adres van den Alg. Secretaris der Vereeniging: Wolwevershaven 55, te Dordrecht, ingekomen zijn. Zij moeten plat verpakt zijn en voor zoover niet op carton geteekend, op stevig carton zijn opgezet. De ontwerpen moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld gaan van een correspondentie-adres en van een verzegelde envelop, voorzien met hetzelfde motto, en inhoudende naam, beroep en adres van den ontwerper. De ontwerpen zullen binnen twee maanden na de uitspraak der jury, franco aan het opgegeven correspondentie-adres worden teruggezonden.

Vereeniging „Tentoonstelling Dordrecht en Omstreken".
H. DE GRAAF, Voorzitter.
Mr. J. H. MULOCK HOUWER, Alg. Secretaris.

Jury:

B. van Bilderbeek, Architect te Dordrecht.

P. J. Bos, Kunstschilder te Dordrecht.

W. Kromhout Czn., Architect, Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam.

R. Lary, Kunstschilder te Dordrecht.

Huib Luns, Kunstschilder, Hoofdleeraar a. d. Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam.

Plaatvervangend Jury-lid:

H. de Graaf, Voorzitter Vereeniging „Tentoonstelling Dordrecht en Omstreken"

Programma's worden op aanvraag franco toegezonden door den Secretaris der Vereeniging: Wolwevershaven 55, te Dordrecht.

Vierjaarlijksche tentoonstelling te Amsterdam.

Naar aanleiding der afkeuring omtrent den vorm voor de gekozen affiche, is het navolgende adres verzonden:

Aan de Commissie van Voorbereiding voor de Vierjaarlijksche tentoonstelling te Amsterdam.

WeledelGeb. Heeren.

Het bestuur der Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst,

vernomen hebbende uit de dagbladen, dat bij Uwe commissie het plan voorzit de affiche voor „de vierjaarlijksche" van 1912 te doen bestaan uit een vergrooting van één van Rembrandts teekeningen, waaromheen het opschrift;

vermeenende,

dat een affiche op eene dergelijke wijze verkregen geen aanspraak mag maken op een behoorlijke, in de lijn van onzen tijd vallende, oplossing;

dat een dergelijke affiche, aankondigend eene zoo bij uitstek belangrijke internationale tentoonstelling van kunstwerken, behoort te spreken van de hooge artistieke ontwikkeling en het kunnen van de Nederlandsche sierkunstenaars;

dat deze kunstenaars afdoende hebben bewezen in staat te zijn een onderwerp als hier geboden op alleszins waardige wijze te vertolken;

wendt zich tot Uwe college met het beleefd doch dringend verzoek alsnog ertoe te besluiten, dat òf door middel van eene prijsvraag òf door opdracht aan een erkend bekwaam modern sierkunstenaar een affiche worde verkregen, dat de a.s. vierjaarlijksche op volkomen waardige wijze zal aankondigen, en dat vertolken zal de krachtige en hooge inspiratie. waartoe deze tentoonstelling aanleiding geeft.

Namens het Bestuur der Nederlandsche Vereeniging
voor Ambachts- en Nijverheidskunst:
JAC. VAN DEN BOSCH, *Voorzitter*
L. ZWIERS, *Secretaris.*

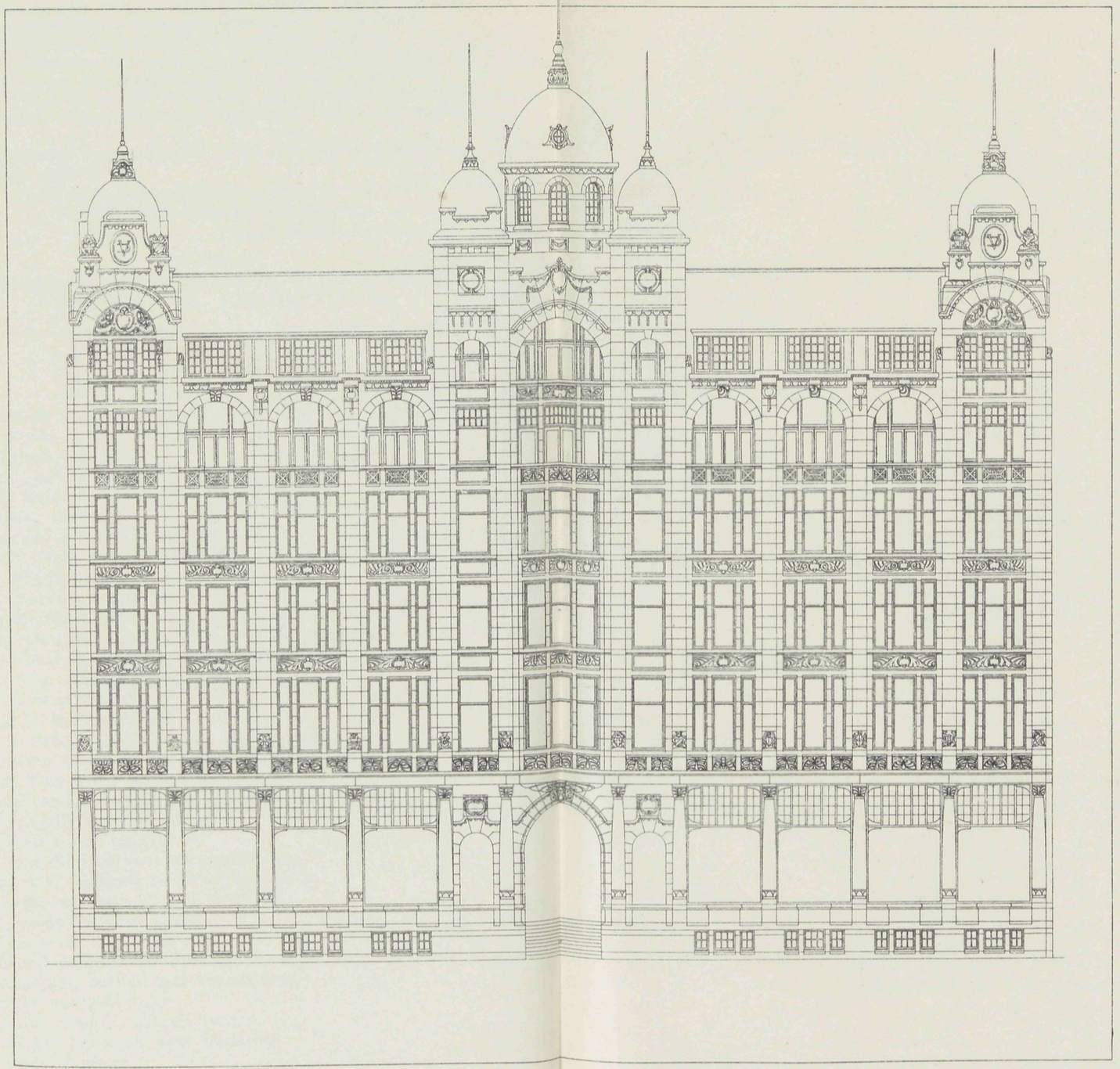

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

18 Januari 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 2

Bij de Platen.

Ontwerp van een heerenbehuizing,
door I. G. KONING.

Van den heer I. G. Koning te Delfzijl werd ons dit ontwerp ter opname afgestaan. Het plan is niet ongeriefelijk, rechts van den gang suite, daarachter de keuken met een afzonderlijken toegang en geheel afgesloten van het overige deel der woning. Links salon, serre en slaapkamer. Op de bovenverdieping onder de kap, slaapkamer en zolder. De gevels zijn eenvoudig van opvatting, de verschillende terugsprongen door de planverdeeling aangegeven, brengen daarin een aangename breking.

A. C. BLEIJS.

Maandag 15 dezer werd op het R. K. kerkhof »de Liefde" te Amsterdam de bouwmeester A. C. Bleijs, begraven. Te Kerk-Driel in het Liefdegesticht overleden, werd hij van daar overgebracht naar de hoofdstad, waar hij indertijd zoo wel bekend was en waar vele bouwwerken getuigen van zijn kennis en goede smaak. Twee van de voornaamste dier werken zijn wel de St. Nicolaaskerk en het St. Elizabethsgasthuis te Amsterdam, terwijl bovendien vele karakteristieke woningen waaronder die op het Begijnhof aan hem herinneren. — In Hoorn geboren, zag hij zich door Jhr. Opperdoes Alewijn aangemoedigd zich verder te bekwamen, dan voor het gewone timmervak. Hij toog daarom naar Antwerpen, waar de bouwmeester Leijs zijne aanvankelijke studiën leidde. Voor het eerst hoorden wij hem noemen bij eene bekroning voor de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst en gaf dat aanleiding voor hem om zich zelfstandig te vestigen. Tal van kerken en scholen werden hem nu ter uitvoering opgedragen en de bouwmeester Bleijs die een behagelijk man in den omgang was, die goeden smaak bezat en uitmuntte onder hen toen bij het bouwvak betrokken, had het geluk zich tot een

groote hoogte op te werken. Jammer dat de fout die enkele bouwmeesters uit dien tijd bezaten ook hem getrouw bleef en hij de verhouding voor den aannemer niet altijd op het gewenschte pad wist te houden, waardoor deze tegenspoed op het einde van het werk moest boeken, dit is te meer jammer, omdat Bleij· als bouwmeester vele en groote verdiensten bezat.

In de laatste jaren was Bleijs gedeeltelijk van werkkring veranderd door zijn benoeming tot Inspecteur van de volksgezondheid te 's Hertogenbosch daardoor trad hij in functie als bouwmeester meer terug. Zij die Bleijs in het bloeitijdperk hebben gekend, die meer van nabij zijn werken hebben beschouwd en de verdiensten daarin hebben gewaardeerd, brengen gaarne hulde aan den bouwmeester die door zijn verdienstelijken arbeid, nog na jaren het komende geslacht daaraan zal doen denken.

Bij de Tekstfiguren

De tekstfiguren vormen een compleet geheel. — Het is een kleine villa tevens atelier te Zeist gebouwd, naar het ontwerp van den bouwmeester J. J. van Straalen.

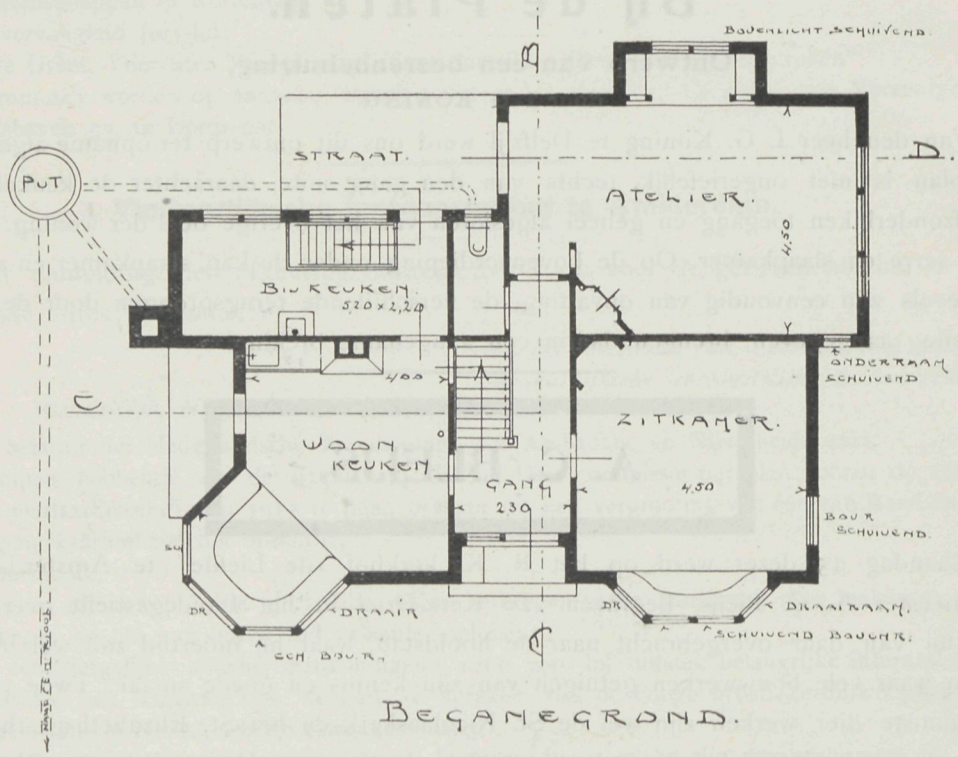

BEGANEGROND.

De ingang terug gebouwd geeft daardoor een aardig hoekje aan den voorgevel; dan komt men in den gang waaraan rechts de zitkamer, links de keuken met bijkeuken grenst. Aan het eind der gang bevindt zich het atelier. De trap is evenzoo in den gang. De bovenverdieping grootendeels onder de kap getimmerd, bestaat uit twee slaap- en een badkamer, verder zolder. Voor gezellige zitjes door uitbouwen is overal gezorgd en vooral ook bij de keuken die tevens tot woonvertrek dient. Van alle kanten gezien hebben de gevels in hunne eenvoudige opvatting toch veel dat voldoet en zich uitmuntend aanpast bij de landelijke omgeving.

Nieuwe Uitgave.

Bij de Firma Van Mantgem en De Does te Amsterdam, verscheen dezer dagen »Vraagstukken met uitgewerkte voorbeelden ter oefening in het berekenen van bouwkundige constructies«, door P. W. Scharroo.

Wij zijn meermalen in de gelegenheid geweest er op te kunnen wijzen hoe nuttig de uitgaven zijn die door den schrijver zijn daargestelt. Zij hebben het voorrecht, niet alleen tot studie te zijn voor de jongeren, maar ook voor de ouderen een groot gerief op te leveren. Vooral in onzen tijd waar nieuwheid van constructie en materiaal dagelijks voorkomt, hebben die voorlichtingen groote waarde. Die eigenschap is deze laatste uitgave in hooge mate eigen. Zij is hoogst praktisch en voor velen in den werkkring bruikbaar »vraagstukken met de oplossingen«, alzoo de geschikste bron vormend tot zelfstudie.

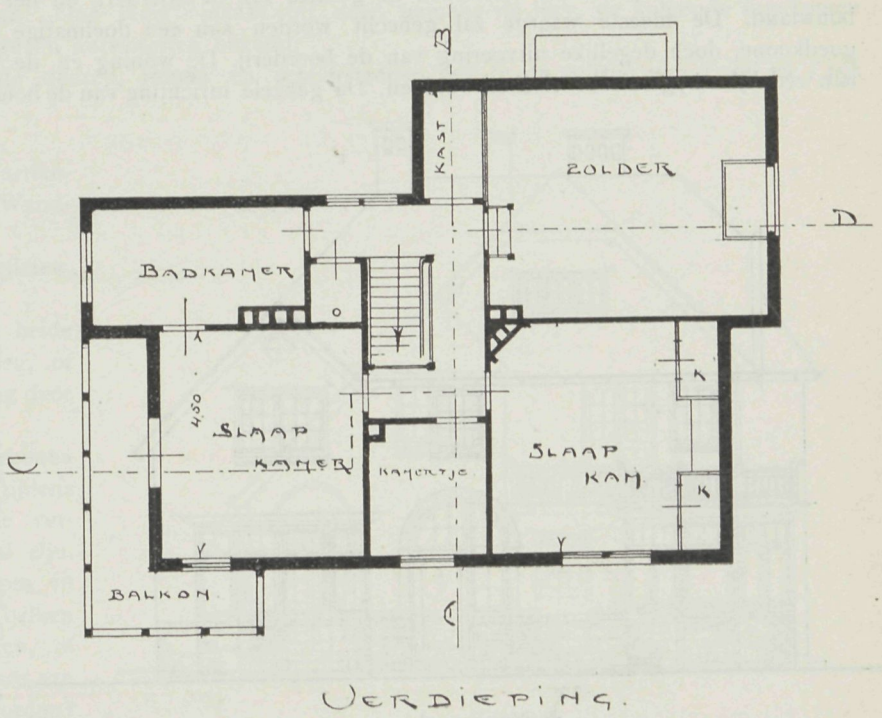

VERDIEPING.

In 281 pagina's wordt behandeld Statica; Toegepaste statica. Constructies in hout, ijzer en metselwerk. Idem in gewapend beton. — Dat is weder een uitgave die evenals Bernoulli's Vademecum een lang leven te gemoet gaat, omdat de inhoud waarde heeft. De prijs der uitgave is ingen. *f* 2.25, geb *f* 2.60.

Prijsvragen.

Door de vereeniging voor Stalverbetering in Noord-Brabant is een prijsvraag uitgeschreven voor ontwerpen van Noord-Brabantsche boerderijen.

1. Deze prijsvraag heeft ten doel een verzameling ontwerpen te krijgen van boerderijen uit de verschillende deelen der provincie Noord-Brabant, die zoowel in doelmatige inrichting als in goedkoope uitvoering en landelijk voorkomen bijzonder uitmunten.

2. Daartoe worden ontwerpen gevraagd, die zooveel mogelijk aansluiten bij de bestaande typen, maar die op grond van practisch gebleken verbeteringen of ter voldoening aan de hieronder gestelde voorwaarden van de oorsponkelijke mogen afwijken.

3. De deelnemers aan deze prijsvraag zijn gehouden één of meer Noord-Brabantsche boerderijen (waarvan opgegeven moet worden gemeente en huisnummer) aan te wijzen, die hun bij het ontwerpen voor den geest gestaan hebben.

Twee of meer personen kunnen ook te samen hun ontwerp indienen.

4. Ter beoordeeling der ontwerpen wordt een Jury benoemd, bestaande uit de adviseerende leden van de vereeniging voor stalverbetering In Noord-Brabant, practische landbouwers aan te wijzen uit de betreffende streken en één of twee architecten

5. Voor deze prijsvraag is beschikbaar een bedrag van driehonderd gulden tot toekenning van prijzen, n.l. één prijs van *f* 100, twee prijzen van *f* 50 en de verdere *f* 100 voor toekenning van eventueel kleine prijzen en van diploma's aan de ontwerpers der bekroonde ontwerpen.

De jury heeft het recht de prijzen anders te verdeelen, indien daartoe aanleiding blijkt te bestaan.

6. De ontwerper moet vermelden de grootte van de boerderij en het aantal H.A gras- en bouwland. De meeste waarde zal gehecht worden aan een doelmatige inrichting en aan een goedkoope, doch degelijke uitvoering van de boerderij. De woning en de stalinrichting moeten aan redelijke hygiënische eischen voldoen. De geheele inrichting van de boerderij zal zoodanig zijn, dat een gemakkelijk overzicht, voldoende afscheiding der verschillende bedrijfsruimten en besparing van handen-arbeid verkregen wordt. Men verlangt een landelijk voorkomen van de boerderij met vermijding van belangrijke afwijkingen van de gebruikelijke bouworden.

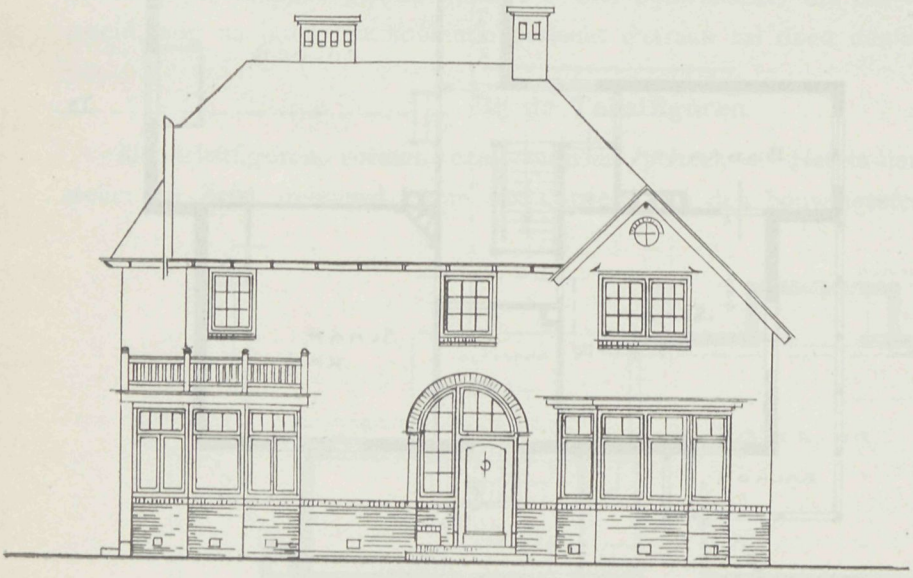

Voorgevel.

7. De inzending van de deelnemers aan de prijsvraag moet bestaan uit:

a. een teekening van het ontwerp, schaal 1 : 50 met platte grond en de verschillende doorsneden en overzichten;

b. detailteekeningen der stallen, schaal 1 : 20;

c. een beknopte beschrijving van het bedrijf, waarvoor het ontwerp gemaakt is, met vermelding van de volledige bouwkosten en van de afwijkingen van het ingezonden ontwerp ten opzichte van de boerderij(en) bedoeld in art. 3.

8. De volledige inzendingen moeten vrachtvrij voor of op den 1sten April 1912 toegezonden worden aan den secretaris der vereeniging „E Tonkes Struif" te Breda, in een verzegeld couvert, waarop een motto en vergezeld gaan met een verzegelde enveloppe het motto en de naam van den ontwerper (ontwerpers) inhoudende.

9. De jury zal met inachtname van de hierboven gestelde omschrijving en voorwaarden de verschillende ontwerpen overwegen en prijzen met diploma's toekennen aan de ontwerpen van de inzenders, welke het best aan de prijsvraag hebben voldaan.

De met prijzen van minstens *f* 25 bekroonde ontwerpen worden het eigendom der vereeniging. De andere ontwerpen en de prijzen worden binnen een maand na de uitspraak der jury aan de inzenders toegezonden.

20. Het verslag der Jury met vermelding der namen der prijswinners wordt openbaar gemaakt. Indien daartoe aanleiding blijkt te bestaan, kan bij ieder bekroond ontwerp bekend worden gemaakt de ontwerper van de boerderij, die volgens art. 3 tot voorbeeld diende

Geeft deze prijsvraag de commissie die er over gesteld is toe te zien dat de prijsvragen een behoorlijken vorm en waarborg verkrijgen, niet de gelegenheid op te treden, om te verkrijgen dat een architectonische vraag door meer dan een architect beoordeeld wordt, tevens een betere verhouding te brengen in de gestelde bekrooningen. Honderd gulden toe te kennen voor eventueel

kleine prijzen, waarvan die met *f* 25 beloond, het eigendom der Vereeniging worden, is niet bizonder royaal en verdient goeden arbeid een ruimere belooning dan een billetje van dat bedrag. Waar het de Vereeniging waarschijnlijk onbekend met een en ander te doen is, een goed resultaat te verkrijgen kan de Prijsvraag Commissie dit in de hand werken door beide bezwaren uit den weg te ruimen en de Vereeniging hierop attent te maken, te meer daar deze reeds in uitzicht stelt dat de Jury het recht heeft de prijzen anders te verdeelen. RED.

Prijsvraag arbeiderswoning-meubileeringen van „Ons Huis" te Rotterdam.

De Directeur van „Ons Huis" maakt bij deze, namens de jury, de volgende ingekomen vragen en daarop gegeven antwoorden bekend:

Vraag 9. Zijn de deuren, ramen en schoorsteenen ook in de prijzen van *f* 300 en *f* 450 begrepen?

Antwoord: Neen.

Vraag 10 Welke artikelen zijn bedoeld met „Wandversieringen"?

Antwoord: o. a. platen, photo's in lijst, enz.

Vraag 11. Is in beide woningtypen gasaanleg, of geschiedt de verlichting door petroleum?

Antwoord: Te rekenen op gasaanleg, hoewel tijdens de tentoonstelling de verlichting electrisch zal zijn.

Vraag 12. Mogen in beide woningtypen de balken in het gezicht blijven, of moeten zij door plafonds aan het oog onttrokken worden?

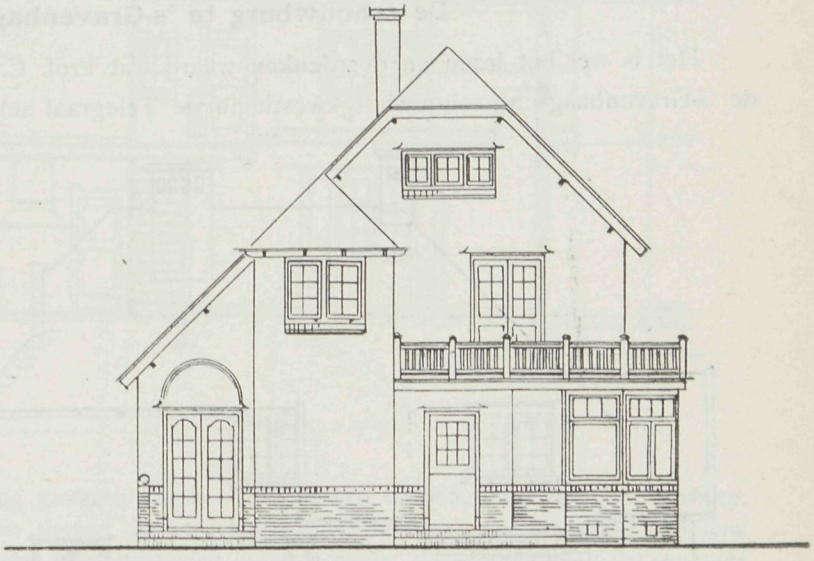

Zijgevel.

Antwoord: Het plafond moet worden opgevat als een eenvoudig gestukadoord plafond.

Vraag 13. Is in beide woningbegrootingen ook inbegrepen de keukeninventaris, waartoe o. a. behoort: vuilnisbak, emmers, trap, mandewerk, stoffers, enz.?

Antwoord: Keukengerei is er buiten gehouden.

Vraag 14. Een eenvoudige versiering der wanden, o. a. behangsel, een laag getimmerde lambriseering, of andere goedkoope wandversiering, mag dat aangenomen worden, zonder dat iets van den prijs der meubileering afgaat, als behoorende aan het huis?

Antwoord: Uitgezonderd een getimmerde lambriseering, kan een eenvoudige versiering der wanden worden aangebracht, waarvan de kosten niet onder den prijs der meubileering gerekend zullen worden.

Vraag 15. Wordt het plafond buiten beschouwing gelaten?

Antwoord: Zie antwoord op vraag 4.

Vraag 16. Worden de meubelen eerst aan een fabriek berekend, voor dat de bekroning wordt toegekend, of ze voor den opgegeven prijs te maken zijn?

Antwoord: Waarschijnlijk niet.

Vraag 17. Wordt van de kachels een teekening gevraagd of moet alleen een bedrag uitgetrokken worden, waarvoor een bij de meubelen eenigszins passende wordt uitgezocht?

Antwoord: Een teekening van den kachel is wenschelijk.

Vraag 18. Wordt op massa-productie gerekend met de meubileering. Immers het tentoongestelde zal anders het bedrag van *f* 300 of *f* 450 overschrijden?

Antwoord: Er wordt op gerekend, dat het ameublement eenige malen zal worden gereproduceerd.

A. DE KOE, *Directeur*.

J. H. Leliman-Prijsvraag.

MUSEUM VOOR MODERNE KUNSTNIJVERHEID,

Op deze prijsvraag zijn binnen den gestelden termijn van 1 Januari 1912 ingekomen 24 ontwerpen, met de volgende motto's en aantal teekeningen:

J. N, 12 teek ; Illusie, 10 teek.; Schets, 11 teek.; Klaverblad, 9 teek ; Un Patriote, 12 teek.; Ars Longa, 12 teek.; Ebby, 9 teek.; Lelie, 11 teek.; Evolutie, 9 teek.; GB. GE., 7 teek.; Studie, 8 teek.; Theorie en Praktijk, 9 teek.; Henry, 10 teek:; Modulus 500, 9 teek.; Sans Peur et sans Reproche, 10 teek.; Twee driehoeken, 10 teek.; Wajang, 14 teek.; Asmall I, 7 teek.; Kunst en Nijverheid, 9 teek.; Driehoek in cirkels, 6 teek.; Perseus, 9 teek.; Arbeid Adelt, 9 teek.; Clio, 11 teek.; Arti et Industriae, 13 teek.

De schouwburg te 's-Gravenhage.

Het is wel het lezen en overdenken waard wat Prof. C. L. Dake dezer dagen over de 's-Gravenhaagsche schouwburgkwestie in de Telegraaf schrijft, en wel:

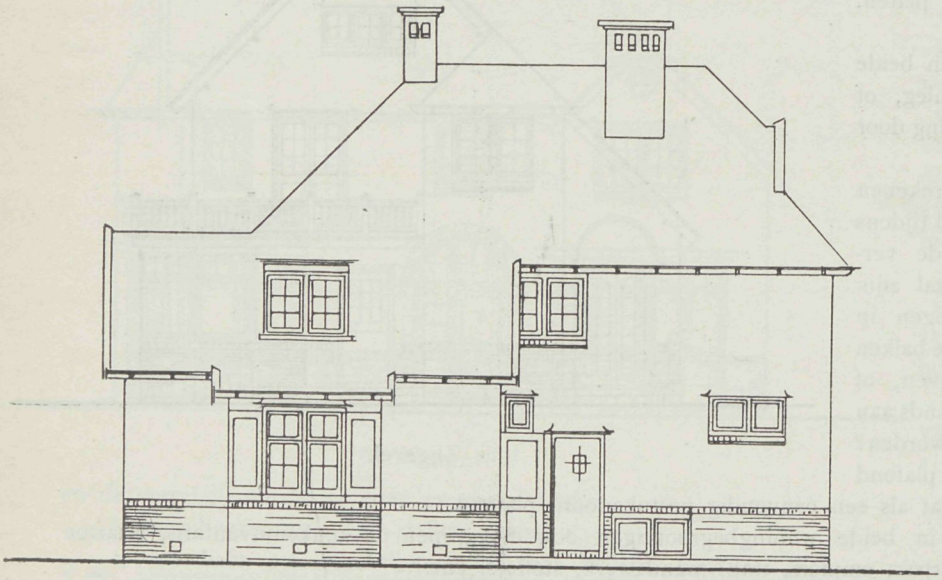

Achtergevel.

Het pleit is beslist. De Haagsche Schouwburg zal door een vreemde architect gebouwd worden. D. w. z. de plannen zullen door hem gemaakt worden en de stadsarchitect zal ze uitvoeren.

Dit is een zware slag voor onze architecten. Want. en hier wijs ik op mijne aanteekeningen van den 2den Januari j l., deze beslissing bewijst, dat ik gelijk heb gehad, toen ik aantoonde, verwarring in onze bouwkunst en gebrek aan krachtige leiding.

De geheele Haagsche gemeenteraad (op één lid na) heeft door zijn besluit te kennen gegeven, *dat hij geen onzer architecten bekwaam genoeg acht, om een goeden, fraaien schouwburg voor de residentie te bouwen!*

Nu mag men aanemen, dat de leden van den Raad veel van en over onze architecten gelezen hebben, want er wordt door de architecten en hunne woordvoerders veel over architecten geschreven en dikwijls is dat schrijven ook wel lezenswaard. Ik spreek nu niet over de strijdschriften en pamfletten waarvoor men slechts enkele personen mag verantwoordelijk stellen.

Die blijven buiten elk ernstig betoog.

Maar, en hier is des Pudels Kern, het publiek wil practisch in zijn beoordeeling te werk gaan en maakt zich van de waarde onzer architecten alleen een opinie *door hun werken.* Hetgeen ook juist is.

Maar tot het droevig resultaat leidde, dat men nu weer den vreemdeling binnen onze poorten haalt.

Men heeft geen algemeen vertrouwen in onze bouwmeesters.

Het Kurhaus te Scheveningen is gebouwd door een Duitscher. Het Vredespaleis (de internationale jury gaf den prijs bij den wedstrijd aan Cordonnier) door een Franschman en nu zal het stadsthéater van den Haag door een Weener architect gebouwd worden.

Nu wil ik in deze aanteekening buiten beschouwing laten of de Haagsche gemeenteraad in zijn opinie over het kunnen onzer Nederlandsche bouwmeesters gelijk heeft of niet.

Maar, die opinie zoo vast staande, heeft de Raad gelijk gehad en handelt volstrekt niet anti-vaderlandsch door den gegeven opd acht.

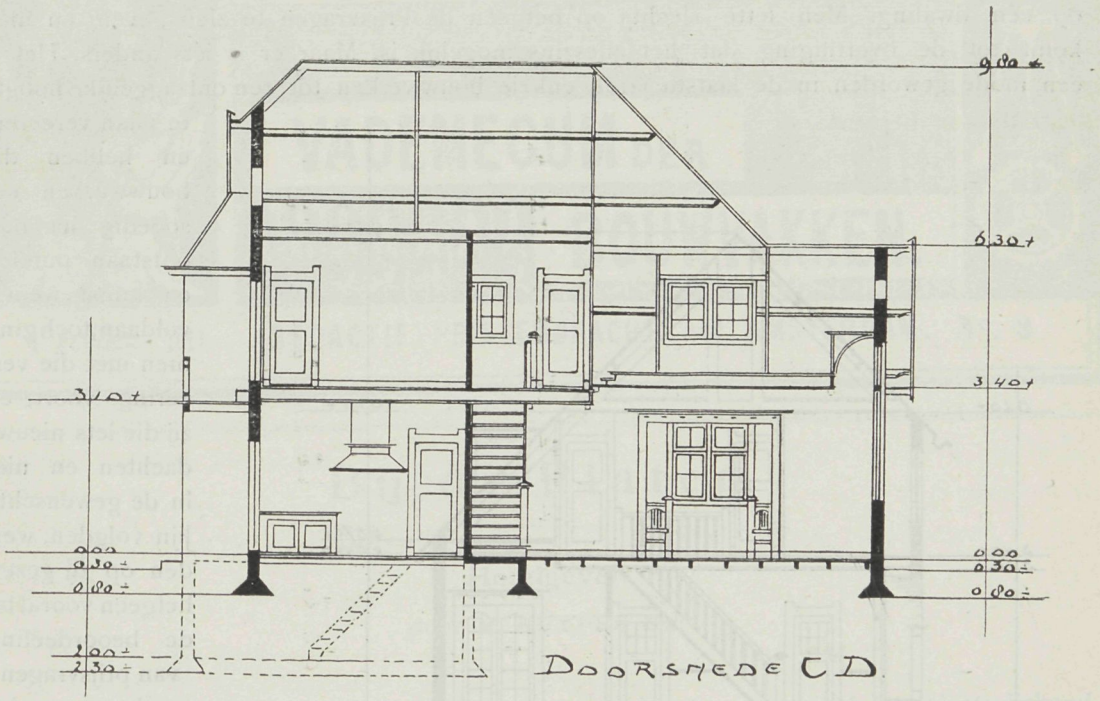

DOORSNEDE C D.

Want 1° is hij van meening geweest, dat het beter is een mooien, bruikbaren schouwburg, die wellicht honderd jaren een sieraad der stad kan zijn, te bezitten, dan het er op te wagen een gebouw te doen verrijzen, dat velen misschien ergernis geeft; 2° denkt de raad, dat een mooi gebouw, door een vreemden architect gebouwd, tot leering van onze bouwkundigen kan strekken.

Mij dunkt, dat het niet overbodig ware, dat de architecten, waaronder toch zooveel knappe en bedaarde werkers moeten zijn, eens bijeen kwamen en over dit ernstig gebeuren gingen beraadslagen. En eens, zonder bitterheid in het hart naar de oorzaak gingen zoeken, waarom het met de Nederlandsche bouwkunst niet zóó gaat als het wel wenschelijk ware; dat zij gingen zoeken naar de middelen om de opvoeding van den jongen architect te verbeteren; gingen onderzoeken of de jonge staatsprijswinners, in plaats van door wandel- en schetsreizen ook beter gebaat waren door een vijfjarigen leerdienst bij een erkend grooten buitenlandschen meester, waar zij zouden medewerken aan stations, schouwburgen, paleizen, hotels, raadhuizen, waarenhäuser, etc. etc.

Ik weet wel, dat reeds vele vakaangelegenheden goed bestudeerd en gereglementeerd zijn, maar een vingerwijzing als men nu gekregen heeft uit Den Haag, moet toch aanleiding geven tot ernstige overwegingen.

Nog iets moet ik hierbij voegen.

Indien de Haagsche gemeenteraad alleen ongerust ware geweest over het gebrek aan ondervinding onzer bouwmeesters bij het bouwen van een schouwburg met al zijn moderne eischen, en had men vertrouwen gehad in een onzer architecten als kunstenaar, dan ware het mogelijk geweest dien in het buitenland studies te laten maken voor de speciale inrichting van een goed theater. Of men had hem den bouw opdragend, den bijstand kunnen vragen van de beroemde Weener specialiteiten, die nu het heele werk gaan maken (hetgeen uit de courantenberichten ten minste is op te maken).

Indertijd heeft het Kon. Hongaarsche gouvernement, of het gemeentebestuur van Budapest wel den heer Weissmann uitgenoodigd om den bouwer van het schilderijenmuseum aldaar, bij te staan bij het construeeren der bekappingen, die het licht in de expositiezalen geven. Die

samenwerking is tot een zeer goed resultaat gekomen. Maar in Budapest heeft men vertrouwen in de *kunst* zijner architecten.

Zou Nederland inderdaad niet in staat zijn de krachten te kunnen leveren om voor de residentie een goeden schouwburg te ontwerpen Dat is toch niet denkbaar en berust op een dwaling. Men lette slechts op hetgeen de Prijsvragen te zien geven, en men komt tot de overtuiging dat het alleszins mogelijk is. Maar er is iets anders. Het is een mode geworden in de laatste jaren enkele bouwwerken tot een ontzaggelijke hoogte te gaan vereeren, en hebben die bouwwerken zeer spoedig na hun ontstaan publiek en kunst weinig voldaan,tochging men met die vereering voort, en zij die iets nieuws dachten en niet in de gewenschte lijn volgden, werden op zij gezet, hetgeen vooral bij de beoordeeling van prijsvragen werd opgemerkt. Wanneer nu dat beginsel los gelaten wordt, wanneer de overtuiging veld wint, dat die aaneengesloten vierkante brokstukken zonder eenige versiering op den duur niet bevredigen, die een armoedig karakter verkrijgen, wanneer men gaat beseffen, dat een bouwkunst die wat te zien geeft in vorm en verhoudingen, den beschouwer op den duur boeit en blijvend daarvoor ten gunste stemt, dan baant zich een geheel nieuwen en beteren weg.

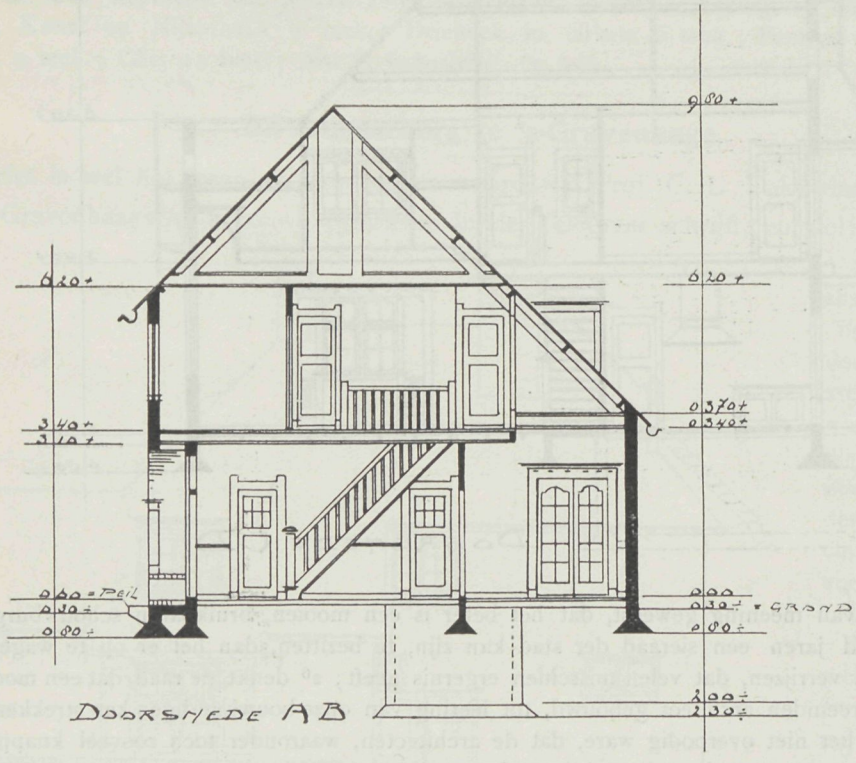

DOORSNEDE AB

Wij hebben in ons land velen en bekwame krachten, die 's-Gravenhage wel aan een goed schouwburgontwerp kunnen helpen, mits de weg, om daartoe te geraken vooraf aangewezen zij, en het komt ons voor, dat de vrees te verkrijgen iets in den vorm van wat meestal door die vereering werd opgedrongen, dat dit de gemeenteraad deed besluiten om zich van de Nederlandsche architecten vrij te maken. Dat is te betreuren. Had men er dan toe overgegaan een prijsvraag uit te schrijven, onder enkelen met besliste aanwijzing, niet alleen van planverdeeling en constructie, maar ook van uiterlijk schoon, dan voorzeker had men een goed resultaat verkregen, en had die arbeid niet naar elders behoeven te gaan. Men moet zich losmaken van den weg die ingeslagen is, die, dit is genoeg bewezen, hoe vernuftig ook gevonden, toch niet op algemeenen bijval kan rekenen. Had men daartoe een voorbeeld willen geven, door zoowel jury als mededingenden een wenk te geven, dat wat door enkelen hoogelijk vereerd wordt, en wat in de theorie wel aanlokkelijk schijnt doch in de praktijk afstootelijk is ook hier niet gewenscht wordt, dan zou zeker op die wijze een bevredigend resultaat verkregen zijn; onze kunst en onze vakmannen ter eere. RED.

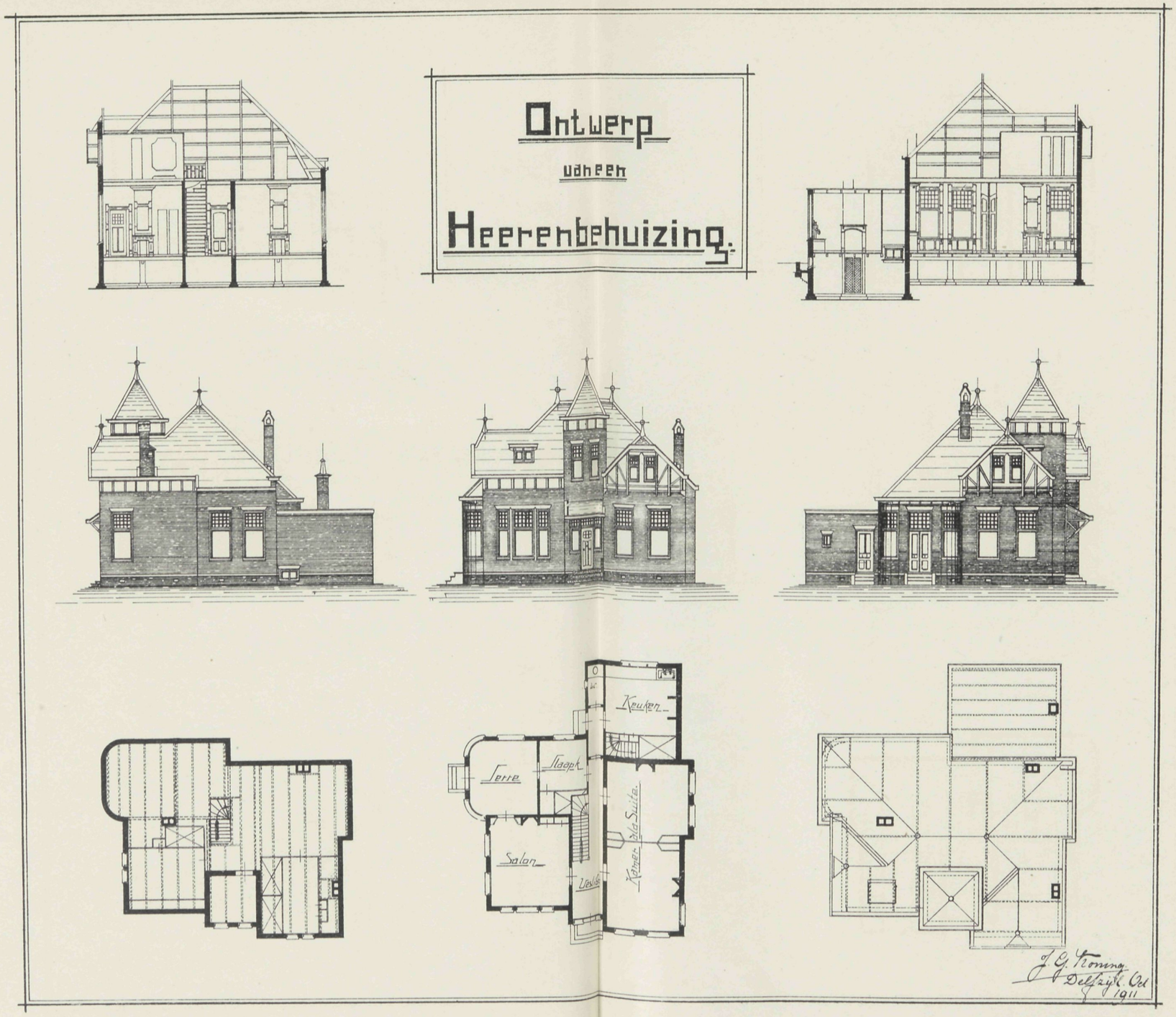
Ontwerp
voor een
Heerenbehuizing.
Keuken
Serre
Slaapk
Salon
Vestibule
Kamer als Suite
J. G. Koning
Delfzijl Oct
1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

1 Februari 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 3

Bij de Platen.

Hotelgevel.

door M. KUYPER Czn.

Dit ontwerp is bestemd geweest voor een der steden, tevens als badplaats bekend. Vandaar is de verdieping gelijkstraats als winkelgalerij ingericht, en verder alleen tot toegang naar het hotel. Op de eerste verdieping bevindt zich café-restaurant, conversatiezaal, en salon met een breed terras dat langs den geheelen gevel loopt en uitzicht

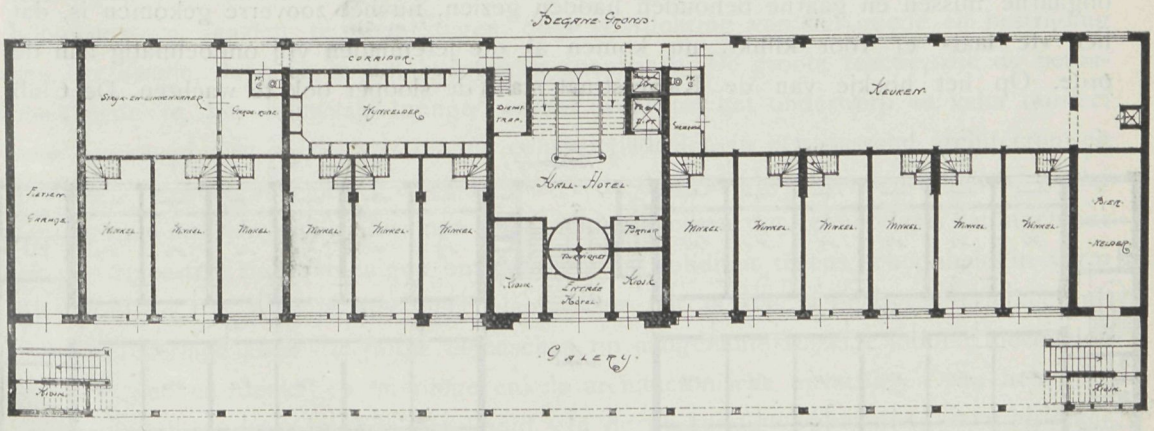

op het strand geeft. De 2, 3 en 4de verdieping zijn allen verdeeld in logeerkamers. In het sousterrein bevinden zich de kelders en bergplaatsen. Op de kap en uitzichttoren kan men van een fraai panorama genieten. Is de indeeling van het plan zeer regelmatig, de gevel heeft eveneens een uitnemende verhouding waarin het karakter aan dergelijke inrichtingen eigen goed is weergegeven. Ruim uitzicht, gezellige zitplaatsen, en toch zoo dat daaronder het schoon van het gebouw niet verloren gaat, niet ontaard zooals

dat meestal het geval is, in de vogelkooien stijl, waardoor het eigenaardige der architectuur zich volkomen oplost. Deze gevel voldoet door de fraaie verhoudingen en de

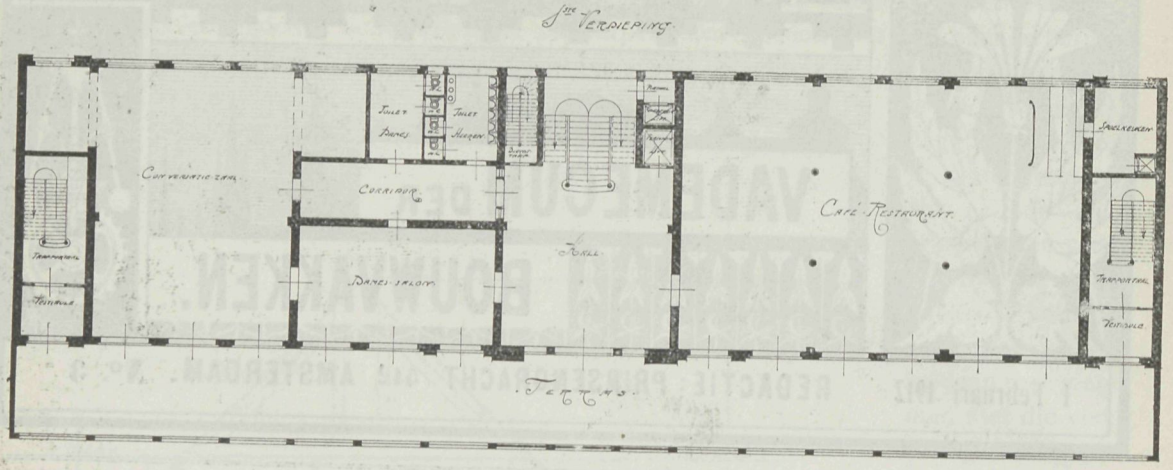

zeer gelukkige verdeeling van midden en hoekpunten, die daarin een bevredigende rust brengen.

De kern van Amsterdam.

Amsterdam lijdt aan een hartkwaal, en treurig ligt het zoodje er bij, dat plaats moet maken voor beter aan het Damplein. Kunt ge nog iets zotters denken dan dat, nu het beurspoortje met aangrenzende gebouwtjes, zoo'n eenig brokje uit ons verleden reeds half-afgetakeld is, men begint met ellenlange stukken in de bladen te pleiten tot behoud daarvan. Waarlijk, daarvoor is tijd genoeg geweest, en hoewel wij het poortje ongaarne missen en gaarne behouden hadden gezien, nu het zooverre gekomen is, dat het »te laat« er voor klinkt, nu komen al die jeremiaden vrij ondoelmatig aan de orde. Op het hoekje van de Kalverstraat staat de slooper ook te wachten. De Club

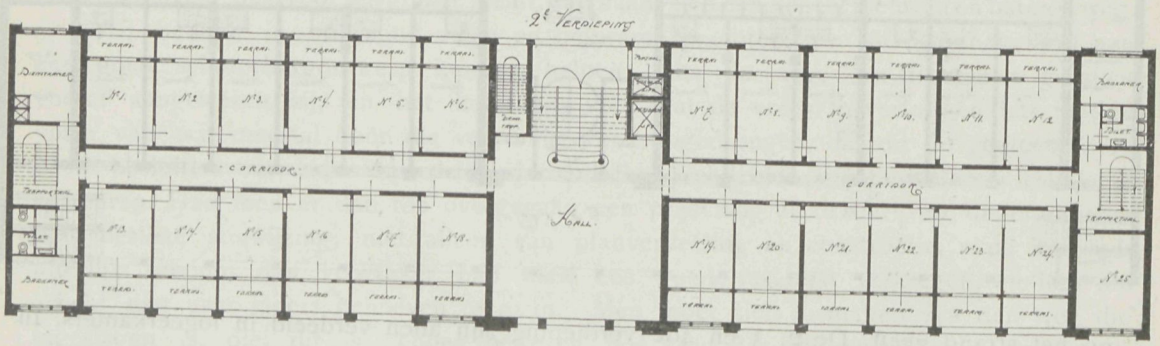

valt, treedt achteruit en verbreedt zich. Wanneer men dat gebouw voor dat het valt nog eens beschouwt, hoe blijkt dan dat de bouwmeester er van in zijn tijd een zeer gezond begrip had, van wat hij tegenover zijn machtigen nabuur moest opstellen. Kalm en rustig, en geheel iets anders dan de woelige architectuur van het Postkantoor. Wat

er nu zal komen, deed dezer dagen een kijkje in het Algemeen Handelsblad zien. De bouwmeester Th. G. Schill volgt het voetspoor van zijn voorganger, ook hij kiest rustige vormen, zooiets dat doet denken aan het Mauritshuis, en dat zal ongetwijfeld een goede tegenstelling zijn. Daar in die omgeving moeten geen grillige topjes komen, 't is rust die verlangd wordt, en die rust doet de reus goed die het Damplein zoo monumentaal overheerscht.

Als gebouw zal het oude gebouw dat rijziger van vorm is, altijd aan zich doen denken, vooral waar de gevellijn nu langer wordt en meerdere hoogte geen schade had gedaan. Zoo komt alles gaandeweg tot zijn recht, en zullen wij er toekomen, na een vijftal jaren de Dam en omgeving aangesloten te zien, en wellicht een onzer oudste pleinen weder in eere hersteld. Zou dan ook Naatje niet naar het Vondelpark kunnen wandelen, zoo'n sta in de weg als die daar op den Dam vormt, zoo'n goede vertooning zou zij maken als zij de gezellin van Vondel werd, en op die wijze zouden alle gemoederen zijn tevreden gesteld, en het bouwwerk behouden met de daaraan verbonden geschiedenis. Ook het Vondelpark zou er in waarde door stijgen, de kosten zouden niet al te groot zijn, en zoo kon dat zaakje tot aller tevredenheid geschikt worden en een zeer geschikte vulling in het natuurschoon vormen, 't was veel beter dan dat Naatje eerst een arm, dan beide, dan geheel haar hoofd moet verliezen, een feit dat ons niet tot eere strekt.

Architectuur beschouwingen over Amerika.

Op het gebied der bouwkunst wordt dezer dagen in Nederland veel gedaan. Overal beijveren zich de Vereenigingen, om de kunst te bevorderen en bijna geen week gaat er voorbij, waarin niet in vergaderingen het doel besproken wordt om de bouwkunst in aanzien te doen stijgen, door voorlichting van het goede en bestrijding van het kwade, dat zich in het kunstleven openbaart. De groote reactie, die de betonconstructie in het bouwvak brengt, waren eveneens het onderwerp en veler oordeel werd gevraagd, wat te doen is om de constructiedeelen in een passend architectonisch gewaad te steken. — Hoewel velen niet over de duurzaamheid konden spreken, omdat het bestaan nog jeugdig is, kwamen allen echter overeen, dat het noodig is dat ingenieur en bouwmeester zich vereenigen om daardoor bij soliditeit tevens schoonheid in vorm te verkrijgen. — Wat echter het belangrijkste feit is, dat is Berlage's terugkeer uit Amerika. Berlage heeft de groote eigenschap op aangename wijze te kunnen meedeelen wat hij ziet en denkt en al moge enkele architectonische opvattingen van hem niet aller sympathie verwerven, aan het hoofd van de deskundige vakmannen staat hij zeker en heeft hij menige wenk tot verbetering van toestanden gegeven, is hij de man die den overgang van een overladen tijdperk tot een meer beredeneerd en kalmer wist te leiden en daarvoor de dank van alle vakgenooten verdient.

Wat Berlage in Amerika zag en dacht, het werd deze week in de groote zaal van Artis aan een belangstellend en dankbaar aantal toehoorders meegedeeld, herinneren wij daarvan enkele punten. Zijn aankomst in Amerika te New-York stelde hem voor

de machtige gebouwen daar als reuzen opgetrokken, 't was voor hem als een grijze massa, waaraan men gewend moest worden en toen dat geschiedde, kreeg alles een betere blik ter beoordeeling. Vooral aan rechte straten doen zulke gebouwen zich goed, wat vooral in Chicago opvalt, de stad waar vooral zulke stichtingen in groote hoeveelheid zich bevinden. Men heeft daar dan ook als bouwverordening vastgesteld, dat de hoogte van 200 voet, die gedurig overschreden wordt, als uiterste hoogte moet worden aangenomen. Zoo wijst spreker op een der hoogste gebouwen van New-York, 63 verdiepingen bevattend en dat in een jaar tijds voltooid was, verder op gebouwen waar 20 tot 30.000 menschen dagelijks bijeen komen om te arbeiden, terwijl een getal van 2 à 3000 een bijna gewone zaak is.

Over het schoon van zulke groote gebouwen zal eerst geoordeeld kunnen worden wanneer de lage tegenstellingen zijn vervallen, de massa een hooge lijn vormt. De Amerikanen bekreunen zich anders er zeer weinig over of het mooi is, als het maar geriefelijk is, de snelheid bevordert en zoo meer dan is het goed, zoo ziet men op sommige wegen treinen en trams rijden over leelijke stellingen, doch daar let men niet op. Ook op dit punt komt in Amerika verbetering, omdat de Heemschutters ook daar optrekken om hun oogen den kost te geven. Hoe de gewone gebouwen in het niet zinken bij die luchtklimmers, maakte spreker duidelijk door voorstelling van lichtbeelden. Als stijl van de gebouwen vindt men daar veel wat aan de Fransche school doet denken, ook Hollandsche renaissance is er vertegenwoordigt. Wat het financieele gedeelte betreft, begint men al meer en meer te gelooven, dat de duurte van den grond die hoogklimmers niet vereischt en dat bij grooter terrein en lageren bouw dit vrijwel in evenwicht komt met de kosten noodig voor de kolossale stijging. Wat toch is het geval, de fundeeringen moeten ontzaggelijk veel zwaarder worden aangelegd, op winddruk moet gerekend worden en zoo meer, welke denkbeelden wanneer zij ingang vinden weleens een halte konden scheppen voor die hooge massa. Een eigen architectuur heeft Amerika nog niet, wel heeft de bouwmeester Sullivan eene richting gekozen, die men als den weg daartoe zou kunnen beschouwen, ook het klassieke valt er in hoofdzaak op te merken. Sullivan liet de vormen van het ijzeren geraamte ook uitwendig zien en daardoor is meer waarheid in zijn werk, wat bij anderen met allerlei versieringen wordt beplakt en opgetuigd. Sullivan die tevens schrijver is zegt onder anderen over de Amerikaansche gebouwen »dat zij energie vertoonen doch geen kracht, maakt ze desnoods leelijk maar laat ze in het uiterlijk van kracht spreken, en er ontstaan anderen en betere opvattingen«. Als een bijzonderheid over de steenfabrikatie, in Amerika die zeer goede steenen levert werd nog meegedeeld dat een Hollander in Minneapolis als fabrikant met waardeering genoemd wordt. Zoo waren in hoofdzaak enkele punten door den talentvollen spreker meegedeeld en zullen wij zeker later daarvan in meer uitvoeriger omschrijvingen kunnen kennis nemen want ongetwijfeld zullen die reis-indrukken wel in boekvorm bewaard blijven wat velen zal welkom zijn.

Bij de Tekstfiguren

De bijenkorf te Amsterdam. — Door afmeting en materiaal zal zeker de uitvoering van dit ontwerp winnen dat zoo op het eerste oogenblik nu juist niet de beschouwers versteld doet staan. 't Is eenvoudig. De rechte lijn die al de winkelramen dekt zonder even uit zijn plooi te springen, de drie gelijke uitsprongen der gevels allen met dezelfde vorm van ronde lijst afgedekt, al de ramen van dien grooten gevel volkomen op elkander gelijkend, daarin hadden wij gaarne wat meer spel wat meer joligheid gezien, dan ook had de massa alleen niet behoeven te spreken. De gevel zal goed doen zonder iets buitengewoons te geven en daarvoor was dit plekje wel geschikt. Nu zal licht en etalage moeten helpen. Het gebouw heeft 2762 M² oppervlakte en is aan het Damrak lang 112 M. aan de Dam breed 27 M., aan het Beursplein 20 M. Een monumentale ingang van 18 M. komt aan de Damrakzijde terwijl de beide andere gevels evenzoo een ruime entree verkrijgen. Hoofdconstructie is gevormd uit gewapend beton, de gevels bestaan uit graniet, zandsteen en kleurige klinkers, materialen die met elkander altijd het goede vereenigen. In het middengedeelte is de hoofdingang met groote lichthal en hoofdtrap tevens vier personenliften, in de zijvleugels zijn de kleinere lichthallen, trappen en liften. De verdeeling is sousterrein, parterre, vijf etages en zolder. De fundeering-werken zijn reeds in wording en zal de bouwmeester I. A. van Straaten Jr. met behulp van

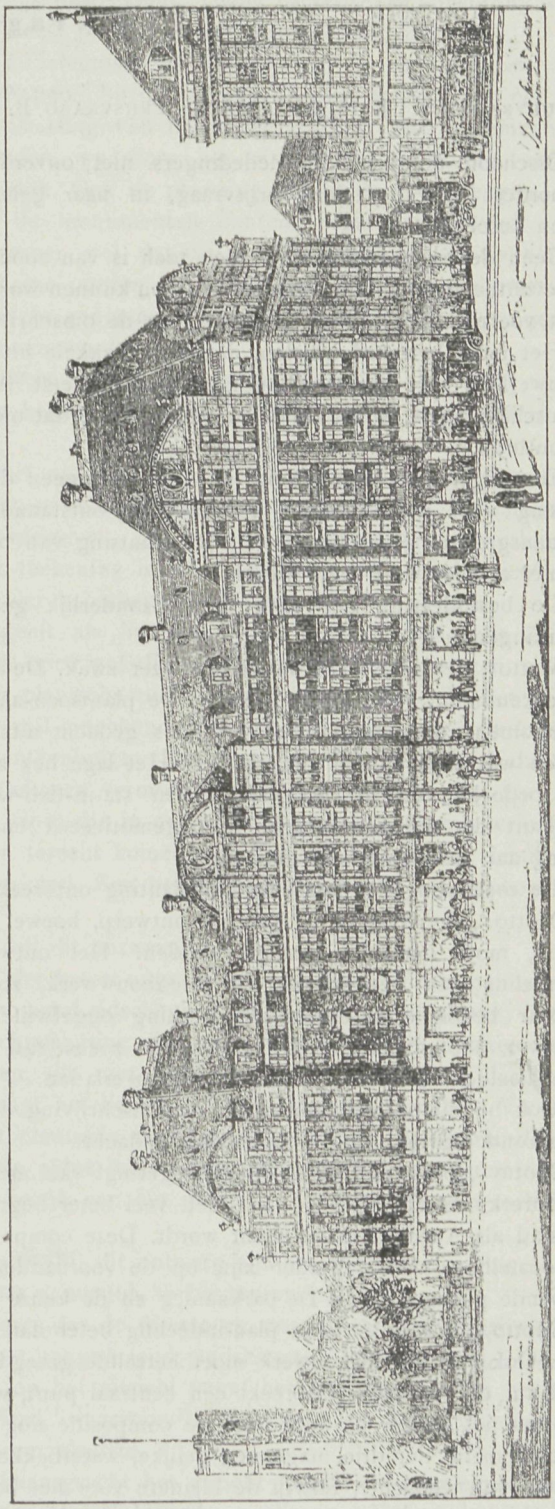

De Bijenkorf te Amsterdam.

de aannemers Vlugt en Domhof dit stadsgedeelte spoedig een ander aanzien geven.

Prijsvragen.

JURYRAPPORT. J. H. LELIMAN. PRIJSVRAAG B. AFSLUITING VAN HET LEIDSCHEPLEIN.

Ofschoon door eenige mededingers niet onverdienstelijk werk ingezonden werd, kan naar het oordeel der Jury deze prijsvraag, in haar geheel genomen, niet als volkomen geslaagd worden beschouwd.

Geen der ingezonden ontwerpen toch is van zoodanige waarde, dat het met volle overtuiging voor eventueele uitvoering aanbevolen zou kunnen worden. De meeste inzendingen zijn onvolledig; en dit voornamelijk wat de aangeving en de omschrijving van den plantsoenaanleg betreft.

Het moet betreurd worden, dat, op 'n enkele uitzondering na, geen der inzenders blijkbaar samenwerking met tuinbouwkundigen gezocht heeft. Aan de plattegronden, beter echter nog aan de omschrijvingen, is het duidelijk bemerkbaar, dat medewerking en voorlichting van vakkundigen hier ontbrak.

Een algemeene opmerking is deze: dat geen der ontwerpen een aesthetisch-bevredigende oplossing voor den schuinen terreinvorm, ontstaande door het ombuigen der rooilijn van de Lijnbaansgracht, gevonden heeft. De plaatsing van het hoofdmotief der compositie op dit punt was hier als het ware aangewezen.

De bestudeering der ontwerpen afzonderlijk geeft de Jury aanleiding tot de navolgende opmerkingen:

Motto „*Eenvoud*". Dit ontwerp is zeer zwak. De algemeene conceptie, zoowel als de uitvoering der teekeningen, valt niet te roemen. De plantsoen-aanleg is verbrokkeld. De fontein, welke het hoofdmoment der compositie vormt, is gedacht uitsluitend uit rustieke rotsblokken te bestaan, hetgeen wat al te simpel gedacht is. Het lage hek aan de zijde van het Leidscheplein, hoewel goed bedoeld, zou in de praktijk een sta-in-den-weg blijken. Ook de hekafsluiting aan den waterkant der Lijnbaansgracht is ongemotiveerd en doet meer aan een inrijhek dan aan een leuning aan den waterkant denken.

De toelichting der keuze van beplanting ontbreekt bij dit ontwerp.

Motto „*Polyhymnia*". Van dit ontwerp, hoewel van planindeeling iets beter dan het voorgaande, moet hetzelfde getuigd worden. Het ontwerp der groote middenfiguur, evenals de behandeling van het smeed- en steenhouwwerk, zouden in uitvoering de door den ontwerper blijkbaar bedoelde monumentale werking ongetwijfeld missen. Het hekwerk is veel te zwaar tegenover het plantsoen. De ontwerper zocht zijn kracht in de plaatsing van een overmatig aantal beelden. Ook het plantsoen is te overladen.

Ook bij dit ontwerp ontbreekt de omschrijving der gedachte beplanting. Deze is, gelijk de plattegrond uitwijst, veel te overmatig gedacht.

Motto „*Benares*". Dit ontwerp getuigt van meer vaardigheid dan de voorgaande wat het teekenwerk betreft, echter van niet veel beter begrip van wat op een plaats als deze en voor een stad als Amsterdam vereischt wordt. Deze compositie ziet er uit als oppervlakkig internationaal tentoonstellings-werk. Verder zijn op de voorhanden ruimte gebouwtjes ontworpen, waar geen voldoende plaats voor is. De parkaanleg en de keuze der beplanting zijn overladen en onpraktisch.

Motto „*Walda*". Is in plan-indeeling beter dan de voorgaande. De opstanden zijn echter zwak. Ook van het teekenwerk moet hetzelfde gezegd worden.

Aan dit ontwerp ontbreekt een centraal punt, waardoor het geen afgesloten geheel vormt. Men zou het zonder bezwaar voor de compositie nog verder op gelijke wijze kunnen voortzetten. De compositie der drie, nagenoeg gelijke, waterbekkens, op één lijn geplaatst, is als hoofdgroep nuchter van gedachte, terwijl de kleinere voor het beter uitkomen van het middenbekken beter weggelaten konden worden. Van de keuze der beplanting kon gezegd worden, dat deze overladen en onpraktisch is. De plaatsing van bloembedden onder boomen, zou den groei der eerste zeer belemmeren. (Dit laatste geldt ook voor verschillende andere ontwerpen).

Motto „*Tijdgeest*". Het hoofdgebrek van dit ontwerp is, dat het geen stedelijk karakter draagt. Het is ongeschikt om als middenpunt eener voorname stadswijk te dienen. Het draagt een landelijk karakter en is daardoor in disharmonie met de te verwachten aangrenzende moderne stadsbebouwing. De toegevoegde perspectief is misteekend. Tegen de keuze der beplanting bestaat weinig bezwaar; deze is een der beste en meest praktische der geheele inzending.

Motto „*Van Water tot Land*". De architectonische onderdeelen op zich zelf beschouwd, zijn beter dan bij de voorgaande inzendingen. Bij dit ontwerp is een streven naar een meer monumentale oplossing bemerkbaar. De plaatsing van het zware gebouw, waarin gemakhuisjes enz., vlak voor het front van het plantsoen, waardoor het uitzicht op dit laatste vanaf het Leidscheplein benomen wordt, is verwerpelijk. Ook de plaatsing der beide hooge hagen, welke van verschillende zijden het uitzicht op de monumentale fontein belemmeren, wordt onjuist geacht. In zijn toelichting zegt de ontwerper wel, dat dit niet het geval is; het trekken van eenige gezichtslijnen uit verschillende voorname punten, zal echter van het tegendeel overtuigen.

De keuze der beplanting kan niet slecht genoemd worden; behoudens enkele aangegeven plantensoorten, welke gewijzigd zouden kunnen worden.

Motto „*Weteringe*". Ook bij dit ontwerp wordt het gemakhuisje aan het front van het Leidscheplein geplaatst. Het wordt echter bedekt onder een stroom van water en vormt aldus tegelijkertijd een fontein.

De architectuur van dit gedeelte van het ontwerp is te log en is vervolgens te schetsmatig behandeld om de bedoeling van den ontwerper volkomen te kunnen beoordeelen. Deze inzending draagt — evenals het meerendeel der overige — de sporen van te weinig doorwerkt en te haastig uitgevoerd te zijn. De plattegrond teekening is, als teekenwerk, niet zonder verdienste. De keuze der bloemversiering is zwak; die der boombeplanting beter.

Motto „*Doornroosje*". Dit ontwerp geeft als hoofdconceptie eene afsluiting aan de zijde van het Leidscheplein in den vorm van een open galerij te zien. Door deze open centraalbouw wordt het uitzicht op het achter gelegen plantsoen niet geheel weggenomen. In het midden dezer rotonde is een zware blauwgekleurde zuil geteekend, welke zich boven, aldoor verdunnend, in een halve bolvorm naar de buitengalerijen ombuigt. Het is de Jury niet volkomen duidelijk, wat hiermede bedoeld wordt. Stelt dit (hetgeen vermoed wordt) een fontein voor, dan is het duidelijk, dat, door de inwerking van den wind, die in ons klimaat veelal voorkomt, weinig van de gedachte bolvormige werking der fontein terecht komen zou. De architectonische detail dezer rotonde is fraai van proportie en goed geteekend. Een bevredigende afsluiting van het bovendeel ontbreekt echter.

Toelichting en omschrijving ontbreken bij dit ontwerp.

Motto „*Kijktuin*". Dit ontwerp is een der meest ongezochte. Het vertoont een monumentale fontein als hoofdmoment aan de zijde van het Leidscheplein en is zoodanig geplaatst, dat ook van de Weteringschans af er een goede gezichtafsluiting door verkregen wordt. De architectonische qualiteiten, ofschoon niet slecht te noemen, zijn niet in alle opzichten te roemen; daarvoor is het geheel te zwaar en te gedrukt; het draagt het bekende zware Duitsche karakter. Vooral de grove bloembekkens in het midden van het plantsoen zijn zonder bekoring. De guirlanden, die *achter* de bloemperken geplaatst zijn, vallen aldus buiten hun oorspronkelijke bestemming. De bloembedden liggen te dicht onder het bereik van het publiek. De memorie van toelichting is onvoldoende.

Motto „*J. H. Leliman in memoriam*". Bij dit ontwerp zijn waardeerbare pogingen naar een werkelijk monumentale oplossing van het vraagstuk te bespeuren.

Het plan heeft echter de cardinale fout, dat de directe en onmisbare verbindingsweg van het Leidscheplein met de Sieseniskade en het aangrenzend stadskwartier opgeofferd is. De ontwerper heeft al zijn kracht geconcentreerd op het uitzicht vanaf het Leidscheplein en heeft het doorzicht naar de Lijnbaansgracht opgeofferd, waarvoor hij in den vorm eener monumentale afsluiting met fontein, als het ware een scherm plaatste.

Aldus wordt ook van de zijde der Lijnbaansgracht het gezicht op het Leidscheplein benomen. Dit monument, op zich zelf beschouwd, is van architectonische verdienste. Vooral de zijde naar het Leidscheplein gekeerd, is niet zonder monumentale werking; de achterzijde daarentegen is te arm gedacht. Als afsluiting van een stadskwartier, met geboomte achter het monument geplaatst,

zou dit ontwerp ongetwijfeld uitstekende diensten kunnen vervullen. Mem orie — beplanting ontbreekt. Wat op teekening aangegeven staat, is niet slecht gedacht.

Motto „*Silhouet*". Dit ontwerp is het best uitgewerkte der geheele inzending. De groote verdienste er van is, dat er een origineele gedachte aan ten grondslag ligt. De ontwerper heeft, door een groote lichtzuil als hoofdmoment zijner compositie te denken, getracht. iets werkelijk moders te leveren, dat wil zeggen, iets practisch, dat tevens op monumentale wijze aesthetisch verwerkt is. De detailteekening op groote schaal, geeft een goed denkbeeld van de be loeling des ontwerpers.

De compositie van den plantsoenaanleg daarentegen is gezocht en zonder eenheid. De toelichting der gekozen beplanting is onvoldoende. De keuze der Italiaansche populieren is onpraktisch, onaesthetisch, daar deze boomen, door hun sterk opgaande lijn te veel van gelijke kracht als het monument zijn en door hun krachtigen groei, dit laatste spoedig ove vleugelen zouden.

De groote beteekenis der harmonie, welke door *tegenstelling* verkregen wordt, is hier uit het oog verloren. Door een andere boombeplanting, zou dit gebrek echter te verhelpen zijn. De zuil leent zich bij uitstek voor perspectivische werking, zoodat de aangewezen plaats niet was in de as van het voorste gedeelte Weteringschans, tegenover den ingang van Hirsch, doch op het brekingspunt der beide assen der Lijnbaansgracht, waar nu een leelijke doorgang ontworpen is tusschen de beide plantsoenen.

Naar aanleiding van het voorgaande, heeft de Jury zich niet gerechtigd geacht, den eersten prijs toe te kennen Zij kent aan het ontwerp, ingezonden onder motto „*Silhouet*" den tweeden prijs, verhoogd met vijftig gulden toe = tweehonderd gulden.

De premie wordt toegekend aan het ontwerp „*J. H. Leliman, in memoriam*" = honderd gulden.

Gezien het vele waardeerbare in het overige ingeleverde werk, komt het de Jury gewenscht voor het overige van het beschikbare bedrag onder de navolgende inzendingen gelijkelijk te verdeelen. Motto's „*Kijktuin*", „*Doornroosje*", „*van Water tot Land*" en „*Wetering*" elk vijftig gulden. Winnaar van den tweeden prijs is de heer J. Crouwel Jr., van de premie de heer G. J. Rutgers, beide architecten te Amsterdam.

Den overigen bekroonden wordt verzocht, den algemeenen secretaris der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst mede te deelen, of zij hunne namen bekend wenschen te zien gemaakt.

De Jury:

Amsterdam, Jan. 1912. A. W. Bos, Leonard A. Springer, H. J. M. Walenkamp Gzn.

Prijsvraag Arbeiderswoning-Meubileeringen van Ons Huis te Rotterdam.

De Directeur van „Ons Huis" maakt bij deze, namens de Jury, de volgende ingekomen vragen en daarop gegeven antwoorden bekend:

Vraag 19. Mag de ontvangkamer veranderd worden in slaapkamer?

Antwoord: Neen.

Vraag 20. Moeten de ontwerpen van de plattegronden gemaakt worden voor de tentoonst lling, of voor eventueel te bouwen huizen?

Antwoord: Voor de tentoonstelling.

Vraag 21. Is voor de kachels, lampen, vloerbekleeding, gordijnen, enz. een eenheidsprijs bepaald, of is de mededinger hierin vrijgelaten?

Antwoord: Dit wordt vrijgelaten.

Vraag 22. Is het noodzakelijk, dat de vloeren met kleeden belegd worden, of zijn deze soms geschilderd?

Antwoord: Wordt vrijgelaten.

A. de Koe, *Directeur*.

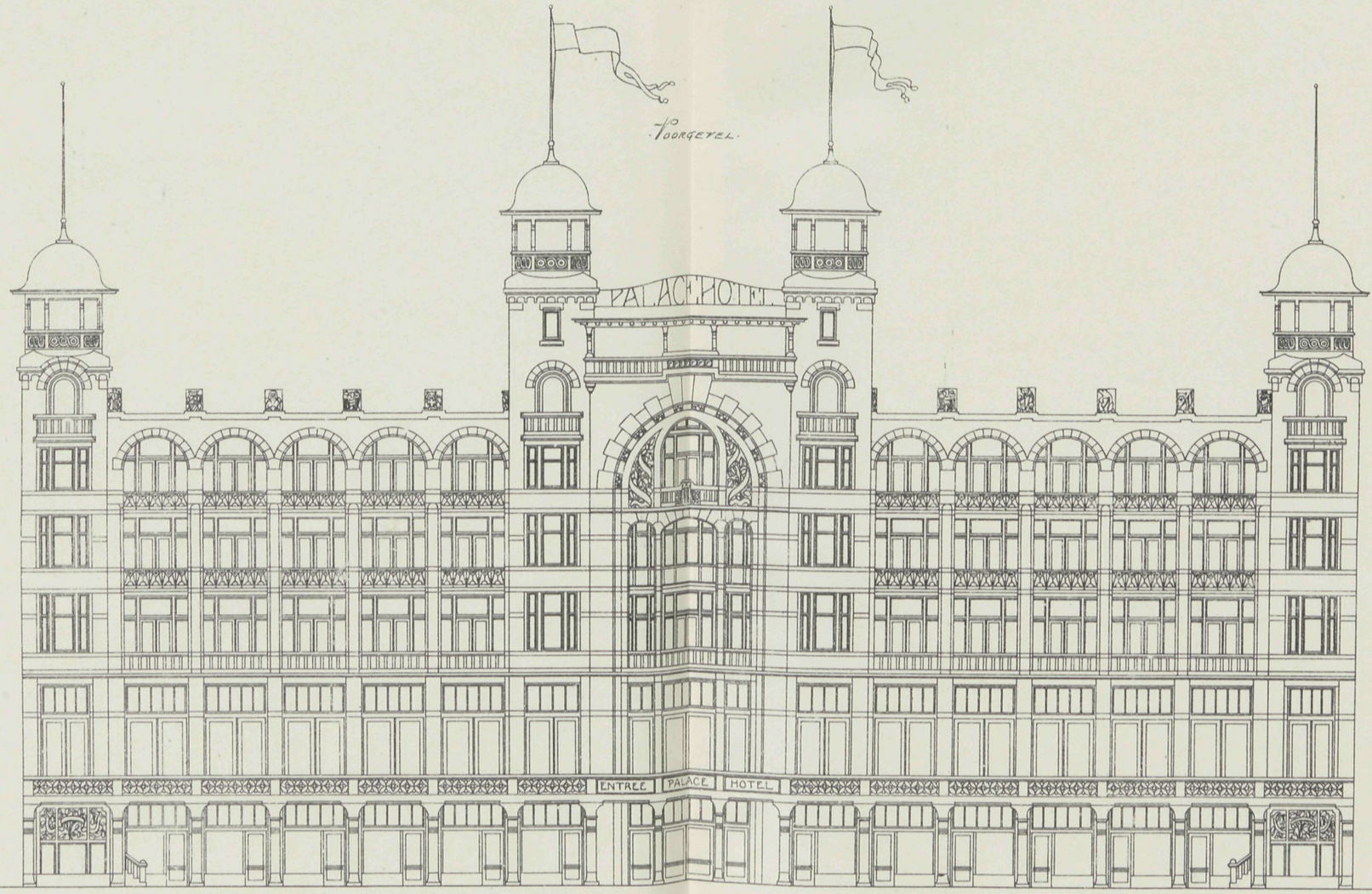

's-Gravenhage 10 April 1910.
De Architect:
H. Kuijpers

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

15 Februari 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 4

Bij de Platen.

Ontwerp van een Draaibrug.

door H. E. WIERINGA.

Gaarne voldoen wij aan de vraag, dit ontwerp van een ijzeren Draaibrug op te nemen, dat duidelijk in plan en doorsneden is weergegeven.

Het Museum om het Rijksmuseum.

De rariteiten op Bouwkundig gebied, die zoo gaandeweg om het Rijksmuseum worden verzameld en met tal van ondergrondsche palen en hechten bovenbouw worden vereeuwigd, beginnen gelukkig veler aandacht te trekken. Reeds lang hebben wij op den onhoudbaren toestand gewezen, die het fraaie karakter van het Museum geheel vernietigd en die zoo voortgaande de typische directeurswoning eindelijk nog zal doen verbergen achter een gebouwtje met alle mogelijke stijlen van af de schepping tot op heden bijeen verzameld. Een krachtig protest dat wij hieronder opnemen, gaat van onze beste voormannen uit en wij hopen dat die stem niet te vergeefs zal geroepen hebben.

„Ondergeteekenden geven met verschuldigde eerbied te kennen:

Dat zooals blijkt uit de memorie van antwoord betrekkelijk het Vde hoofdstuk der staatsbegrooting voor het dienstjaar 1912, bij Uwe Excellentie in ernstige overweging is de vraag: of niet door vergrooting van den bestaanden uitbouw in de tuinen van het Rijksmuseum te Amsterdam, ten behoeve van een toegezegde uitbreiding der Druckerverzameling, meerdere ruimte moet worden gevonden.

Dat zij, en het overwegen en het met bekwamen spoed ter hand nemen van het verschaffen van meerdere museumruimte voor deze collectie ten zeerste toejuichen.

Dat zij het nochtans, om redenen van aesthetisch en praktiseh belang, ernstig zouden betreuren, indien besloten werd daarvoor de museumtuinen nog verder te bebouwen dan nu reeds is geschied; — terwijl zij overtuigd zijn dat een betere oplossing der kwestie wenschelijk en zeer goed mogelijk is.

Dat de reden van aesthetisch belang, waarom zij dezen verderen uitbouw zouden betreuren gelegen is in het feit: 1e. Dat de voorgenomen uitbouw, niet kan worden gesitueerd ten opzichte van den bovenkant der wegen en van de gebouwen van het museum zooals dat voor een bouwwerk van deze qualiteit passend is. 2e. Dat deze bijbouw het aanzicht op het nog overgebleven gedeelte van den fraaien zuidelijken museumgevel voor een groot deel onmogelijk zal maken en daardoor tevens het aesthetisch effect van het museumgebouw, als domineerend punt in het Amsterdamsche stadsbeeld aanzienlijk zal schaden; en zulks, terwijl toch dit gedeelte van het gebouw gekeerd is naar een stadsgedeelte dat aangelegd is in verband met ditzelfde museum en dat zich tot een eerste klasse stadskwartier ontwikkelt.

Dat de reden van praktisch belang gelegen is in het feit, dat de verlichting der schilderijencollectie zelve, waartoe toch deze bijbouw zou worden gesticht, zeker gebrekkig zal zijn; door dien deze bijbouw betrekkelijk dicht bij den veel hoogeren, nagenoeg op het zuiden gelegen en in rooden steen opgetrokken gevel en speciaal den Nachtwachtuitbouw zou naderen, waardoor het ontstaan van wederkeerig hinderlijke reflexen onvermijdelijk wordt.

Dat zij vervolgens meenen te weten hoe nog meerdere uitbreiding van de Druckercollectie in de toekomst niet is uitgesloten, in welk geval de nu bedoelde vergrooting toch weder niet toereikend zoude zijn, terwijl dan echter in den tuin geen plaats meer over is voor nog verderen bijbouw.

Dat zij mitsdien Uwe Excellentie dringend in overweging zouden willen geven om, indien blijken mocht dat de totale museumruimte moet worden uitgebreid, de noodige voorbereiding te treffen voor den bouw op het daarvoor reeds door de gemeente Amsterdam gereserveerde terrein; terwijl zij vertrouwen dat de gemeente Amsterdam niet ongenegen zal zijn deze zaak harerzijds metterdaad te bevorderen.

En intusschen de, ook door ons met groote erkentelijkheid tegemoet geziene uitbreiding der Druckercollectie, onverwijld te aanvaarden, maar deze aanwinst voorloopig onder te brengen in de bestaande museumruimte zelve, waarin naar hunne overtuiging, zeker, door verschikking zuivering en gedeeltelijk overbrengen naar depôts, de noodige plaats en het noodige licht te vinden zijn.

Dr. Jan Veth, K. de Bazel, Prof. A. J. der Kinderen, H. A. J. Baanders, Jan de Meijer, C. W. Nijhoff, Corn. Veth, Prof. Dr. Brugmans, Dr. Easton, J. Gratama, A. J. Joling, Herman Robbers, Jan Stuyt, Jan Dunselman, Frank Luns, Dorus Herman, W. Reinders, C. W. Dake, Bart van Hove, R. N. Roland Holst, H. P. Berlage, W. de Vlugt, Albert Verwey, Mr. K. Haselhoff Roelfsema, Van Bruggen, J. H. W. Leliman, A. Salm G.Bzn., Prof. Lanz en C. B. Posthumus Meyjes.

Prijsvragen.

Ter aanvulling bij de prijsvraag. Afsluiting Leidscheplein — I. H. Leliman, prijsvraag — kan dienen, dat zich nog bekend heeft gemaakt als vervaardiger van het ontwerp Kijktuin, de heer Joh. D. Looijen, Architect te 's Gravenhage, hieraan was een belooning van *f* 50.— toegekend.

Nationale Prijsvraag van het Centraalblad der Bouwbedrijven.

Door Redactie en Uitgevers van het Centraalblad der Bouwbedrijven te Amsterdam wordt de volgende Prijsvraag uitgeschreven:

Men vraagt een verhandeling over het gebruik van baksteen versus beton en gewapend beton, voor het maken van gebouwen of gedeelten van gebouwen. De verhandeling moet het onderwerp uit aesthisch, technisch en economisch oogpunt beschouwen en ten slotte tot een of meerdere conclusies leiden.

De verhandeling moet in 5 exemplaren getypt worden ingezonden. Het papier mag slechts aan één kant beschreven worden. De eventueele teekeningen moeten in zwart zijn uitgevoerd en geschikt zijn voor reproductie langs photo-chemi-graphischen weg.

Alle inzendingen moeten vóór 15 September 1912 zijn ingezonden aan de Redactie van het Centraalblad der Bouwbedrijven te Amsterdam, P. C. Hooftstraat 103.

De prijsvraag is open voor iederen Nederlander.

De jury bestaat uit de heeren: H. P. Berlage, Architect te Amsterdam, G. W. van Heukelom, Civiel-Ingenieur te Roermond, A. C. C. G. van Hemert, Civiel-Ingenieur te Den Haag, D. J. van Wijk, Steenfabrikant te Geldermalsen, L. Zwiers, Architect te Amsterdam. Rapporteur: H. Polano, Civtel-Ingenieur te 's Gravenhage.

De bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Directie van het Centraalblad.

Zij kunnen in het Centraalblad worden afgedrukt, terwijl de Directie zich het recht voorbehoudt, de bekroonde verhandelingen ook op andere wijze te publiceeren. De Redactie blijft het recht, de niet-bekroonde te publiceeren tegen het gebruikelijke honorarium, 't welk door het Centraalblad wordt toegekend.

De eerste prijs bedraagt *f* 250, de tweede prijs *f* 100, de derde prijs *f* 50.

Mocht geen der inzenders voor bekroning in aanmerking komen, dan heeft de jurv het recht, de verdeeling der prijzen zelf te bepalen.

De inzendingen moeten vergezeld gaan van een verzegelde enveloppe, bevattende eene verklaring, vermeldende den naam van den schrijver. Verhandeling en enveloppe moeten voorzien zijn van een motto, terwijl tevens een correspondentie-adres — niet dat van den schrijver — moet worden opgegeven buiten op de enveloppe.

De jury verplicht zich uitspraak te doen vóór den 15den December 1912.

Bij de Tekstfiguren.

In ieder land zijn eigenaardige bouwwijzen. De tekstfiguren geven er een uit Uhlbach in Schwaben dat daaronder gerangschikt kan worden en dat vele gegevens biedt, die ook aan onze binnenwaarts gelegen duinstreken en in hoog Gelderland uitstekend zouden kunnen voldoen. Hoog geplaatst maakt dergelijke bouw een allergunstigsten indruk. Zoo is ook dit gebouw gesitueerd, en is er daarom bij de inrichting getracht een zoo groot mogelijk uitzicht over de omgeving te verleenen Zoo als de verdeeling beganen grond doet zien, bestaat die uit woonkamer waarbij de uitbouw daaraan in de eerste plaats voldoet, tevens aan die kamer een hoogst gezellige verdeeling geeft. De ingang is aan den zijgevel, men komt dan in een klein portaal waarin de trap naar de bovenverdieping en de toegang tot de woonkamer is. Naast de woonkamer is salon en daarachter slaapkamer en keuken. De keuken heeft een afzonderlijke ingang van buiten af. De bouwmeester heeft getracht in tegenoverstelling van den tegenwoordigen bouw, juist zoo min mogelijk ruimte te besteden voor gangen en heeft daardoor de waarde van de inrichting wel wat verkleind.

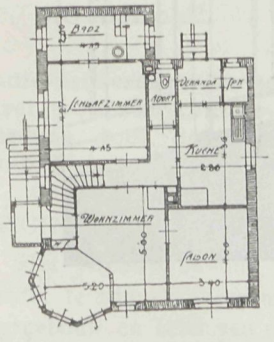

Beganen grond.

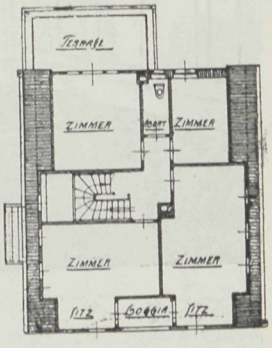

1ste verdieping.

Om toch naar de bovenverdieping te komen moet het keukenpersoneel steeds door het woonvertrek of buiten om, wat niet altijd verkieslijk is. Bergplaatsen voor brandstoffen bevinden zich in het hooge sousterrein. Op de bovenverdieping bevinden zich vier kamers, terwijl de zolderverdieping nog voor berging en slaapplaats ruimte heeft.

Zooals het interieur doet zien is de binnenbetimmering eenvoudig en eigenaardig. Alles bijeen vormt een geheel dat aantrekt en dat wij ontleenden aan »de Bauhutte«. De bouwmeester is Emil Kreuzberger, te Geislingen.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst

verzoekt ons opname van de beide volgende stukken over examens en prijsvraag.

Examens voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en af te nemen in 1912.

Door het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn benoemd, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tot Leden van de Commissie,

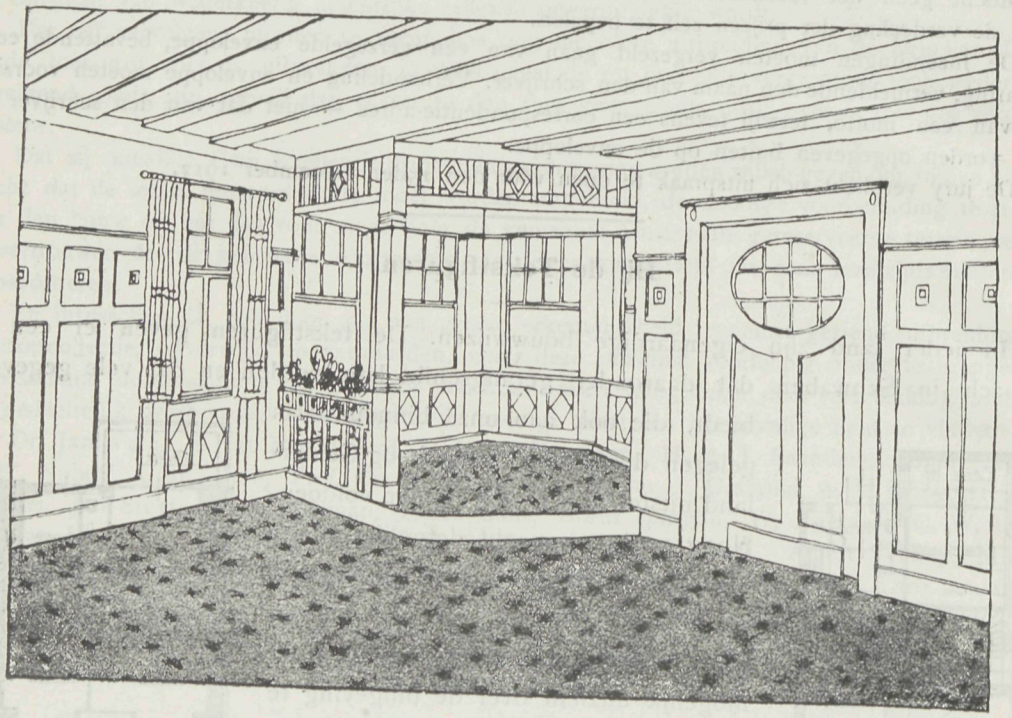

Woonvertrek.

belast met het afnemen van de in Februari en Maart te houden Examens voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken (onderbaas) de Heeren:

B. J. Ouendag, Architect, Lid van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Voorzitter.

M. B. N. Bolderman, Civiel-Ingenieur, Chef de Bureau van het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam.

H. van Dam, Leeraar in de Wiskunde te Amsterdam.

J. Moolenschot, Architect te Amsterdam.

J. A. v. d. Sluys Veer, Architect te Amsterdam, Leeraar aan de Industrieschool v/d Maatschappij v/d Werkenden Stand, aldaar.

Mr. E. H. P. Rosenboom, Architect, Advocaat en Procureur te Amsterdam.

P. A. Timmers, Architect te Amsterdam.

H. Loterijman, Arts te Amsterdam.

M. J. F. Lippits, Architect te Amsterdam.

G. Versteeg, Adjunct-Directeur der Gemeente Werken te Arnhem.

J. D. Gantvoort, Architect te Deventer, Leeraar aan de Burger-Avondschool, Aldaar.

H. van der Kloot Meyburg, Architect te Rotterdam, Hoofdleeraar a/d Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage.

W. de Vrind Jr., Bouwkundig-Ingenieur te 's Gravenhage, Assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft.

M. Vrijenhoek, Bouwkundige te 's Gravenhage.

J. J. van Noppen, Architect te Haarlem, Leeraar a/d Industrieschool v/d Maatschappij v/d Werkenden Stand te Amsterdam.

W. F. Overeijnder, Architect te Rotterdam.

J. van Wijngaarden, Architect te Rotterdam, Assistent a/d Technische Hoogeschool te Delft.

W. de Jong, Architect te Utrecht, Bouwkundige 1ste Klas b/d Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Aldaar.

W. Bletz, Architect te Weesp.

F. de Herder, Aannemer te Zwolle.

G. Stapensea, Architect te Sneek.

J. Gratama, Bouwkundig-Ingenieur te Amsterdam, Algemeen-Secretaris v/d Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

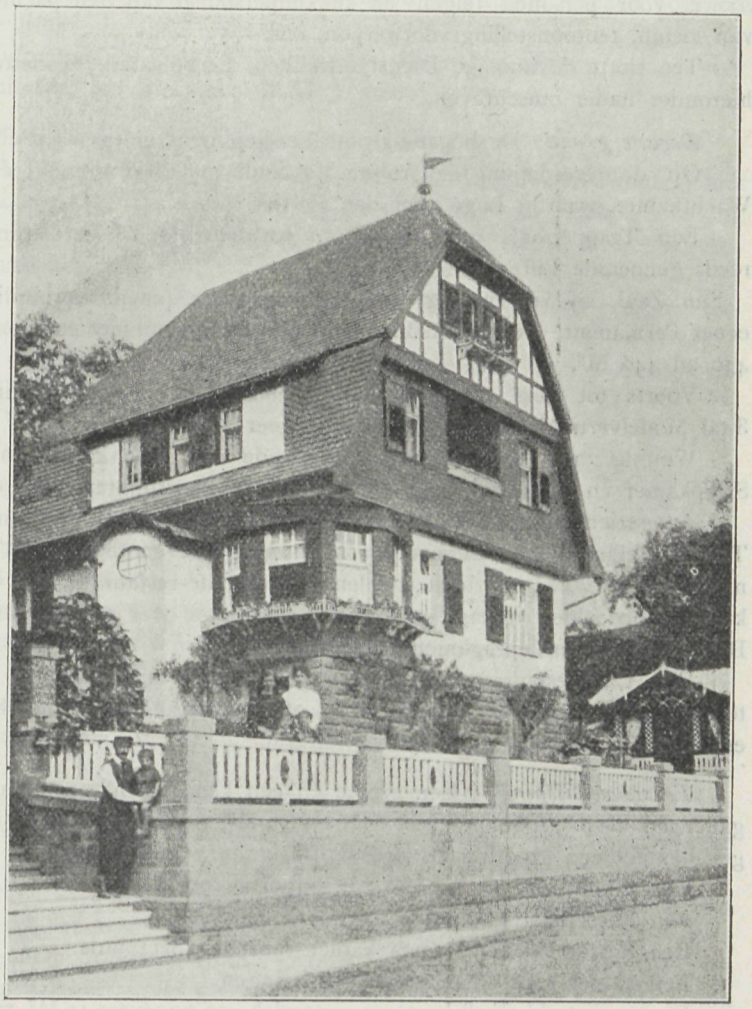

Villa te Uhlbach door Emil Kreuzberger, Architect te Geislingen.

Eereprijsvraag „Godefroy".

Studie-prijsvraag voor een Architecten huis, uitgeschreven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

OMSCHRIJVING.

Het Architecten-huis is gedacht te zijn het Vereenigingsgebouw en zetel van de Federatie der verschillende Architecten-Vereenigingen hier te lande.

Het Architecten-huis wordt verondersteld te worden opgericht op een rechthoekig vrij terrein, ter grootte van 40 × 60 M., begrepen in de nieuwe stadsuitbreiding van een der grootste steden van ons land, gelegen met een der lengte-zijden aan een hoofdverkeersweg en met de korte zijde aan een zijstraat van minder belang, en verder ingesloten door belendende eigendommen.

De Hoofdverdieping (eerste verdieping) uitsluitend bestemd voor de Architecten, moet bezitten Tentoonstellings-, Voordracht- en Vergaderzalen, Bestuurskamer, Secretariaat, Bibliotheek en Lunchroom, enz.

Op den beganen grond bevinden zich de zalen voor de Permanente Expositie van Bouwmaterialen, enz., met woning voor een Concierge, zoomede een Café-restaurant, waarvan de Kastelein-pachter tevens voor de bediening van de lunchroom zorgt, terwijl een keuken, zoomede de Kastelein-pachterswoning, op de bovenste verdieping gelegen is.

De pachter voorziet tevens in de verzorging en bediening van een 6-tal Architect-logeergasten, welke daar — gelijk bij „clubs" het geval is — overnachten kunnen, als zij aldaar geen pied-à-terre hebben en geïntroduceerd worden door hun Vereeniging.

Op deze verdieping moeten ook een 4-tal Architecten-Ateliers disponibel zijn.

Het niet bebouwde gedeelte wordt als Tuin aangelegd, waarvan een gedeelte in directe verbinding moet staan met het Cafe-restaurant en met de zalen der, hierbovengenoemde Permanente Expositie, om evenzoo verhuurd te worden aan fabrikanten en leveranciers, welke in de open lucht kunnen exposeeren.

Voorts een electrisch gedreven Personenlift, vanaf den beganen grond tot op de 2e verdieping, een dito eenvoudige Transportlift, vanaf het Sousterrain tot de tweede verdieping doorgevoerd, zoowel voor personen (eigen- en keukenpersoneel van den pachter) als voor het transporteeren van kisten, tentoonstellingsvoorwerpen, enz.

Ten slotte de noodige Dienstvertrekken, Bergplaatsen, Toiletten, W. C.'s enz. Een en ander hieronder nader omschreven.

Begane grond De begane-grond Verdieping is gelegen 50 cM. boven het trottoir.

Op deze verdieping een ruime Vestibule met Tochtportaal en Fietsenstand, een Spreek- of Wachtkamer, waarbij Loge voor den Portier.

Een Trappenhuis met Hoofdtrap tot aan de 1e Verdieping, een Diensttrap en de beide reeds genoemde Liften.

Een Zaal, of vereeniging van kleinere zalen, (en in verbinding met den tuin) ten behoeve eener Permanente Tentoonstelling van Bouwmaterialen, met een gezamelijk oppervlak van ongeveer 430 ad 440 M².

Voorts tot deze tenstoonstelling behoorende en in verbinding met deze zaal of zalen: een 8-tal Modelvertrekjes (*), elk groot ongeveer 12 ad 15 N².

Woning voor den Concierge, bestaande uit: Woonkamer en Kantoortje, groote en kleine Slaapkamer en een Keukentje, de benoodigde Bergruimte, W. C., eigen Diensttrap, enz.

Aangezien de vertrekken van de Conciergewoning en de modelvertrekjes der Permanente Tentoonstelling slechts ongeveer 3 M. hoog behoeven te zijn van vloer tot vloer, in tegenstelling met de groote Tentoonstellings-zalen en het Café-restaurant, die wel dubbel zoo hoog moeten zijn, kunnen bedoelde woning en expositie-vertrekjes over 2 verdiepingen verdeeld worden, dus een Beganegrond Verdieping met Entresol.

Een Café-restaurant met een oppervlak van ongeveer 150 M²., met Terras aan den tuin, toegang vanaf de voornaamste straat of hoofdverkeersweg, met bijbehoorende Toiletten, W. C.'s en Urinoirs.

Eerste verdieping. Een groote en een kleine Tentoonstellings- tevens Voordracht- en Vergaderzaal, resp. groot ongeveer 180 en 70 M², doch zoodanig geprojecteerd, dat zij in bijzondere gevallen tot één groote zaal vereenigd kunnen worden.

Een Bibliotheek ter grootte van ongeveer 70 M².

Een Leeskamer grenzende aan de Bibliotheek.

Een Bestuurskamer en een kamer voor den Secretaris.

Een kamer voor Commissie-vergaderingen.

Deze 5 vertrekken elk met een oppervlak van ongeveer 40 M², met inbegrip van muurkasten, enz.

Een Lunchroom, ongeveer 80 M². met ruim balcon. In dit vertrek een Buffet, verbonden door een spijzenlift zoowel met het Café-restaurant, als met de keuken op de 2e verdieping.

Voor de bediening bovendien een communicatie-(spil-)trapje met het Café-restaurant.

Een gemeenschappelijke Spreekkamer en Telefooncel.

Verder, behalve de reeds genoemde diensttrap, een Trap naar de 2e Verdieping,

Voorts ruime Vestiaires, Toiletten met W. C. en Urinoirs.

(*) Vertrekken ingericht door fabrikanten of leveranciers van parketvloeren, wandbetimmering, muurbespanning of behangsel, stucwerk of ander materiaal voor plafonds, meubelen van hout of riet, lichtornamenten, enz., of bijv. badkamers compleet ingericht door de fabrikanten of leveranciers van wandbekleeding, (tegels), — van vloerbekleeding, (mosaïec, tegels, houtgraniet, enz.) — van sanitaire artikelen (badkuip, waschtafel, bidet closet, enz.), — van warmwaterverzorging, verwarming, verlichting, ventilatie, enz. enz.

Tweeae Verdieping. 4 Architecten-Bureaux. Elk Bureau bestaande uit een Atelier ter groote van ± 35.— M². een privé-Kantoor ± 25. M². met een Spreekkamer. Ten behoeve der ateliers de noodige Toiletten met W. C.

Een lichtdrukinrichting met Vertrek voorzien van spoelinrichting. Hieraan grenzende een Donkere Kamer voor het ontwikkelen van clichés.

6 Architecten-logeerkamers. elk groot ± 15.— M². met inbegrip der, door gordijnen afsluitbare, Alcoof voor het ledikant.

Hierbij een badkamer, W. C. en verder kasten, enz. voor de „service", enz.

Een gedeelte van deze vertrekken kan desnoods in het dak worden ingebouwd.

Woning voor den Kastelein-pachter van het Café-restaurant met ruime Keuken voor het restaurant, tevens voor eigen gebruik.

2 Kamers van bescheiden afmeting en suite, 2 Slaapkamers, Dienstbodenkamer, kamer voor den inwonenden knecht, bergruimten, provisiekamer, W. C.'s, enz.

Gedeeltelijk Sousterrain. Een braak- en brandvrije Safe, groot ± 3 M.

De installatie van Centrale Verwarming, te bereiken van uit de Conciergewoning, met Kolenkelder en ruime Bergplaatsen (in de nabijheid van de dienstlift) voor stoelen, schotten, piédestals en ander materiaal voor de Voordracht- en Tentoonstellingszalen, kisten, gereedschappen enz. voor de schoonmaaksters enz.

Onder het Café-restaurant de noodige Bergruimten, Bier-, Wijn- en Provisiekelders, toegankelijk door kleine spiltrap en in verbinding met de spijslift.

Bergruimte om 's winters de tuinmeubelen op te bergen en bergplaats voor materieel van de tuinlieden.

TEEKENINGEN.

Gevraagd worden de navolgende teekeningen:

De Plattegronden van de verschillende Verdiepingen op een schaal van 1 à 100, behalve die van het gedeeltelijk Sousterrain, waartoe een schaal van 1 à 200 voldoende wordt geacht.

Twee Gevels op een schaal van 1 à 100.

Twee Doorsneden op een schaal van 1 à 100.

Een Travée van den voornaamsten gevel met Doorsnede op een schaal van 1 à 20.

Een Perspectief.

Alle teekeningen in potlood (waarmede natuurlijk niet bedoeld wordt een „schetsmatige" behandeling). In de plattegronden en doorsneden de muurdikten door tint aangeven.

De gevels in kleur opwerken.

Variant-ontwerpen en niet gevraagde teekeningen blijven buiten beschouwing.

Wanneer eventueel „systeemverdeeling" wordt toegepast, dan mag deze niet worden aangegeven.

De bestemming der vertrekken en ruimten inschrijven met bijvoeging in den linker bovenhoek der afmetingen van de verschillende vertrekken.

Het schrift op de teekeningen in drukletter-vorm.

De plattegronden mogen op calqueerpapier geteekend worden, doch moeten dan op carton worden opgeplakt.

De teekeningen mogen niet op ramen gespannen of achter glas zijn; zij mogen echter niet opgerold zijn.

Een korte *Memorie van Toelichting* met omschrijving der toe te passen bouwmaterialen, enz., en opgave per verdieping van de afmeting der verschillende vertrekken met overzichtelijke calculatie der oppervlakten.

PRIJZEN.

Prijs: de verguld zilveren Medaille van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, met *f* 400.—.

Premie: de zilveren Medaille van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, met *f* 200.

De prijzen worden uitgereikt op de a. s. Alg. Mei-Vergadering der Mij. Mocht eventueel geen der ingekomen ontwerpen voor bekroning in aanmerking komen, dan kan de Jury voor-

stellen het totaal of een deel van de voor de prijzen beschikbare som onder de beste ontwerpen te verdeelen.

INLICHTINGEN.

Eventueele inlichtingen betreffende het Programma moeten aangevraagd worden aan het Bureau van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

De antwoorden worden gepubliceerd in het Bouwkundig Weekblad, Architectura de Bouwwereld en de Opmerker.

Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het Programma.

Het bureau van inlichtingen wordt 7 Maart a.s. gesloten.

INLEVERING DER ONTWERPEN.

De ontwerpen moeten anoniem zijn en ingezonden worden onder een motto of ander kenteeken.

Op straffe van uitsluiting is het den inzender verboden. op dc een of andere wijze de anonimiteit vóór de uitspraak van de Jury te verbreken. Bij elke inzending zal in afzonderlijke behoorlijk gesloten enveloppe moeten worden gevoegd:

a. een door den ontwerper onderteekende verklaring. luidende:

„ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto „ . . . . . " verklaart dat dit onderwerp zijn geestelijk eigendom is":

b. een correspondentie-adres.

De laatstgenoemde enveloppe zal vóór de uitspraak der Jury door haar mogen worden geopend, om, wanneer het noodig is, door tusschenkomst van den correspondent met den ontwerper in briefwisseling te treden.

Alle ontwerpen moeten vrachtvrij ingeleverd worden *vóór of op Donderdag* 9 *Mei a.s.* aan het Bureau van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan:

„Eereprijsvraag Godefroy".

Als datum van inlevering wordt beschouwd de dagteekening van het bewijs der verzending, dat desverlangd moet worden overgelegd.

Niet op tijd ingeleverde ontwerpen blijven buiten beschouwing en worden onmiddellijk aan het opgegeven correspondentie-adres teruggezonden.

SLOTBEPALINGEN.

De ontwerpen worden tentoongesteld op de Alg. Mei-Vergadering der Maatschappij en het Jury-rapport zal daarbij ter inzage liggen.

De ontwerpen blijven dan nog tot 1 Jan. 1913 ter beschikking van de Maatschappij, die het recht heeft deze ook te exposeeren op plaatsen waar Afdeelingen der Mij. gevestigd zijn.

Gedurende het tijdperk dat de teekeningen in het bezit zijn der Maatschappij, zullen deze door haar tegen brandschade verzekerd worden. De bekroonde antwoorden zullen door de Maatschappij gereproduceerd worden in haar Orgaan.

Van andere, daartoe door de Redactie geschikt geoordeelde ontwerpen zullen slechts met goedvinden van den ontwerper reproductie's genomen worden. In elk geval zal de Maatschappij, bij eventueele reproductie, de voorkeur genieten.

De mededinging is voor alle Nederlanders opengesteld.

De Jury:

H. P. Berlage.
J. F. Klinkhamer.
C. Muysken.
C. B. Posthumus Meyjes.
A. Salm G.Bzn.

Programma's zijn op aanvrage kosteloos verkrijgbaar aan het bureau v. d. Mij. t. B. d. B. Marnixstraat 402, Amsterdam.

Lengte Doorsnede AB.

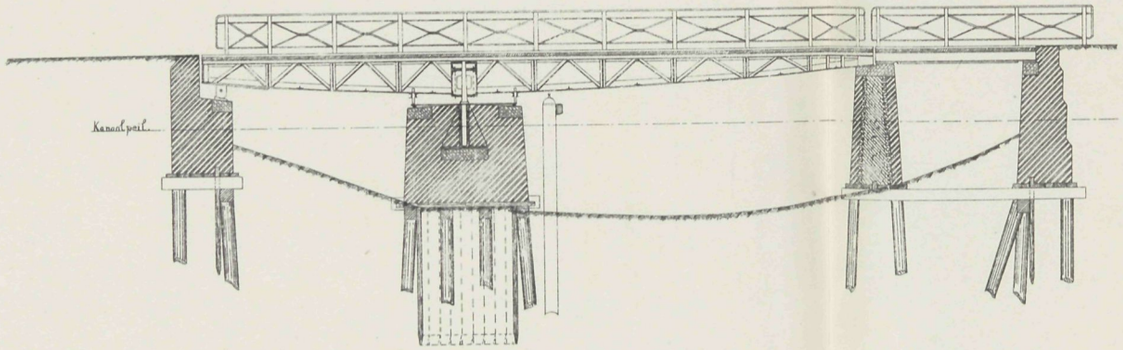

Plattegrond.

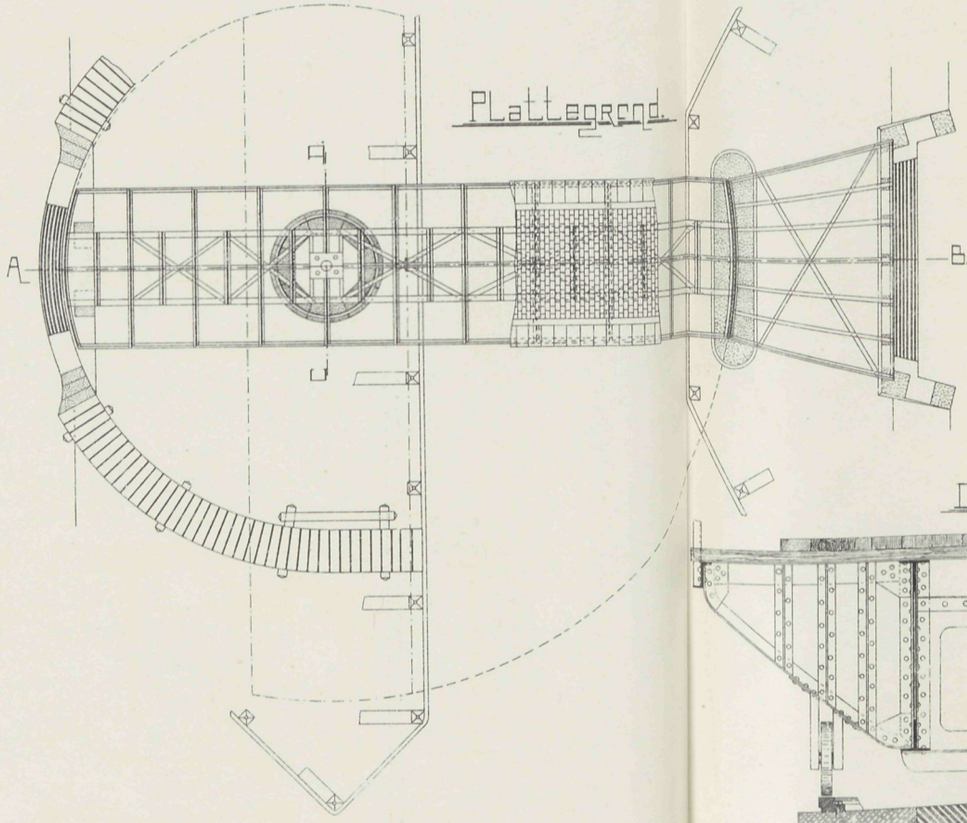

Ontwerp

Van een

Draaibrug.

Plattegrond en Lengte Doorsnede

Schaal ..... 4 M.

Dwars Doorsnede

Schaal ..... 80 cm.

Dwars Doorsnede CD.

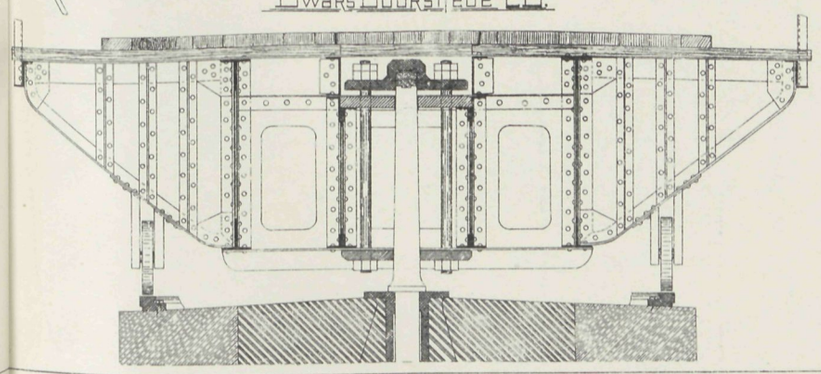

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

29 Februari 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 5

Bij de Platen.

Villa

door G. MIDDENDORP.

De villa is het metselwerk der gevels, bestemd om te worden opgetrokken in vlakke grijze klinkers, waalvorm met vakwerk, welke vakken gepleisterd worden. De dorpels en lateien zijn van hardsteen, de kap met groen verglaasde pannen gedekt. De indeeling is als volgt. De entree bevindt zich aan de achterzijde (abusievelijk vermeld de teekening rechts achtergevel wat zij, en zijgevel wat achtergevel moet zijn), dan komt men in de vestibule en daarna in de hal waaromheen zich de verschillende vertrekken groepeeren, als eetkamer met provisiekamer, salon, huiskamer, keuken die ook een afzonderlijken toegang heeft. Op de bovenverdieping vier slaapkamers, terwijl zich op de zolderverdieping de kamers voor het dienstpersoneel bevinden. Serres en balcons, daarbij een zeer geschikte raamverdeeling, geven een ruim uitzicht en aan de gevels de noodige afwisseling die in den landelijken vorm van steen, cement en hout zich gewoonlijk tusschen de groene omgeving echt op hun plaats bevinden.

Bouwen en sloopen.

De moker is in volle actie, Beurspoortje is van zijn dak beroofd. Gedaan is het met het typische brokje Oud-Amsterdam, 't zal elders opgesteld worden, maar dat heeft geenerlei beteekenis, 't heeft waarde daar, en ergens anders is het van de geschiedenis ontdaan, zielloos geworden. Had men het er willen houden, dan had de actie wat vroeger ingezet moeten worden. Wat ouds in Amsterdam, 't wordt zeldzaam, wel wat ouds dat de bakker twee baks noemt, dat opnieuw in den oven is gedaan, en waaraan de bakker zijn kunst getoond heeft, waardoor het blijven, nabootsingen zonder veel waarde; maar het werkelijk typische, die stad van topgevels en karakteristieke gevelversieringen behoort tot het verledene. Wat zijn er ontzaggelijk velen in de laatste jaren gegaan, en wat is het goed dat de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, die

zoo nauwkeurig in hare uitgave oude gebouwen heeft opgenomen, dat is tenminste voor het komende geslacht dat er nog iets van weten wil, wat van groote waarde is.

Wij hebben onlangs meegedeeld hoe het hoekje aan de Kalverstraat in vorm zal veranderen, de tekstfiguur doet het ontwerp van den bouwmeester Th. G. Schill zien, en wanneer de Dambebouwing dien geest volgt, dan zullen daarmede wel niet de idealen bereikt worden die Kromhout's genie ons voor oogen tooverde, maar er zal een rustig geheel komen, den heerscher over dat plein, het Paleis waardig.

Waar blijven de mannen die het initiatief nemen om Naatje de wandeling naar het Vondelpark te laten doen, waar met kleine wijzigingen in de waterkracht, allerlei

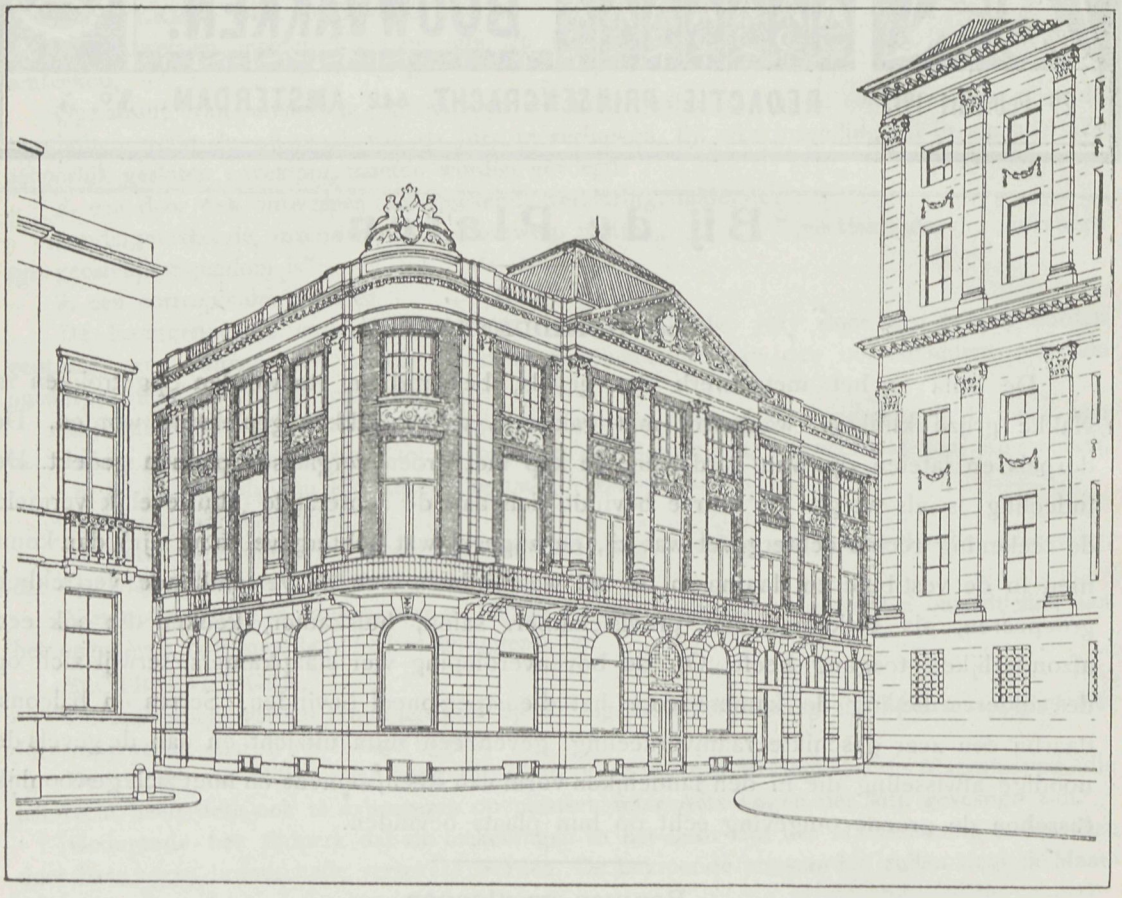

Nieuw gebouw „De groote Club" hoek Kalverstraat en Paleisstraat, Bouwmeester Th. G. Schil.

spelingen kunnen bijdragen dat monument daar fier tusschen het groen zich te zien verheffen. Naatje zou zich verkneuteren en Vondel gezelligheid hebben.

Wat zal het nu worden een nieuwe omgeving en eindelijk een puinhoop op het middendeel, want die zich niet onderhoud vervalt, en dat zijn wij spoedig te wachten. Wacht maar. Een onzer oude buurten, de buurt waar de Fransche vluchtelingen indertijd een welkom te huis vonden, het zoogenaamde Noorder-Bosch, gevormd door Noorder zij- en dwarsstraten, heeft ook al een legende.

Men sloopte er alles en bracht er nieuwe gebouwen voor in de plaats, wijselijk wat achterwaarts, waardoor gebouw en straat beiden in waarde stegen. Nu komt er weder zoo'n omvangrijke bouw bij, en plaatst die zijn muren op de oude rooiïnglijn,

daarbij zijne jeugdige buren in discrediet brengend en de straat niet minder. Nu deelde het Makelaarsweekblad mede, 't was een fout van de gemeente, 't werd weersproken, 't was geen fout, men kan daar bouwen op welke wijze men van die twee verkoos, achterwaarts of op de oude rooilijn.

't Is mogelijk. Maar 't is geen snuggere voorlichting van ons Bestuur, die hier meewerking vond om een goed geheel te verkrijgen, en die dat niet aangreep, om ook den laatsten bouwer daarvan te overtuigen en door overleg te verkrijgen, dat het goede geheel niet mismaakt werd. 't Komt ons voor, dat ernstige raad in deze bij den bouwer gehoor had gevonden, en nu is het voor goed bedorven, de buurt die werkelijk in waarde steeg, is die waarde grootendeels ontnomen. Waar de schuld zit laten wij buiten beschouwing, maar 't is een treurig resultaat.

De Parkschouwburg kraakt onder den mokerslag. 't Was in den afgeloopen week dat ik op de Heerengracht een kijkje nam naar die opruiming. De mannetjes op de kap die de gordingen met kletterenden slag nederwierpen geleken poppetjes uit de speeldoos. 't Is nog een flinke hoogte, en ik zag het sloopen van de spanten met het daaraan verbonden gevaar. Hoeveel inspanning kost het niet, die ijzeren gevaarten in takels op te halen en te richten, maar het gaat met de zekerheid dat zij hangen aan daarvoor berekende werktuigen en materialen.

Zal die zekerheid ook daar zijn, wanneer de slooper het ontknoopingspunt nadert, dacht ik bij mij zelf, en de vrees bekroop mij. Daar las ik een paar dagen later een noodlottigen val van een paar arbeiders, met een dier zware ijzeren onderdeelen. Zou mijn angst gewettigd geweest zijn, heeft men er wel genoegzaam aan gedacht, (zulke ijzeren gevaarten opruimen toch is een zeldzaam werk) met welke kolossale afmetingen en zwaarten men te doen heeft.

Zulk sloopen vereischt ja even groote kennis als het daarstellen wat de wijze van verplaatsing betreft, 't is geen houten kapje waar men de panlatten aftrapt, de spanten op de zoldering strijkt, 't is hier een arbeid die overleg vereischt en onbekend met de maatregelen die getroffen zijn, om het uit elkander nemen gemakkelijk te maken kan ik niet beoordeelen of die ook hier in voldoende mate zijn toegepast. De vrees alleen, dat de kracht der gewoonte, die bestaat in lossen en strijken der amotie, mocht voor gezeten hebben, deed mij twijfelen, of de voorzorgen wel met de meeste zorg genomen waren, om te voorkomen wat nu geschiedt is. Men zegt, de deelen waren slecht, het verband was verbroken. IJzerconstructie gaat niet in zulk een' korten tijd tot volkomen verval over. Wel vraagt zoo'n arbeid voorzorgsmaatregelen, ook alleen voor dat gedeelte van het gebouw, opdat niets dompen of door zijn gewicht de plaats verlaten kan, maar ontdaan van zijn verbindingen, rustig neergestreken wordt.

't Zou te betreuren zijn indien iets van den aard verzuimd was, wat mogelijk deskundig onderzoek kan uitwijzen.

De firma de Wed. J. Ahrend & Zoon's uitgaven.

Bovengenoemde firma oefent een grooten en waardeerende kracht uit op Technisch gebied. Velen zijn de uitgaven die bij de bekende firma de Wed J. Ahrend en Zoon zijn verschenen en dan door goede uitvoering en inhoud zich kenmerken. Dat is ook thans weder het geval met

enkele uitgaven die wij willen herinneren. Daaronder is „Handboek voor stijl- en ornamentleer"; idem voor het ontwerpen van vlakke versiering door J. Godefroy, een collectie die in zeer net gebonden deeltjes, elk van gemiddeld 120 pagina's met talrijke figuren voor ƒ 0.75 per deel verkrijgbaar is. Een collectie die bij bestudeering den grondslag legt om over de verschillende stijlen en versieringen zich een goed begrip te kunnen vormen, en voor de vlakversiering om den weg tot zelfstudie in hooge mate te vergemakkelijken. Dergelijke zeer weinig kostbare uitgaven zijn practische aanvullingen, die den jongen kunstbeoefenaar den weg tot studie wijzen en vergemakkelijken.

Een ander gelijk verschenen werk meer bij een ervaren vakman te huis behoorend is dat handelende over de rioleering van huis en erf door C. Visser. Dat is een boek daar ieder bouwkundige, loodgieter of metselaar wat aan heeft. In 230 pagina's talrijke tekstfiguren en 28 uitslaanke platen kan over dat ontwerp wat gezegd worden. 't Is dan ook geschreven op zoo uitvoerige wijze, dat het een raadgever is voor die vakmannen, die niet bij hun ontbreken mag om geraadpleegd te worden. Want alles wat met de rioleering in verband staat passeert daar beknopt en aangenaam de revue. 't Is een boek van blijvend nut. De prijs in nette band is ƒ 5.—.

Bij de Tekstfiguren.

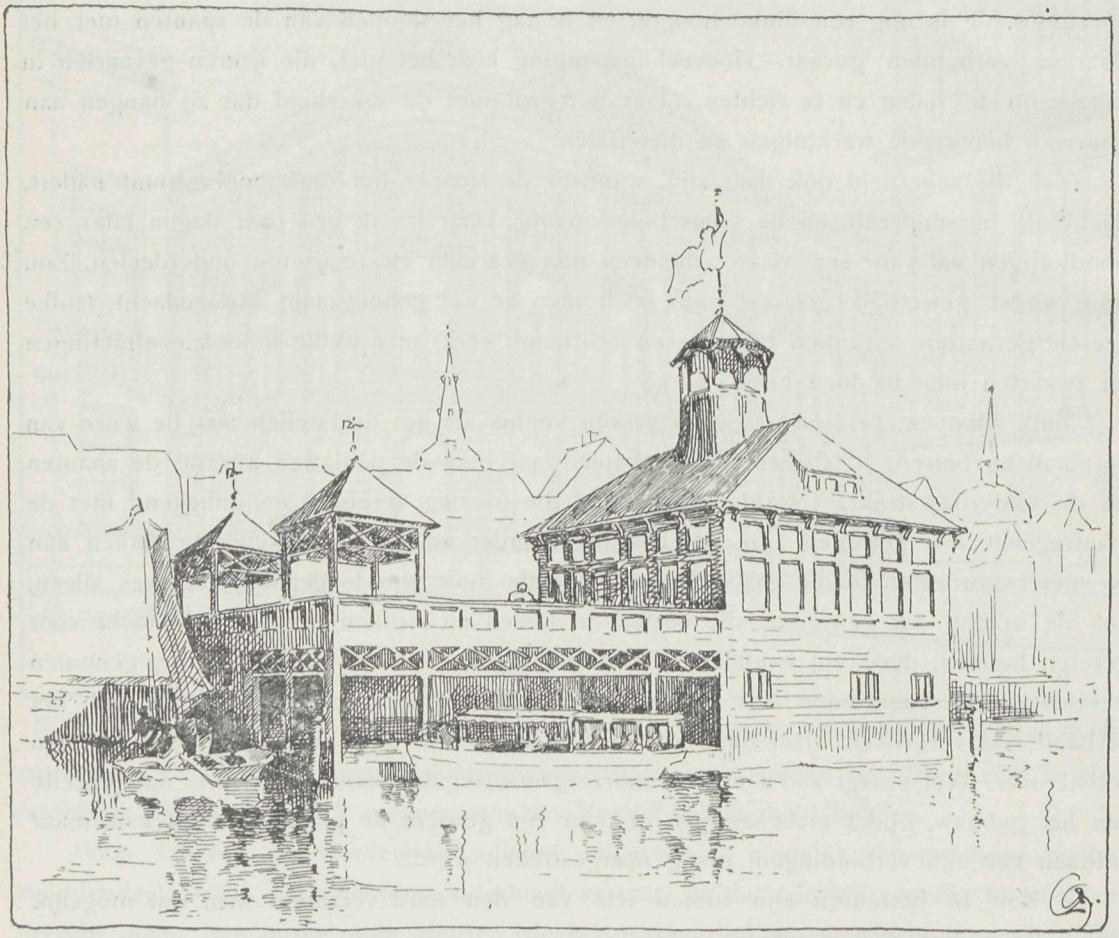

Schets van een gebouw voor een Zeil- en Roei-Vereeniging.

De bouwmeester A. Graafland kent de macht van een behagelijke voorstelling. Zijn schetsen over architectuur geven de meest eenvoudige onderwerpen, door de voorstelling een bevalligheid, die de aandacht vraagt. Dat is ook deze schets van een gebouw voor zeil- en roei-vereeniging eigen, door de tekstfiguren teruggegeven, 't is van de geluk-

kigste kant genomen, goed belicht en dat zijn feiten die aan architectonische schetsen waarde geven. Bosboom wist zijn licht binnen en Weissenbruch weet het buiten zoo meesterlijk aan te brengen dat de architectuur in waarde daardoor stijgt. Dat zit ook in deze schetsjes, zij zijn dikwerf zoo goed gericht, dat zij niet kunnen nalaten de aandacht te trekken waarvoor wij den vervaardiger ons saluut brengen.

Eere-Prijsvraag Godefroy.

Omtrent deze Prijsvraag wordt nog het volgende meegedeeld:

Hieronder volgen de ingekomen vragen, met de antwoorden der Jury:

Vraag 1. Zijn de aangrenzende terreinen met villa's bebouwd, of heeft er een totale bebouwing plaats?

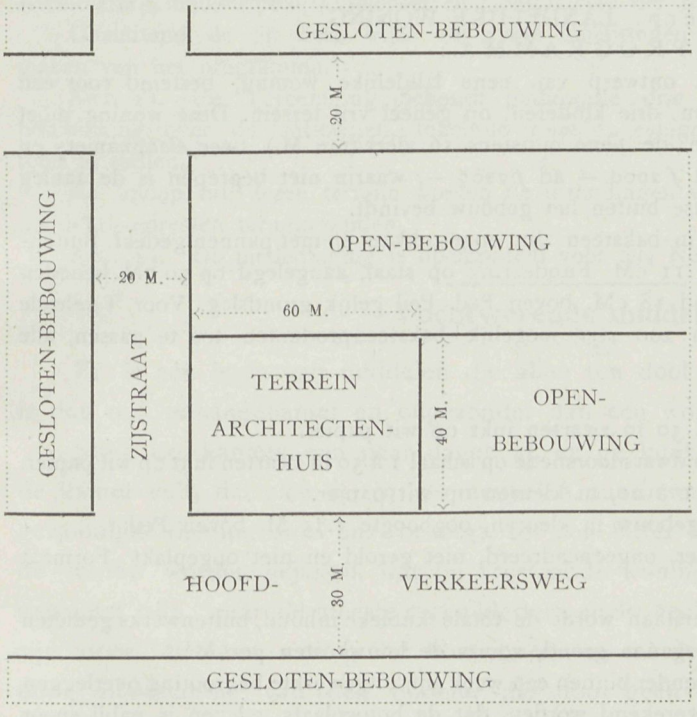

Antwoord. Zie de teekening.

Vraag 2. Wat wordt op pag. 1 regel 5 van het Programma bedoeld met: „een rechthoekig vrij terrein?"

Antwoord. Zie de situatieschets.

Vraag 3. Wat wordt op pag. 1 regel 9 van boven bedoeld met: „belendende eigendommen". Zijn dit bouwterreinen of gebouwen; en als het gebouwen zijn, worden dan bedoeld villa's die rondom vrij staan of aaneengesloten huizen op scheiding gebouwd?

Antwoord. Zie de situatieschets.

Vraag 4. Is de terreingrens aan de 2 straten de rooilijn of mag men daarbuiten blijven met de gevels?

Antwoord. Ontwerper is geheel vrij (zie ook het antwoord op vraag 10).

Vraag 5. Is het Cafe-restaurant uitsluitend ten dienste van het architectenhuis, of heeft het publiek er ook vrije toegang?

Antwoord. Het publiek heeft vrije toegang tot het Cafe-restaurant en wel van uit den hoofdverkeersweg. De pachter bedient tevens de Architecten. (Zie Programma).

Vraag 6. Op pag. 3 regel 10 van boven staat: „Deze 5 vertrekken elk met een oppervlak van ongeveer 40 M^2., enz." Welk is dit 5de vertrek, want van de bibliotheek is de grootte reeds opgegeven 70 M^2.

Antwoord. Lees deze vier vertrekken enz.

Vraag 7. Moet er een afzonderlijke toegang van af de straat zijn voor de woning van den Concierge?

Antwoord. De Concierge-woning moet toegankelijk zijn van uit het tochtportaal der groote vestibule.

Vraag 8. Moet er een afzonderlijke toegang met trappen vanaf de straat zijnvoor de woning van den kastelein-pachter, de keuken en de kelders, of mag de transportlift hiervoor gebruikt worden?

Antwoord. De toegang tot de woning van den kastelein-pachter is door het café. Hij kan van de transportlift gebruik maken. (Zie Programma).

Vraag 9. Op pag. 3, regel2 van onderen staat: „Een braak- en brandvrije safe, groot ± 3 M. Wat word hiermede bedoeld: 3 M^2 of 3 × 3 M.?

Antwoord. Lees ± 3 M².

Vraag 10. Moet het onbebouwde gedeelte van het terrein geheel achter het gebouw liggen of mag het gedeeltelijk er voor en gedeeltelijk er achter liggen, of wat op hetzelfde neer komt, moet het gebouw rondom vrij liggen of moet het een aaneengesloten bebouwing vormen in aansluiting met aangrenzende gebouwen?

Antwoord. De voornaamste gevel moet aan den hoofdverkeersweg liggen. Terugsprong voor eventueele monumentale stoep of uitbouwingen worden toegestaan.

Het is natuurlijk de bedoeling (met het oog op de verpachting van het Café-restaurant) dat, na aftrek van het open, afgesloten expositie-terrein, een behoorlijke tuin overblijft voor het café.

Voor de Jury: A. SALM G.B.zn.

Nationale Bouwkundige Studie-Prijsvraag

met algemeene mededinging, uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten.

Onderwerp: LANDELIJKE WONING

PROGRAMMA.

ART. 1. Er word verlangd het ontwerp van eene landelijke woning, bestemd voor een gezin, bestaande uit man, vrouw en drie kinderen, op geheel vrij terrein. Deze woning moet bevatten twee woonkamers (waarvan de eene minstens 16 vierkante M.) twee slaapkamers en een keuken. De bouwsom bedraagt *f* 2000.— ad *f* 2200.—, waarin niet begrepen is de aanleg der huisrioleering voor zoover zich deze buiten het gebouw bevindt.

ART. 2. Het huis moet geheel in baksteen zijn opgetrokken en met pannen gedekt. Buitenmuren dik 22 cM.; binnenmuren dik 11 cM. Fundeering op staal, aangelegd op 50 cM. beneden Peil. Bovenkant vloer beganen grond 18 cM. boven Peil. Peil gelijk grondslag. Voor 't geheele gebouw en de onderdeelen daarvan zoo *veel* mogelijk baksteenproducten toe te passen, alle Nederlandsch fabrikaat.

ART. 3. Gevraagd wordt:

a. Plattegrond(en) op schaal 1 à 50 in zwarten inkt op wit papier.

b. Alle gevels, een langs- en een dwarsdoorsnede op schaal 1 à 50 in zwarten inkt op wit papier.

c. Voornaamste gevel op schaal 1 à 20, in kleuren op wit papier.

d. Perspectiefteekening van het gebouw in kleuren, ooghoogte 1.75 M. boven Peil.

Al deze teekeningen op wit papier, ongeëncadreerd, niet gerold en niet opgeplakt Formaat der teekeningen 50 × 70 cM.

e. Een begrooting, waaronder verstaan wordt de totale kubieke inhoud, buitenwerks gemeten en genomen vanaf bovenkant vloer beganen grond, voorts de bouwkosten per M³.

Op verzoek der jury moet de inzender binnen een week zijn uitgewerkte begrooting overleggen

Bij het bepalen der prijzen kan gerekend worden, dat de bouwplaats gelegen is nabij spoor en scheepvaartwater.

f. Een korte memorie van toelichting, met volledige aanduiding der materialen.

ART. 4. Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin zich de naam van den ontwerper bevindt.

Op de buitenzijde der enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en een motto, dat ook voorkomt op elk der stukken, bij de inzending behoorende.

ART. 5. De jury zal bestaan uit de architecten Jos. Cuypers, J. Gratama en H. J. M. Walenkamp, allen te Amsterdam

Als eerste prijs wordt uitgeloofd *f* 175.—, als tweede prijs *f* 100.— en als derde prijs *f* 50.—.

Wanneer geen der inzendingen voor een volledige bekroning in aanmerking komt, kan de jury voorstellen een andere verdeeling van het totaal bedrag voor prijzen vastgesteld, onder de beste ontwerpen, mits totaal het bedrag van *f* 325.— niet wordt overschreden.

ART. 6. De ontwerpen blijven het eigendom der ontwerpers. De bekroonde ontwerpen worden door de Vereeniging gepubliceerd in haar orgaan *Klei*, voor welke publicatie dat blad de voorkeur geniet.

ART. 7. De jury kan met goedvinden van den ontwerper meerdere niet-bekroonde ontwerpen ter publicatie in het orgaan *Klei* aan het Bestuur der vereeniging voordragen. Voor deze publicatie wordt *f* 25.— per ontwerp vergoed.

ART. 8. De ontwerpen moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór of op den 1sten Mei 1912 aan het adres der *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402 Amsterdam*

Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan: *Prijsvraag Baksteenfabrikanten.*

ART. 9. Inzendingen, welke niet voldoen aan de bepalingen van dit programma, of die, waarvan de ontwerper vóót de uitspraak der jury zijn naam op eenigerlei wijze bekend maakt, komen niet voor beoordeeling in aanmerking.

ART 10. De jury verplicht zich, uitspraak te doen vóór den 1sten Juni 1912 en haar oordeel over al de bekroonde en ter publicatie voorgedragen ontwerpen in haar rapport mede te deelen. Het jury-rapport zal zooveel mogelijk te gelijk met de jury-uitspraak, doch in elk geval vóór de opening der tentoonstelling verschijnen en ter lezing liggen.

ART. 11. Inlichtingen kunnen schriftelijk gevraagd worden aan de jury, per adres *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst* voornoemd, uiterlijk tot 15 Maart 1912. De gevraagde inlichtingen worden verstrekt door publicatie in het orgaan „Klei", Bouwkundig weekblad, Architectura, Bouwwereld, Opmerker en Centraalblad der Bouwbedrijven.

Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het programma.

ART. 12. De Vereeniging behoudt gedurende drie maanden na de jury-uitspraak de beschikking over de ontwerpen, teneinde deze in eenige plaatsen van het land openbaar ten toon te stellen.

Na afloop van dezen termijn worden de inzendingen vrachtvrij aan de ontwerpers of correspondentie-adressen teruggezonden.

ART. 13. De mededinging is opengesteld voor alle Nederlanders.

Vochtwerende middelen.

Er is een legio van middelen die allen ten doel hebben vocht te bestrijden. Niets is dan ook onaangenamer en ongezonder dan een woning die door vocht geplaagd wordt.

Sluit de kamers een paar dagen af, en ge kunt het bespeuren aan het muffe dat de kamer vult, dat zich zet op de meubelen, daarin motten doet vergaren, en de bewoners gewoonlijk rheumatisme enz. bezorgt, tot een bitter lijden maakt. Nu kan vocht door de muren worden gejaagd, wat bij vrijstaande woningen mogelijk is die op de windzij geplaatst zijn, waar de meeste regen klettert, en die heel wat te verduren hebben, 't kan ook zijn door slechten aanleg der bouwmuren en minderwaardig en te zwak materiaal, of door uitwaseming van den bodem, die door geen bovenlaag is afgesloten. Dat heeft onzen nieuwen bouw voor, waar een betonlaag onder en bovenwereld op zijn plaats houd en van elkander scheidt, maar overal is er geen geld voor zulk een duren grondslag en men behelpt zich door de oude werkwijze te volgen. Dan komen de kwalen.

Nu heeft de eerste Nederlandsche Trockenstuccfabriek te Venlo, den Heer Eduard Nettesheim een preparaat in den handel gebracht, dat in een Chemische fabriek in Duitschland wordt vervaardigt, *Caoutchoucfluat* genaamd, waarvan nu de attesten thans inkomen van hen die dat toegepast hebben, en die daarbij hunne groote tevredenheid betuigen.

Het is daarom zaak mee te deelen, wat ons over dat fabrikaat de leverancier zegt:

Caoutchoucfluat, zooals dit middel heet, is een zwarte gummilak, die voor het gebruik gereed geleverd wordt. *Caoutchoucfluat* wordt door alle poreuse voorwerpen gretig opgezogen, waardoor deze tegen het binnendringen van vocht volkomen beveiligd worden. Het preparaat is *ongevoelig* voor electrische en chemische invloeden, bijtende zuren, gassen, dampen, hitte en koude.

Caoutchoucfluat is *dun vloeibaar*, wordt *zonder verwarming* toegepast en droogt uiterst vlug. Dit preparaat wordt tegen de uit den grond optrekkende vocht als volgt toegepast. De natte pleisterlaag moet geheel verwijderd en de voegen van het metselwerk circa 1 cM. diep

uitgekrabd worden, waarna alles met een bezem flink schoon te maken is. Hierna moet men trachten den muur oppervlakkig droog te krijgen, wat bij kleine plekken door het gebruik eener soldeerlamp, bij meer uitgebreidheid van de vocht echter door middel van een cokesvuur en doelmatige ventilatie kan verkregen worden. Blijkt na verloop van een dag branden van het cokesvuur, dat de muur uiterlijk droog is (wat meestal het geval zal zijn), dan verwijdere men alle *open vuur in de ruimte*, daar Caoutchoucfluat *licht ontvlamt*, en het bestijken der muren kan beginnen. Dit werk moet nauwkeurig en met de meeste zorg geschieden, daar elke mislukking alleen aan slordig werk kan toegeschreven worden. Het verdient daarom ook alle aanbeveling na 24 uren een tweede behandeling met Caoutchoucfluat te laten volgen om zeker te zijn, dat geen plekje onbestreken blijft. Bij het opbrengen dezer tweede of deklaag bewerke men de pas gestreken oppervlakte met droog, scherp zand, waardoor een beter hechtende ondergrond voor het pleisterwerk word verkregen. Na wederom 24 uren wachten kan de muur beraapt of bepleisterd worden. Waar het niet mogelijk is de pleisterlaag te vernieuwen, daar verwijdere men het behangsel van den vochtigen muur en bestrijke deze daarna 2 × met Caoutchoucfluat. Is de tweede laag droog, dan neme men *gelijke deelen* Caoutchoucfluat en *gemalen krijt* en strijke dit als deklaag er over heen, waarna opnieuw behangen kan worden. Wie vocht in zijn woning heeft, hij late toch niet na, deze eenvoudige wijze van bestrijding toe te passen. Zeker, het brengt een weinig ongerief mede en onkosten ook, maar beide staan in geen vergelijking met het gerief en nut, dat men er door verkrijgt.

Caoutchoucfluat kan verder met succes gebruikt morden voor het leggen van Linoleum op Cement of Betonvloer; na het tweede bestrijken en na de deklaag van Caoutchoucfluat met krijt, plakt men dan het Linoleum met Capallak op den vloer vast, waardoor rotting beslist voorkomen wordt.

Voer het beschermen van gas- en waterleidingsbuizen tegen oxydatie, is Caoutchoucfluat bepaalt eenig en veel beter dan olieverf.

Met 1 Kilo Caoutchoucfluat kunnen circa 2 M². metselwerk tweemaal bestreken worden.

Caoutchoucfluat wordt geleverd in bussen van: 5 Kilo à *f* 4 —, 10 Kilo à *f* 8.— en 25 Kilo à *f* 25.— incl. bus franco spoor of boot Venlo, tegen remboursement of vooruitbetaling. Eventueel benoodigde manden of kisten worden aan zelfkostenden prijs berekend. Emballage kan *nict* teruggenomen worden.

Ongetwijfeld zullen deze mededeelingen tot verder gebruik aansporen, wat ook het doel is en waartoe men zich meer gerechtigd acht nu de resultaten goed bevonden worden. In ieder geval een kleine proefname schaadt niet en vooral op het platteland kan het middel dienst doen. Een tweede middel billijk in prijs en meer tot overstrijking geëigend is het Montanolieh aan hetzelfde adres verkrijgbaar, waarvan in volgende aflevering het een en ander wordt meegedeeld:

Prijsvraag Arbeiderswoning-meubileeringen van „Ons Huis" te Rotterdam.

Op deze Prijsvraag zijn 20 antwoorden ingekomen, onder de navolgende motto's:

N°. 1	Motto	Rust.	N°. 10	Motto	Travail.
„ 2	„	Eenvoud.	„ 11	„	1912.
„ 3	„	Door willen tot kunnen.	„ 12	„	Eenvoud en eigen.
„ 4	„	X, IJ, Z.	„ 13	„	Stop.
„ 5	„	Prijsvraag.	„ 14	„	Zonder eenvoud geen gezelligheid.
„ 6	„	Dubbele halve cirkel waarin rechthoek met diagonalen en halven cirkel.	„ 15	„	Komfort.
			„ 16	„	Waarheid en Eenvoud.
„ 7	„	Cirkel waarin driehoek.	„ 17	„	Dar en Anny.
„ 8	„	„Eenvoud in het huiselijk leven Doet de mensch naar hooger streven".	„ 18	„	Eenvoud 1 en 11.
			„ 19	„	Cella en Jetta.
„ 9	„	„Schijnen in een ijd'le waan Op het wezen komt het aan".	„ 20	„	Driehoek waarin cirkel.

VILLA-ONTWERP

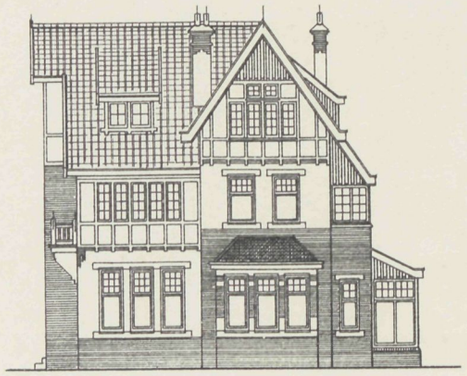

VOORGEVEL.

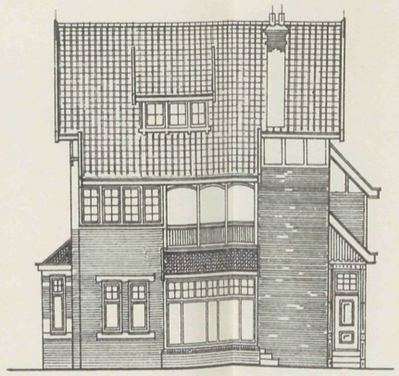

ZIJGEVEL.

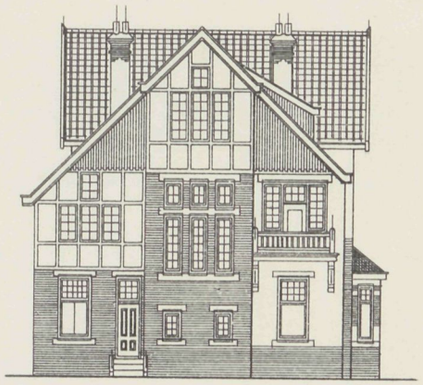

ACHTERGEVEL.

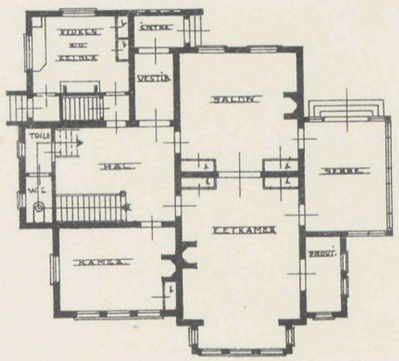

BEGANE GROND.

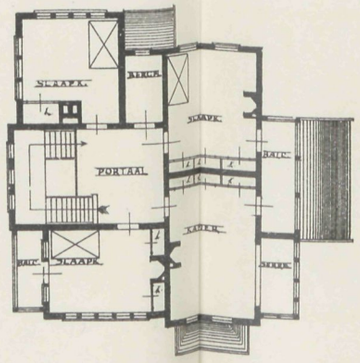

VERDIEPING.

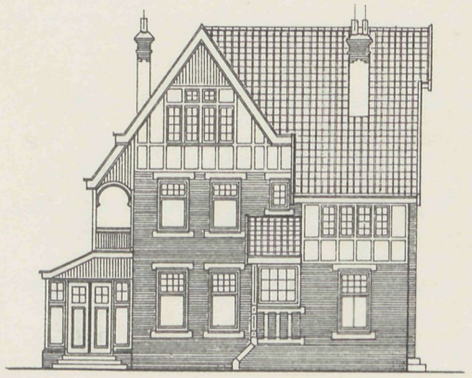

ZIJGEVEL.

C. Middendorp
14 Jaan. 1912

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

14 Maart 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 6.

Bij de Platen.

Woningen van de Bouwvereeniging Volkshuisvesting te Zeist

door J. J. VAN STRAALEN, Bouwmeester.

De plaat en de tekstfiguur geven de nieuw gebouwde woningen der Bouwvereeniging Volkshuisvesting te Zeist te zien. Deze gebouwen, naar het ontwerp van den bouwmeester J. J. van Straalen te Zeist gebouwd, hebben voor het blok aan de De Wetlaan geen bovenverdieping, wel betimmerd gedeelte onder de kap, daar de kap voor en achter hetzelfde hoogtevlak biedt; bij de woningen aan de Bothalaan is dat anders, daar is het kapvlak aan den voorgevel kort, omdat de gevel hooger is opgetrokken, waardoor de vertrekken op de bovenverdieping een meer vierkante ruimte geven, overigens is de indeeling der woningen nagenoeg gelijk. Beneden voor- en achterkamer, keuken, op de bovenverdieping twee slaapvertrekken. De woningen hebben bij ruime indeeling een flink aanzien, wat met de overstekende kappen voldoet.

Bij de Tekstfiguren.

De Heer A. Graafland geeft schets eener boerenwoning gelegen op een terrein dat nog al afwisselend van hoogte is. Daarom werd de woning door een muur ingesloten, waarachter het terrein op gelijke hoogte werd aangelegd.

Amsterdam's gedaanteverwisseling.

Het reeds zoo menigmaal besproken Damplein is in de laatste twee weken weder sterk op den voorgrond getreden. Hoe harder de moker klopt en de oude herinneringen

weggewischt worden, hoe sterker zich de lust uit om van het Damplein iets nieuws en iets goeds te maken. — Die lust deed dan ook de heer G. J. Rutgers het besluit nemen den bouw op en om het Damplein in de vergadering van Architectura et Amicitia ter sprake te brengen en dan wel in dien zin, dat over de bouwstijl van de reeds aangevangen werken een min gunstig oordeel zou worden uitgesproken. Alhoewel ook hier het »altijd te laat« op van toepassing is, want zulke wenken zijn beter te geven bij het vormen der plannen dan bij het uitvoeren, zoo was toch de wijze waarop daarbij het werk van verdienstelijke vakmannen werd besproken, zeker wel de minst gewenschte. Zoo lang nog niet uitgemaakt is wat werkelijk mooi is, onder onzen tegenwoordigen bouw, is het gevaarlijk af te keuren, den vorm der werken ondernomen door hen die getuigenis

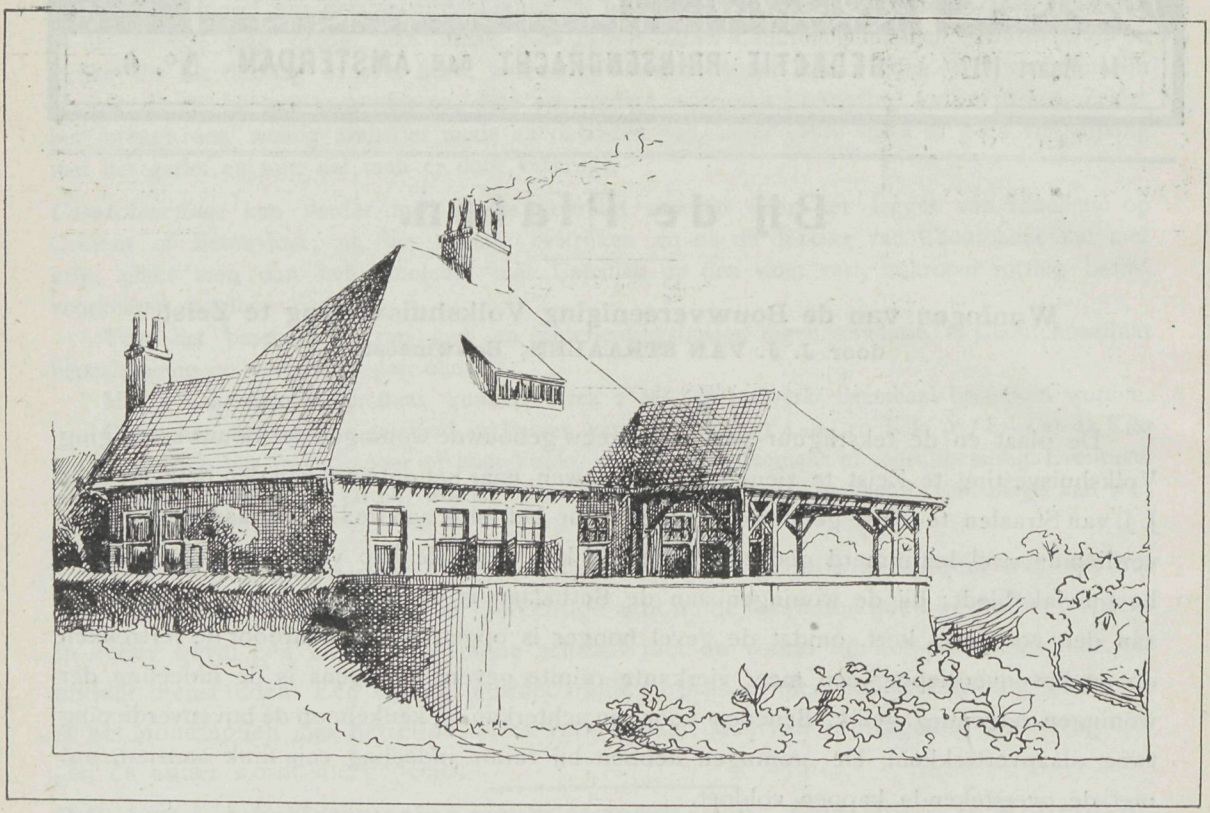

genoeg hebben afgelegd, het vak te verstaan. Gaat dat oordeel uit van een enkel persoon, dan is de waarde geheel anders, dan wanneer erkende Vereenigingen dat oordeel onderschrijven. Het is daarom dan ook goed gezien geweest, daarvoor een anderen vorm te stellen en in nadere overweging te nemen. — Wenschen zijn geheel anders dan beoordeelingen, en komen de laatsten gewoonlijk als schadeposten voor, die den vakman den werkking moeilijk en verdrietig maken.

Overigens wordt gesproken over een groot plan, dat inderdaad de Damhervorming zal bevorderen. De huizen tusschen Kalverstraat en Rokin en gedeeltelijk vervolgd op beide wegen, zouden in eene combinatie opgenomen zijn, en vallen om vereend in den vorm van een monumentaal Hotel op te staan. Dat is wat de Dam noodig heeft, dan wordt het Damplein ruimer daar dit bouwblok teruggeplaatst wordt, en komt er overeenstemming in het nieuwe, tenminste wanneer de stijl van een en ander niet te veel

A Bouwvereeniging Volkshuisvesting „Zeist"

Woningen a/d Bothalaan te Zeist

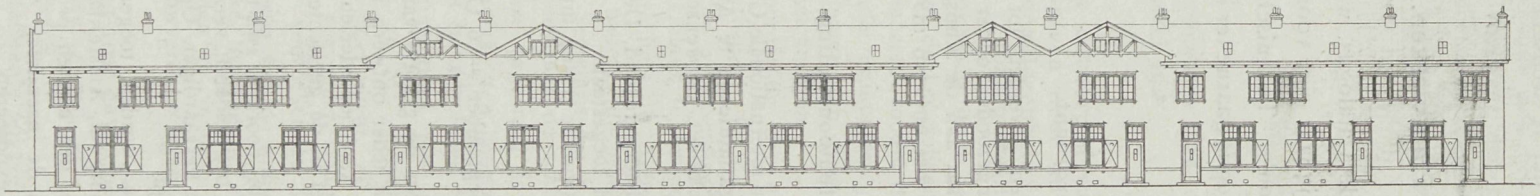

Voorgevel

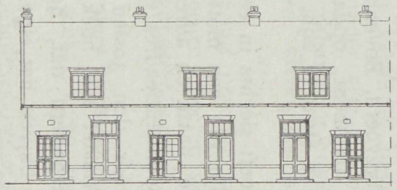

Achtergevel

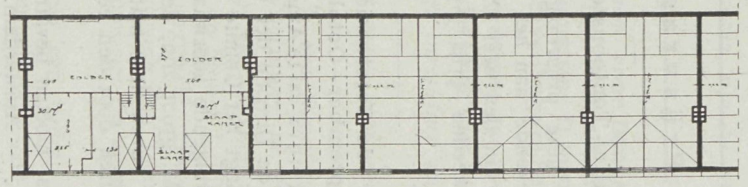

Zolder- en kapgrond

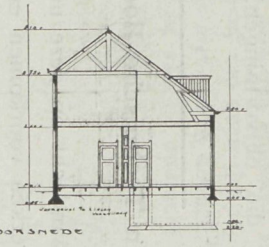

Doorsnede

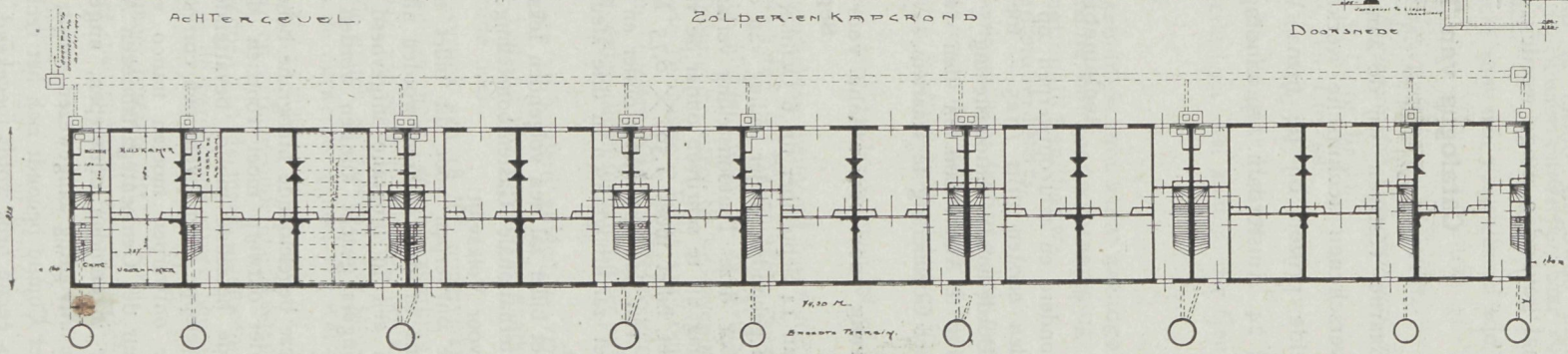

Beganegrond

uiteenloopen. De teekeningen moeten reeds gereed zijn, en behalve restauratie- en verkeerszalen, het hotel 130 logeerkamers kunnen bevatten. Dat is tenminste een loonende beweging onder al die hervormingen, en is het te wenschen dat daarvoor kapitaal gevonden moge worden.

Catalogus van Technische Boek- en Plaatwerken.

Gaarne vestigen wij de aandacht op deze uitgebreide Catalogus, waarin nagenoeg alle verschenen technische werken voorkomen en verkrijgbaar zijn voor de daarachter vermelde prijzen bij de firma Wed. J. Ahrend & Zoon's, Technische Boekhandel, Singel 24, Amsterdam. Op aanvrage zend de firma de Catalogus gaarne ter kennisname toe.

Prijsvragen.

Reclamebillet Tentoonstelling, Dordrecht.

Honderd en acht ontwerpen op deze prijsvraag ingekomen, leverden tot resultaat dat de Jury den eersten prijs *f* 125.— toekende aan het ontwerp ingezonden onder het motto „Het grijze Dordt houdt Tentoonstelling" van den heer C. Rol, leeraar aan de Kunstnijverheidschool Quellinus te Amsterdam en den tweeden prijs *f* 50.— aan het ontwerp motto „Water" van den heer Goeboerang te Haarlem.

Prijsvraag voor een affiche voor de Internationale gastentoonstelling te Amsterdam September–October 1912.

Van 14 September tot 6 October 1912 zal te Amsterdam een internationale Gastentoonstelling worden gehouden, onder leiding van de Directie der Gemeentegasfabrieken te Amsterdam.

Voor deze Tentoonstelling verlangt het Comité een aanplakbillet, en wenscht daarvoor een prijsvraag uit te schrijven onder de volgende voorwaarden:

Het billet moet 1,50 × 0,75 M. groot zijn, de marges medegerekend. Desnoods kan een speling van tien centimeter onder en boven deze maten worden toegestaan.

Het zal lithografisch in drie kleuren door den eersten prijswinner zelven uitgevoerd moeten worden.

Het billet zal den volgenden tekst moeten bevatten:

Internationale Gastentoonstelling. — Amsterdam. — 14 September — 6 October 1912. — Paleis voor Volksvlijt.

De ontwerpen voor dit billet moeten op één vierde van de grootte van het oppervlak, eveneens in drie kleuren, worden uitgevoerd. Bovendien zal bij ieder ontwerp moeten gevoegd worden een in litografie uitgevoerd fragment, opdat de Jury kan beoordeelen in hoeverre de mededingers geacht kunnen worden in staat te zijn, het geheel in de geëischte techniek uit te voeren.

Deze begeleidende lithografie behoeft slechts in één kleur (bij voorkeur zwart) te zijn gedrukt.

Ieder ontwerp moet voorzien zijn van een motto en een begeleidend, verzegeld schrijven, dragende hetzelfde motto, bevattende naam en adres van den vervaardiger. Op de buitenzijde der enveloppe moet tevens een correspondentieadres vermeld zijn.

De ontwerpen moeten franco vóór den 30sten April a.s. worden toegezonden aan den Directeur der Gemeentegasfabrieken Amstel 29*a*, hoek Zwanenburgwal, Amsterdam.

De ingezonden ontwerpen, uitgezonderd dat, hetwelk met den eersten prijs bekroond, en voor de uitvoering aangewezen wordt, blijven het eigendom van de inzenders.

Het Comité behoudt zich het recht voor alle ontwerpen te exposeeren

Als eerste prijs wordt toegekend een som van vijfhonderd gulden, als tweede prijs een som van één honderdvijftig gulden.

Bovendien zal de prijswinner tweehonderd gulden ontvangen voor het op steen brengen van het billet. De kosten van proeftrekken zullen voor zijn rekening zijn, en het bedrag zal hem eerst worden uitgekeerd, wanneer de Jury ook den einddruk zal hebben goedgekeurd.

De Jury behoudt zich het recht voor, zoo geen der ingekomen ontwerpen haar voor uitvoering geschikt voorkomt, den 1sten prijs niet toe te kennen.

Het billet moet zes weken na ontvangst van de opdracht voor den druk gereed zijn.

De Jury zal bestaan uit de volgende Heeren:

J. VAN ROSSUM DU CHATTEL,
Directeur der Gemeentegasfabrieken.
K. P. C. DE BAZEL.
JOS. TH. CUYPERS.
C. W. NYHOFF.
R. N. ROLAND HOLST.

Meerdere exemplaren van dit programma zijn te verkrijgen ten kantore der Gemeentegasfabrieken, Amstel 29*a*.

Prijsvraag voor ontwerpen van woningen voor Landarbeiders met klein grondgebruik, uitgeschreven door de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging ter gelegenheid van de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling te 's-Gravenhage in September 1913 *).

1. Deze prijsvraag heeft ten doel ontwerpen van woningen voor landarbeiders met klein grondgebruik voor de verschillende deelen des lands naar keuze van den mededinger te verkrijgen. De ontwerpen moeten zoowel in *doelmatige inrichting* als in *goedkoope uitvoering* en *landelijk voorkomen* bijzonder uitmunten.

2. De deelname aan deze prijsvraag staat voor een ieder te lande open, al of niet in samenwerking met anderen.

3. Ter beoordeeling der ontwerpen is een Keuringscommissie benoemd bestaande uit de heeren: Th. Verheggen te Buggenum, Voorzitter; H. Steketee te Wageningen, Secretaris; W. van Boven te 's-Gravenhage; Jac. van der Koogh te Middelharnis; L. H. Mansholt te Westpolder; J. Obbink te Aalten, alsmede de heeren J. Limburg, architect te 's-Gravenhage en Karel Muller, architect te Amsterdam, voorgesteld door de Permanente Prijsvraag-Commissie. Aanvragen om nadere inlichtingen dienen voor den 1sten October 1912 schriftelijk gericht te worden aan den Secretaris der Keuringscommissie. De antwoorden zullen uitsluitend ter publicatie worden medegedeeld aan de vakbladen.

4. Voor deze prijsvraag is beschikbaar een bedrag van vijfhonderd gulden, te verdeelen onder die inzenders, (ten hoogste vijf) wier ontwerpen, in verband met de streek, waarvoor zij bestemd zijn, het beste voldoen aan het in artikel 1 genoemde doel.

5. De woning moet ten minste bevatten een woonvertrek van 18 M². oppervlakte, een slaapvertrek van 10 M². oppervlakte, een keldertje, bovendien nog twee afzonderlijke slaapgelegenheden; verder dient, al of niet onder hetzelfde dak, aanwezig te zijn een privaat, een stookplaats voor veevoeder, stalling, bij voorkeur voor enkele geiten en varkens, een kippenhok, bergruimte voor veevoeder en brandstoffen. Overigens is de ontwerper geheel vrij wat betreft indeeling en ligging van de woning.

Met redelijke hygiënische eischen, gering brandgevaar en geringe onderhoudskosten dient rekening gehouden te worden. De ontwerpen moeten voldoen aan de meest algemeene voorschriften der bouwverordeningen en zich aanpassen aan de in de betreffende streek heerschende gebruiken.

De inzending voor de deelnemers aan deze prijsvraag moet bestaan uit:

a. een teekening van het ontwerp, schaal 1 : 50 met plattengrond en de verschillende doorsneden en gevels.

b. een gedetailleerde opgave der benoodigde bouwmaterialen.

---

*) Deze prijsvragen zijn opgesteld in overleg met de Permanente Prijsvraag Commissie. De Programma,s worden op franco aanvrage toegezonden door de Kon. Ned. Landbouwvereeniging, Buitenhof 42, 's-Gravenhage.

c. een beknopte toelichting van het ontwerp met nadere verklaring der indeeling en opgave van de landstreek en de bedrijfstoestanden voor welke het ontwerp gemaakt is.

7. De volledige inzendingen moeten vrachtvrij vóór den 1sten Januari 1913 worden toegezonden aan het kantoor der Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging, Buitenhof 42 te 's-Gravenhage, onder vermelding van een motto en met opgave van een correspondentieadres in gesloten omslag en van naam en adres van den inzender in gesloten omslag met een verklaring, dat hij inderdaad de ontwerper is, zoo noodig met vermelding zijner medewerkers. Eerstgenoemde omslag mag door de Keuringscommissie geopend worden om met den ontwerper in briefwisseling te treden, laatstgenoemde omslag slechts met diens uitdrukkelijke toestemming. Op straffe van uitsluiting is het den inzenders verboden zich vóór de uitspraak der Keuringscommissie bekend te maken.

8. De Keuringscommissie zal met inachtname van de hierboven gestelde eischen, de verschillende ontwerpen zorgvuldig overwegen en prijzen met diploma's toekennen aan die inzenders, welke het best aan die prijsvraag hebben voldaan.

9. De bekroonde ontwerpen zullen op passende wijze op de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling in 1913 te 's-Gravenhage tentoongesteld worden, terwijl ze voorts vanwege de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging waartoe deze door het enkele feit der inzending het recht krijgt, geheel of gedeeltelijk gepubliceerd zullen worden. Aan deze publicatie worden de namen der ontwerpers, alsmede het verslag der Keuringscommissie, voor zooverre dat op de bekroonde ontwerpen betrekking heeft, toegevoegd.

10. Het verslag der keurmeesters zal op de tentoonstelling voor belanghebbenden ter inzage zijn; het wordt, zoo mogelijk reeds gedurende de tentoonstelling, in druk verkrijgbaar gesteld.

Aldus vastgesteld in de vergadering van het Dagelijksch bestuur der Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging op 18 Dec. 1911.

Jhr. Mr. G. L. M. H. Ruys de Beerenbrouck, *Tweede Voorzitter.*
V. R. Y. Croesen, *Secretaris.*

Prijsvraag voor ontwerpen van boerderijen op heide-ontginningen uitgeschreven door de Koninklijke Nederlandsche Landbouw-Vereeniging, ter gelegenheid van de Nationale en Internationale Landbouw-Tentoonstelling te 's-Gravenhage in September 1913

1. Deze prijsvraag heeft ten doel de aandacht te vestigen op ontwerpen van boerderijen op heide-ontginningen, die zoowel in doelmatige inrichting als in goedkoope uitvoering en landelijk voorkomen bijzonder uitmunten.

2. Daartoe worden de volgende inzendingen gevraagd:

Klasse A. Teekeningen van boerderijen op ontginningen, zooals die in hoofdzaak werkelijk zijn uitgevoerd, maar die op grond van practisch gebleken verbeteringen of ter voldoening aan de hieronder gestelde voorwaarden in geringe mate van het oorspronkelijk ontwerp mogen afwijken.

Klasse B. Ontwerpen van boerderijen volgens de hieronder gestelde voorwaarden.

3. De deelname aan klasse A staat uitsluitend open voor hen, die het in artikel 2 bedoelde oorspronkelijk ontwerp vervaardigd hebben.

De deelname aan klasse B staat voor een ieder hier te lande open, al of niet in samenwerking met anderen.

4. Ter beoordeeling der ontwerpen is een Keurinscommissie benoemd bestaande uit de heeren C. S. van Beuningen te Maarsbergen, Voorzitter; H. Steketee te Wageningen, Secretaris; J. Elema te Assen; H. Masselink te Utrecht; G. J. van Popel te Gilse, alsmede de heeren J. Limburg, architect te 's-Gravenhage en Karel Muller, architect te Amsterdam, voorgesteld door de Permanente Prijsvraag-Commissie.

Aanvragen om nadere inlichtingen dienen vóór den 1sten October 1912 schriftelijk gericht te worden aan den Secretaris der Keuringscommissie. De antwoorden zullen uitsluitend ter publicatie worden medegedeeld aan de vakbladen.

5. Voor deze prijsvraag is beschikbaar een bedrag van duizend gulden tot toekenning van prijzen aan die inzenders, wier ontwerpen het meest aan het in artikel 1 gestelde doel beantwoorden.

6. De inzendingen voor deze prijsvraag zullen aan de volgende voorwaarden moeten voldoen.

De boerderij moet in het bijzonder voor een heide-ontginning geschikt zijn en zal bestaan uit eene woning voor een huisgezin met het noodige dienstpersoneel, stalling voor koeien, jongvee, paarden en varkens, de noodige bergruimte voor den oogst, stalmest, gier, wagens en werktuigen. De meeste waarde zal gehecht worden aan een doelmatige inrichting en aan een goedkoope, doch degelijke uitvoering van de boerderij. De woning en de stallingen moeten aan redelijke hygiënische eischen voldoen. De geheele inrichting van de boerderij zal zoodanig zijn, dat een gemakkelijk overzicht, voldoende afscheiding der verschillende bedrijfsruimten en besparing aan handenarbeid verkregen wordt. Het ontwerp dient zich te leenen tot verdere uitbreiding van het bedrijf. Men verlangt een aangenaam landelijk voorkomen van de boerderij, met vermijding van belangrijke afwijkingen van de hier te lande gebruikelijke bouwwijzen. De inzendingen voor klasse A moeten geschikt zijn voor eene heide-ontginning met 20 tot 50 H.A. gras- en bouwland; die voor klasse B voor een heide-ontginning met 15 H.A. grasland en 15 H.A. bouwland, waartoe in het geheel een bergruimte van 800 M³. noodig is. Verder dient gerekend te worden op stalling van 15 stuks melkvee, 5 stuks jongvee, 20—30 varkens en 3 paarden.

7. De inzending van de deelnemers aan deze prijsvraag moet bestaan uit:

a. een teekening van de boerderij, schaal 1 : 100 met platten grond en de verschillende doorsneden en aanzichten.

b. enkele detailteekeningen, schaal 1 : 20 van de verschillende stallen.

c. een perspectiefteekening van het uitwendig voorkomen der boerderij, gezien van de voorzijde, ter grootte van ongeveer 0.50 bij 0.75 meter. Voor klasse A kan volstaan worden met eenige fotografiën, minstens 0.24 bij 0.32 meter van het uit- en inwendig voorkomen der boerderij.

d. eene beknopte toelichting van de teekeningen, en wel voor klasse A met vermelding der volledige bouwkosten en van de afwijkingen van het ingezonden ontwerp ten opzichte van het ter aan te geven plaatse uitgevoerde oorspronkelijke ontwerp en van klasse B met een gedetailleerde opgave der benoodigde bouwmaterialen.

8. De volledige inzendingen moeten vrachtvrij vóór of op den 1en Januari 1913 onder duidelijke vermelding van de prijsvraag worden toegezonden aan het Bureau der Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging, Buitenhof 42 te 's-Gravenhage, voor klasse A met opgave van den naam en het adres van den inzender voor klasse B onder vermelding van een motto en met opgave van een correspondentie-adres in gesloten omslag en van naam en adres van den inzender in gesloten omslag met eene verklaring, dat hij inderdaad de ontwerper is, zoo noodig met vermelding zijner medewerkers. Eerstgenoemde omslag mag door de Keuringscommissie geopend worden om met den ontwerper in briefwisseling te treden, laatstgenoemde omslag slechts met diens uitdrukkelijke toestemming. Op straffe van uitsluiting is het den inzenders in deze klasse verboden zich vóór de uitspraak der Keuringscommissie bekend te maken.

9. Ter beoordeeling van een inzending in klasse A kan de Keuringscommissie nadere inlichtingen aan den ontwerper vragen en met hem een bezoek brengen aan de boerderij, die volgens het oorspronkelijke ontwerp is uitgevoerd.

10. De Keuringscommissie zal met inachtname van de hierboven gestelde omschrijving en voorwaarden de verschillende ontwerpen zorgvuldig overwegen en prijzen met diploma's toekennen aan die inzenders, welke het best aan de prijsvraag hebben voldaan.

11. De bekroonde ontwerpen zullen op passende wijze op de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling in 1913 te 's-Gravenhage tentoongesteld worden, terwijl ze voorts vanwege de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging, waartoe deze door het enkele feit der inzending het recht verkrijgt, geheel of gedeeltelijk gepubliceerd zullen worden. Aan deze publicatie worden de namen der bekroonden, alsmede het verslag der Keuringscommissie, voor zooverre dat op de bekroonde ontwerpen betrekking heeft, toegevoegd.

12. Het verslag der keurmeesters zal op de tentoonstelling voor belanghebbenden ter inzage zijn; het wordt, zoo mogelijk reeds gedurende de tentoonstelling in druk verkrijgbaar gesteld.

Aldus vastgesteld in de vergadering van het Dagelijksch Bestuur der Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging op 18 December 1911.

Jhr Mr. G. L M. H. Ruijs de Beerenbrouck, *Tweede Voorzitter.*
V. R. Y. Croesen, *Secretaris.*

Eere prijsvraag Godefroy.

Op deze prijsvraag werden nog de navolgende vragen gesteld.

Vraag 11*a*. Wordt verstaan onder tochtportaal: voor-vestibule of entree? Of tochtportalen grenzende aan de groote vestibule op zijde daarvan?

Vraag 11*b*. Moet de conciergewoning onderling verbonden zijn met het tochtportaal of kan zij toegankelijk zijn door de vestibule en het trappenhuis?

Antwoord 11*a* en 11*b*. Er is gevraagd een ruime vestibule met een tochtportaal, hetgeen ook genoemd zou kunnen worden *Voorportaal* of *Voor-vestibule*.

De toegang tot de woning van den concierge bevindt zich in dit tocht- of voorportaal of deze voor-vestibule.

Hierdoor is voorkomen, dat zijne huisgenooten, leveranciers enz. *in* het eigenlijke Architectenhuis komen.

De betrekking van den concierge brengt echter mede, dat er een directe verbinding tusschen zijn woning en de hoofdvestibule of het trappenhuis bestaat.

Iedere keer dat hij een mededeeling heeft te doen ter secretarie of aldaar ontboden wordt enz. zou een verbinding via het tochtportaal te omslachtig zijn.

Vraag 12. Mag de woning van den pachter door een gang toegankelijk zijn van de bureaux en slaapkamers van de loges!

Antwoord. Ja natuurlijk, hoe kan deze anders in de verzorging en de bediening van deze vertrekken voorzien?

Vraag 13. Moet de vloer van het café ook 0.50 M. boven het trottoir liggen?

Antwoord. De begane grond-verdieping, dus ook de vloer van het café ligt 50 cM. boven het trottoir.

Prijsvraag St. Cassianus. Vereeniging tot drankbestrijding bij het onderwijs en de opvoeding te 's Hertogenbosch.

Hiervoor was gevraagd teekening voor affiche prentbriefkaart en sluitzegel.

Volgens het Juryrapport opgemaakt door de heeren Jan Stuyt, Jan Dunselman, Huib Luns en Prof. van Aken, zijn van de 43 inzendingen bekroond motto „*Driekleur*" van I. G. Lesker te Amsterdam; „*Muur*" van I. H. Lutz te Amsterdam en „*Friesland*" van P. de Jong te Harlingen. De prijzen zijn *f* 100.—, *f* 60.—, *f* 40.—.

Prijsvraag Landelijke Woning, uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche Steenfabrikanten.

Ook deze prijsvraag heeft zijn vragen en kunnen wij daarvan het volgende opnemen voor de Jury door den heer J. Gratama medegedeeld.

Vraag 1. Wordt een waterleiding of pomp aangebracht?

Antwoord. Men mag rekenen op aansluiting aan een waterleiding.

Vraag 2. Zestien vierkante Meter voor woonkamers is dit bedoeld na aftrek der betimmeringen?

Antwoord. Neen.

Vraag 3. Wat wordt bedoeld met fundeering op staal?

Antwoord. Het metselwerk onmiddellijk opgetrokken op den vlak gemaakten bodem van de fundeeringssleuf.

Vraag 4. Wordt de woning gedacht in een droge zanderige of in een waterrijke streek?

Antwoord. Dit is niet bepaald. In ieder geval is een trasraam noodzakelijk.

Vraag 5. Is zij bestemd voor arbeiders gezin? Liefst beroep van den man.

Antwoord. Blijkens programma is dit niet bepaald. De bedoeling is een huurwoning.

Vraag 6. Is het niet geoorloofd de twee kleine woonkamers te vervangen door één woonruimte met bijv. specialen hoek met eettafel?

Antwoord. Blijkens het programma niet geoorloofd.

Vraag 7. Is een badkamer veroorloofd als de ruimte dit toelaat.

Antwoord. Ja.

Vraag 8. Mogen buitenmuren gemaakt worden van twee halvesteensmuren met spouw?

Antwoord. Ja.

Woningen aan de de Wetlaan te Zeist

VOORGEVEL.

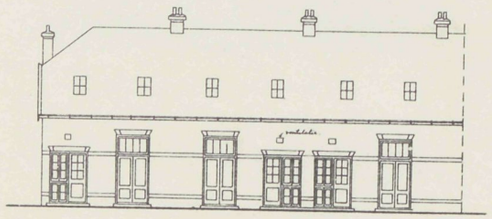

ACHTER GEVEL.

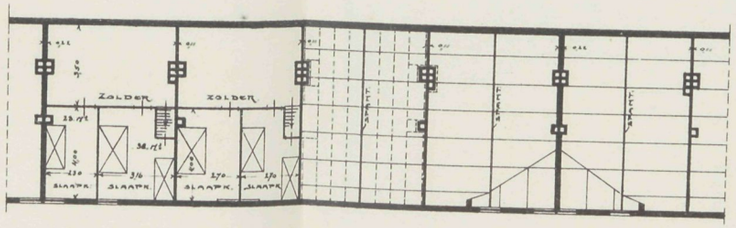

ZOLDER-EN KAPGROND.

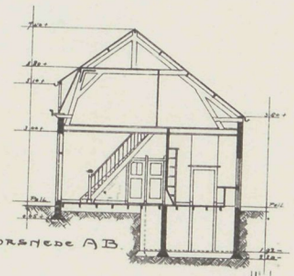

DOORSNEDE AB.

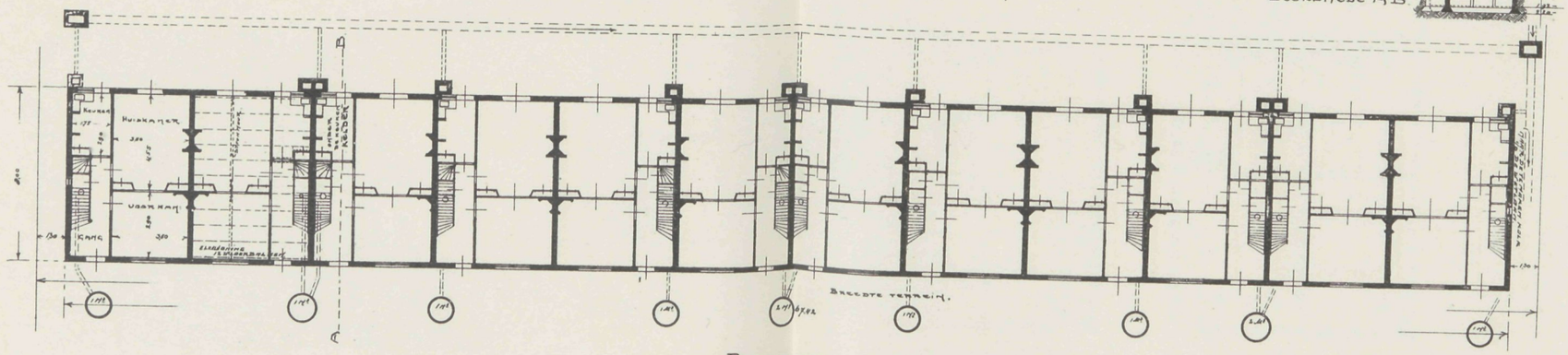

BEGANEGROND.

Vademecum der Bouwvakken
27e Jaargang 1912.

Afl. 6. Plaat 6.
15 Maart 1912.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

28 Maart 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 7.

Bij de Platen.

Melksalon.

door H. D TABAK.

Een over IJ-er. Dat is tenminste een van flinke afmeting en ongetwijfeld den voorganger van velen. Over 't IJ ligt, wij hebben dit altijd aangetoond, de toekomst, daar gaat de handel zich meer en meer uitbreiden en vraagt woningen voor personeel. 't Zal niet lang meer duren of Amsterdam ziet op zijn overstad.

Het was ons daarom aangenaam, dit ontwerp dat een burgerlijke bestemming heeft, te kunnen opnemen, en dat over 't IJ wordt gebouwd. Zooals het plan doet zien, bestaat de verdieping gelijkstraats uit melksalon, woon-, slaapkamers en keuken, plaats, tuin en berging. Op de bovenverdiepingen die den eersten tijd een verrukkelijk overzicht hebben op het ruime IJ, twee woningen behoorlijk van elkander gescheiden, bevattende 4 kamers en keuken. 't Is een flinken gevel van goede verhoudingen.

Het Kunstenaarshuis.

Amsterdam staat voor de verwezenlijking van het ideaal door verschillende Nederlandsche kunstenaars-vereenigingen gewenscht, namelijk een gebouw te verkrijgen, waar alle schoone kunsten hun intrek zullen nemen. Krachtig zijn de pogingen daartoe aangewend en met aanvankelijk succes bekroond. Reeds de navolgende vereenigingen sloten zich aan.

Algemeene Toonkunstenaars vereeniging. — Architectura et Amicitia. — Arti et Industriae. — Bond van Nederlandsche architecten. — Genootschap van Nederlandsche componisten. — Haagsche kunstkring. — Nederlandsche Toonkunstenaars vereeniging. — Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst. — Pulchri Studio. — St. Lucas. — Vereeniging van Letterkundigen.

Er is dus medewerking en naar het zich laat aanzien, zal ook het kapitaal wel gevonden worden, daar ook van dien kant het plan steun is toegezegd.

Het verbond is in het volgende belichaamd.

A. Het houden van congressen, lezingen, uit- en opvoeringen, tentoonstellingen, artistieke feesten en andere bijeenkomsten.

B. Het in studie nemen van, en zich uitspreken over onderwerpen op kunstgebied.

C. De inrichting of het steunen van een Bureau, ten dienste van de leden der aangesloten vereenigingen, voor de handhaving en het beheer hunner auteurs rechten en voor het geven van inlichtingen en adviezen.

D. De bevordering van het stichten en in stand houden van een gebouw te Amsterdam.

E. De bevordering van de uitgave van een geregeld verschijnend blad, als officieel orgaan van het verbond en van andere geschriften.

F. Al wat verder, op rechtmatige wijze zal kunnen worden gedaan in het belang der kunst en der Nederlandsche kunstenaars.

Een werkprogram dus dat veel voor de toekomst belooft.

De Commissie tot voorbereiding van een en ander slaagde er in aan de Gabriel Metzustraat en Johannes Vermeerplein achter het Rijks-Museum een terrein te vinden voor het doel geschikt. De bouwmeester Berlage maakte het ontwerp en een dezer dagen verspreide brochure deed daarvan een kijkje geven In verschillende afbeeldingen van plan en gevel komt daarin het gebouw voor.

Bij zooveel idealen, hadden wij onze verwachting hooger gespannen. Waar al 't ideale bijeenkomt, zal vanzelf het ideale in de bouwkunst op den voorgrond staan en wat de kijkjes in de brochure te zien geven, kenmerkt zich door groote sober- en beknoptheid.

De gevels, die met de talrijke lichtramen eenige verwantschap vertoonen met onze buitenlandsche warenhuizen, hebben nu niet direkt iets monumentaals. 't Kan echter verkeeren. —

De plannen hebben evenzoo door de dichte opeenbouwing der massa, behalve aan den buitenrand, innerlijk echter een sobere verlichting, men mag toch de hal die daarbij overdekt is, niet als de hulpbron beschouwen en buitendien een groot deel der inrichting juist het dagelijks meest bezochte deel, de expositiezalen, gaan torenhoog naar den zolder, wat toch zeker wel het minst gewenschte rustpunt is, na den langen tocht stadwaarts uit. Dat is den bouwmeester niet te wijten, die een veel te omvangrijke opgave kreeg voor het terrein, en die op ingenieuse wijze alles in elkander wist te passen, doch daardoor ook zonder praktische doelmatigheid. Zoo'n volgebouwd complex kan nimmer een goed frisch en aangenaam geheel bieden, daar zal van al die zalen een mufheid blijven hangen, die niemand wenscht en dat had voorkomen kunnen worden door meerdere ruimte en verdeelingen, waar lucht en licht vrijen toegang hadden. — Het is niet alleen noodig de lokalen te doen aanwezig zijn, maar bovenal moeten die zich door geriefelijkheid kenmerken, dat spoort tot bezoek aan. — Heeft te klein terrein daartoe den weg afgesloten, dan is het te wenschen, dat de idealen zich nog wat ruimer baan mogen maken, het voornemen is te goed, dan dat het door de praktijk belemmering

zou mogen scheppen. — De bouwkosten worden met inbegrip meubileering geschat op *f* 650.000, het terrein in erfpacht, wat maakt dat de som tot zeven ton groeit. Om te slagen is het plan voor de leening met veel zaakkennis ineengezet en zal het bedrag wel bijeenkomen.

Wij juichen het voornemen van zulke machtige combinaties toe. In het buitenland

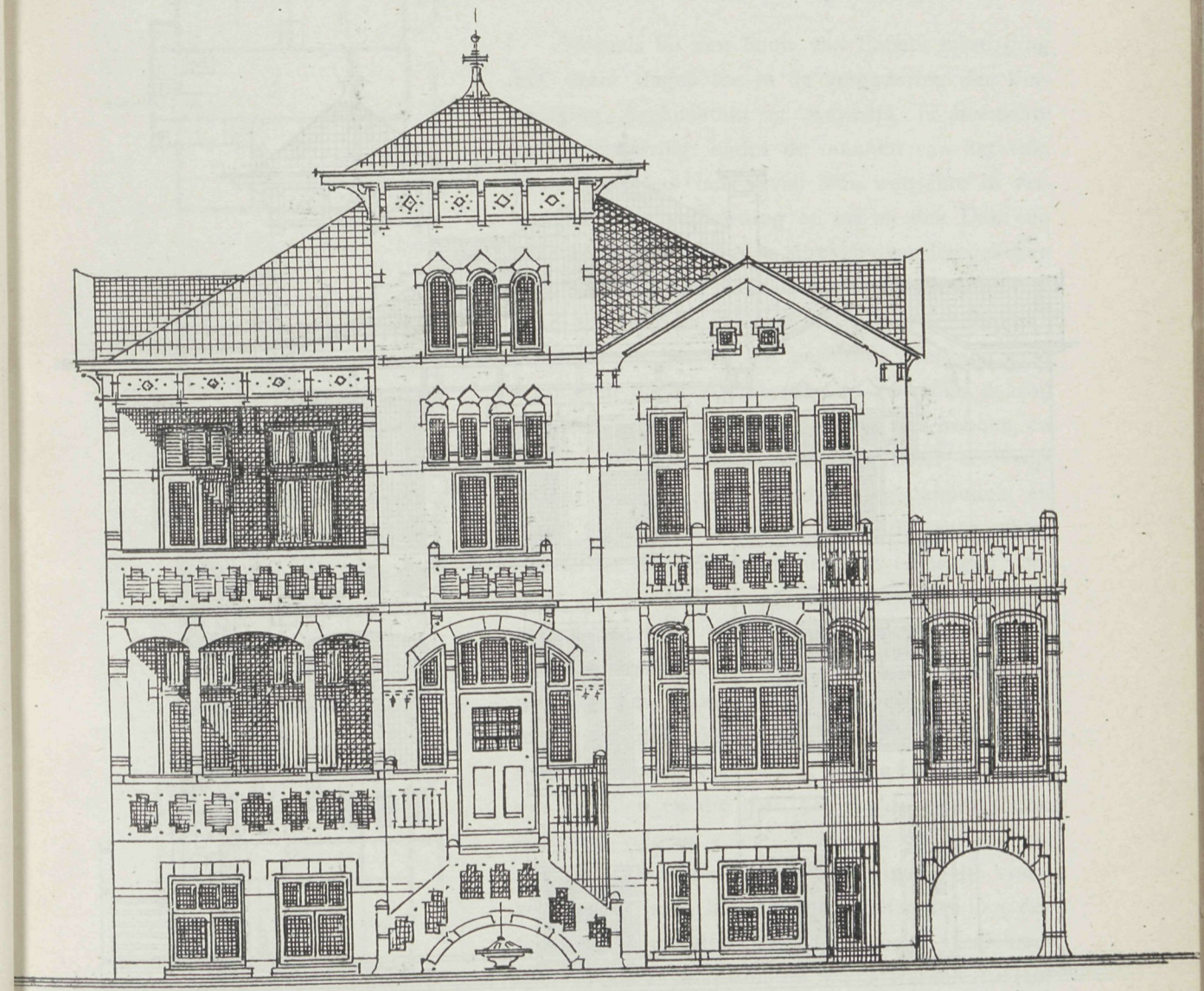

VOORGEVEL.

hebben wij reeds voor jaren geleden de waarde ervan leeren kennen en gezien welken invloed dergelijke stichtingen op het maatschappelijk leven hebben, daarom zouden wij zoo gaarne zien, dat de schaal waarop het plan opgevat is, wat breeder werd genomen en wel zoo dat ten minste redegevende bedenkingen uitgesloten moesten blijven, dat zou inderdaad een ideale toestand zijn.

Bij de Tekstfiguren.

De verschillende tekstfiguren leveren een rond geheel. Plannen, doorsneden en gevels eener villa, bestemd voor dokterswoning. Ontwerp van den Bouwmeester H. Bonda. Zooals de plannen aanwijzen bestaat het sousterrein, waartoe de toegang aan de beide zijgevels is, rechts uit wachtkamer, apotheek en spreekkamer, en linksch uit keuken,

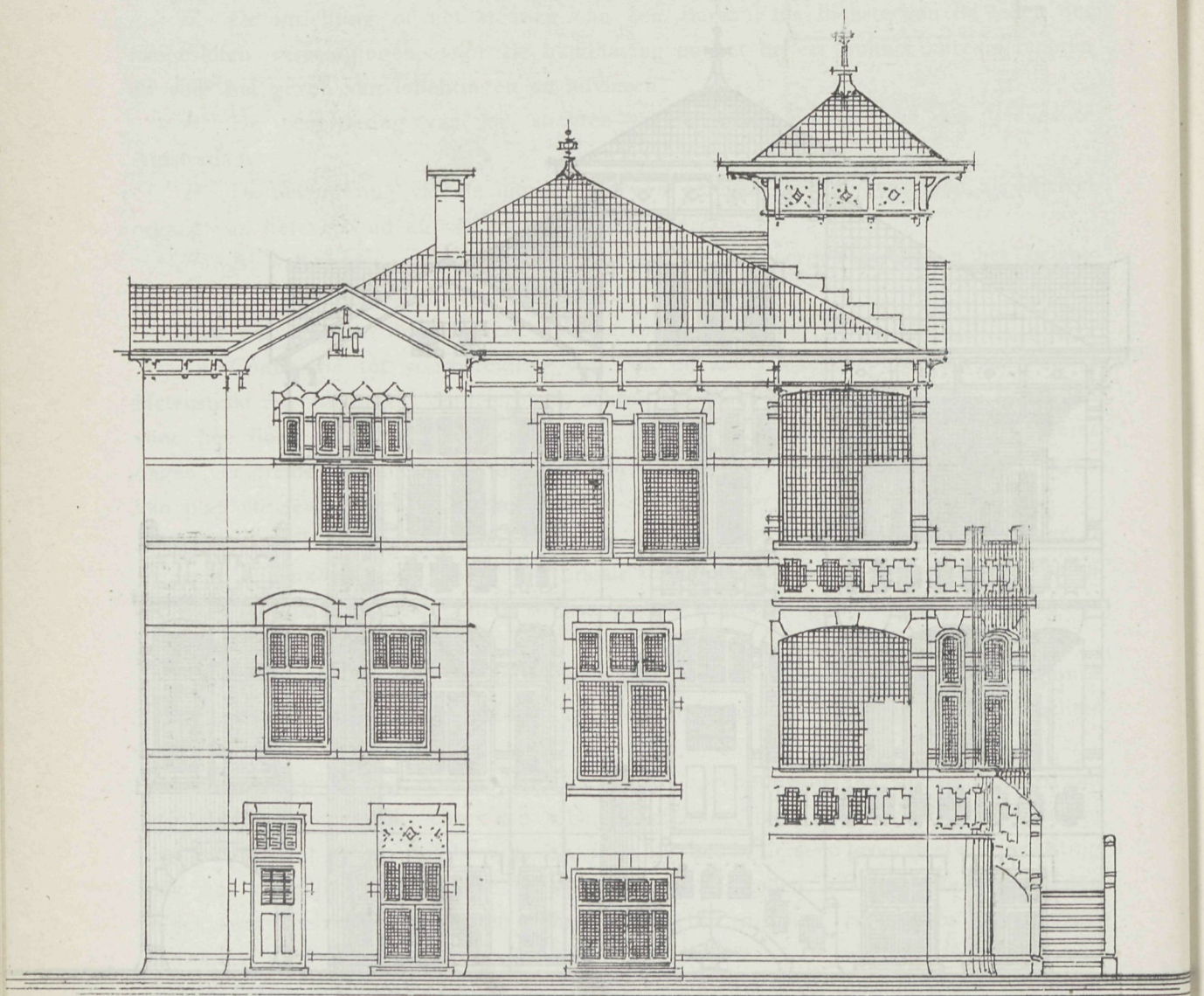

ZIJ. GEVEL.

kelder enz. Op de beletage, waartoe een hoog opgaande stoep toegang geeft, komt men in de entrée en daarna in de hal, ter wederzijden door vertrekken ingesloten als suîte, serre, eet- en kinderkamer. Daarboven de verschillende slaap-, logeer- en badkamers. 't Is een heel geriefelijke distributie, eenvoudig maar daardoor ook juist aangenaam in de bewoning. Voor- en zijgevel geven de tekstfiguren terug. De gevels zijn van aangename verhouding, en verdeeling daarbij door het afwisselende aandacht

vragend en voor de bewoning hoogst gezellige uitzichtpunten leverend. De doorsneden verduidelijken het overige. Baksteenbouw is het hoofdmateriaal dat in de verschillende verdeelingen zich zeer goed doet. Het was ons aangenaam dit ontwerp te kunnen opnemen

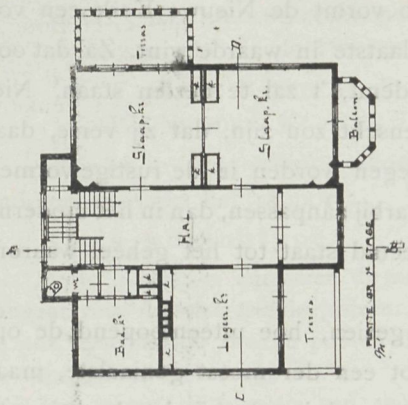

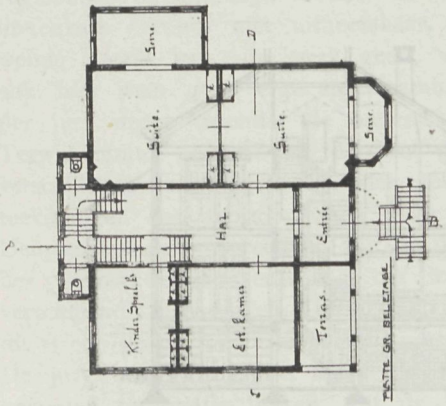

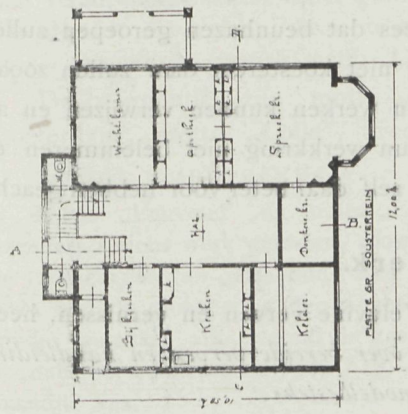

Bouwkunst veroordeelingen.

Evenals bij den bouw van Babel's toren, ging het dezer dagen toe in de vergadering der Vereeniging Architectura et Amicitia, er heerschte spraakverwarring onder de mannen van het vak. Wat toch was het geval. Men wenschte in verband met de verbouwing op en bij den Dam een afkeurend oordeel uit te spreken over den gekozen bouwstijl van een tweetal daar te stichten belangrijke bouwwerken. 't Was niet bizonder collegiaal, en wanneer het tot feit geworden was, zou men waar men dacht Architectura te verheffen, daarbij Amicitia echter buiten de poort gezet hebben, en dat is tot niets nut. Gelukkig heeft een wijs besluit alles op den goeden weg gehouden, en bleef 't vonnis in gebreke. Uit de discusien echter blijkt, dat het hoogst moeielijk is te zeggen „*zoo moet gij bouwen*". Hoe, vraagt men zich onwillekeurig af, mag men niet bouwen in de vormen van een bouwstijl nauw verwant aan het tijdperk, waaraan den bouw van het Raadhuis herinnert, moet het dan zijn in die sombere vormen die over het thans vrijgekomen terrein Damrakwaarts, ons opvallen en die toch het beeld van het meest moderne volgens veler overtuiging geven wat zal dan het Damplein leveren. Wanneer die vraag niet beslist is, is het voorzeker beter den loop der tijden af te wachten, waar toch hoogst verdienstelijke mannen voorgaan, uit wiens werken ons zal blijken wat meer gewenscht is, nieuw op den grondslag van het oude, of nieuw dat oud is voor dat het leven moet beginnen.

Er is al heel wat gestreden over de vraag hoe die Dam zal gemaakt moeten worden en men is er nog even ver mede als toen men voor jaren er mede begon, dat wil zeggen wat betreft de vraag, hoe zullen wij daar op een aan allen bevredigende wijze een architectuur scheppen die het oude huldigt en het nieuwe vertegenwoordigt.

Het zal echter de vraag zijn, wanneer op het Damplein eenstemmigheid is verkregen of daardoor juist niet de krachten van den reus worden verzwakt. Wie ziet onder die aaneensluitende paleizen rij die onze buitenlandsche hoofdsteden vertoonen onmiddelijk

het meest waardige gebouw, het een verdwijnt onder het ander, alles te samen wordt een massa waarin zich elk individueel gedeelte als het ware oplost. Juist tegenstellingen verheffen de waarde van elk in het bizonder, en zoo vormt de Nieuwe Kerk een volkomen tegenstelling met het Raadhuis waardoor het laatste in waarde wint. Zal dat ook zoo zijn wanneer de geheele omgeving een geest ademt, 't zal te bezien staan. Niet dat het aansporen tot remming in den toestand gewenscht zou zijn, dat zij verre, daar is dringende herziening noodig en zal die meer verkregen worden in de rustige vormen in overeenstemming met het hoofdgebouw en zich daarbij aanpassen, dan in het moderne type van een nog zoekend tijdperk dat volkomen vreemd staat tot het geheel waarom eigenlijk de geheele vereering is aangevangen.

Wij hebben bij de prijsvraag Dam-bebouwing gezien, hoe uiteenloopend de opvattingen zijn. Kromhout's opvatting behoort zeker tot een der meest geniaalste, maar 't zou in de praktijk bewezen hebben ook de minst aansluitende bij de omgeving te

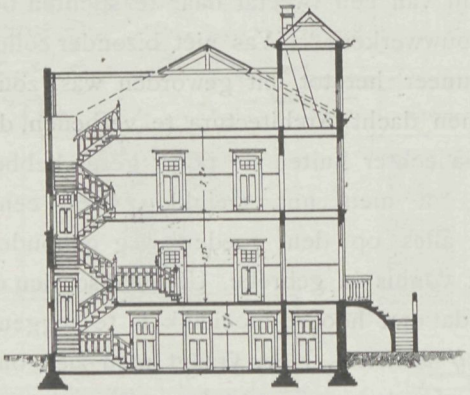

Doorsnede volgens A.B.

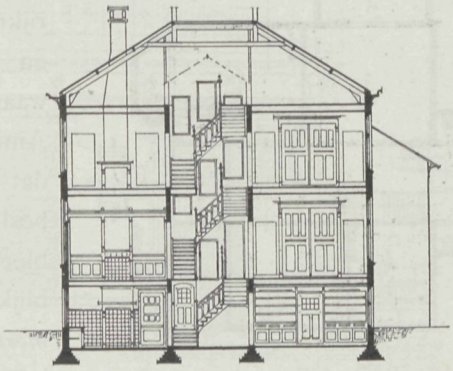

Doorsnede volgens C.D.

zijn, en het doel voorbij gestreefd hebben. De vrees dat beunhazen geroepen zullen worden om het Damplein te bebouwen, behoeven wij niet koesteren, daar zullen zooals reeds geschied, mannen gekozen worden, die op hun werken kunnen verwijzen en als dat geschiedt, dan is zwijgen betamelijk, willen wij hun werkkring niet belemmeren en den schijn op ons laden, ons oordeel is, dat wij ons zelf daar beter voor hebben geacht.

Schilder en lakwerk.

De Maatschappij de Veluwe te Nunspeet, in Veluvine verven en vernissen, heeft een werkje uitgegeven, getiteld: »*Een verhandeling over bereide verven en handleiding voor het prijs berekenen voor schilder en lakwerk en modelbestek*«.

De Maatschappij schrijft daarbij de behartingswaardige wenk.

Let men toch eens op de inschrijvingen bij verschillende aanbestedingen, dan vraagt men zich af: vanwaar die groote verschillen tusschen de hoogste en laagste inschrijvers. Het antwoord is in vele gevallen: onbekendheid met een goede wijze van berekenen, waardoor maar al te vaak er een »slag« naar wordt gedaan. Onmiddelijk gevolg hiervan is, dat de deelnemer niet zeker is wat de uitkomst zal zijn.

De uitgave van dit werkje, verwacht de Maatschappij, zal ten goede werken. Die prijs stelt op bezit, vrage dit bij de Maatschappij aan.

Prijsvragen.

Prijsvraag voor ontwerpen van arbeiderswoning meubileeringen.

In afl. 5 mochten wij reeds meedeelen dat het aantal ingekomen ontwerpen 20 bedroeg. De Jury bestaande uit de Heeren:

K. P. C. DE BAZEL, H. P. BERLAGE NZN., HERM. V. D. KLOOT MEIJBURG, C. W. NIJHOFF, KL. VAN LEEUWEN, deed de navolgende uitspraak.

De niet in aanmerking gekomen motto's laten wij buiten beschouwing, omtrent de anderen vermeld het rapport:

Klein woningtype.

Motto „Colla" is misschien de meest betrouwbare inzending wat de mogelijkheid van uitvoering aangaat voor de vastgestelde prijzen. Lang heeft de Jury deze inzending beoordeeld, toch meende zij om verschillende zwakke punten die er in voorkomen, aan de inzending onder motto „Eigen" de voorkeur te moeten geven.

Zoo waren de stoelen van motto „Colla" niet gelukkig, zonder lendenregel, bestaat de rugleuning bij sommige stoelen uit een overdreven breede kap, verder is de kast opgevat als linnenkast evenwel niet uitneembaar, maar uit een stuk. Jammer is ook, dat de inzender zoo weinig details van zijn werk geeft, wat er van is gegeven, in de details der kast b.v. dan is ook hier weer geen erge spaarzaamheid van materiaal betracht. Toch meende de meerderheid der jury dezen inzender de onderscheiding der premie groot *f* 40.— te moeten toekennen. Terwijl motto „Eigen" als de best geslaagde inzending mag worden beschouwd Ofschoon er verschillende inzendingen zijn, wier teekenwerk grootere aantrekkelijkheid bezit, zoo zijn toch de teekeningen van motto „Eigen" van een bevredigend rustig karakter, vooral wat aangaat de kleurteekeningen, hetgeen op zijn beurt heel gunstig werkt voor de totaal indruk van de inrichting der vertrekken, en verdeeling der wanden. Stoelen en fauteuils behooren tot de beste der verschillende inzendingen De uitslagen op ware grootte van een der kasten is volledig gedetailleerd, dit is een goede meubelteekening, spaarzaamheid is betracht zoowel in materiaal als in bewerking. De jury betwijfelt echter ten zeerste de juistheid der bijgevoegde begrooting. Mocht echter na genomen informatie blijken, dat de ontwerper van motto „Eigen" volgens de prijsvragen de volle verantwoordelijkheid eener goede uitvoering zijner meubelen aanvaardt, zoo meent de jury hem de 1e prijs, groot *f* 80.— te moeten toekennen, zoo niet, dan wordt hem de premie van *f* 40.— toegewezen, evenals motto „Colla".

De bekroonden zijn: motto „Eigen", eerste prijs *f* 80.—, den heer Tj. Tjeerds, te Amsterdam; motto „Colla", tweede prijs *f* 40.—, den heer C. Konig, te Amsterdam.

Groot woningtype.

Motto „Eenvoud" en motto „Eenheid" zijn beide heel goede inzendingen, er is door deze inzenders serieus werk geleverd, zoowel in de op-kleine-schaal teekeningen als in de detailleering. De interieurtjes van „Eenvoud" zien er heel genoegelijk uit, met aardige kleurverdeeling vormen deze met de groepeering der meubels een gezellig geheel. Jammer, dat de meubels op zich zelf minder gelnkkig zijn, vooral de kasten zijn wat erge planken-meubels, ledikanten met latwerk, en dan de hoekkast zal voor *f* 18.— wel niet te leveren zijn. Rustbank-details met achtkanten voorstijl? enz.

Motto „Eenheid" is eveneens een heel goede inzending, dezelfde goede eigenschappen van motto „Eigen" vinden wij er in terug.

Motto „Jetta" daarentegen is met deze inzending beter dan die van het kleine woningtype van denzelfden inzender onder motto „Colla". De inzending onder motto „Jetta" geeft als geheel een betrouwbaren indruk, de inzender heeft zich weten te beperken in verband met de bescheiden prijzen en heeft daardoor niet meer gegeven, dan de prijzen toelaten. In dit verband gezien. ontwerpt motto „Eenheid" wel wat veel voor het geld, dat besteed mag worden, daarentegen geeft hij in de huiskamer matstoelen van bekend model.

De kasten van motto „Eenheid zijn twijfelachtig laag begroot; terwijl hij verder de fauteuils teekent en detailleert zonder ze op de begrooting te brengen.

Bij de verschillende deugden van inzending motto „Jetta" mag ten slotte nog de goed ontworpen kast genoemd worden.

De Jury kwam tot besluit aan de inzending „Jetta" de voorkeur te moeten geven boven de beide inzendingen van motto „Eenvoud" en „Eenheid" en kende den eersten prijs groot *f* 100.— toe aan den ontwerper van motto „Jetta", en aan de beide inzenders der motto's „Eenvoud" en „Eenheid" elk een premie toe van *f* 25.

Motto „Jetta", eerste prijs *f* 100.—, den heer C. Konig te Amsterdam; terwijl de verdeelde tweede prijs toekwam aan „Eenvoud" en „Eenheid", van de inzenders Jan Pauw te Ixelles les Bruxelles en Tj. Tjeerds, te Amsterdam.

Van 25 Maart tot en met 17 April zijn de teekeningen geëxposeerd in „Ons Huis", Gouvernestraat, Rotterdam.

Prijsvraag voor een Reclamebiljet voor de door de Vereeniging „Tentoonstelling 1913" te Gouda te houden tentoonstelling gedurende de maand Augustus 1913 ter gelegenheid der opening van het Vredespaleis.

Verlangd wordt een passende reclameplaat, zoo mogelijk in overeenstemming met het doel der tentoonstelling.

De Vereeniging stelt zich ten doel te Gouda een expositie te organiseeren waarop voornamelijk zullen worden tentoongesteld of in beeld gebracht de Handel, Industrie en Kunst (St. Janskerk met hare gebrandschilderde glazen) en wat op dat gebied werd of wordt voortgebracht, geschiedt of geschied is in Gouda.

De teekening moet zijn op ware grootte, geschikt voor reproductie in kleuren.

De papiermaat van het reclamebiljet moet zijn ongeveer 60 × 75 cM.

Op het biljet moet in duidelijke letters het volgende te lezen zijn: „Tentoonstelling Gouda Augustus 1913" en moet gewezen worden op de St. Janskerk en hare glazen.

Het ontwerp moet geschikt zijn om, verkleind, als sluitzegel gebruikt te worden.

De mededinging is opengesteld voor alle Nederlanders

De ontwerpen blijven het eigendom van de inzenders, echter behoudt de Vereeniging „Tentoonstelling Gouda 1913" zich het recht voor deze desgewenscht gedurende ongeveer 14 dagen te Gouda tentoon te stellen.

Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van *f* 100.— en als tweede prijs een bedrag van *f* 50.— (deze beide door de jury toe te kennen) en *f* 25.— als publieksprijs (voor het ontwerp waarop door het publiek, dat daarvoor een stembiljet ontvangt, de meeste stemmen worden uitgebracht). De jury is gerechtigd om, indien naar het oordeel geen der ingekomen ontwerpen voor 1sten prijs voldoet, het totaal bedrag der prijzen onder de inzenders van eenige der beste ontwerpen te verdeelen

De jury is gerechtigd ondergeschikte wijzigingen in het ontwerp aan het toekennen van den 1sten prijs te verbinden.

Tevens kan de jury voorstellen doen tot gedeeltelijke prijstoekenning indien de hoeveelheid en de hoedanigheid der inzendingen daartoe aanleiding geven.

De ontwerpen moeten vrachtvrij vóór of op 15 Juni 1912 aan het adres van den Secretaris der jury, den heer P. A. Schroot, Ambachtsschool Gouda, ingekomen zijn. Zij moeten plat verpakt zijn en voor zoover niet op carton geteekend, op stevig carton zijn opgezet. De door de jury bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Vereeniging.

De ontwerpen moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld gaan van een correspondentie-adres en van een verzegelde envelop, voorzien van hetzelfde motto, en inhoudende naam, beroep en adres van den ontwerper.

De ontwerpen zullen binnen 2 maanden na de uitspraak der jury franco aan het opgegeven correspondentie-adres worden teruggezonden.

Jury:

W. Kromhout Cz., Architect, Rotterdam.
G. Rueter, Sloterdijk.
W. J. van Zanen, Fotograaf, Gouda.
P. A. Schroot, Dir. Ambachtsschool, Gouda.
H. Knuttel, Boekdrukker, Gouda.

Het Bestuur:

R. L. Martens, *Voorzitter.*
J. van Kranenburg, *Secretaris.*

MELKSALON

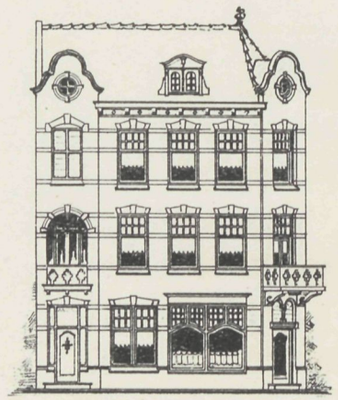

-VOORGEVEL-

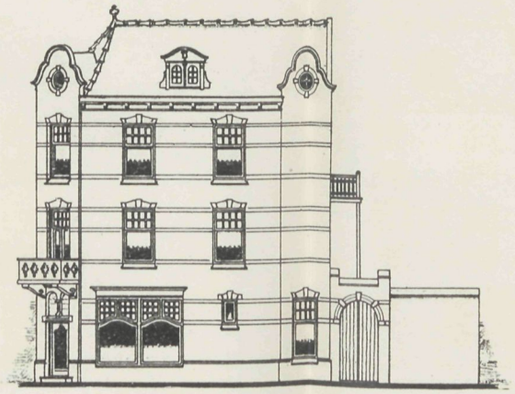

-ZIJ-GEVEL-

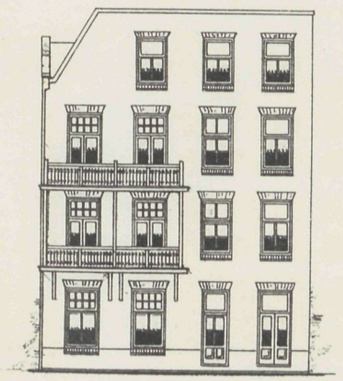

-ACHTERGEVEL-

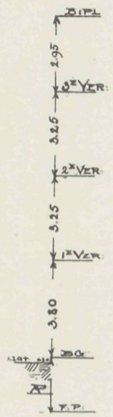

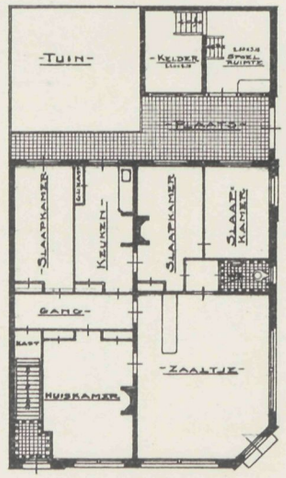

-BEGANE-GROND-

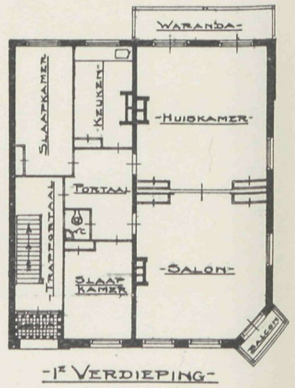

-1E VERDIEPING-

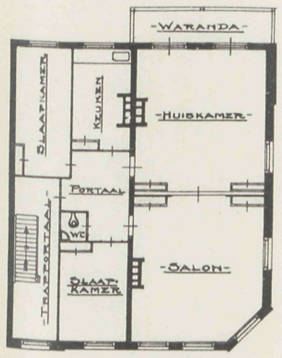

-2E VERDIEPING-

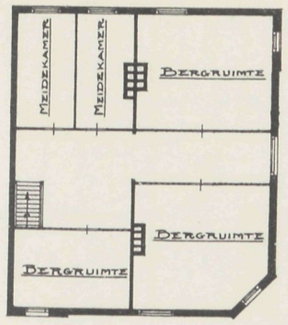

-ZOLDER-

Amsterdam Febr 1912
H.P. Tabak
architect

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

11 April 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 8

Bij de Platen.

Landhuis
door J. J. VAN STRAALEN.

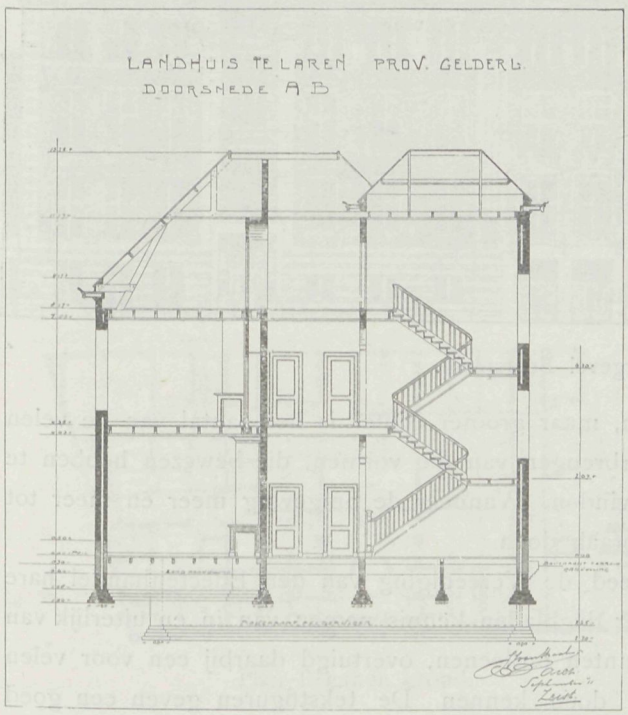

Dit landhuis, gebouwd door den bouwmeester J. J. van Straalen, bevat ter beganen grond, vestibule, vervolgens hal waarin de trap links gelegen is. Op deze hal komen de verschillende vertrekken uit als rechts huis- en tuinkamer die beiden toegang hebben tot de ruim uitgebouwde serre, verder badkamer en links salon, werkkamer, keukens enz.

Op de bovenverdieping rechts zit- en slaapkamer met balcon boven de serre, salon, slaap- en badkamers links. De zolderverdieping heeft de vertrekken voor dienstpersoneel. De planverdeeling is hoogst geriefelijk, terwijl de gevels eenvoudig van vorm het deftige landhuis goed weergeven.

Beursgebouw voor de Vereeniging van den Effectenhandel te Amsterdam.

Is er op het gebied van het bouwvak eenigen tijd rust geweest, allerwegen is thans herleving te bespeuren. In de groote steden zijn het de wijzigingen door de woningwet

gebracht en daarbij belangrijke instellingen als Beurs, Raadhuis, Schouwburg enz, in de kleinere en op het platte land de woningwet hoofdzakelijk die aan het werk roepen. Zoo voert Amsterdam dat daarbij een echte ommekeer schept tusschen oud en nieuw in zekeren zin den boventoon.

Onder de meest belangrijke bouwwerken valt te rekenen de stichting van de Beurs voor den Effectenhandel. De Handelsbeurs staat daarbij als naaste buur en 't was voor vele bouwkundigen van belang te weten welk karakter de bouwmeester Jos. Th. J. Cuypers aan dat gebouw zou toekennen. De keuze viel op de buurschap maar niet van den naasten buur wel echter van den veelbesproken buur die op het Damplein regeert.

't Is een klein Paleis-Raadhuis dat de bouwmeester ons voor oogen toovert. Natuurlijk zullen tegen die opvatting diegene opkomen, die in de Handelsbeurs de

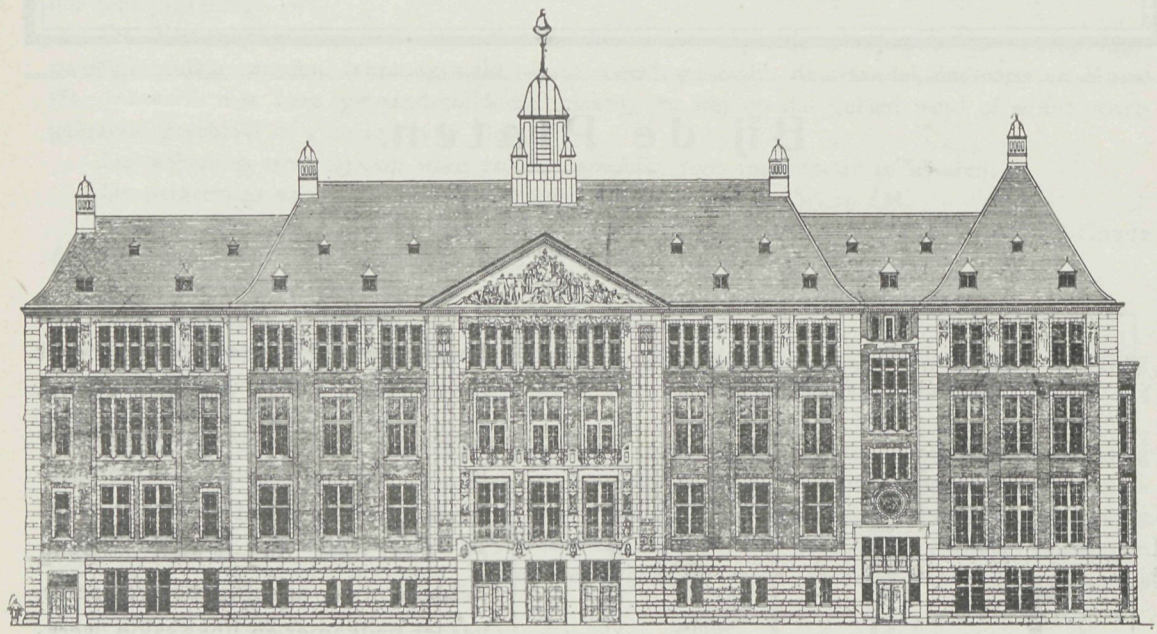

Voorgevel Beursplein.

verlichaming van hunne idealen zien, maar grooter echter is het aantal van de velen die de keuze toejuichen en het overbrengen van die vormen, die bewezen hebben te voldoen, een hoogst gelukkige keuze vinden. Wanneer de omgeving meer en meer tot zijn recht komt, zal de toekomst uitspraak doen.

In zeer fraaien brochurevorm deed de Vereeniging van den Effectenhandel hare leden en de verschillende redacties der dagbladen kennis nemen van in en uiterlijk van het bouwplan waaraan wij enkele punten ontleenen, overtuigd daarbij een voor velen belangrijk ontwerp nader te hebben doen kennen. De tekstfiguren geven een goed overzicht Wat vooral dezen bouw een groote aantrekkelijkheid verleent is de keuze der materialen die in verschillend soort, medewerken om de monumentaliteit te verhoogen en waarvan reeds de gedeelten die zich boven den beganen grond verheffen, een goeden indruk geven.

De gevel aan de Damrakzijde, de hoofdgevel, bestaat den onderbouw uit ruwe

grijs-groene granietblokken, afgesloten door een gepolijsten licht geel-grijze band. Daarop sluit de verdere gevel aan met een witsteenen band, die in blokken op de vooruit springende hoeken doorgaat tot aan de kroonlijst. Het graniet om de ingangen is gepolijst. De opgaande muren zijn van kleurigen baksteen, de ramen worden omlijst

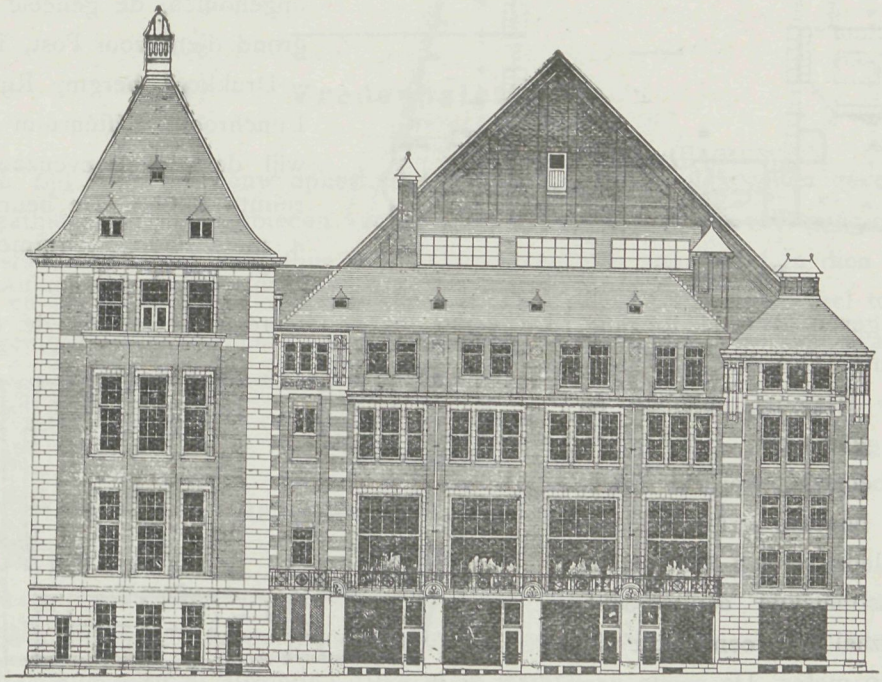

Gevel Papenbrugsteeg.

door roomkleurige terra cotta, de kozijnen zijn van teakhout. De bovenste verdieping is in grijzen baksteen opgetrokken met daartusschen terra cotta versieringen. Daarop rust frontespies en kroonlijst eveneens in terra cotta. Dit al wordt gedekt door de kap, voorzien van leien.

Uit deze combinaties valt op te maken, dat het geheel een voor het oog aangename massa zal vertoonen en zal de hoog opgaande kap daarbij in deze weinig kaplievende omgeving ontegenzeggelijk voldoen.

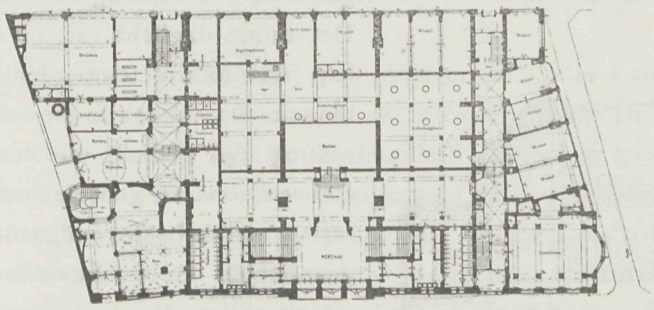

Plan Beganen grond.

De achtergevel Warmoesstraatzijde moest veel van die vormen missen, daarbij vraagt de smalle straat dat niet, daar die toch niet tot hun recht komen en bepaalde de bouwmeester zich hierdoor dan ook zeker er voornamelijk toe om de 75 meter langen gevel door een flinken winkelbouw te doen slagen. Al die winkels waarvan de basementen van graniet, de opgaande muurwerken in witten steen zijn zullen zeker voldoen. In het verdere gedeelte van den gevel is door versiering en verschillende steensoort een aangename breking gemaakt.

De gevel Papenbrugsteeg, waaraan de societeit gelegen is, geeft een aangenamen

indruk. De planverdeeling beganen grond kenmerkt zich door een zeer geriefelijke distributie. Het geheele terrein is volbouwd uitgezonderd een kleine binnenplaats noordzijde die als lichtbron dient. De beurszaal is niet in deze verdeeling opgenomen, de geheele beganen grond dient voor Post, Telegraaf, Drukkerij, berging Rijwielen, Lunchroom, Liftenruim enz., terwijl de winkels evenzoo van die ruimte afgaan. De beurszaal ligt 4 meter hooger, ruime trappen rechts en links bij den hoofdingang gelegen geven daartoe toegang. De eerste of hoofdverdieping is dus de eigenlijke beursruimte. Op die verdieping is verder telegraaf, telefoon en societeit gehuisvest.

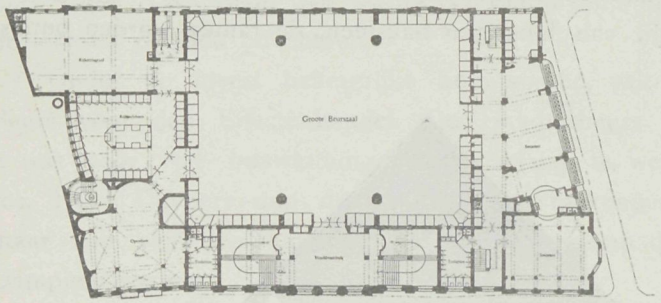

Plan Hoofdverdieping.

De beurszaal wordt in hoofdzaak van bovenaf verlicht, slechts enkele kleine ramen zijn aan de Warmoesstraatzijde aangebracht. De beurszaal heeft een ruimte van 40 bij 30 meter. De eerste verdieping bevat Bibliotheek, Noteerzaal, Leeszaal, Bestuursvertrekken en Administratie der vereeniging, daarboven verschillende kantoren, woning administrateur, concierge enz.

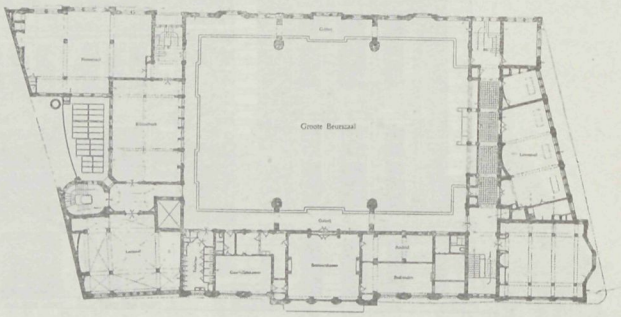

Plan Eerste Verdieping.

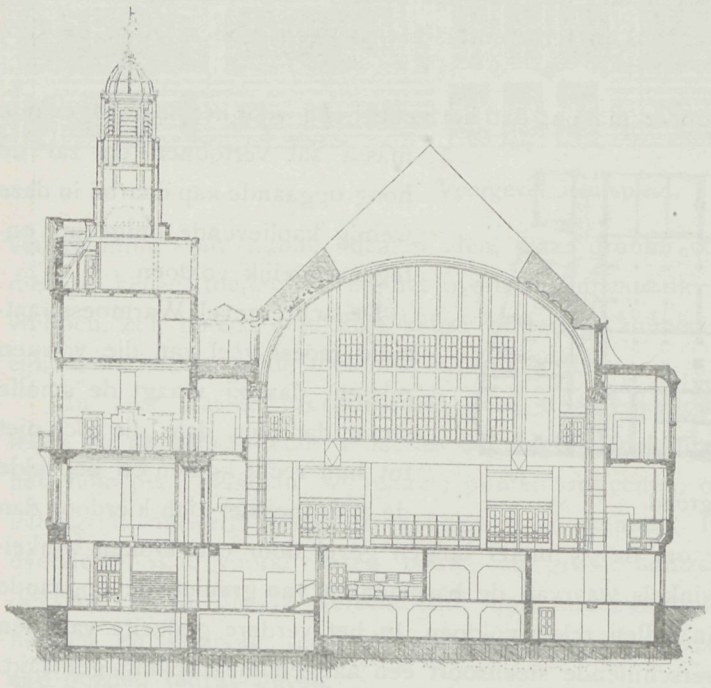

Doorsnede over de breedte.

Zooals de doorsnede doet zien, is de Beurszaal van een gewelfde overdekking voorzien. Het ruime daglicht valt uit de kap daardoor getemperd naar binnen. De vakken in die overwelfing zijn gedicht met terra cotta caissons. De geheele beursruimte met de beide rondgaande gaanderijen en de fraaie zich uit de pilasters ontwikkelende bogen, moet een aangenaam geheel vormen. Licht en lucht zullen in ruime mate aanwezig zijn.

Met deze toelichting hebben wij weergegeven wat de bro-

chure zoo ongeveer mededeelt en zal Amsterdam voorzeker een gebouw rijker worden, waarop gewezen kan worden. Wanneer het torentje dat de kap siert met het geheel wat meer in overeenstemming kon komen, dat geheel zou winnen waar alles getuigd van breede en rijke opvatting, komt het zich ten hemel verheffende slot er wel wat matig af.

Vredespaleis.

Nu den tijd voor den bouw opkort, moeten allen, die nog blijk willen geven van hunne sympathie, door het aanbieden van een bijdrage tot dien bouw, voortgang maken. Daarom besloot het gemeentebestuur van 's-Gravenhage een voordracht in dien zin in te dienen, en als blijk van waardeering eener stichting die zoo bijzonder veel tot den bloei der gemeente kan medewerken, als schenking te bestemmen een hoofdtrap met toebehooren en verguld-bronzen lichtdragers.

De kosten worden begroot op ongeveer *f* 52000.—.

Raadhuis te Rotterdam.

Burgemeester van Rotterdam deelde in de Raadsvergadering, gehouden 4 April ll. mede, dat de navolgende Architecten zijn uitgenoodigd een ontwerp voor den bouw van een nieuw Raadhuis voor 3 November 1912 in te leveren.

K. P. C. DE BAZEL, te Bussum; M. BRINKMAN en C. B. v. d. TAK, te Rotterdam; Prof. HENRI EVERS, te Delft; C. N. VAN GOOR en W. F. OVEREIJNDER, te Rotterdam; Prof, I. P. KLINKHAMER, te Delft; W. KROMHOUT CZN., te Rotterdam; I. A. G. VAN DER STEUR, te 's-Gravenhage; JAN STUIJT, te Amsterdam.

De geschiedenis van de Nederlandsche Bouwkunst,
door A. W. WEISSMANN.

Binnenkort verschijnt bij den uitgever Allert de Lange, Damrak 62, te Amsterdam een hoogst belangrijk boekwerk. 't Is eene geschiedenis van de Nederlandsche Bouwkunst, door A. W. Weissman. Honderd en twintig groote platen worden in dit werk opgenomen, waarvan de prijs is ingenaaid *f* 7.50, gebonden *f* 8.50. De schrijver is door zijn waarlijk ongeëvenaarde speurzucht die hem inderdaad steeds het beste en meest wetenswaardige doet vinden, hiervoor de beste kracht, en zal dit ook weder uit deze uitgave blijken. Men kan zeker zijn, een goed en voor velen leerzaam boek te zullen aantreffen.

Over de Nederlandsche Bouwkunst is niet zoo heel veel geschreven, en wanneer het gebeurde, dan was het meestal door een buitenlandsche uitgave dat men daarvan iets kon vernemen. Onderzoek bij de archieven is een hoofdbron voor de degelijke saamstelling, en dan is het juist in goede handen gekomen, want archievenkennis is den schrijver eigen. Ongetwijfeld zal die uitgave een welkome ontvangst bereid zijn, en

onze boekenschat niet volledig zijn wanneer deze daarbij niet opgenomen is. Het is voor schrijver en uitgever te wenschen waar de een, een veel omvattenden arbeid en de andere de zorgvuldig uitgevoerde uitgave daarvan onderneemt.

De gelegenheid tot inteekening is reeds opengesteld.

Kleiprodukten-Tentoonstelling.

De Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten nam een goed besluit, en wel om gelijktijdig met de Tentoonstelling der ingekomen ontwerpen op de Prijsvraag »Landelijke woning«, die van 8—23 Juni 1912 plaats heeft, eene tentoonstelling te houden van baksteen en andere kleiproducten, in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

In hoofdzaak de deugden van de materialen der baksteen-industrie te doen uitkomen is het doel der Tentoonstelling, die onder beheer van de Commissieleden D. J. van Wijk, Steenfabrikant Geldermalsen, C. J. Hendriks, idem Woerden en L. Zwiers, Architect Amsterdam op gunstige wijze zal worden ingericht en gegroepeerd.

Alle inlichtingen zullen op die Tentoonstelling gaarne worden gegeven. De Architect L. Zwiers rangschikt de inzendingen met medewerking van de kunstmeubelinrichting 't Binnenhof.

Aanmelding der exposanten moet geschieden vóór 20 April 1912 bij den Algemeenen Secretaris der Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten, den Heer J. H. Janson, Bisschop Hamerstraat 1A, Nijmegen of bij een der leden van de genoemde Commissie.

Daar deze Tentoonstelling werkelijk van veel nut voor de Steenindustrie kan zijn, is een ruime deelname zeker te wachten.

Buitenlandsche Technische Hoogescholen.

In Duitschland waar de Technische Hoogescholen vele studenten uit verschillende rijken steeds bijeen riepen, wordt geklaagd dat dit bezoek sterk afneemt. Waarschijnlijk is dit te zoeken in het feit, dat in verschillende landen het Technisch onderwijs in de laatste jaren merkelijk is verbeterd en daardoor in waarde is gestegen, zoodat een leerschool elders niet meer noodig is. Vooral bij de elektrotechniek en machinebouw is dit op te merken. Als een bewijs daarvan kan het staatje dienen over het bezoek aan verschillende inrichtingen gedurende de laatste jaren.

De tusschen de haakjes geplaatste cijfers zijn die, van de niet als student ingeschrevenen doch die lessen vrij volgen.

	1900—'01	1905—'06	1911—'12
Stuttgart	750 [354]	900 [314]	765 [365]
Darmstadt	1564 [433]	1586 [381]	1248 [482]
Karlsruhe	1371 [176]	1482 [250]	1165 [167]

Vooral het verschil te Darmstadt en Karlsruhe is opvallend.

Inertol.

Ook een der annonces voorkomende in onze uitgave herinnert aan het bestaan van Inertol. —

In een der Duitsche vakbladen lezen wij dat grondwater zoo schadelijk zijn kan voor betonwerken. In Frankfort heeft dit water een hardheid van 1 tot 2 graden wat maakt dat beton geheel verteerd en tot poeder overgaat, en waar het nu een reservoir betrof waarin 30.000 M². bijeen komt liet zich dat gevaarlijk aanzien. Ter versterking der betonwerken ging men over tot een bestrijking,

Op vier reservoirs werd de proef genomen en na 1200 dagen waarbij met anderen ook het middel Inertol werd gebezigd kwam men tot de wetenschap dat alles in volkomen goeden sfaat was gebleven. Zeker wel een aanbeveling die inslaat.

Schouwburgen met een beweegbaar dak.

In Berlijn heeft men bij eenige schouwburgen en bioscoopen bij den bouw van de kapinrichting iets nieuws toegepast namelijk de kap beweegbaar te maken. Doordat des zomers die gebouwen voor het bezoek niet aanlokkelijk zijn wegens de benauwde en warme lucht die binnen de muren hangt, kwam men op het denkbeeld de kap verschuifbaar of geheel openkleppend te maken, waardoor het luchtruim de zoldering uitmaakt. Door electrische beweging wordt dit verkregen en kan wanneer tijdens de voorstelling slecht weder intreed, de kap geruischloos gesloten worden, zonder de bezoekers te storen. Hoe die vinding zich in de praktijk zal voordoen, zal de tijd leeren, daar toch met dergelijke constructie talrijke bezwaren zijn te overwinnen waaronder de verlichting niet als de minste te rekenen is.

Prijsvraag „Landelijke Woning", uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten.

Hieronder het vervolg der ingekomen vragen met de antwoorden.

Uit het niet beantwoorden eener gestelde vraag blijke, dat den ontwerper op het gevraagde punt algeheele vrijheid is gelaten, mits hij niet in strijd kome met het programma.

Vraag 9. Mogen voor scheidingsmuurtjes ook Bimsplaten worden gebruikt?

Antwoord. Het programma verbiedt het niet.

Vraag 10. Wat verstaat men door een langs- en dwarsdoorsnede van een gevel?

Antwoord. Natuurlijk wordt bedoeld een langs- en een dwarsdoorsnede over het gebouw. (Herlees sub b. artikel 3 van het programma).

Vraag 11. Wordt waranda of portiek, hetzij binnen of buiten het opgaand metselwerk, bij het totaal M³. gerekend?

Antwoord. Ja

Vraag 12. Mogen gekleurde teekeningen schaal 1 à 20 in potlood?

Antwoord. Ja.

Vraag 13. Verdient het aanbeveling, dat de kamers alleen hun licht ontvangen van vóór- en achtergevels?

Antwoord. De beantwoording dezer kwestie is aan den ontwerper gelaten.

Vraag 14. Is het geoorloofd twee woningen voor twee gezinnen, onder één dak, te ontwerpen?

Antwoord. Neen.

Vraag 15. Is de voorgeschreven maat der teekeningen bindend?

Antwoord. Alle bepalingen van het programma zijn bindend.

Voor de Jury,

J. Gratama.

De Bioscoop.

Wij mochten bij het sluiten van het jaar 1911 de volgende verzuchting slaken.

En bioscopen bij de vleet,
Zooveel, dat later men niet weet,
Waar heen te gaan, want bij zoo'n overvloed,
Raakt men meest van de wijs, is keuze minder goed.

Dat later schijnt bereikt, want thans heeft men het in Amsterdam zoo ver gebracht dat er 17 Bioscoop-Theaters voltooid en in aanbouw zijn, terwijl nog enkelen in 't verschiet hun komst vermelden. Op die wijze zal de Bioscoop-bataille spoedig moeten volgen, want bij zulk een overvoerde markt gaan gewoonlijk de prijzen zich wijzigen tot schade van enkelen van deze ondernemingen, totdat het aantal weder op betere verhouding is gebracht.

't Bouwvak vaart er goed bij.

Iets over Montanolin.

Montanolin geeft aan de behandelde voorwerpen, gebouwen enz. *geen glimmend* of *glanzend* aanzien zooals zulks door het gebruik der meeste „steenbeschermers" het geval is; na het opdrogen van het preparaat komt de oorspronkelijke kleur geheel terug en blijft hierna onveranderlijk.

Montanolin maakt metsel- en betonwerk absoluut *waterdicht* en is beslist onmisbaar voor gebouwen, die vochtig zijn en blijven door slagregens, inundatie enz.

Ofschoon Montanolin, zooals gezegd, geen kleurstof is, kan een Montanolin-oplossing *met elke aardverf* vermengd en naar willekeur gekleurd worden, zoodat zij voor buitenverfwerk kan gebruikt worden.

Of Montanolin met of zonder bijmenging van verf wordt gebezigd, steeds moet men voor een *tweemalige* bestrijking zorg dragen, daar deze alleen een goeden uitslag waarborgt.

Zooals hierboven reeds gezegd, moet Montanolin vóór het gebruik verdund worden; voor het waterdicht maken van *gewoon beton-* of *metselwerk* neemt men hiervoor op 1 deel Montanolin 2 *deelen Petroleum.*

In gevallen echter, dat *zeer vlug drogen* gewenscht is, waar reeds met olieverf geschilderde vlakten met Montanolin zullen overstreken worden, of waar deze laatste zelfs met verfstoffen vermengd wordt, gebruike men de *speciale verdunningsolie* of wel gewone terpentijn.

De te behandelen muurvlakten en voorwerpen moeten vóór het bestrijken ontdaan zijn van eventueel aanhechtend stof of vuil en *minstens oppervlakkig droog* zijn.

Hoe droger het te behandelen werk is, hoe beter resultaat er bereikt wordt; het verdient dan ook alle aanbeveling het werk alleen na eene reeks droge dagen en liefst bij zonneschijn te doen plaats hebben

Met 1 K.G. Montanolin en 2 K.G. verdunningsolie kan men naar gelang van de min of meer poreusheid 10 à 12 M². 1 maal behandelen.

Montanolin wordt geleverd in bussen van 5 *kilo* bruto à *f* 1.— per kilo incl. bus, franco spoor of boot Venlo, tegen remboursement of vooruitbetaling.

Verdunningsolie à *f* 0.50 per kilo, incl. bus.

Kisten en manden worden aan zelfkostenden prijs berekend en *niet* teruggenomen.

Gebruiksaanwijzing is op elke bus vermeld.

Eene proef zal *U* zeker van de deugdelijkheid van dit preparaat ten volle overtuigen.

Montanolin is verkrijgbaar bij Eduard Nettesheim, Eerste Nederlandsche Trockenstuccfabriek te Venlo.

LANDHUIS

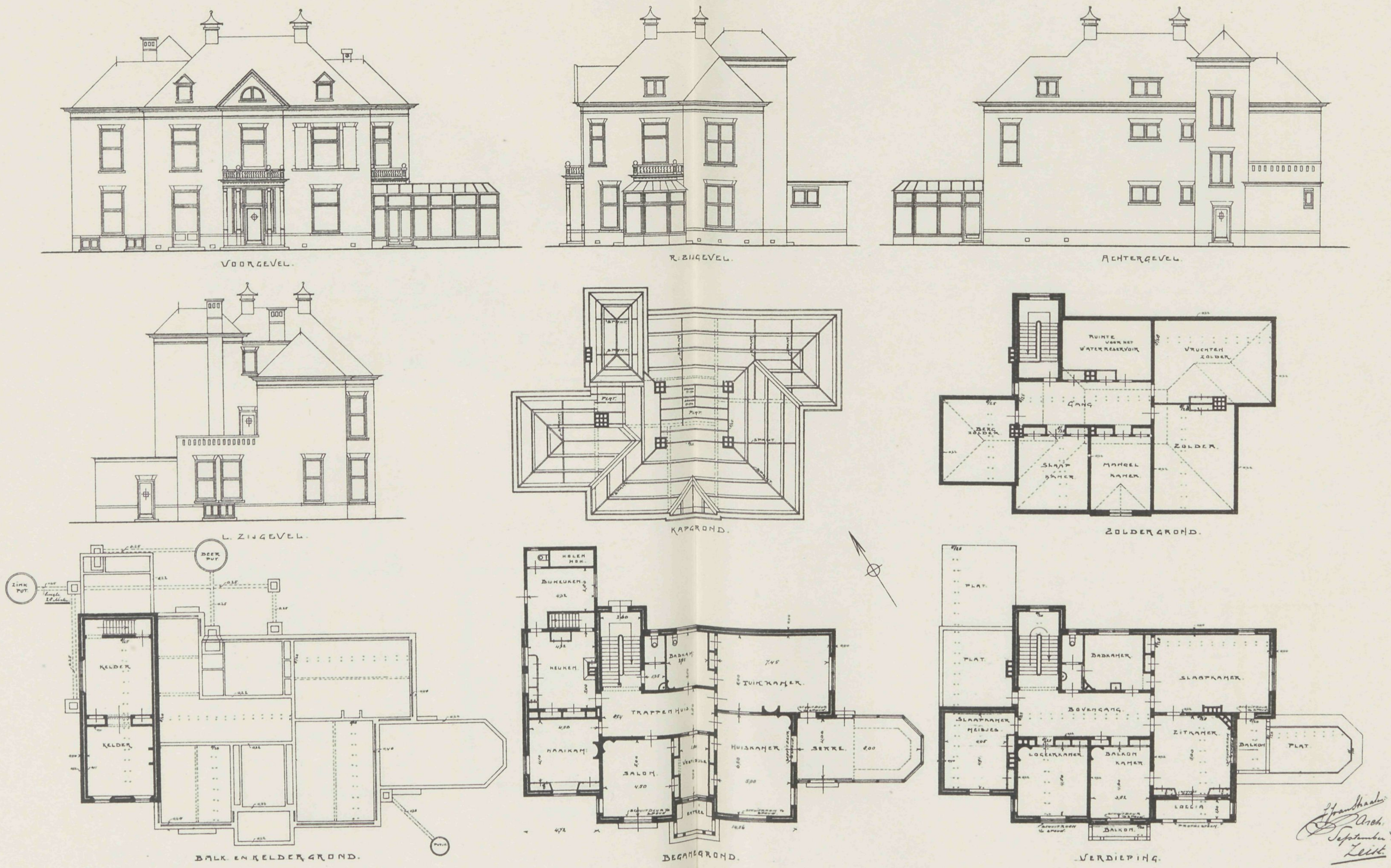
VOORGEVEL.
R. ZIJGEVEL.
ACHTERGEVEL.
L. ZIJGEVEL.
KAPGROND.
ZOLDERGROND.
BALK- EN KELDERGROND.
BEGANEGROND.
VERDIEPING.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

25 April 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 9

Bij de Platen.

Ontwerp van een Rentenierswoning,

door H. E WIERINGA.

Een beknopte en goed verdeelde woning bevat de plaat. Aan den zijgevel rechts is den ingang Eerst de vestibule, daarna de hal waarop de gang naar den achterkant uitkomt. Op de hal komen de verschillende vertrekken uit, ontvang, woonkamer met serre en slaapkamer. Door de gang is de keuken en bergplaats geheel afgesloten. Op de boven of zolderverdieping bevinden zich nog kleinere vertrekken van de trap afgeschoten. Alles te zaam is een beknopt en geriefelijk geheel.

De Dambebouwing.

Gaat de slooper op het Damplein gemoedelijk zijn gang, elken dag een deel afknagend van het typische Beurspoortje, thans is ook de slooping aangekondigd van het Kommandantshuis en zal wanneer dat gebouw gevallen is, het geheel eerst goed te beoordeelen vallen. De Dambebouwing is door de beweging van de laatste dagen weder in een andere verhouding gekomen. Het denkbeeld prijsvragen uit te schrijven voor de te bestemmen bouwblokken vindt bijval en zal mogelijk kans van uitvoering krijgen. Hoe aanlokkelijk dat ook schijnt, zal dit echter een staking veroorzaken onder hen die zich aangetrokken gevoelden een der bouwblokken in exploitatie te nemen. Wij leven in een tijd waarop *snel* artikel 1 is, vandaag oppert men een plan, morgen wordt er aan begonnen en zoo spoedig mogelijk wenscht men de voordeelen van de uitvoering te genieten. Moet er lang gewikt en gewogen worden, dan laat men liefst den toestand bij het oude, want al te veel tijd geeft beraad en menig plan gaat verloren juist doordat te groote tijdruimte gelegenheid gaf er veel over te zeggen, soms ook het plan tegen te maken en het gaat van de agenda af. Spoedig met durf aangevatte ondernemingen maken dikwerf dat er iets tot stand komt. Wanneer nu vooropgesteld wordt dat een

prijsvraag die altijd eenigen tijd ter beantwoording vraagt noodig is, dan zal voor het opstellen der gegevens, het maken der antwoorden, de beoordeeling van de jury en het dan veelal ontstaand verschil van meening bij de buitenstaanders, de gewone loop der dingen, dit oorzaak zijn, dat een goed bouwblok reeds lang voltooid had kunnen zijn en de animo voor de onderneming intusschen zeer gedaald zijn waardoor van alles zoo goed als niets komt, een bezwaar niet gering te schatten, wat oorzaak is dat feitelijk de geheele prijsvraag historie als het vijfde rad aan de wagen te beschouwen is. Wij hebben noodig een spoedige herstelling van de omgeving, gebeurt dat, dan blijft de lust tot deelname bestaan, de een zal den ander willen voor zijn en zeer spoedig is de stad weder in het bezit van een haar waardig Damplein. 't Zou toch wel een bewijs zijn van onvermogen aan velen onzer bekwaamste bouwmeesters uitgereikt, wanneer wij hen niet in staat achten, daar bevredigende gebouwen te kunnen stichten. Dat allen het wonderschoon zullen vinden, moet men bij de bouwkundigen niet zoeken, want er is geen vak waarin zooveel verschil van inzicht bestaat. Is er wel een prijsvraag ooit geweest, waarbij de eerst bekroonde, na de uitspraak niet behoorlijk door de vakmannen werd afgemaakt. 't Kwam meestal altijd voor, en hoe gaat het in het dagelijks leven, nog in veel sterkere mate, eenstemmigheid staat niet in het woordenboek, en dat is in vele opzichten gelukkig, want dat houdt, de bron om ieder op zijn manier iets eigenaardigs te leveren, levendig. De tijden van de reuzenwerken, waarbij geslachten van bouwmeesters eenerlei arbeid vertoonden, zijn voorbij. Wanneer wij nu die wetenschap hebben, dan volgt daaruit dat, hoe wenschelijk prijsvragen ook mogen zijn voor stichtingen van omvangrijken aard, die in het geval als deze voor het Damplein waarbij zoovele andere factoren in het spel komen lang niet de gewenschte is. Het bouwterrein dat aan de markt komt moet vlot zijn eigenaar vinden, komen daar schuttingen, dan vergrijzen die en gaat de waarde achteruit, is de gang uit de zaak en treedt de schade voor alles in de plaats. Dat werkt het uitschrijven van prijsvragen in de hand, waarvoor tijd noodig is en in dien tijd worden dikwerf de bakens met verlies voor de geheele onderneming verzet. Daarom ware het wenschelijk dat de prijsvraag, wanneer die er dan al zijn moet een zeer kort leven mocht genieten, dat bijvoorbeeld elke onderneming voor een bouwplan, een drietal bouwmeesters aanwees die een schets zouden overleggen waaruit de keuze kan gedaan worden. Zulk een schets kon slechts een week tijd vorderen. Bouwkundigen begrijpen daarvan genoeg om direkt te kunnen aanwijzen wie de geestigste van de broeders is, dan is er geen tijdverlies en wanneer die voorwaarden worden gesteld, zou tenminste de toestand niet op een dood punt worden gebracht.

Bij de tekstfiguren.

De tekstfiguur geeft een tweetal huizen aan de Sonsbeeksingel te Arnhem, gebouwd volgens de plannen van den Heer A. ter Bals. Het zijn eenvoudige burgerwoningen. De indeeling is twee vertrekken en keuken voor beneden en hetzelfde voor de bovenwoningen. Ook de zolderverdieping heeft behalve zolderruimte nog twee vertrekken.

Het andere is een schetsontwerp van een landhuis, ontworpen door den Heer Hk. Bos te Putten. Beneden entree, hal, drie vertrekken, keuken enz., op de eerste

verdieping vier vertrekken en op de zolderverdieping en den toren nog bewoonbare ruimten. Begrijpelijk voorgesteld, doet alles zien dat in werkelijkheid dit ontwerp zich goed zal voordoen.

Een Openlucht-Museum.

De Heer T. A. Hoefer vestigt in Architectura de aandacht op dergelijk Museum. Die benaming is dan ook bij ons nog weinig bekend. In het buitenland meer, en wel in Stockholm, Kopenhagen en andere plaatsen. Een Openlucht-Museum is eigenlijk een Museum, waarin de geschiedenis van den boerenstand, hun woning, bedrijf en leven wordt in herinnering gehouden. Wij weten dat op dit gebied veel merkwaardigs valt op te merken, voortspruitende uit rasverschil, terrein enz., wat tegenwoordig vrij wel verloren gaat; nu alleen de eischen van nut hoofdzaak zijn, wat gelijkvormigheid doet ontstaan. De geschiedenis verdwijnt, en men zal zich later bij gemis aan overblijfselen niet kunnen herinneren hoe het eens in vroegere tijden geweest is; het typische lost zich op, en de schilder zal te vergeefs later naar zijn lievelingsplekje zoeken. Zoo wordt aan het bestaan van brinkdorp en dijkdorp herinnerd. Hoe verschillend in ligging der elkander opvolgende huizen, men denke aan het dorp Neede, waar elk huis een kamer bezit met een zijraam aan de straat, van waaruit men zonder 't belendende huis te

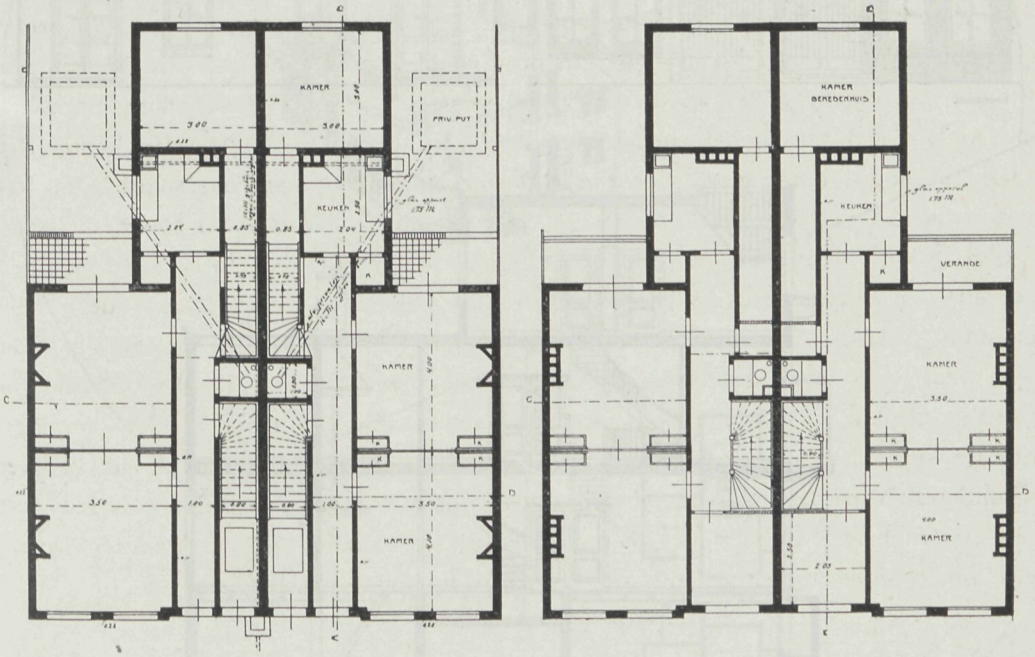

hinderen de straat kan overzien. Daar vindt men ook nog boven de deur een zegenwensch voor bezoekers of bewoners aangebracht. De kerken zijn er even eigenaardig zoo als te Zweeloo in Drenthe of Lemiers in Limburg, en de houten klokkestoelen te Wanneperveen. Die kerken gaan evenals de eigenaardige kleederdracht, meubelen, gereedschappen enz. De veelkleurige boerenwagen wordt een bak op raderen, de hang of staande klok, pendule, het spinrokken raakt onbekend, kortom de geheele toestand wijzigt zich. Datzelfde is in het bedrijf het geval, de zuivelbereiding heeft een geheel ander karakter verkregen, en de oude kaaspers zoekt men te vergeefs. De windmolens

zulk een fraaie stoffering voor het landschap werden door de stoom verjaagd, en water-, papier- en meelmolens zijn hoogst zeldzaam meer aan te wijzen. Ook het leven geeft zooveel, dat belangrijk is in gedachten te houden, de pronkkamer, de woning en de stal enz., dat zijn allen punten die voor de toekomst door een getrouwe voorstelling bewaard, belangrijk kunnen zijn.

Nu wil men al die herinneringen bijeenverzamelen, en zulk een verzameling vormt het Openlucht-Museum. In de omgeving van Wageningen, waar ook de Nederlandsche

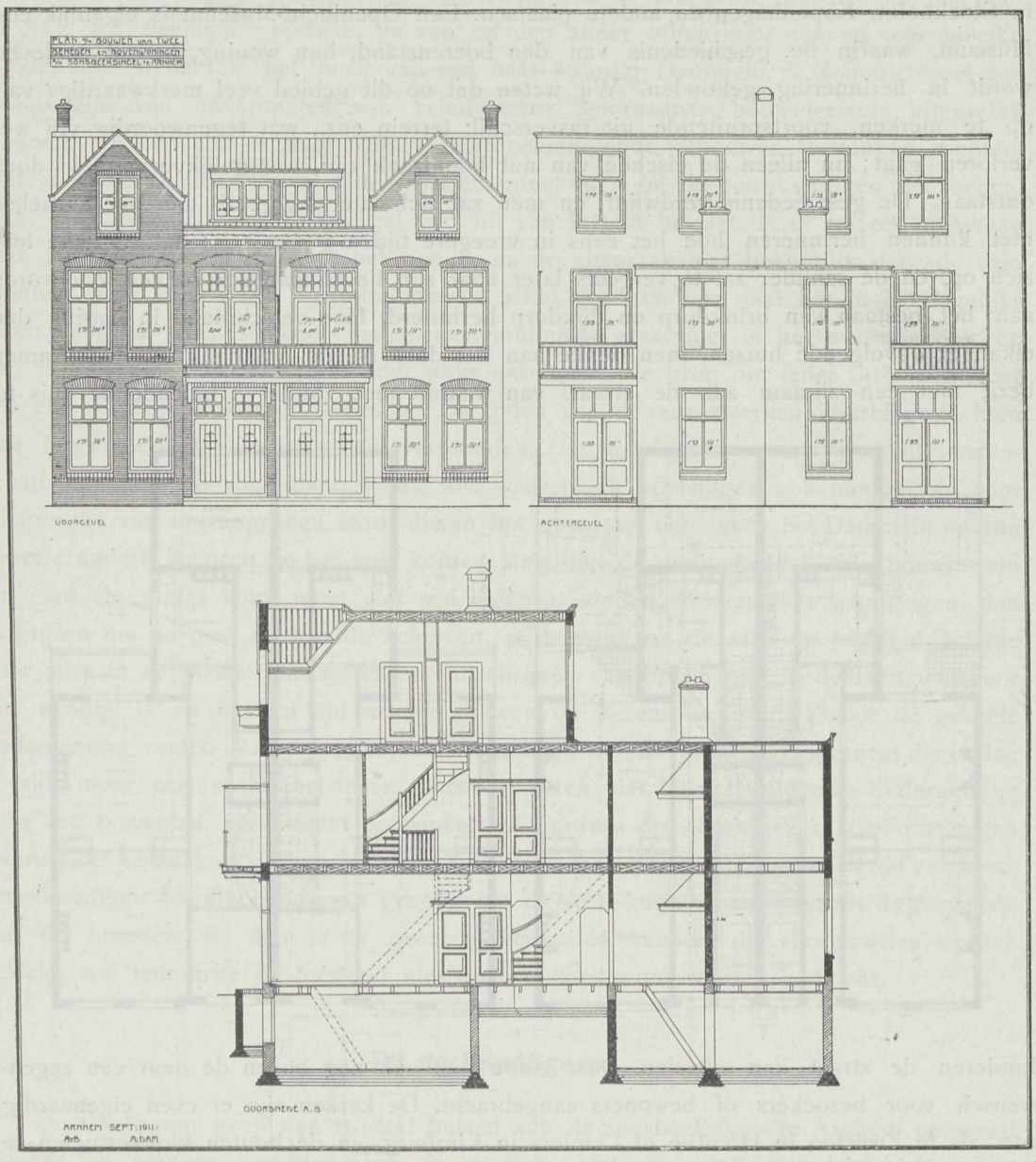

Heidemaatschappij haar zetel zal opslaan, wenscht men die stichting te zien verrijzen, [1] en rekening houdende met het onderwerp, kan, wat men bijeen weet te brengen, ook hoogst belangrijk worden. Zulk een vereeniging van het nieuwste op landbouwbedrijf met het oudste, kan aantrekkelijk worden. Daarbij heeft door het kleurrijke aan woning,

[1] Nader wordt bericht, dat de vestiging te Arnhem zal zijn.

meubelen, kleeding enz. eigen, het geheel iets dat aandacht vraagt, ook wat de tuinversiering betreft, waarin veelal de meest eigenaardige hagen en palmplanten zijn geplaatst, geschoren in de zonderlingste voorstellingen, die echter toch opvallen. Op

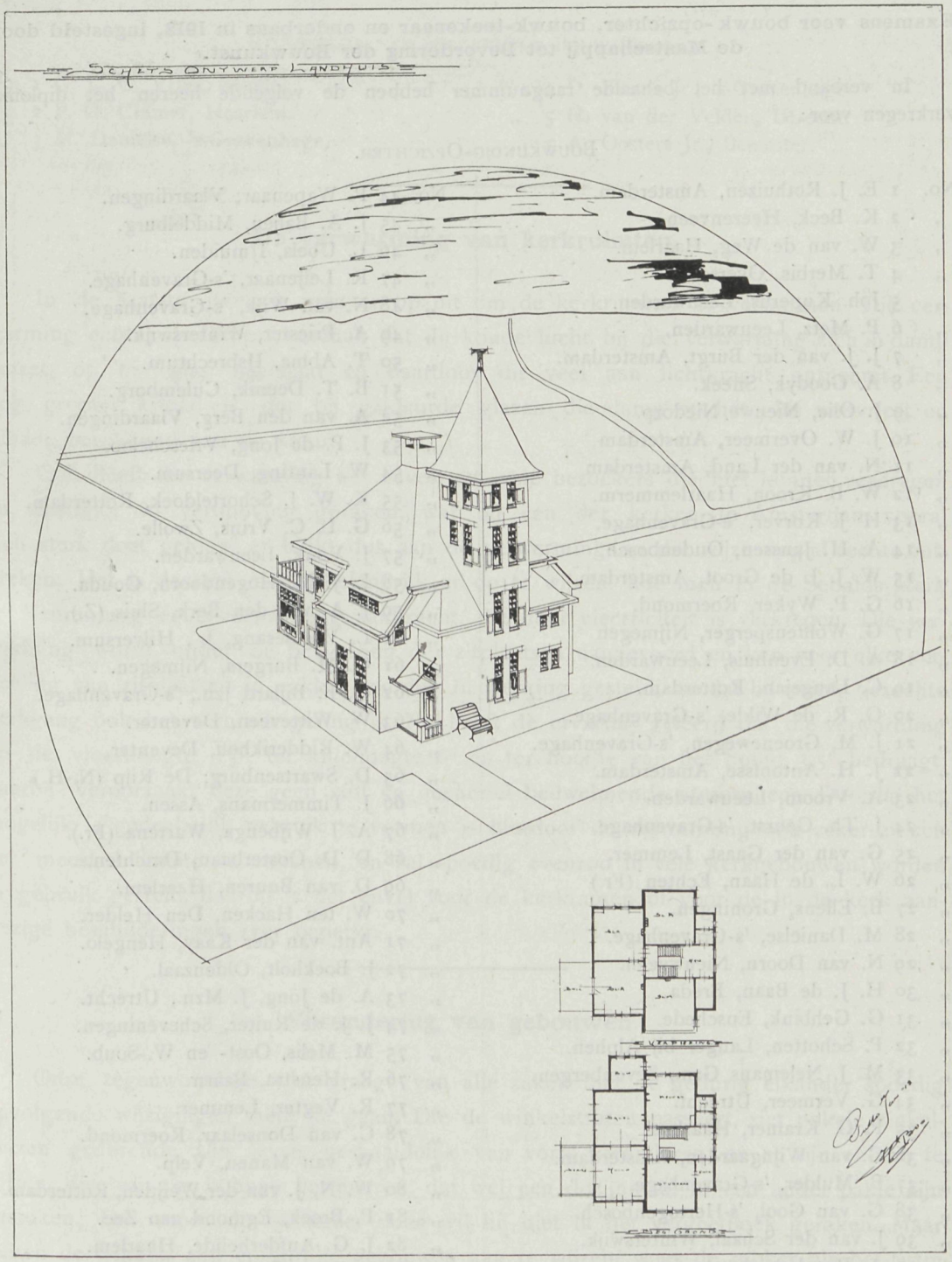

dat terrein is dus heel wat te verzamelen, want elke provincie heeft een ander karakter en zal het bijeenbrengen van dit alles, zeker een hoogst bijzondere verzameling vormen. Ongetwijfeld zal dus het bestaan van het te stichten Openlucht-Museum overal veel

steun en bijval vinden, omdat het denkbeeld voor de geschiedenis en de studie van ons volk van groot nut is. Daarom wenschen wij de voorbereidende maatregelen tot die stichting goed succes toe.

Examens voor bouwk-opzichter, bouwk-teekenaar en onderbaas in 1912, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

In verband met het behaalde rangnummer hebben de volgende heeren het diploma verkregen voor:

BOUWKUNDIG-OPZICHTER.

No. 1 E. J. Rothuizen, Amsterdam.
„ 2 K. Beck, Heerenveen.
„ 3 W. van de Weg, Haarlem.
„ 4 T. Merbis, Overschie.
„ 5 Joh. Kuperus, Leeuwarden.
„ 6 P. Metz, Leeuwarden.
„ 7 J. J. van der Burgt, Amsterdam.
„ 8 A. Goodyk, Sneek.
„ 9 J. Olie, Nieuwe Niedorp.
„ 10 J. W. Overmeer, Amsterdam.
„ 11 N. van der Land, Amsterdam
„ 12 W. B. Kroon, Haarlemmerm.
„ 13 H J. Korver, 'e-Gravenhage.
„ 14 A. H. Janssen, Oudenbosch.
„ 15 W. J. J. de Groot, Amsterdam.
„ 16 G. P. Wyker, Roermond.
„ 17 G. Wolffensperger, Nijmegen.
„ 18 A. D. Evenhuis, Leeuwarden.
„ 19 C. Langejan, Rotterdam.
„ 20 G. R. de Wilde, 's-Gravenhage.
„ 21 J. M. Groenewegen, 's-Gravenhage.
„ 22 J. H. Antonisse, Amsterdam.
„ 23 A. Vroom, Leeuwarden.
„ 24 J. Th. Geurst, 's-Gravenhage.
„ 25 G. van der Gaast, Lemmer.
„ 26 W. L. de Haan, Echten (Fr.)
„ 27 B. Ellens, Groningen.
„ 28 M. Daniëlse, 's-Gravenhage.
„ 29 N. van Doorn, Nieuwveen.
„ 30 H. J. de Baan, Breda.
„ 31 G. Gehbink, Enschede.
„ 32 P. Schotten, Langer bij Alphen.
„ 33 M. J. Nelemans Gzn., Zevenbergen.
„ 34 G. Vermeer, Utrecht.
„ 35 P. G. Kramer, Haarlem.
„ 36 G. van Wijngaarden, Amsterdam.
„ 37 B. Mulder, 's-Gravenhage.
„ 38 G. van Gool, 's-Hertogenbosch.
„ 39 J. van der Schaaf, Winterswijk.
„ 40 A. Rijnders, Amrterdam.
„ 41 P. A. More, Zutphen.
„ 42 C. J. van Zetten, Haarlem.
„ 43 P. A. den Hartog, Rotterdam.
No. 44 P. Wapenaar, Vlaardingen.
„ 45 J. A. Baljeu, Middelburg.
„ 46 L. Ubels, IJmuiden.
„ 47 R. Leijenaar, 's-Gravenhage.
„ 48 N. van Wijk, 's-Gravenhage.
„ 49 A. Priester, Winterswijk.
„ 50 T. Abma, IJsbrechtum.
„ 51 B. T. Deenik, Culemborg.
„ 52 A. van den Berg, Vlaardingen.
„ 53 J. P. de Jong, Vriescheloo.
„ 54 W. Lanting, Deersum.
„ 55 K. W. J. Schorteldoek, Rotterdam.
„ 56 G. L. C. Vrins, Zwolle.
„ 57 J. Vonk, Leeuwarden.
„ 58 L. J. M. Hogendoorn, Gouda.
„ 59 J. A. van den Berk, Sluis (Z.).
„ 60 L. Vogelesang, Jr., Hilversum.
„ 61 G. M. Burgers, Nijmegen.
„ 62 Q. F. Bijlard Jzn., 's-Gravenhage.
„ 63 W. Witteveen, Deventer.
„ 64 W. Ridderikhoff, Deventer.
„ 65 D. Swartsenburg, De Rijp (N.-H.).
„ 66 J. Timmermans, Assen.
„ 67 A. J Wijbenga, Wartena (Fr.).
„ 68 D D. Oosterbaan, Drachten.
„ 69 D. van Buuren, Haarlem.
„ 70 W. ten Hacken, Den Helder.
„ 71 Ant. van der Kaay, Hengelo.
„ 72 J. Boekholt, Oldenzaal.
„ 73 A. de Jong, J. Mzn., Utrecht.
„ 74 J. J. de Ruiter, Scheveningen.
„ 75 M. Melis, Oost- en W.-Soub.
„ 76 R. Henstra, Baarn.
„ 77 R. Vegter, Lemmer.
„ 78 C. van Donselaar, Roermond.
„ 79 W. van Manen, Velp.
„ 80 W. N. J. van der Weijden, Rotterdam.
„ 81 P. Broek, Egmond aan Zee.
„ 82 J. G. Aufderheijde, Haarlem.
„ 83 T. Borgman, Amsterdam.
„ 84 P. M. Knoers, Haastrecht bij Gouda.
„ 85 G. J. Noordam, Amersfoort.

BOUWKUNDIG-TEEKENAAR

No. 1 E. J. Rothuizen, Amsterdam.
„ 2 A. D. Evenhuis, Leeuwarden.
„ 3 G. Hogervorst, Haarlem.
No. 4 L. Vogelesang, Jr., Hilversum.
„ 5 Th. M van Keulen, Venlo.
„ 6 W. L. de Haan, Echten (Fr.).

UITVOERDER VAN BURGERLIJKE BOUWWERKEN.

No. 1 G. L. C. Vrins, Zwolle.
„ 2 P. G. Cramer, Haarlem.
„ 3 M. Daniëlse, 's-Gravenhage.
No. 4 D. Koens Jr., 's-Gravenhage.
„ 5 H. van der Velden, Utrecht.
„ 5 A. Oosters Jr., Beemster.

De verwarming van kerkruimten.

In de laatste jaren is men er op uit om de kerkruimten te verwarmen. Die verwarming echter is dikwerf oorzaak dat de koude lucht bij die verwarming zich in damp omzet, op het glas neerslaat en daardoor dit veel aan lichtkracht ontneemt. Een nog grooter kwaad is, dat bij gekleurde glazen die damp op het glas vastvriest en schade berokkend aan de kleur.

Ook heeft die verwarming het euvel, dat vele bezoekers die niet kunnen verdragen en daardoor in verdooving geraken, wat bij een der kerken te Amsterdam vooral zich sterk doet gelden, er blijkt dus aan de verwarming op die wijze nog al veel te ontbreken. Het is daarom niet onbelangrijk er op te wijzen, hoe men in de Sebalds Kerk te Neurenberg eene verwarming aanbracht, die door electriciteit is verkregen. Die verwarming wordt onder de bevloering der zitplaatsen aangevoerd en kan voor elke verdeeling van zitplaatsen in vakken worden in werking gesteld, zoodat bij weinig bezochte kerkgang ook het verbruik gering is. Nu heeft de ervaring geleerd dat die verwarming op de vloerhoogte 15^0, ter kniehoogte 6^0 en ter hoogte van het hoofd 3.5^0 bedraagt, daarbij veroorzaakt deze geen stof en geenerlei bedwelmende atmospheer. Doordat het mogelijk is gedeeltelijk gebruik te vormen is hierdoor de verwarming ook zeker tot een der meest billijkste te rekenen, en zal spoedig evenzoo in vele kerkgebouwen worden in gebruik gesteld, daarbij is het euvel voor de kerkramen of voor de in de kerk aanwezige beschilderingen zeer beperkt.

Verandering van gebouwen.

Onze tegenwoordige tijd vraagt van alle zaken met de gedurig elkander spoedig opvolgende wijzigingen mede te gaan. Die de winkelstraten passeert, ziet enkele winkelhuizen gedurende zijn leven herhaaldelijk van vorm veranderen, en er zijn er aan te wijzen die wij ons kunnen herinneren, dat wel een dozijnmaal in een ander pakje zijn gestoken. Dat moet de winkelier doen wil hij niet in het vergeetboek geraken. Maar buiten de winkels zijn er talrijke gebouwen aan te wijzen, waar de moker als het ware zijn intrek heeft genomen, gedurig was men er aan het veranderen. Kwam een verhuurbordje aan het perceel, dan kon men zeker zijn dat het wijzigen bij de nieuwe bewoners van voren af aan begon, en zoo werd er voortdurend zoo aan het perceel gewerkt, dat

eindelijk geheele opruiming het lot was. Nu heeft men er in den laatsten tijd op gewezen, hoe de betonfabrikatie in bouwen en sloopen een ontzaggelijke wijziging heeft gebracht, en dat is inderdaad opmerkelijk, wanneer men de muren van beton ziet optrekken evenals de visch vol graten, vol van ijzerwerk links en rechts gekoppeld en aan den bodem verbonden, dan vraagt men zich wel eens af, wat zal het zijn wanneer er aan vergrooting moet worden gedacht, of die muur gedeeltelijk moet worden weggenomen of doorgeslagen voor een doorgang.

Geschiedt het laatste dan wordt het geheele stalen net doorbroken blijft het boven deel dat ondervangen kan worden een geheel op zichzelf hangend deel met vrij wat minder verband, en welke gevolgen kan dat wel hebben. Dat gaat met metselwerk geheel anders, de uitgetande opening houd nog verband en wanneer daaronder een boog geslagen wordt en aangewerkt vormt alles weder een geheel, iets wat de beton constructie mist.

Daarbij geeft de beton constructie bij sloopen niets dan puin en wat oud ijzer terwijl tot heden de afkomende steenen behoorlijk gebikt werden en alwas het in minder kwaliteit weder in functie traden dat is een factor, die op sloopers gebied een groote derving van waarden doet ontstaan. Daarmede mag in vele gevallen wel eens rekening gehouden worden. Dat zijn twee machten die in het bouwvak wel gekend dienen te worden. Nu zou het dwaasheid zijn daarmede den vooruitgang in de beton industrie te willen tegenhouden, dat zij verre maar het ware toch zaak bij de constructie in overweging te nemen de mogelijkheid om bij gewenschte wijziging, het verbreken van het verband zoodanig te kunnen maken, dat niet alle verband wegvalt. Daar de fabricatie nog van jonge datum is zijn de bezwaren van dezen aard nog niet zoo velen geweest zij zullen zich echter voordoen en dan zal menigmaal de wensch zich uiten, had daar maar een metselsteen zijn plicht gedaan.

Bouwfragmenten.

Van de uitgave Bouwfragmenten is het 12de deel aangevangen. Aflevering 1 en 2 worden aan de inteekenaars verzonden. De inhoud dezer beide aflevingen bevat:

Ontwerpen van A. van de Sandt, H. Bonda, W. Knappstein, J. J. Hellendoorn, A. H van Wamelen, J. P. Boerma, J. A Heuvelink, G. Middendorp, M. Rooderkerk, H. J. van Dorp, H. Andeweg, J. H. Witte, O. Leeuw, H. E. Wieringa, C. B. Posthumus Meyjes.

Wij herinneren er aan dat de prijs voor deze uitgave is *f* 7.— vormende 130 platen in portefeuille band, waarover wordt beschikt in twee termijnen ieder van *f* 3.50.

Als premie op de inteekening wordt een der *eerste deelen gratis* bijgeleverd.

Deze uitgave is zeker een der meest billijke. Voor opgave per briefkaart wanneer men toezending op die voorwaarden wenscht, houdt zich aanbevolen het

REDACTIEBUREAU VADEMECUM.

RENTENIERSWONING

Voorgevel.

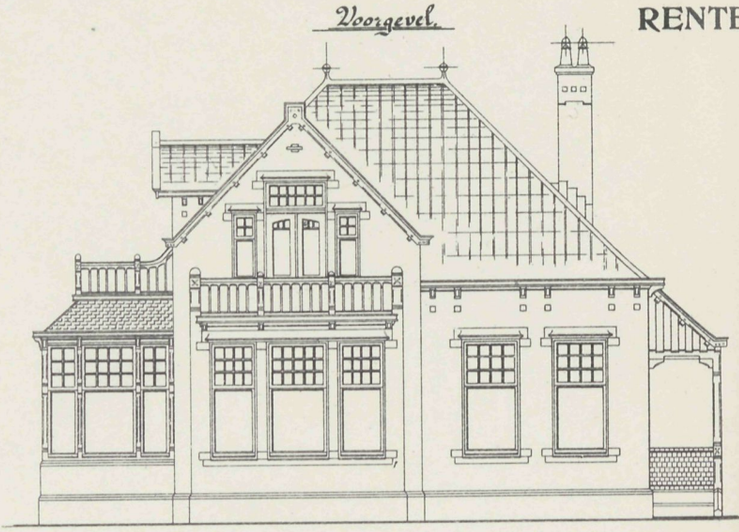

Zijgevel.

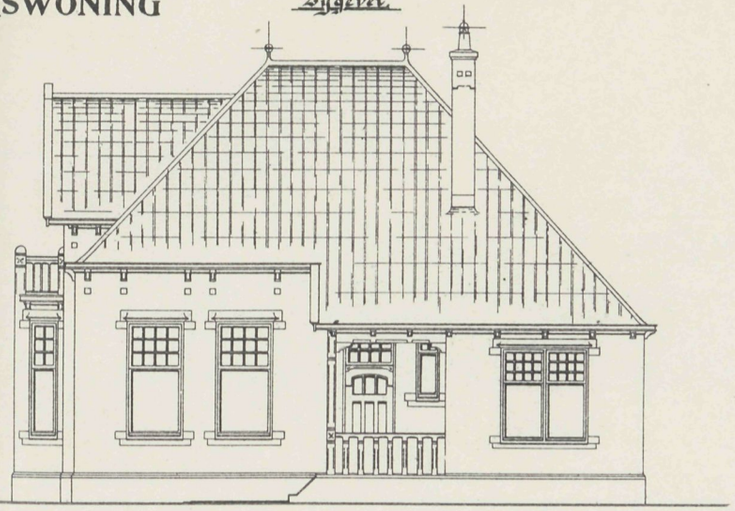

Plattegrond.

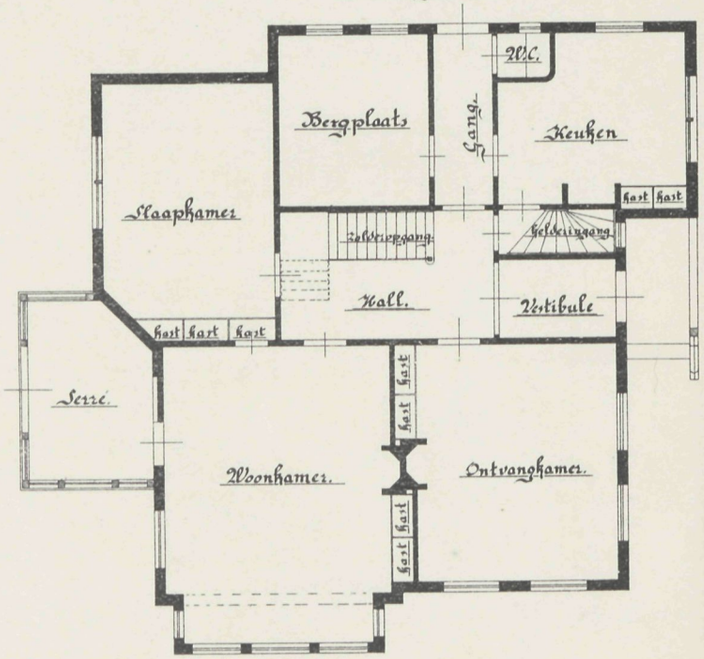

Zijgevel.

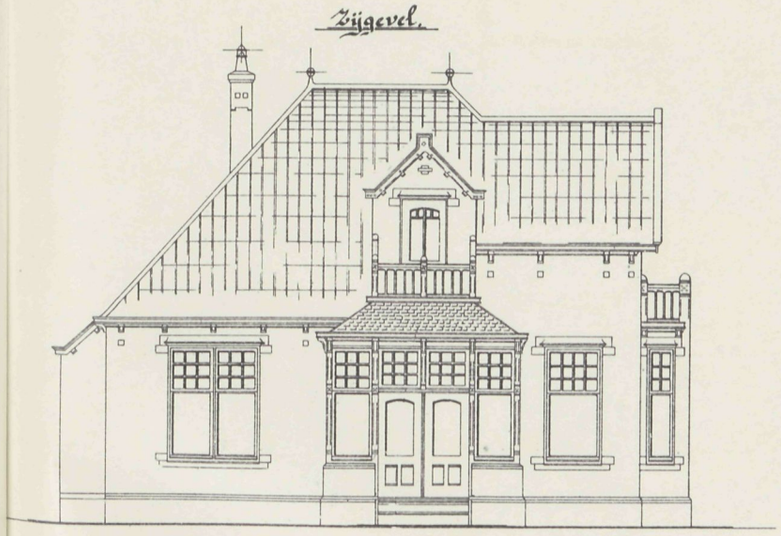

Schaal ——————— 5 Meter.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

9 Mei 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 10.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Tramstation,

door J. MULDER.

Dit vrij aanzienlijk gebouw vormt het ontwerp van een Tramstation in een onzer noordelijke steden. Bij den bouw zijn echter eenige besparingen aangebracht, zoodat het geheel een kleineren vorm verkreeg.

Naatje van den Dam.

Dat is een oude bekende. Wij zien nog Koning Willem III het doek neerstrijken waaronder Naatje voor haar geboorte geborgen was, en dat zij toen oolijk zoo om zich wist te houden, dat er heel wat hulp aan te pas moest komen voor zij geheel voor een ieder zichtbaar werd. Naatje wordt oud, en daar zij van steen is, heeft zij iets van de steenhouwersziekte overgenomen en verkalken haar ledematen. Nu reeds armloos, ook reeds neusloos geweest, staat zij voor een moeilijke toekomst.

Nog erger is het dat men haar rust wil verstoren, en daar valt wel wat voor te zeggen. Nu de Dam een ander karakter verkrijgt, is Naatje een sta in de weg geworden die het gezicht beneemt. Nu worden er plannen gesmeed om haar verhuisbillet aan te vragen. Men spreekt van het Leidscheplein zeker met de gedachte, dat zij zich verkneuteren kan in de mooie toiletten, die Hirsch modepaleis daar spoedig zal doen zien. 't Mag voor haar een genoegen zijn, de Amsterdammers zullen zich echter beklagen, wanneer zoo pal tusschen die hooge huizen haar een verblijf wordt aangewezen. Daardoor schaadt zij de architectuur van die gebouwen en raakt zelf in discrediet.

Verhuizing zal er moeten gebeuren. Wij hebben het reeds meermalen gezegd, waarom niet naar het Vondelpark. Wanneer op het open veld de herrijzing geschiedt, wanneer de fontein dan tevens wat wordt gewijzigd en een hoog opgaande kracht verkrijgt, wat kan zij daar dan nog een nuttig effect doen. De geschiedenis blijft behouden

en het monument zal in die omgeving uitstekend voldoen, Vondel zal zich in zijn gezellin verheugen, steeds achter het groen weggemoffeld staat, hij als door iedereen vergeten, Naatje kan den grooten dichter wellicht nog zoo inspireeren, dat hij uit de boomenrij te voorschijn treedt en zich meer aan het publiek vertoond. Ook aan Vondel zouden wij dan meer hebben. Daarom zal het wenschelijk zijn, indien de plannen die koers uit mochten gaan.

Een nieuw Academiegebouw te Amsterdam.

Men bericht dat de Regeering en het Gemeentebestuur van Amsterdam eene overeenkomst hebben getroffen, betreffende den Bouw van een nieuwe Rijks-Akademie van Beeldende Kunsten.

De stichting zou komen in het uitbreidingsplan Zuid. De bouwkunst zal in het nieuwe Academiegebouw een waardige plaats innemen. Zeker is dit een verblijdend bericht, en belooft het voor de studie een betere toekomst, ook de nieuwe uitbreiding van Amsterdam, in welk centrum het gebouw zal komen, verkrijgt daardoor een groote steun om daarvan een fraai geheel te kunnen maken. Jammer dat de wel wat te groot opgevatte plannen Zuid, door de laatste vernietigde onteigeningsbesluiten een groote hinderpaal in hunne ontwikkeling ontmoeten, en wellicht oorzaak kunnen zijn dat het Academiegebouw daarom in den eersten tijd niet geplaatst kan worden.

Liftenfabrikatie.

De Firma Jan Hamer & Co. te Amsterdam heeft het tot het waarlijk aanzienlijke cijfer gebracht van 2650 liften, bij de Firma vervaardigt. Inderdaad een aangenaam verschijnsel op het gebied onzer nijverheid.

Industrie beschouwing.

De firma Canoy en Herfkens, Steenfabriekanten te Venlo, verspreidde dezer dagen een geïllustreerde brochure, waaruit men kan vernemen hoe talrijk het aantal fabrieksschoorsteenen is van haar steenfabrikaat en onder haar beheer opgetrokken. Daarbij komen twee groote factoren in aanmerking. Eerstens moet het materiaal van bizonder deugdzaam gehalte zijn, tweedens moeten de werklieden een groote vaardigheid bezitten om deze reuzen het aanzijn te geven. Als basis voor het deugdzame werk gaat vooraf in de brochure een onderzoek naar het materiaal, ingesteld door het proefstation van bouwmaterialen Koning en Bienfait te Amsterdam. Dan volgen de reuzen die een legertje vormen. Opgetrokken in ruimten waar men zich haast niet keeren kan en waar steigeren niet mogelijk is, en overal klimt de werkman met specie en materiaal als op onzichtbare wijze hooger. Het gevaar is tot een minimum beperkt. Overal in Nederland, in België, Duitschland, zelfs in Egypte en Amerika heeft men er van geprofiteerd en waar daar zelfs schoorsteenen onder zijn die tot 68 M. hoogte en meer klimmen, daar vordert die nijverheid inderdaad onze bewondering. Niet alleen schoorsteenen ook watertorens enz. zijn er onder opgenomen.

Met de uitgave van deze brochure, waarin tal van uitgevoerde werken zijn opgenomen bevestigd de firma niet alleen haar welbekende naam op dit gebied, maar stelde tevens velen in de gelegenheid kennis te kunnen maken met een deel der steennijverheid dat van hoogst belangrijken aard is. Wie geroepen is dergelijk werk te moeten uitvoeren raadplege de firma Canoy en Herfkens en de arbeid waar hij wellicht tegenop gezien heeft wordt alle zorg ontnomen. Gaarne verwijzen wij daarom op het bestaan eener brochure die velen tot voorlichting kan zijn en die de firma gaarne ten dienste stelt.

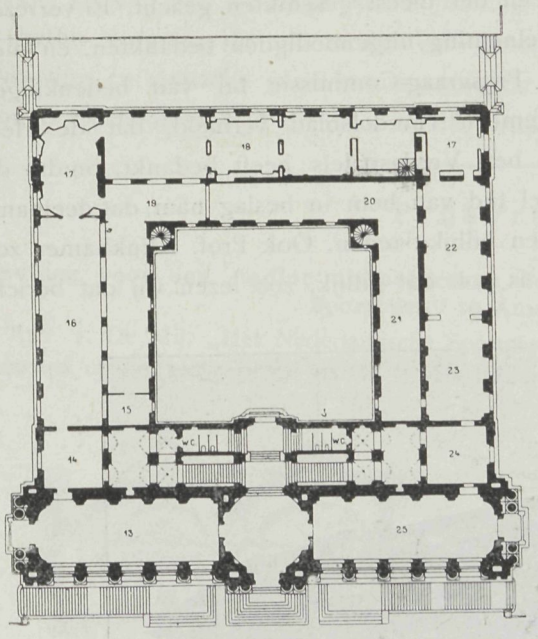

Plan Beganen grond.

Museum voor Kunst en Geschiedenis te Geneve.

Tot een der belangrijkste bouwwerken in den laatsten tijd te Geneve gesticht, kan voorzeker gerekend worden het fraaie Museum voor Kunst en Geschiedenis te behooren, dat volgens de plannen van den bouwmeester Marc. Camoletti voor ongeveer een jaar geleden is voltooid geworden. Wij geven hierbij de uitnemende plannen en hoogst monumentale gevels als tekstfiguur. Het ontwerp dankt zijn bestaan aan een prijsvraag waarop 43 mededingenden zich hadden aangemeld, daaruit werden de vijf beste gekozen, die opnieuw in 't strijdperk traden en waarvan de bouwmeester Camoletti de bekroning verwierf. Het geheele gevelaanzicht doet zien met welke groote zorg de bouwmeester alle verhoudingen heeft daargesteld, zij geven een bewijs van uitnemende studie der klassieken en vormen daardoor een geheel dat tot model in de architectuur kan dienen. Het gebouw is hooger gelegen dan den omringenden tuin, zoodat hierdoor weinig van het overzicht wordt weggenomen. Ook het grondplan is hoogst regelmatig, en hebben door den grooten binnenhof, alle gangen en zalen een uitstekende verlichting. Op de bovenverdieping hebben de zalen meerendeels bovenlicht, en zijn dan voornamelijk bestemd voor schilderijen. Alles te zaam vormt een geheel waarop de stad Geneve trotsch kan zijn, en dat menig Museum in waarde daar achter stelt.

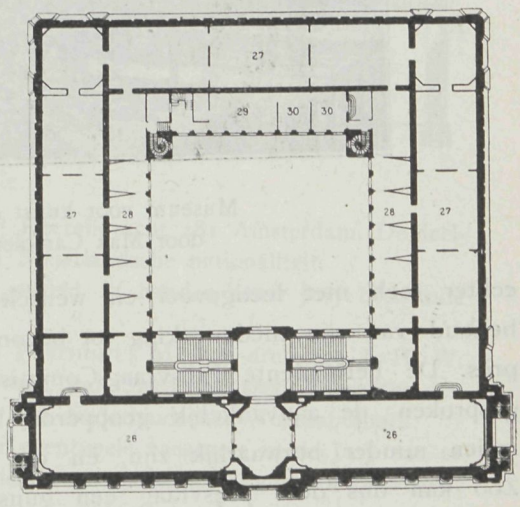

Plan 1ste Verdieping.

Prijsvraag Raadhuis Rotterdam.

Zeker is een der belangrijkste feiten op het prijsvraag-gebied, die voor een Raadhuis te Rotterdam. Wij hebben hiervan indertijd mededeeling gedaan, en de wijze waarop die prijsvraag wordt behandeld, zeker als een der meest geschikten geacht. Er verrezen echter hier en daar bedenkingen Tot deelneming uitgenoodigden bedankten, en men verzekerde algemeen dat de Permanente Prijsvraag-Commissie tal van bedenkingen had. Nu echter vinden wij in het Algemeen Handelsblad vermeld, dat de Heer I. A. G. v. d. Steur, bouwmeester van het Vredespaleis heeft bedankt, omdat dit gebouw voor de algeheele voltooiing zooveel tijd van hem in beslag nam, dat deelname aan de prijsvraag moet vervallen. Dat is een billijke reden. Ook Prof. Klinkhamer zou om gezondheidsredenen bedankt hebben. Is ook dat billijk, zoo lezen wij dat bericht

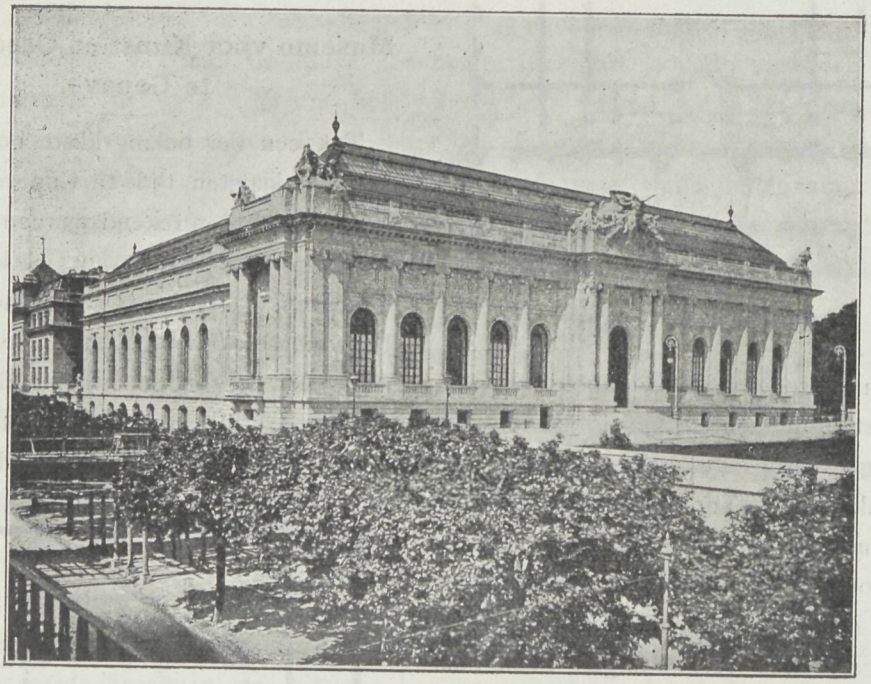

Museum voor kunst en geschiedenis te Genève,
door Max Camoletti, Bouwmeester aldaar.

echter toch met leedgevoel en wenschen den bouwmeester Klinkhamer herstel toe, behoud van zijn medewerking tot bevordering onzer bouwkunst stellen wij op hoogen prijs. De Permanente Prijsvraag-Commissie heeft over de Prijsvraag haar oordeel uitgesproken, de aanvankelijk geopperde bezwaren terzijde gelegd, daar die bij nader inzien minder bezwaarlijk zijn, en de wijze waarop het plan is opgevat, toegejuicht. Zoo kan dus deze prijsvraag een gunstig verloop hebben en daardoor Rotterdam mogelijk met een goed bestudeerd bouwwerk worden verrijkt.

Gewapend beton-voorschriften

Met de toepassing van het nieuwe materiaal nemen de geschriften hiervan in aantal toe.

Een zeer compact boekje, prijs *f* 0.60 is dat, handelende over gewapend betonvoorschriften, saamgesteld door den Heer C. Kruyf C.I. en uitgegeven door de firma L. J. Veen te Amsterdam. Het zijn tal van wetenswaardigheden, hoogst beknopt meegedeeld en die voor de dagelijksche praktijk nut hebben, de kwaliteit der grondstoffen die beton vormen, de uitvoering van betonwerken stutten, wapenen enz., ijzerdikte, beproeving en statische gegevens, spanningen enz., en tot slot toelichting van omwikkeld beton is de hoofdinhoud die voor velen, bruikbare gegevens aan de hand doet.

Prijsvragen.

Prijsvraag voor een stadion uitgeschreven door de Maatschappij „Het Nederlandsche Sportpark" te Amsterdam 1912.

ART. 1. De Mij. „Het Nederlandsche Sportpark" schrijft uit een prijsvraag voor een Stadion, te bouwen op het aangegeven terrein te Amsterdam (waarvan de situatiekaart verkrijgbaar is met

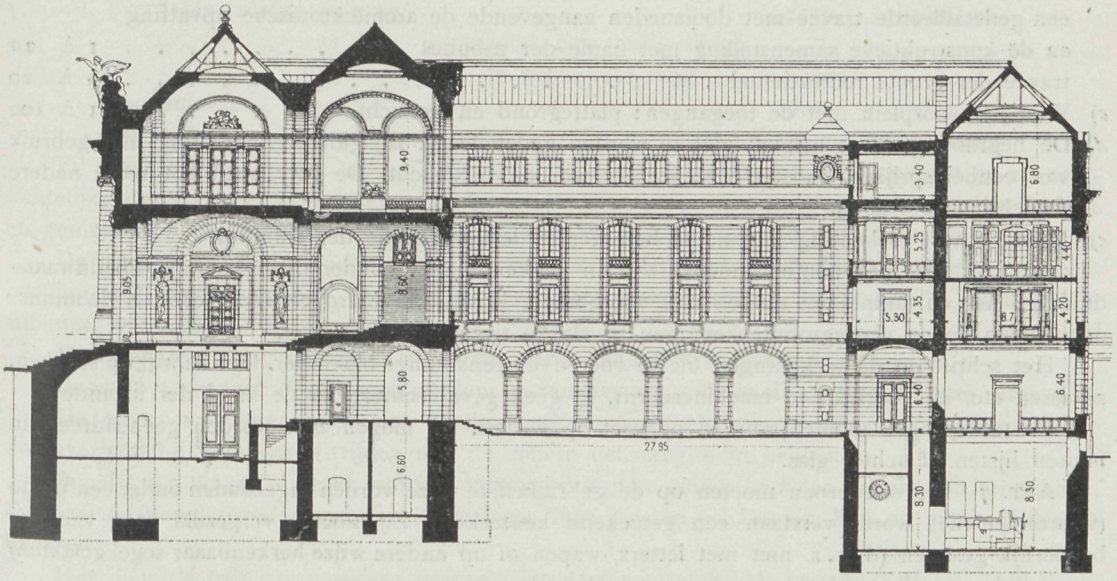

Lengte doorsnede.

program van de prijsvraag bij F. van Rossen, Drukkerij Heerengracht 281 Amsterdam. De deelname is opengesteld voor architecten en ingenieurs van Nederlandsche nationaliteit.

ART. 2. De ontwerpen worden ter beoordeeling gesteld in handen eener Jury bestaande uit de heeren:

H. P. BERLAGE Nzn., archtitect, Voorzitter. C. B POSTHUMUS MEYJES, architect. J. H. W. LELIMAN, architect, Rapporteur. F. W. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN, Voorzitter van het Ned. Olympisch Comité. J. WARNER, Voorzitter van den Nederlandschen Voetbal Bond.

De Mij. voornoemd behoudt zich het recht voor eventueele vacatures in de Jury aan te vullen of bij langdurige verhindering van een der Juryleden een plaatsvervanger aan te wijzen. Een en ander in overleg met de overige Juryleden.

ART. 3. Ter beschikking van de Jury staat een som van *f* 4500.— voor het uitkeeren van 3 premies van door haar te bepalen bedrag. Door het Bestuur der Mij. „Het Nederlandsche Sportpark" zal in overleg met de Jury aan den inzender van een der gepremieerde ontwerpen worden opgedragen het uitwerken der plannen en de hoofdleiding van den bouw tegen de voorwaarden van de Honorarium-tabel der Mij. tot Bev. der Bouwk.

Zoo de bedoelde inzender naar het oordeel der Jury niet de noodige waarborgen van ervaring en practische kennis mocht bieden om zelfstandig den bouw te leiden, heeft hij zich,

onder goedkeuring der Maatschappij „Het Ned. Sportpark", een mede-verantwoordelijk medewerker toe te voegen.

Het bedrag der premie wordt niet in mindering gebracht van het honorarium.

ART. 4. Voor den bouw met uitzondering van honoraria, dagelijksch toezicht, administratieonkosten, is beschikbaar een bedrag van hoogstens ƒ 225.000.— Bij overschrijding dezer bouwsom volgens het oordeel der Jury wordt het ontwerp terzijde gelegd.

De aanleg en verlichting van het terrein, de inrichting van het grasveld en de afscheiding van het voorplein met de toegangen zijn niet begrepen in het genoemde bedrag der bouwsom.

Wel zijn daaronder begrepen de centrale verwarming der na te noemen vertrekken, de inrichting der bad- en douchekamers, de waterleiding en de electrische verlichting van de ruimten in de gebouwen.

ART. 5. Gevraagd worden:

a) situatieplan waarop aangegeven zijn het Stadion alsmede het voorplein en de toegangswegen . . . . . 1 à 500

b) voor het Stadion: de plattegronden . . . . . 1 à 200
de gevels . . . . . 1 à 200
de noodige doorsneden waaruit de samenstelling van het gebouw volledig blijken kan 1 à 100
een gedetailleerde travee met doorsneden aangevende de architektonische opvatting en de konstruktieve samenstelling met name der tribunes . . . . . 1 à 20
travee der groote recreatiezaal . . . . . 1 à 20

c) Voor het voorplein met de toegangen: plattegrond en aanzicht. . . . . 1 à 100

d) De begrooting. Deze behoeft niet te worden gedetaileerd. Bij globale begrooting met gebruik van eenheidsprijzen, moeten deze echter worden toegelicht. De Jury heeft het recht nadere toelichting te vragen.

e) Memorie van toelichting met name betreffende de konstruktie der tribunes.

ART. 6. De teekeningen moeten zijn in potlood-lijnen; zonder opwerking of schaduwaanduiding. As- en hulplijnen mogen niet voorkomen. Raam- en deuropeningen, evenals de muurdoorsneden op de plattegrondteekeningen in vlakke tinten aan te geven.

Het schrift op de teekeningen uit te voeren in eenvoudige blokletter. Het schrift op stukken, adressen etc. bij voorkeur in machineschrift, in geen geval echter van de hand der inzenders.

De teekeningen moeten worden opgezet op karton. Zij mogen niet worden geëncadreerd in houten lijsten of achter glas.

ART. 7. De ontwerpen moeten op de gebruikelijke wijze worden ingezonden onder een motto (waaronder niet wordt verstaan een geteekend kenteeken). Zij moeten vergezeld gaan van een behoorlijk gesloten (d. w. z. niet met letters, wapen of op andere wijze herkenbaaar zegel gelakten) naambrief, op welk omslag een correspondentie-adres is aangegeven.

In den naambrief moet gesloten zijn een onderteekende gedateerde verklaring van den navolgenden inhoud:

De ondergeteekende..... inzender van het ontwerp motto..... voor een Stadion voor Mij. het Nederlandsche Sportpark te Amsterdam, verklaart dat dit ontwerp door hem persoonlijk is ontworpen, en door hem of onder zijne persoonlijke leiding is geteekend en uitgewerkt.

(naamteekening)

ART. 8. De inzenders zijn op straffe van uitsluiting gehouden de meest strikte anonymiteit te bewaren tot na de beslissing. Mede zijn uitgesloten ontwerpen die niet voldoen aan de bepalingen van het programma

ART. 9. Vragen betreffende dit programma kunnen schrftelijk, maar anoniem worden gericht tot den rapporteur der Jury J. H. W. Leliman, Amsterdam, tot uiterlijk 1 Juni 1912

De vragen worden in de bouwkundige vakbladen wekelijks gepubliceerd en beantwoord.

Uitsluitend de aldus verstrekte inlichtingen worden beschouwd deel uit te maken van het programma.

ART. 10. De ontwerpen worden uiterlijk Zaterdag 13 Juli 1912 franco ingewacht aan het navolgend adres: Jury Ned. Sportpark, Marnixstraat 402 Amsterdam.

Ontwerpen die na dien datum zijn ingekomen, worden ter zijde gelegd tenzij de inzender ten genoege der Jury kan aantoonen dat zulks niet aan verzuim zijnerzijds is toe te schrijven.

De motto's der ingekomen ontwerpen worden gepubliceerd.

De Jury doet uitspraak uiterlijk 15 Augustus 1912. Het rapport wordt aan dag- en vakbladen ter publicatie aangeboden.

ART. 11. Het voor uitvoering aangewezen ontwerp wordt eigendom der Mij. voornoemd met dien verstande dat de ontwerper het geestelijk eigendom behoudt. Alleen de naambrief van dit ontwerp wordt door de Jury geopend. De overige ontwerpen worden aan de correspondentie-adressen franco teruggezonden, na afloop eener tentoonstelling gedurende 14 dagen te houden te Amsterdam in hef gebouw der Mij. tot Bev. der Bouwkunst.

ART. 12. De ontwerpen worden door de Mij. Het Ned. Sportpark gedurende den tijd van ontvangst tot terugzending tegen alle schade voor een bedrag van *f* 1000 per stuk. De Mij. Het Sportpark, hoewel zorg dragend tegen beschadiging en verloren raken der ontwerpen, neemt dienaangaande geene aansprakelijkheid op zich.

ART. 13. De gebouwen en tribunes zullen niet van hout mogen worden geconstrueerd. De te stichten gebouwen moeten aan de navolgende eischen voldoen:

1. Het Stadion. Het Stadion moet gelegen zijn op het Zuid-Westelijk deel van het terrein en rondom omgeven zijn door breede wegen. Het Stadion moet plaats bieden voor 30000 toeschouwers aldus verdeeld:

overdekte tribune 1e rang	2500	zitplaatsen
„ „ 2e „ (grenzend aan beide zijden van de tribune 1e rang . .	3500	„
onoverdekte „ 3e „	6000	„
onoverdekt amphitheater	18000	staanplaatsen

Bij de beoordeeling zal het grootste gewicht worden gehecht aan eene doelmatige en overzichtelijke indeeling, waarbij het vraagstuk van de circulatie der bezoekers en van een geleidelijke en gemakkelijke verzameling en verwijdering van het publiek nauwgezet is overwogen.

De rangen zullen bovendien zoodanig moeten worden onderverdeeld dat plotselinge opeenhooping en samenstrooming van het publiek naar enkele punten, bijv. naar de voorzijde der tribunes, wordt belet.

Vóór de tribune 1e en 2e rang mogen geene staanplaatsen worden ontworpen.

Voor de 1e rangstribune moet worden ontworpen een promenoir ter breedte van circa 5 M.

De tribunes moeten zoodanig worden gesitueerd dat althans op de 1e en 2e rangstribune de bezoekers bij middagwedstrijden niet de zon in het aangezicht hebben.

Bij elk der rangen moeten worden ontworpen eenige ruime bars ten gerieve van het publiek, alsmede de noodige toiletkamers en gemakken voor Heeren en Dames. Een en ander onder de tribunes.

Het door de tribunes omgeven grasveld is groot 120 × 86 M., bestaande uit een voetbalveld groot 110 × 76 M. dat door een baan van 5 M. breedte rondom omgeven is.

Dit veld moet toegankelijk zijn behalve van uit de na te noemen vertrekken voor de spelers, bovendien door een breeden doorgang voor rijtuigen, wagens en paarden, die dienst moeten doen bij Concours Hippique. Overigens mag geene verbinding tusschen de tribunes en het veld ontworpen worden.

Het veld is gelegen 2 M. onder den vloer van de voorste rij der 1e en 2e rangs tribunes. De promenoir ligt op het niveau van het middenveld; zij moet daarvan door ijzeren afsluitingen zijn gescheiden. De 3e rangs tribune en het amphitheater der staanplaatsen beginnen eveneens op het niveau van het middenveld.

Onder de tribunes moeten verder de navolgende lokaliteiten voor den dienst van het stadion worden ontworpen:

DIENST VAN HET STADION.

Een kleedkamer voor elk der beide spelende elftallen groot	± 5 × 8 M.
met bijbehoorende groote badkamer, waarin een badbassin van	± 4 × 4 M.
benevens drie douchebaden.	
2 Kleinere kleedkamers	± 4 × 5 M.
Deze kamers aan een vestibule in directe verbinding met het veld,	

Twee kantoren voor het Comité ieder . . . . . ± 5 × 6 M.
Vergaderzaal . . . . . ± 6 × 10 M.
Dokterskamer . . . . . ± 4 × 5 M.
Perskamer . . . . . ± 6 × 10 M.
Telegraaf- en Postkantoor . . . . . ± 10 × 8 M.
Hal met 10 telefooncellen (in de nabijheid der perskamer).
Brandweerpost . . . . . ± 5 × 6 M.
Politiepost . . . . . ± 5 × 6 M.
Bureau restaurateur . . . . . ± 5 × 6 M.
Centrale buffetruimte . . . . . ± 8 × 10 M.
Ruime spoelkeukens en bergplaatsen. (Bepaalde kookkeukens zijn niet noodig).
Ruime kelder voor berging van provisies en dranken.
(De bovengenoemde ruimten worden centraal verwarmd, waarvoor te rekenen op verwarmingskelder en brandstoffenbergplaats).

In de nabijheid van den voor rijtuigen bestemden ingang tot het grasveld (en niet in de nabijheid der 1e rangstribune) te ontwerpen eene ruimte voor tijdelijke stalling van 50 paarden. (Nevenruimten hierbij worden niet verlangd).

Voorts moeten onder de tribunes of het amphitheater worden ontworpen de navolgende ruimten ten gerieve van de bezoekers van het naast het Station gelegen Sportpark. Deze ruimten moeten dus gelegen zijn aan de naar dit park gekeerde zijde van het Stadion en vanaf het Sportpark toegankelijk zijn.

KLEEDKAMERS BEZOEKERS SPORTPARK.

10 kleine clublokalen . . . . . groot ± 4 × 6 M.
15 groote clublokalen . . . . . „ ± 6 × 7 M.
deze 25 lokalen elk voorzien van een twaalftal kastjes, van een W.C. met voorportaal en een waschkamertje.
6 algemeene kleedkamers . . . . . „ ± 6 × 9 M.
4 douchekamers.
Voorts portierskamers, ruime fietsbergplaatsen, bergruimten, toiletten en W. C.'s voor Heeren en Dames.

RECREATIELOKALEN BEZOEKERS SPORTPARK

Voor de bezoekers van het Sportpark moet verder worden ontworpen eene recreatiezaal welke ook mag worden ontworpen onder de tribune of amphitheater, mits zij gelegen is aan eene naar het Sportpark gekeerde zijde van het Stadion.

Bij deze zaal welke bestemd is voor een 400 personen, te ontwerpen ruime veranda en terras, benevens de noodige neven- en dienstvertrekken als: ruime buffetkamer, provisiebergplaats, kantoor van den restaurateur, kleedkamers voor het personeel, bergplaatsen, enz.

Verder moeten worden ontworpen woningen van den restaurateur en den concierge, elk bestaande uit 2 woonkamers, 2 slaapkamers, keuken en verdere gemakken.

2. Het Stadion. Aansluitend bij de, op de situatie aangegeven toegangswegen die van Gemeentewege worden aangelegd ter verbinding van het Sportpark met den Amstelveenschen weg, moet op het terrein worden ontworpen een ruim voorplein met hoofdingang alsmede een aantal kleine ingangen met tourniquets, overeenkomende met de afdeelingen waarin elke der verschillende rangen gesplitst is, ten einde het publiek te verdeelen en in groepen op de meest geregelde wijze te leiden naar de voor ieder bestemde afdeelingen.

De door den ontwerper gedachte oplossing van dit vraagstuk moet uit de teekeningen, eventueel met toelichting, duidelijk blijken.

Het Bestuur der Maatschappij „Het Nederlandsche Sportpark".

C. J. K. VAN AALST, *Voorzitter*.
W. A. HOLDERT, *Secretaris*.

Amsterdam, April 1912.

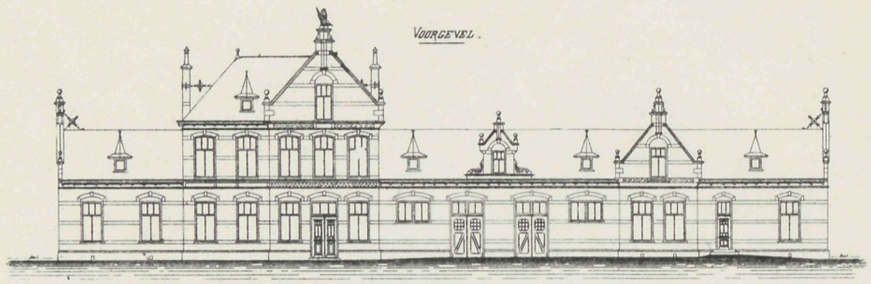
Voorgevel.

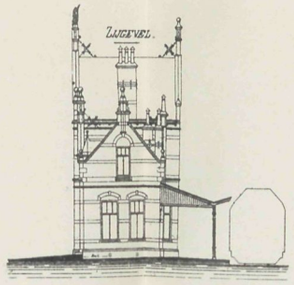
Zijgevel.

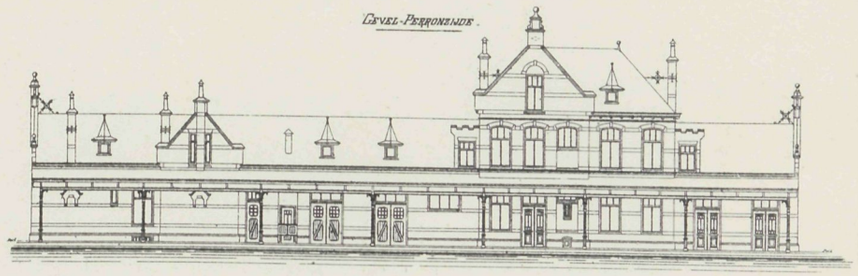
Gevel-Perronzijde.

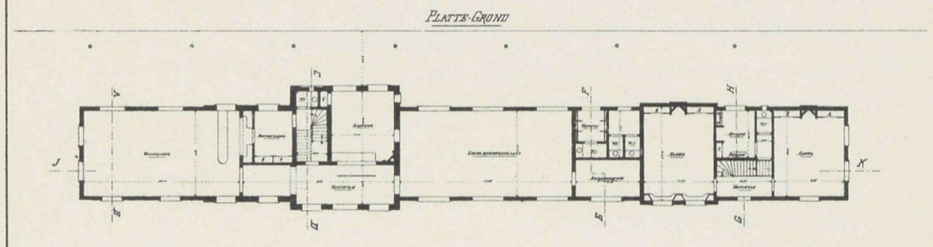
Platte-Grond.

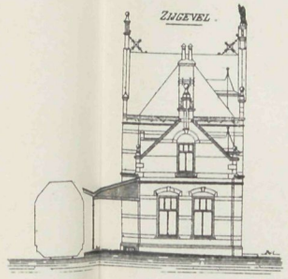
Zijgevel.

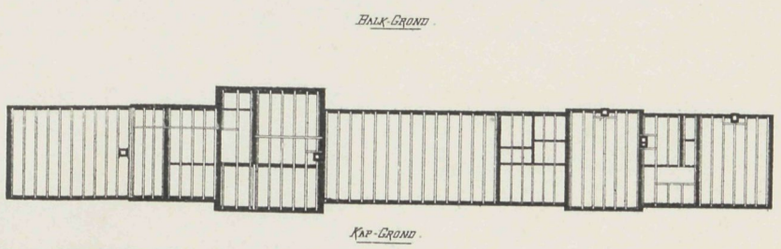
Enk-Grond.

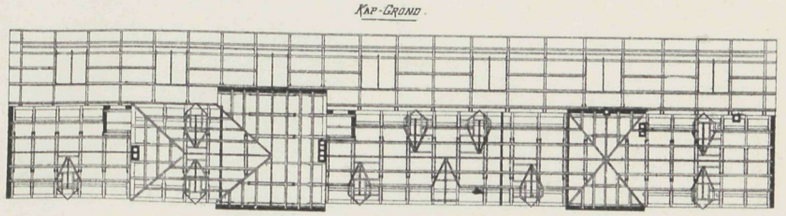
Kap-Grond.

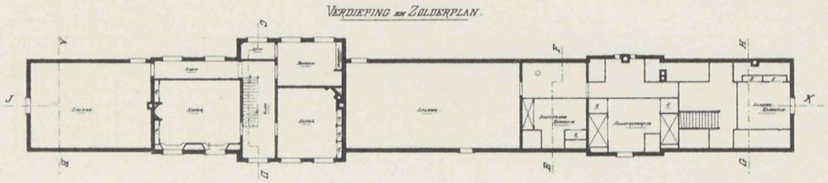
Verdieping met Zolderplan.

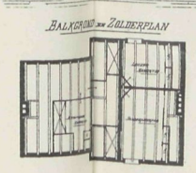
Balkgrond met Zolderplan.

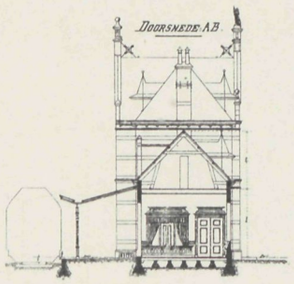
Doorsnede AB.

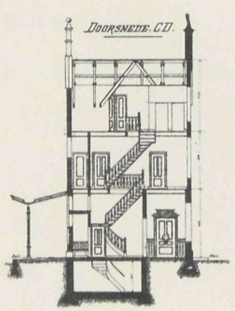
Doorsnede CD.

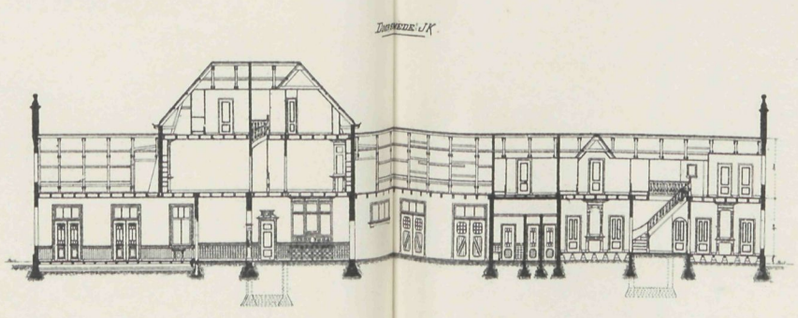
Doorsnede JK.

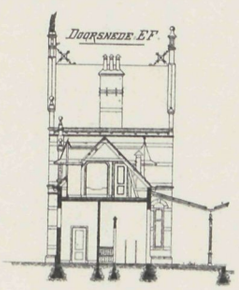
Doorsnede EF.

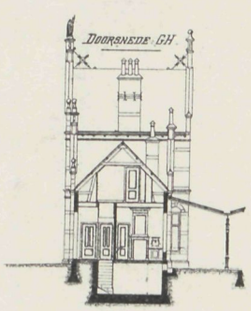
Doorsnede GH.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

22 Mei 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 11

Bij de Platen.

Ontwerp van een woon- en winkelhuis,
door P. MOLENAAR, Bouwmeester.

De plaat geeft een woon- en winkelhuis, te Zaandam gebouwd Beneden winkel, waarachter woonkamer, vervolgens keuken, boven zit en slaapkamers. De erker geeft aan den smallen gevel een aangename verdeeling, ook hebben de verschillende vertrekken goed licht, wat mogelijk was voor het tusschenliggende deel, doordat een vrije gang de belendenden op eenigen afstand hield.

D. J. SANCHES.

Op 68 jarigen leeftijd, overleed in de vorige week te Naarden de heer D. J. Sanches. Bij velen der jongeren minder bekend, omdat hij zich in de laatste jaren in het genootschapsleven weinig op den voorgrond stelde, was er echter toch een tijd, toen de Vereeniging Architectura et Amicitia en de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst de eerste levensjaren telden, dat de heer Sanches voor beiden groote werkkracht over had. In Architectura hoorde men zijn altijd eerlijk uitgesproken zienswijze gaarne, want hij ging steeds recht op het doel af en daardoor wist hij veel tot spoedige en goede bevordering der bouwkunst belangen bij te brengen. In de Maatschappij evenzoo en menige Bouwkundige bijdrage uit dien tijd, wijst op onderwerpen daarin door hem besproken. Bij den Bouwmeester Leliman kreeg hij zijne opleiding; en Leliman die een bizondere gave had om van zijn groote kunde anderen mee te deelen, vormde van Sanches die veel aanleg had een degelijk vakman. In prijsvragen zag Sanches zich dan ook bekroond. Aangenaam is mij de herinnering aan dien tijd te zamen onder die

leiding gevormd en waarbij ik Sanches leerde waardeeren als iemand van wil, en oprechte opvatting. In Paramaribo geboren, was hem dat levendige eigen, dat de bevolking kenmerkt. Als architect te Amsterdam gevestigd bouwde hij school, arbeiderswoningen en andere gebouwen ging daarna over bij de Amsterdamsche Waskaarsenfabriek voor de technische arbeid, in welken werkkring zijn oogen begonnen te verzwakken. Toen bij de Gemeente werken overgegaan kreeg hij de afdeeling Liernurstelsel. De ervaring die de toepassing van dat stelsel heeft opgeleverd dat kostbaar en weinig bevredigend bleek te zijn heeft van Sanches een groote werkkracht gevorderd en het is daaraan te danken, dat de kosten zeer beperkt zijn geworden en het bestaande in vele opzichten verbeterd. Toen de ammoniakfabriek onder gemeentelijk beheer kwam, was hij ook daar de man die de inrichting zoo wist te hervormen, dat de exploitatie de gemeente voordeel opleverde zoo arbeidde hij van 1884 tot 1910 op eene wijze, die door allen die met hem in relatie kwamen, het zij meerderen of minderen zeer werd gewaardeerd. Men mag dan ook gerust onderschrijven dat een werkzaam leven hem eigen was, dat hij van strikt rechtvaardig beginsel daarbij velen ten voorbeeld was. Jammer dat zijn gewenschte rust, zoo kortstondig moest zijn.

Boek-uitgaven.

Wij wenschen de aandacht te vestigen op een tweetal kleine boekwerken, die bij de firma van Mantgem & de Does, te Amsterdam verschenen zijn. Het eerste is getiteld: »*Alles electrisch*«, een gids voor leeken die electriciteit willen gebruiken voor licht of kracht. Vrij bewerkt naar H. ZIPP door L. A. S. ROSMAN, Prijs *f* 0.25.

Wij zouden zeggen niet alleen voor leeken maar ook voor vaklui heeft dat boekje gerief, daar staat menig praktische aanwijzing in, die van nut kan zijn, en waar nu de prijs inderdaad luttel is, daar zal dit boekje zijn weg wel vinden.

Een ander in wat lijviger vorm, is dat van E. J. ROTHUIZEN, *Over dakbedekkingen*«. Speciaal dat onderwerp behandelende, in 250 pagina's vormt dit boekje een handleiding, die in vele teekenkamers terecht zal komen. Alles wat men met een kap heeft uit te staan wat de afdekking betreft, vindt men hier bijeen, de velerlei vormen der materialen, de goten enz., en maakt daardoor dit boekje tot een werkelijk nuttig geheel. De prijs is slechts *f* 1.90.

Twee nieuwelingen dus, die welkom ontvangen worden.

Een Schoolgebouw.

Wij ontleenen aan de Bauhütte het ontwerp van een dorpsschoolgebouw, dat om het alleszints karakteristieke de aandacht trekt:

Het is gebouwd te Varnhalt, district Bühl—Baden volgens de plannen van den bouwmeester L. Nägele. De school ter beganen grond bevat 2 lokalen, die beiden flink licht hebben. De hoofdingang is aan den voorgevel, men komt dan in een groot voorruim, waar de kleederen worden opgeborgen en dat goed gelucht kan worden. Aan het eind van deze ruimte zijn de W. C. Boven den school ligt de woning,

bestaande uit drie kamers en keuken, terwijl op het midden het woonvertrek zich bevind. Een flinke kamer is verder voor den tweeden onderwijzer. Een afzonderlijke toegang aan den achtergevel gelegen, voert langs ruime trap en gangen, naar deze verdieping. Het uiterlijk der school heeft zeer veel behagelijks, school en woning teekenen zich goed van elkander af, en met de verschillende kapverdeelingen heeft het geheel iets, dat onwillekeurig de aandacht vraagt. 't Is een typisch schoolgebouw, dat daar in die landelijke streek zich bizonder goed moet voordoen. De kosten der bouw bedroegen ongeveer achttien duizend gulden.

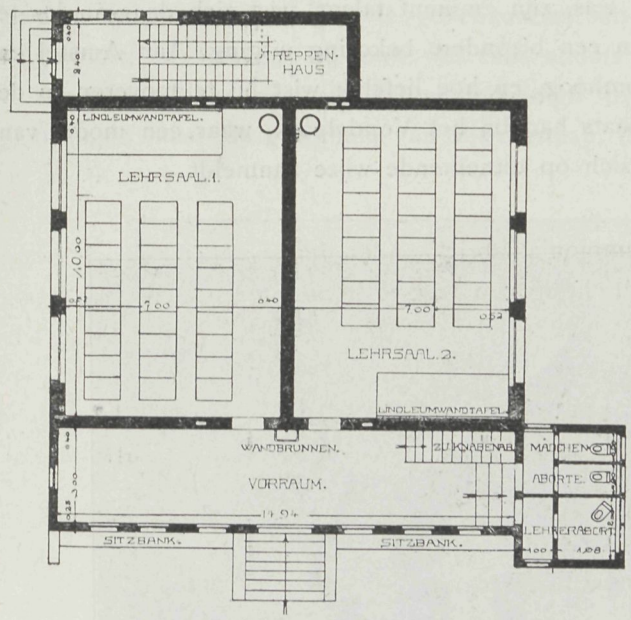

Plan beganen grond.

85 jaren. — Dr. P. J. H. CUYPERS.

Wij zouden ons aan een groote fout schuldig maken, wanneer wij niet een der belangrijkste feiten van den dag even in herinnering brachten. 't Is dat van 16 Mei l.l. Toen telde Dr. P J. H. Cuypers zijn jaren bij vijf en tachtig. Is dat op zich zelf reeds veel, hoe veel hooger klimt de waarde, wanneer men ziet hoe krachtig nog de jubelaris is, en wanneer men weet hoe dat leven steeds onvermoeid voor het welzijn der kunst heeft gearbeid, en nog steeds voortgaat met een ijver aan de jongeren, eigen. Dr. Cuypers behoort tot de uitzonderingen die zich onder de menschen voordoen. Altijd bezig, en met een kunstgevoel zoo als bij weinigen wordt aangetroffen.

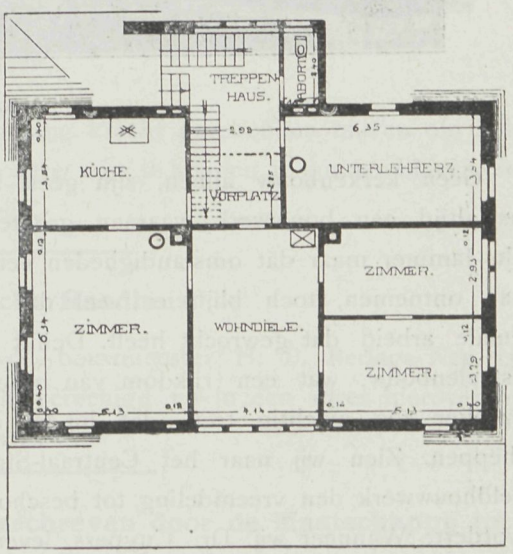

Plan eerste verdieping.

Ieder werk kent hij tot in zijn onderdeelen, elke lijn, elken vorm doet u hem er in herkennen en doet u zien, dat den grooten meester de ziel van al zijn arbeid is. Zou er wel een tweede zijn die op zoo veel arbeid kan verwijzen. In Nederland niet Het

geheele land heeft hij als bezaaid met zijn kerkgebouwen, voor groote en kleine steden, voor dorpen en gehuchten, en daar zijn er onder die echte monumenten vormen. Ook Amsterdam kan er op wijzen, en was aanvankelijk zijn kerkbouw een opvolging eener gothiek, die niet door velen geliefd was, zijn eminent talent, wist zich daarvan los te maken, en hij schiep tempels waarvan een bizondere bekoring uitging. Aan Amstel en aan 't Y rijzen daarvan de spitsen omhoog, en hoe liefelijk wist hij te tooveren in de omgeving waar hij lang zijn woonplaats had bij het Vondelpark, waar een model van zijn scheppingen tusschen het groen zich op uitnemende wijze aanmeldt.

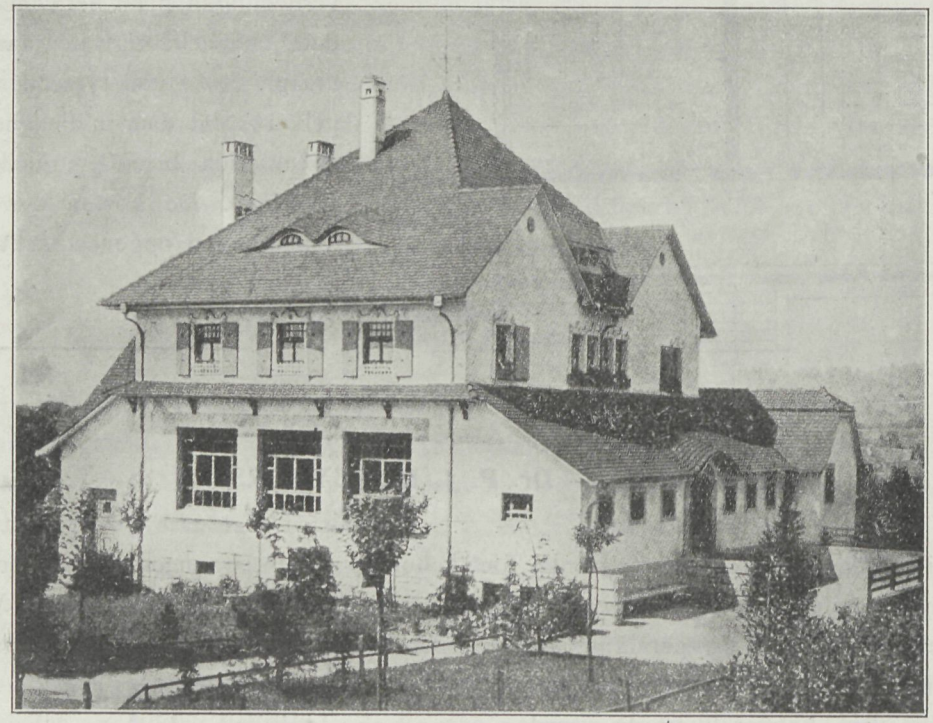

Voorgevel.

Geen kerkenbouw alleen, zijn geest roept tot alles, en in het Rijks-Museum blijft ons altijd een bouwwerk waaraan groote waardeering van alle vakgenooten te beurt valt. Jammer maar dat omstandigheden een deel van het gebouw veel van het schoone gaan ontnemen, toch blijft er veel dat dagelijks ons oog trekt, en doet zeggen dat geniale arbeid dat gewrocht heeft. Denkt aan Haarzuilens, eenig onder den herleefden kasteelenbouw, wat een rijkdom van inrichting, alles in overeenstemming, en die den bezoeker zoo machtig treft, dat hij vol eerbied denkt aan hem, die dat alles wist te scheppen. Zien wij naar het Centraal-Station, waar aan den voorgevel het machtige beeldhouwwerk den vreemdeling tot beschouwing noopt en een uitroep van bewondering afvordert. Wanneer wij Dr. Cuypers leven en werken zouden willen beschrijven, wat een boekdeelen zouden er voor noodig zijn. Wat bij dit al, Dr. Cuypers nog hooger plaatst, is de hoogst aangename wijze waarop hij allen ten dienste staat, ieder tot voorlichting wil zijn, en het valt niet te ontkennen, dat er honderden zijn in het vak die

aan zijn voorgaan ontzaggelijk veel te danken hebben. En nu, nu de vijf en tachtig daar is, werkt de onvermoeide man nog met evenveel liefde aan elke vraag die hem gesteld wordt, wordt elke kunstkwestie met evenveel zorg door hem overwogen. Dat past ons toch wel even te gedenken, al zijn onze opvattingen niet altijd eensluitend geweest, al hebben wij ook wel eens anders gedacht dan juist Dr. Cuypers den weg aanwees, steeds zijn wij echter geeindigd met te zeggen dat wij met bewondering opzagen naar de grootheid van zijn bestaan, dat zijn voorgaan ook ons kracht en lust

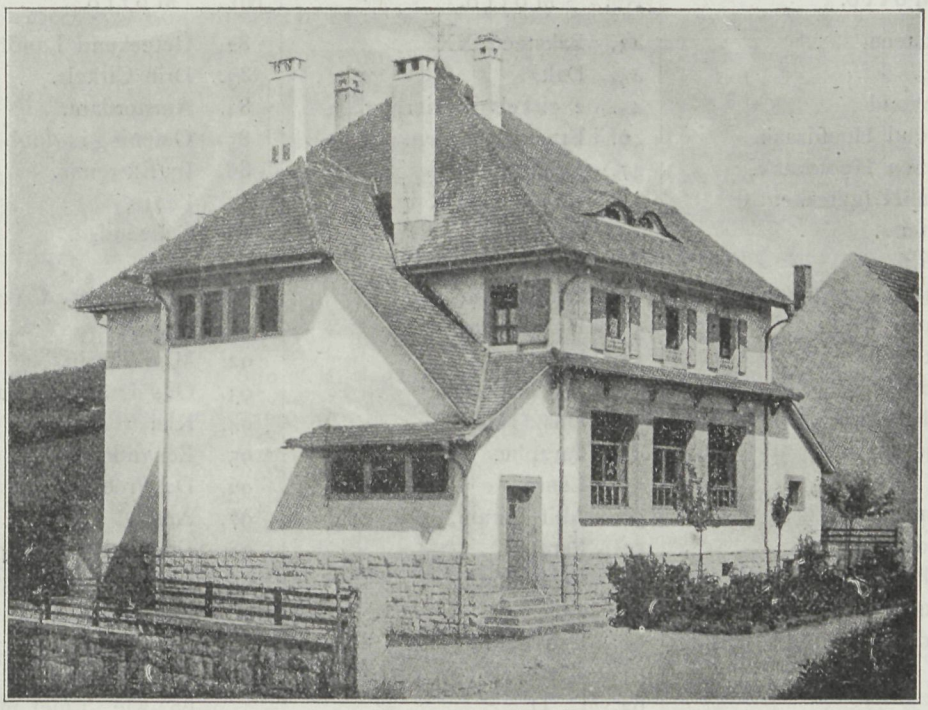

Zijgevel.

tot den arbeid gaf. Moge Dr. Cuypers nog lang kracht geschonken blijven om de kunst die hij in en buiten het land zoo hoog in eere wist te houden, te kunnen blijven dienen, dat zal wel een algemeen geuite wensch zijn.

Rotterdamsche Raadhuis.

Inzake de prijsuitschrijving, waarbij de bouwmeester H. P. Berlage Nzn. is uitgesloten, hebben talrijke adressanten zich vereenigd en in een adres hierover hunne bezwaren bij het Gemeentebestuur ingebracht.

Eere-prijsvraag „Godefroy", uitgeschreven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Hierop waren 21 ontwerpen ingekomen. De Jury stelt het hoofdbestuur voor, geen prijzen en medailles toe te kennen, maar aan den ontwerper van het ontwerp, motto

»Kongsie«, te geven een belooning, groot ƒ400.—, en aan den ontwerpen van dat onder motto »Sic« een idem, groot ƒ200.—.

Prijsvraag Landelijke Woning

De Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten heeft succes op hare Prijsuitschrijving gehad. Niet minder dan 120 ontwerpen te zamen een legertje vormende van 486, teekeningen kwamen onder de navolgende motto's bijeen:

No.	Motto.
1.	Baksteen.
2.	Klei.
3.	Eenvoud
4.	Inhoud Hoofdzaak.
5.	Binnen Hoofdzaak.
6.	B in N (geteekend).
7.	Buiten.
8.	Klei.
9.	Maison de Campagne.
10.	Beatus Vir.
11.	Baksteen.
12.	Vooruit.
13.	Waldesrausen.
14.	Anje.
15.	T.
16.	Donia.
17.	Studie.
18.	Holland.
19.	Baksteen Vooraan.
20.	Medaillon in dnbb. Cirkel.
21.	M.
22.	W.
23.	C. W.
24.	Eenvoud.
25.	Arbeid.
26.	Ecma.
27.	M. (in cirkel).
28.	Duo.
26.	Baksteen.
30.	Klei.
31.	Willen is kunnen.
32.	Pace.
33.	Lente.
34.	Lente.
35.	Mei.
36.	Aan 't Water.
37.	Willen is kunnen.
38.	12 baksteenen.
39.	Klei.
40.	Drie Klezoor.
41.	Sljucht en Rjucht.
42.	Risico.
43.	Baksteen XX.
44.	Dak
45.	2 cirkels in vierhoek.
46.	Ernstig Streven.
47.	Récollectie.
48.	Klein maar R. in.
49.	Eenvoud.
49a.	Klei.
49b.	Eenheid.
50.	Handvorm.
51.	Lear.
52.	R. en G.
53.	Ons Huis.
54.	Paraphe.
55.	Lente.
56.	Abif Hiram.
57.	Parel.
58.	Economie.
59.	22.
60.	Eenvoud.
61.	Klaverblad in Cirkel.
62.	C. D.
63.	Eenvoud.
63a.	Kruis dwars door 3 cirkels.
64.	Andina.
65.	Thuys.
66.	Baksteen Boven Al.
67.	Klein Dennenbosch.
68.	Eerst Baksteen.
69.	Klei.
70.	Voila Tous.
71.	Buiten.
72.	D. in dubbel Cirkel.
73.	Puzzel
74.	F.
75.	Geteekende Kip.
76.	Land.
77.	Doorentuin.
78.	Baksteen.
79.	C.
80.	Begin.
81.	1. Mei.
82.	Geteekend Landhuis
83.	Drie Cirkels.
84.	Amsterdam.
85.	Oefening in dubb. Cirkel.
86.	In Extremis.
87.	Lente,
88.	Eenvoud.
89.	Klei.
90.	T. in dubb. Cirkel.
91.	Studie
92.	Mijn Illusie.
93.	Ons Drachtig Materiaal.
94.	Klei
95.	Eenvoud.
96.	De Proef.
97.	Annv.
98.	Driehoek met Cirkel
99.	In Dubio.
100.	Geëf, Meesters in de Kunst. Kritiek.
101.	Wie 't mag, die mag 't en wie 't niet mag, die moge 't niet meugen.
102.	Labor Omnia Vincit.
103.	Lente 1912
104.	Bruutsteen.
105.	2 L in een G.
106.	Studie.
107.	Buiten.
108	Cirkel in twee Driehoeken.
109.	Landelijk.
110.	A.
111.	50 × 70!
112.	7.34 M^1 kwadraat.
113.	88.
114.	Chi lo ca?
115.	C.
116.	K. K.
117.	Landelijke Woning.
118.	vijf vierkantjes.
119.	Iris.
120.	Mei 1912.

Affiche-Gastentoonstelling.

Ook in deze prijsvraag is uitspraak gedaan:

De eerste prijs verwierf het ontwerp, motto: »Helios«, vervaardiger den Heer Jac. Jongert Jzn., te Purmerend.

De tweede prijs werd verdeeld tusschen de ontwerpen, motto's: »Triplex«, — »Eurythmie« en »Gasbedrijf«.

»Triplex« heeft als vervaardiger, den Heer H. J. Wolter, te Laren.

»Gasbedrijf«, den Heer Tj. Tjeerds, te Amsterdam.

De vervaardiger van »Eurythmie« liet zich onbekend en weigerde de toegekende belooning.

Het aantal ontwerpen was 62.

De Jury bestond uit de Heeren H. P. C. de Bazel, Jos. Cuypers, C. W. Nijhoff, H. N. Roland Holst en I. van Rossuan du Chattel, Directeur Gasfabriek.

De Jury deelt in haar rapport mede, dat zij het betreurt, dat ondanks het zuiver gestelde programma en de ruime belooning klaarblijkelijk verscheidene der beste decoratieve kunstenaars zich van mededinging hebben onthouden, hetgeen de meening kan versterken, dat zelfs onder zeer gunstige omstandigheden door een prijsvraag zelden het groote resultaat verkregen wordt, dat er vaak maar al te zeer van wordt verwacht.

Stadion der Maatschappij „Het Nederlandsche Sportpark te Amsterdam.

De vragen betreffende het programma nemen in aantal toe. Daar het voor een ieder die in het programma belang stelt zaak is ook de vragen, te raadplegen laten wij die hieronder volgen, zooals deze namens de Jury door den Heer I. H. W. Leliman zijn beantwoord.

Vraag 1. Moeten de gebouwen, redactiegebouwen, clubgebouwen, woningen van restaurateur en concierge geprojecteerd worden binnen het terrein van ± 125 M. × 240 M. en is de rest gereserveerd voor Sportpark.

Antwoord. Ja.

Vraag 2. Is 't voorplein bedoeld te liggen tusschen de twee toegangswegen of op 't in vraag 1 genoemd terrein?

Antwoord. Op het in vraag 1 genoemd terrein (het terrein tusschen de beide toegangswegen staat niet ter beschikking van de Maatschappij „Het Ned. Sportpark").

Vraag 3. De gebouwen en tribunes zullen niet van hout worden geconstrueerd. Is hiermee bedoeld dat bijv.: overkapping van gebouwen en tribunes, en zitplaatsen op de tribunes ook niet van hout mogen worden geconstrueerd.

Antwoord. De hoofdconstructie der tribunes mag niet van hout zijn. Overkapping en banken daarentegen wel.

Vraag 4 In 't programma staat: Overigens mag geen verbinding tusschen tribune en veld ontworpen worden, wil dit zeggen, dat men geen menschen wil op de strook van 5 Meter rond het terrein van 76 × 110 bij het bezetten en verlaten der tribunes?

Antw. Het veld en de bedoelde strook blijven voor bezoekers der tribunes gesloten ook bij het bezetten en verlaten der tribunes.

Vraag 5. Wat is het verschil tusschen onoverdekte tribune en amphitheater?

Antw. In dit programma hebben beide woorden dezelfde beteekenis,

Vraag 6. In dit programma wordt niet gesproken over fietsenstallen, moeten deze ook niet onder tribunes geplaats worben of wordt hier op andere wijze in voorzien en hoe dient men te handelen met rijtuigen, auto's enz.?

Antw. Hierin hebben de ontwerpers niet te voorzien.

Vraag 7. Mag een overkapping weer als tribune gebruikt worden?

Antw. Neen.

Vraag 8. Moet voor elk elftal een groote badkamer met bassin en drie douchebaden gemaakt worden, of is het gevraagde ten dienste der beide elftallen?

Antw. Voor elk elttal een afzonderlijke badkamer met bassin en douches.

Vraag 9. Moeten de breede wegen die het Stadion zullen omgeven allen worden afgenomen van het terrein dat 125 M. breed is, of kan de noordelijke zijde van het Stadion op den grens van het daarvoor bestemde terein staan.

Antw. De noordelijke zijde van het Stadion kan op de grens van het terrein staan.

Vraag 10. Moeten de tribunes direct aansluiten aan den rechthoekigen vorm van het grasveld, of kan men dit veld vergrooten door de korte zijden een anderen vorm te geven?

Antw. Het laatste is geoorloofd.

Vraag 11. Mogen op de daken der overdekte tribunes staanplaatsen ontworpen worden?

Antw. Neen.

Vraag 12. Is het de bedoeling dat dat de tweede rang 5 M. bij de eerste rang vooruit springt? Daar alleen vóór de eerste rang een promenoir ontworpen moet worden, wordt hierdoor, omdat beide rangen twee M. boven het veld beginnen aan de eersterangs-bezoekers het gezicht, over het veld door de tweederangs-bezoekers gedeeltelijk ontnomen.

Antw. Het uitzicht van den eersten rang mag niet belemmerd worden.

Vraag 13. Wordt het voorplein openbare weg, of moet dit plein reeds bij de toegangswegen worden afgesloten!

Antw. Het voorplein wordt geen openbare weg. Of het reeds bij de toegangswegen wordt afgesloten moet ieder ontwerper voor zich weten.

Vraag 14. Is de hoofdingang bedoeld voor het sportpark of voor het stadion, of voor beide?

Antw. Voor het stadion.

Vraag 15. Moet het publiek der verschillende rangen geheel afzonderlijk naar de voor ieder bestemde afdeeling zijn weg vinden? Dus de ingangen met tourniquets leiden direct naar de verschillende rangen.

Antw. Zie programma.

Vraag 16. Waar wordt concours hippique gehouden, op het voetbalveld?

Antw. Zie programma.

Vraag 17. Ligt de vloer van den 3den rangtribune en van het amphitheater ook 2 meter boven het veld, gelijk de eerste en tweede rang?

Antw. Zie programma.

Vraag 18. Ligt de promenoir eerste rang gelijkvloers met het veld?

Antw. Zie programma.

Vraag 19. Word een van de toegangswegen uitsluitend gebruikt voor rijtuigen. paarden enz.?

Antw. Neen.

Namens de Jury: J. H. W. Leliman.

WOON- EN WINKELHUIS

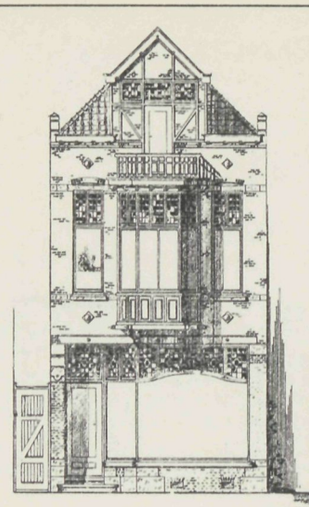
VOORGEVEL.

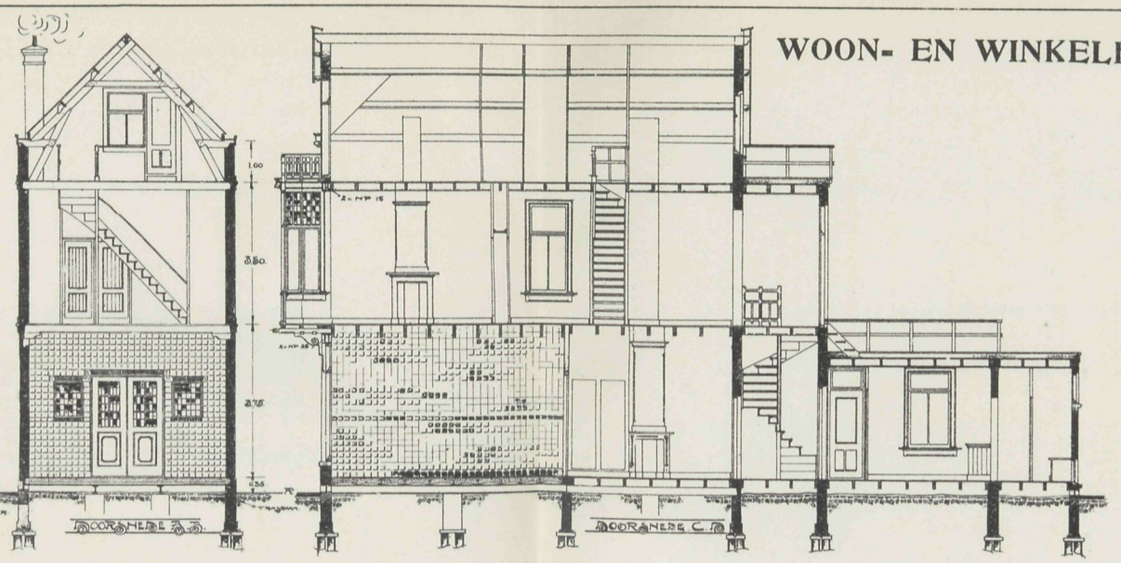
DOORSNEDE A.B.

DOORSNEDE C.D.

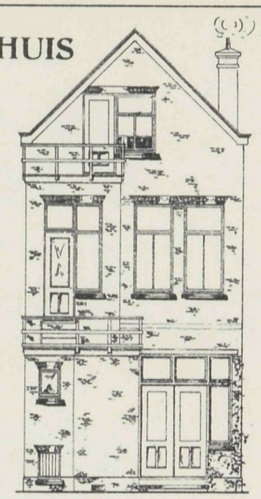
ACHTERGEVEL.

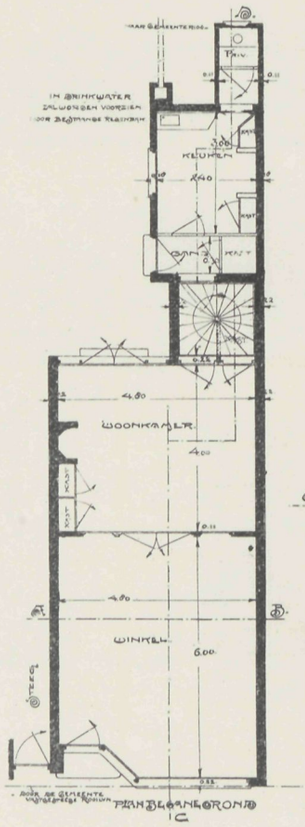

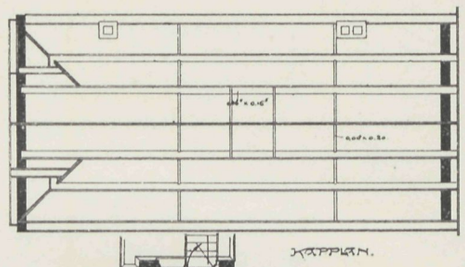
KAPPLAN.

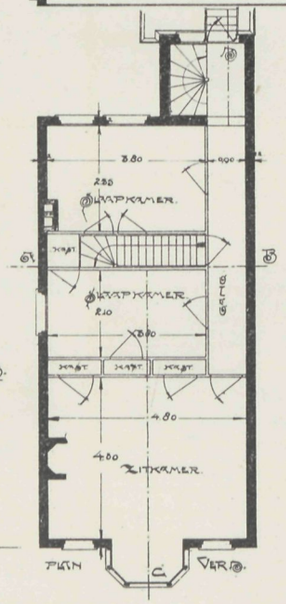

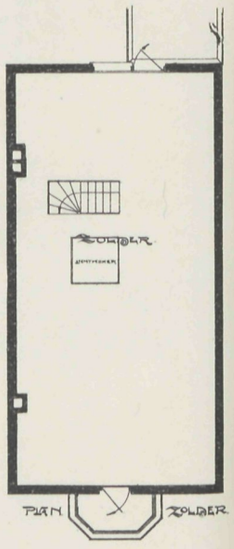

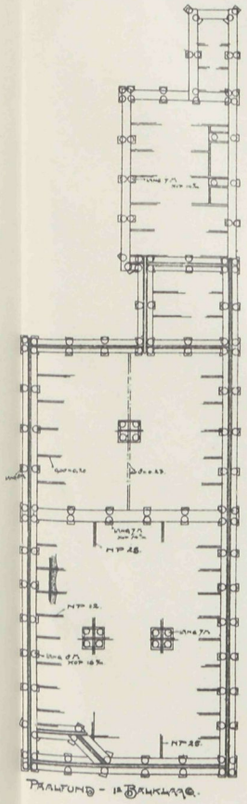

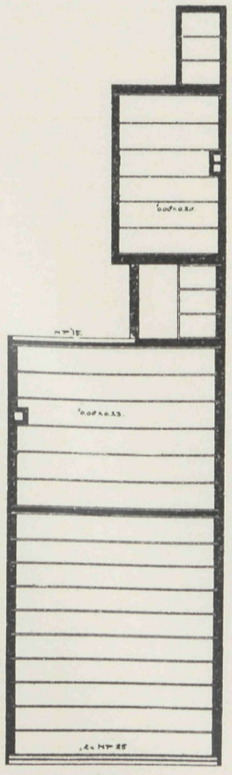
2e BALKLAAG.

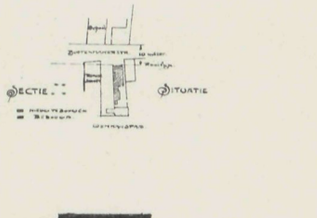

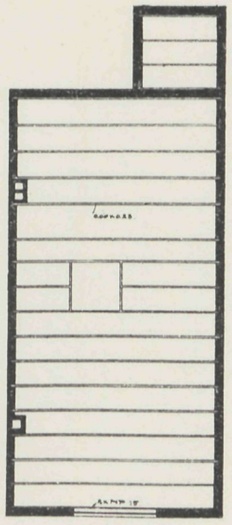
3e BALKLAAG.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

6 Juni 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 12.

Bij de Platen.

Blok van vier arbeiderswoningen,

door G. GEENEN, Bouwmeester.

De plaat geeft de plannen en gevels, de tekstfiguren het perspectivisch aanzicht en het inwendige der woningen. De planverdeeling geeft aan elke woning een ruime gang, waarin trap naar de bovenverdieping, een groote huiskamer, alcove waarin slaap-

Perspectievisch Gevelaanzicht.

plaats, achterkamer, keuken, bergplaats, kelder, en op de bovenverdieping twee slaapkamers. De gevels hebben een typisch aanzien, en geven de achterwaarts geplaatste toegangen daaraan een aangename wisseling. Vrij terrein achter en een tuintje voor het huis bevordert de gezelligheid.

Bouwbedrijf.

Die in jaren niet in Amsterdam geweest is, zal bij zijn bezoek spoedig vreemd opzien van de groote veranderingen, die daar overal plaats hebben. De oude stad is opgelost en slechts enkele gedeelten herinneren daaraan. De kern ligt overhoop en 't is puin en schuttingen dat men slechts aantreft. De effectenbeurs, rijst zeker omhoog en doet reeds door de zorgvuldige keuze der materialen zien, dat daar een goed geheel wordt in elkander gestoken Wat verder is het de Bijenkorf die zich in den bodem een hechten grondslag vormt gedachtig aan den overbuur die na de voltooing zoo ontzaggelijk raar gedaan heeft. Op Rokin, Singel, Spuistraat overal zijn groote gaten gemaakt om nieuwe gebouwen te ontvangen. De Dam wacht, en spoedig zal het Clubgebouw de eerste stoot geven. De Nieuwe kerk treedt aan de torenzijde in geheel haar ouden vorm terug, historisch waar, of het er echter fraaier door wordt zal de tijd leeren, wij

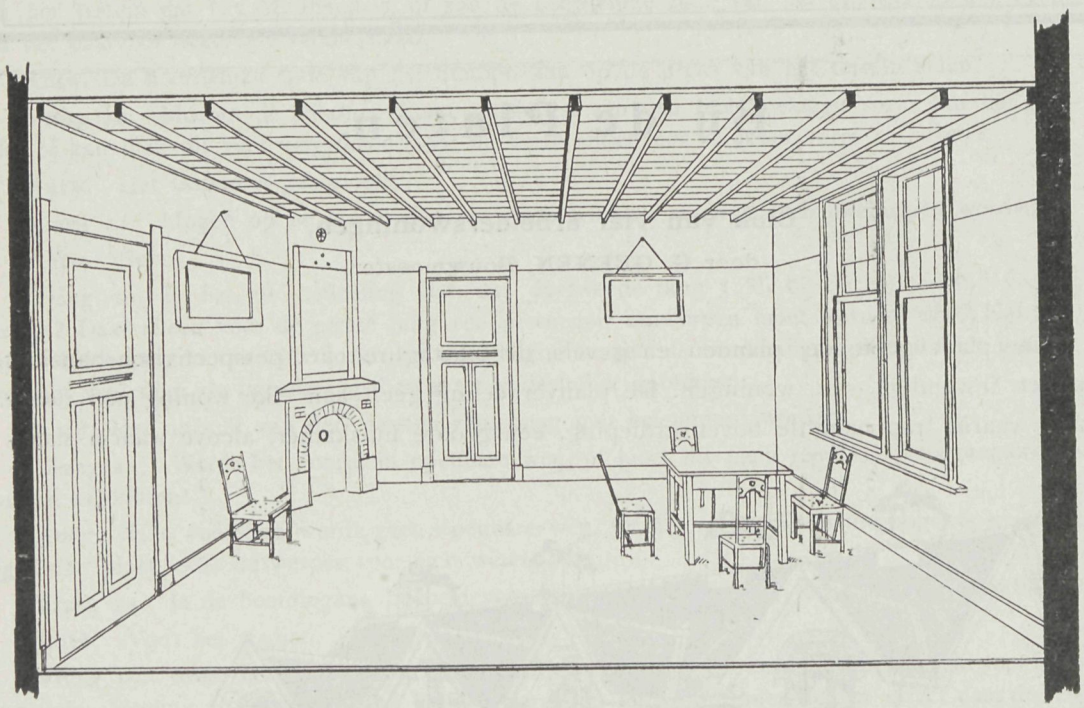

Woning van binnen.

vreezen er voor, dat deel is niet zoo gelukkig te hervormen als het reeds voltooide dat door allerlei voor- en achterwaartsche sprongen speling in de lijnen brengt. Op de Singel bij de Raadhuisstraat naderen de kantoorgebouwen hunne voltooiing, die daar inderdaad een zeer gelukkige figuur maken. In de Indische buurt rijzen de huizen als geheele kwartieren tegelijk op, niet met het stempel hunner vergankelijkheid op het uiterlijk maar degelijk massief en van goede hoofdvormen. Op het Leidscheplein laat Hirsch modepaleis zich achter de steiger zien en ge kunt er zeker van zijn dat, dat gebouw voldoen zal in de rustige en zoo goed bestudeerde vormen. Het Bouwkundig Weekblad dat op de gelijkheid van verschillende gebouwen wijst, om te doen zien hoe slecht het is dat de een het werk van den ander als het zijne aangeeft heeft op uitnemende wijze aangetoond hoe dat gebouw ontleend is aan de schepping van een der

voornaamste Engelsche architecten en die dat vergelijk zagen stonden verbaasd over zoo groote vermetelheid om een anders werk het zijne te noemen en over te nemen tot zelfs in de juiste hoogtematen toe. 't Is jammer, geen jammer echter is het dat wij op die wijze in het bezit komen van het trouw nagevolgd werk van een buitenlandschen bouwmeester welk werk getuigd van groote kennis en studie, want de verhoudingen dat gebouw eigen zijn met overleg gekozen.

Dat waarborgt Amsterdam iets goeds, waar anders wellicht minderwaardige vormen hadden opgetreden. Dit is de goede zijde van een overigens hoogst afkeurenswaardig feit, en zoo zal dit plein een uitnemend gevelfront tellen bij de reeds daar aanwezigen. Waar men ziet, overal is vertier, en zelden heeft de hoofdstad een tijd gekend, waarbij werk van zulke ruime opvattingen aan de orde kwam. Hopen wij nu nog maar op het Academiegebouw dat in de nieuwe uitbreiding in zicht wordt gesteld, en zoo meer en meer klimt de hoofdstad tot den rang die haar toekomt, en die een geruimen tijd op het rustpunt heeft gestaan.

Bij de tekstfiguren.

Dit is weder een Graafland schetsje, wat van de eenvoudigste architectuur-opvattingen een schilderijtje vormt. Hoe de woning ingericht is, laat het plannetje zien

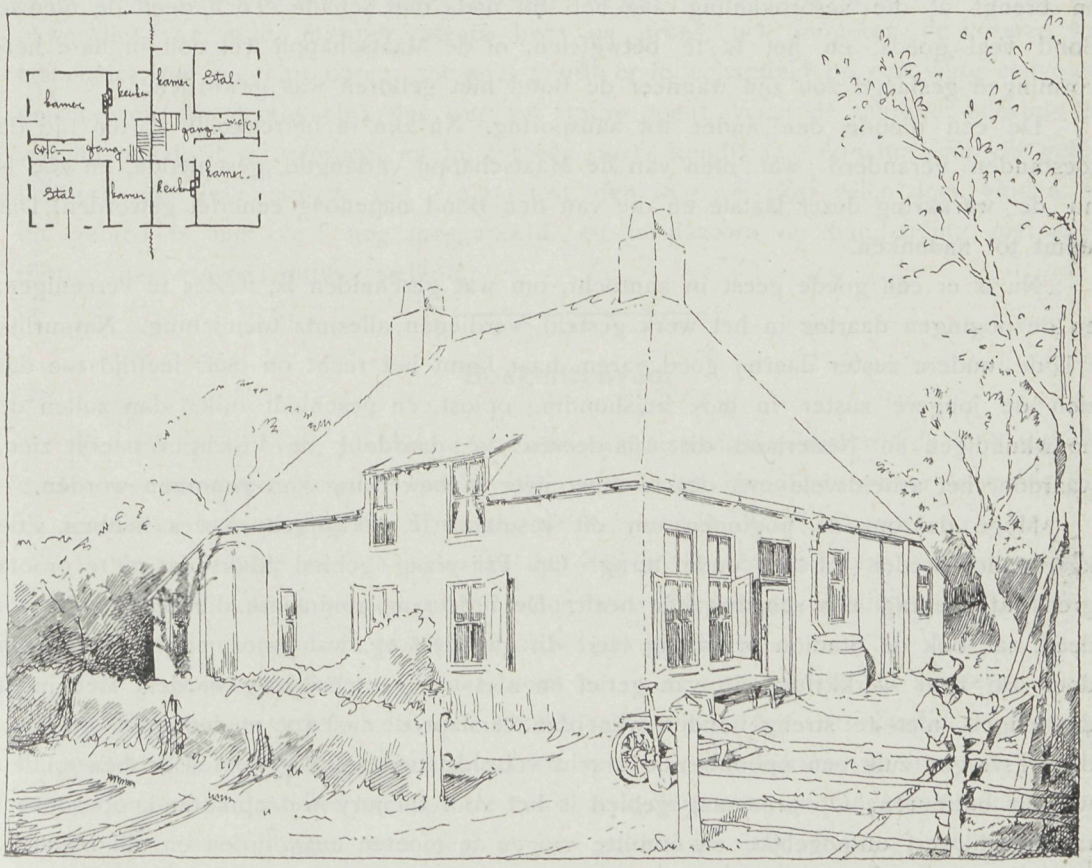

Landbouwerswoning.

dat de hoek vult. 't Is geen architectuur die navolging vraagt om de strenge opvatting, want de inrichting strijdt tegen vele gezondheidsregelen, maar 't is meer om een kijkje

op die dingen te geven en te doen zien, hoe zelfs in het eenvoudige, zoo voorgesteld, een groote bekoring zit.

Wentelingen van het bouwkunst-rad.

Het is nog zoo heel lang niet geleden, dat zich onder de leden van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een geest uitte van verzet tegen den bestaanden toestand. Men was namelijk van meening dat het ledental te gemengd was, waardoor de uitspraak over of de beoordeeling van zuiver architectonische kwesties moeielijk kon geschieden.

Daar moest splitsing onder de leden komen, waardoor het architectonische element meer op zich zelf kwam, terwijl toch even goed allen onder dezelfde vlag de bouwkunst zouden kunnen blijven dienen. 't Was een moeielijk vraagstuk, maar het Bestuur der Maatschappij heeft het op uitstekende wijze opgelost.

In die dagen dan ging het enkelen niet vlug genoeg, ook zagen zij de toekomst wat te somber in, waarom zij het wenschelijk oordeelden maar dadelijk zelf de handen aan de ploeg te slaan, door naast de Maatschappij een nieuwen Bond te stichten. Ons land, wij hebben dat bij de stichting reeds gezegd, is voor zooveel vereenigingen te klein, en brengt al die verbrokkeling aan het slot niets dan schade. Toch deed de nieuwe Bond veel goeds, en het is te betwijfelen, of de Maatschappij wel ooit in hare hervormingen geslaagd zou zijn wanneer de Bond niet geboren was geworden.

De een diende den ander tot aansporing. Nu zijn in betrekkelijk korten tijd de toestanden veranderd, wat men van de Maatschappij verlangde, geschiedde, en zoo is nu de werkkring dezer laatste en die van den Bond nagenoeg eenerlei geworden. Dat stemt tot nadenken.

Nu is er een goede geest in aantocht, om wat gescheiden is, weder te vereenigen, en de pogingen daartoe in het werk gesteld, verdienen allezints toejuiching. Natuurlijk z l de oudere zuster daarbij goed varen, haar komt het recht op haar leeftijd toe dat zich de jongere zuster in hare huishouding oplost, en geschiedt zulks, dan zullen de bouwkundigen in Nederland dit waardeeren die daardoor de kracht versterkt zien, waardoor het arbeidsveld met des te meer ijver in bewerking kan genomen worden.

Moge daarom de pogingen om dit resultaat te verkrijgen succes hebben. Zoo keert alles weder tot het oude terug. Op Prijsvraag gebied blijkt dat al te groote grens afbakening zijn schaduwzijde heeft. De Prijsvraag commissie die een goed werk deed, zal, ook de Stadion prijsvraag leert dit gaande weg, wat water in den wijn moeten doen zal haar werkkring die van gerief en niet van verschrikking worden. Men moet de teugels niet te streng houden want dan verslapt de lust tot mededinging en waar de prijsvragen zulk een opbouwende kracht voor de jongere vakgenooten hebben zouden wij dit betreuren. Op prijsvraag gebied is het voor de jury wel afmattend, op zooveel talrijke dikwerf onmogelijke en onnutte vragen te moeten antwoorden en dat eigenlijk maakt, dat al vragende de jury het ontwerp zamen stelt waardoor de aardigheid voor de concurrenten er af is. Alles wat aan overdrijving lijdt is ongewenscht, en dat zouden wij die onvermoeide vragers ook wel willen toeroepen. Het zou overweging verdienen

dat bij elke volgende prijsvraag de jury bepaalde dat zij de antwoorden op de aan haar gestelde vragen tot hoogstens een vijf en twintig tal liet klimmen. Dat is behoorlijk genoeg ook hier zou het rad in zijn wenteling wat naar den kant van het verledene gedraaid kunnen worden, toen prijsvragen meer mogelijk en dergelijke eindelooze vragen minder geschikt werden geacht.

Methode-Boetseeren.

De Firma van Mantgem de Does te Amsterdam geeft eene handleiding uit, ten dienste van het onderricht in het boetseeren, door I. Kuyper, Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage.

Deze uitgave met talrijke illustraties toegelicht is een hoogst praktische uitgave. Het leert iedereen die er lust toegevoelt, vakmannen als: bouwkundigen, smeden, lood- en zinkwerkers, koperslagers, steenhouwers, stukadoors, goud- en zilversmeden, graveurs, houtbeeldhouwers enz. elk in hunne afdeeling, hoe zij de kunst van boetseeren zich kunnen eigen maken, de gereedschappen, en wijze van vorming voor het zamenstel om de klei ineen te houden. De beteekenis van het ornament en hare compositie, het basrelief verder het afgieten in gips, retoucheren, het trekken van lijsten, de lijmvormen, bewerking van stuc, marmer, steen, hout en brons, het pointeren, de vormen voor terra-cotta, het polychromeren, dat alles wordt er in behandeld op een wijze, eenvoudig omschreven, die gemakkelijk den weg tot studie opent. Waar de schrijver allezints met wat hij meedeelt *is vertrouwt* en hij tot een onzer kundigste vakmannen op dit gebied behoort, zal deze uitgave die *f* 2.25 kost, den weg wel naar velen doen vinden. Op dit gebied is niet veel nog meegedeeld, en is daarom de handleiding niet alleen nuttig, maar tevens dubbel welkom.

Boek-uitgaven.

De Firma de Wed. J. Ahrend & Zoon te Amsterdam vermeerderde hare uitgaven weder met een tweetal, en wel: IJzer en IJzerconstructies. Handleiding over de theoretische en practische behandeling van IJzerconstructies, door A. W. C. Dwars.

Is het onderwerp aan de orde van den dag en ons bekend, ook van den schrijver zouden wij dat kunnen zeggen, onder wiens bekwame leiding de Middelbare Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht zich ontwikkelt.

Dat geeft waarde aan de uitgave, want het is er op ingericht tot studie te kunnen dienen. De uitgave verschijnt in drie nette deeltjes, ieder à *f* 1.50. Deel I thans gereed, behandelt het ijzer als bouwmateriaal de verschillende soorten van ijzer, de vorming er van enz., dan gaat het over tot de constructie-elementen, verbindingsmiddelen, ijzerconstructies, buisleidingen van gegoten en getrokken ijzer, keuring, spanningen, berekeningen, verder bouten, lasschen, laschplatenverbindingen, roestvorming, alles bijeen dat zeer veel wetenswaardigs biedt, en voor den aanstaanden werkman een nuttig en werkelijk goed studieboek vormt.

Een ander werkje is dat »Algemeene voorschriften voor de uitvoering van werken in gewapend beton, door H. Schaad, Prijs ƒ 0.50. Op dit gebied worden wij in den laatsten tijd wel voorgelicht, en zoo kan ook deze uitgave velen nuttig zijn.

Prijsvraag voor een Stadion der Maatschappij „Het Nederlandsche Sportpark te Amsterdam.

Vraag 20. Bevindt er zich een weg aan den Zuidkant van het terrein die voor het Stadion zou te benutten zijn?

Antw. Neen.

Vraag 21. Mag het grasveld ronde hoeken hebben?

Antw. Zie vraag 10.

Vraag 22. Welke maten worden verlangd als minimum-maten voor zit- en staanplaatsen?

Antw. Deze moet elk ontwerper voor zich nagaan.

Vraag. 23. Moet op het door een stippellijn aangegeven deel van het terrein op de situatieteekening groot ± 240 M. × ± 125 M. ondergebracht worden, a) breede wegen om het Stadion, b) de drie tribunes en het amphitheatar, c) het grasveld groot 120 × 86 M, d) stalling voor 50 paarden en e) het ruime voorplein,

f) Zoo ja, hoe moet dan dit voorplein in verbinding gebracht worden met de beide toegangswegen door de stippellijn ± 25 M. van de Noordelijke toegangsweg afligt.

g) Zoo neen, wat beteekent dan die stippellijn en de ingeschreven maten ± 240 M. en ± 125 M. op de situatieteekening, waarover toch in het programma der prijsvraag met geen woord wordt gesproken?

Antw. a) zie vraag 9 en vraag 20.

b), c), d), e) ja.

f) dat op te lossen is zaak van den ontwerper.

g) zie de situatieteekening.

Vraag 24. Mogen de omtreklijnen van het veld en daarmee ook van de baan flauw gebogen zijn, en dit ten koste van het veld, mits behoud der asmaten?

Antw. Zie vraag 10. De korte zijde wèl, de lange niet. Niet ten koste van het veld.

Vraag 25. Mogen of moeten de hoeken van het veld afgerond zijn? Zoo ja, binnen welke grenzen?

Antw. Het veld mag niet door afronding worden verkleind.

Vraag. 26. In het programma wordt herhaaldelijk gesproken — en ook alzoo op de situatieteekening aangegeven — van „toegangswegen". Hoe is dit te vereenigen met het antwoord op vraag 2, l.l. gepubliceerd, waaruit o i. volgt, dat men slechts over één toegangsweg beschikt, nl.. diegene, die ongeveer in de as van het terrein ligt?

Antw. Men beschikt over beide toegangswegen, maar niet over het tusschen deze beide in gelegen terrein (zie vraag 2), vallende buiten de op de situatieteekening aangegeven ophooging.

Vraag 27. Op de situatieteekening staat het bouwterrein aangegeven als zijnde ongeveer 125 × 240 M. Hoeveel mag het terrein als maximum breeder aangenomen worden?

Antw. Het ± teeken op de situatie heeft betrekking op ondergeschikte spelingen; ± of ongeveer is toch wel zelf te bepalen.

Vraag 28. Mogen de „breede wegen" waarvan het Stadion, blijkens artikel 13, omgeven moet zijn, buiten het terrein van 125 × 240 M. vallen?

Antw. Zie vraag 9 en vraag 20.

Vraag 29. Mag de baan als uitgangsweg en (met uitzondering van aan de 1e en 2e rang grenzende gedeelten) voor staanplaatsen gebruikt worden?

Antw. Zie vraag 4,

Vraag 30. In het programma staat, dat er een principieele scheiding moet zijn tusschen het publiek en het terrein (voetbal). Mag er ook geen verbinding zijn met het verdere sportterrein?

Antw. Van het verdere sportterrein is het Stadion gescheiden door den voorgeschreven weg.

Vraag 31. Moet niet op het stallen van 3000 fietsen gerekend worden?

Antw. Zie vraag 6.

Vraag 32. Voor de 1e rangs tribune moet een promenoir ontworpen worden ter breedte van ± 5 M; voor de 2e rangs tribunes worden geen promenoirs gevraagd. Nochtans is het niet mogelijk de eerste van deze tribunes uit te bouwen ten opzichte van de eerste rij der 1e rangs tribune, omdat beide rijen op hetzelfde niveau moeten liggen.

Is dit nu wel de bedoeling en verdient het niet den voorkeur de 1e rij der 2e rangs tribunes lager te doen aanvangen dan 2 M. boven het niveau van het speelveld?

Antw. De ontwerpers gelieve zich aan het programma te houden.

Vraag 33. Schrijver dezes neemt de vrijheid U te wijzen op een zekere tegenstijdigheid tusschen de situatie van het Stadion en den eisch„ dat de 1ste en 2de rangs tribunes in den namiddag niet van voren door de zon mogen worden beschenen

In verband met de vastgestelde beschikbare ruimte voor het Stadion moet het speelveld ontworpen worden in de richting oost-west. Aangezien het spel het best te overzien is langs de lengterichting van het veld, zoo moeten de overdekte tribunes ontworpen worden langs de lengtezijden en met het oog op den zonnestand is dan de zuidzijde te prefereeren. Echter is men hier niet geheel gevrijwaard voor de zon, hetgeen wel het geval zou zijn, indien genoemde tribunes langs den westkant werden ontworpen. Dit zou echter zeer schadelijk zijn voor het goede overzicht van het spel.

Resumeerende is dus de vraag: Ligt het in de bedoeling om zooveel mogelijk te gemoet te komen aan den hinder, dien de zon kan opleveren of moet deze geheel worden vermeden?

Antw. Art. 13 van het programma zegt dat de bezoekers der 1ste en 2de rangs tribunes niet de zon in het aangezicht mogen hebben.

Vraag. 34. Mag bij het uitgaan niet van de tweede verbindingsweg van 10 M. gebruik gemaakt worden?

Antw. Zie vraag 26.

Vraag 35. Het door de tribunes omsloten grasveld is omgeven door een baan. Waarvoor dient deze baan? Volgens mijne lezing van het program is deze baan hoekig om het voetbalveld gelegen; is dit juist?

Antw. De baan dient bijv. voor wedloopen en omgeeft het veld.

Vraag 36. Mag het sportpark ten N.-W. van het Stadion benut worden voor uitgangen of toegangen?

Antw. Het N.-W. is geen sportpark (zie situatie).

Vraag 37. Het voorplein moet ontworpen worden in verband met de beide toegangswegen. Hieruit volgt dat men ook mag bouwen naast het terrein 250 × 125 M. Tot hoever strekt zich deze bevoegdheid uit?

Antw. De gebouwen mogen niet vallen buiten het aangegeven terrein van ± 240 × 125 M. (zie vraag 1). Het voorplein kan zich uitstrekken tot den noordelijken toegangsweg.

Vraag 38. Kan de Jury ook eenige nadere inlichtingen over het gebruik dat de Mij. Het Nederlandsche Sportpark denkt te maken van het overblijvende terrein, ten noorden van het Stadion, daar dit waarschijnlijk van invloed is?

Antw. Het terrein ten N. en O. van het Stadion is bestemd voor den aanleg van tennis-, voetbal- en hockeyvelden.

Vraag 39. Mag men het voorplein splitsen wat zijn voordeelen kan bebben in verband met het feit dat twee toegangswegen bestaan?

Antw. Zie programma.

Vraag 40. Mogen de breede wegen rond het Stadion overbouwd zijn?

Antw. Neen.

Vraag 41. Moeten de bars bij elk der rangen per se onder de tribune zijn, mag men geen boven-tribune-bars maken, die toch voor exploitatie vrij wat gunstiger zijn?

Antw. Zie programma

Vraag 42. Mag het publiek op het geheele sportterrein komen?

Antw, Met de afzetting van het sportterrein hebben de inzenders zich niet bezig te houden.

Vraag 43. Een gevel wordt dubbel gevraagd Onder sub b) „de gevels" en onder sub c)

„plattegronden en aanzicht", het „aanzicht" is een van de gevels. Een gevel 1 à 200 is reeds groot.

Onder sub a) verstaand: het „situatieplan" van het Stadion en hoe het publiek het Stadion door de toegangen zal bereiken over het voorplein. Dit is hetzelfde als sub c) waar op 1 à 100 het voorplein met de toegangen wordt gevraagd.

Zou het niet de gemakkelijkste oplossing zijn indien opgegeven wordt dat het voorplein met de toegangen in de plattegronden en aanzichten moeten aangegeven worden, en dan sub c) op het voorplein met de ingangen, zoodat hiermede dus geen gevel van het Stadion bedoeld is.

Vraag 44. De gebouwen van het Sportpark moeten onder de tribunes of amphitheater ontworpen worden en het Stadion moet omgeven zijn door breede wegen, moet er dan een weg voor de tribunes of amphitheater (terrein Stadion) of voor de clublokalen (terrein Sportpark) geprojecteerd worden?

Antw. Deze vraag wordt door de Jurij niet begrepen.

Vraag 45. Moeten de breede wegen (art. 13. 1.) die het Stadion zullen omgeven, allen worden afgenomen van het terrein dat 125 M. breed is? (Zie eerste gedeelte van vraag 9, 'r welk m. i. niet beantwoord is.)

Zoo ja. Kan dan een minimum-maat voor de breedte dezer wegen ook worden aangegeven, daar het begrip „breed" zeer uiteenloopend is. en de maat van 125 M. verminderd met 86 M. nu juist niet ter weerszijden zooveel vrij laat.

Antw. Zie vraag 9 en vraag 20. De maat der wegen zal door elk ontwerper moeten worden bepaald in verband met de capaciteit welke in zijn ontwerp aan den weg gesteld is.

Vraag 46. Uitdrukkelijk wordt verklaard dat „de promenoir van het middenveld door ijzeren afsluitingen moet zijn gescheiden".

Over de 3e rangs tribune en het amphitheater der staanplaatsen, eveneens beginnend op het niveau van het middenveld hierop onmiddelijk volgend, wordt niets gezegd. Moet dit ook worden afgescheiden?

Zoo ja. Hoe? of staat dit den ontwerper vrij?

Antw. Uit het programma en het antwoord op de vragen 4 en 29 volgt de noodzakelijkheid der bedoelde afscheidingen welke niet van ijzer behoeven te zijn.

Vraag 47. Kan worden aangenomen, dat het terrein, begrensd tusschen de beide, op de beide op de situatie, aangegeven toegangswegen van 10 M. Amstelveensche weg en Sportterrein wordt bebouwd?

Antw. Omtrent dit terrein kan niets worden medegedeeld

Vraag. 48. Het door de tribunes omgeven grasveld moet zijn 120 × 86 M., het voetbalveld is een rechthoek van 110 × 76 M.; moet de omljggende baan niet gebogen zijn met het oog op wedloopen e. d. of moet het geheel den rechthoekvorm behouden?

Antw. Zie vraag 10 21, 24, 25, 35.

Vraag 49. Moet het voorplein enkel voor het Stadion ontworpen worden, of over de geheele breedte van het terrein d. i. toegankelijk vanaf de beide toegangswegen zijn?

Antw. Zie vraag 26, 37.

Vraag 50. Worden eventueele concours hippique op het achtergelegen terrein georganiseerd?

Antw. Zie vraag 16, 38.

Vraag 51. Hoeveel percent van de totale breedte van 125 M. wordt verstaan met het teeken plus minus of m. a w. hoeveel is de totale breedte van het terrein waarop het Stadion moet staan, dus met de omringende wegen inbegrepen?

Antw. Zie vraag 9. 20. 27.

Vraag 52. Mag licht geschept worden van het terrein ten Zuiden.

Antw. Ja.

Vraag 53. Mogen de kleedlokalen gedeeltelijk onder de tribunes, gedeeltelijk vrijstaand, doch binnen het voor het Stadion bestemde terrein geprojecteerd worden?

Antw. Zie programma.

Namens de Jury, J. H. W. Leliman.

BLOK VAN VIER ARBEIDERSWONINGEN

Achtergevel

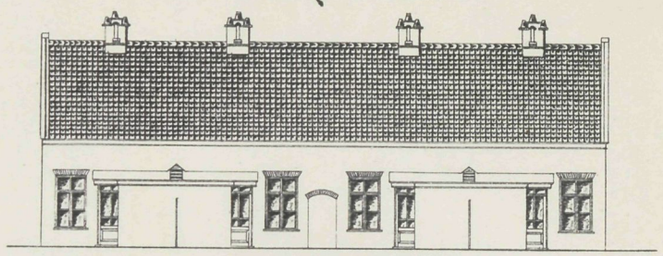

Voorgevel

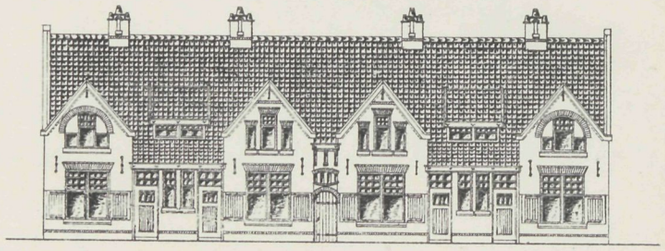

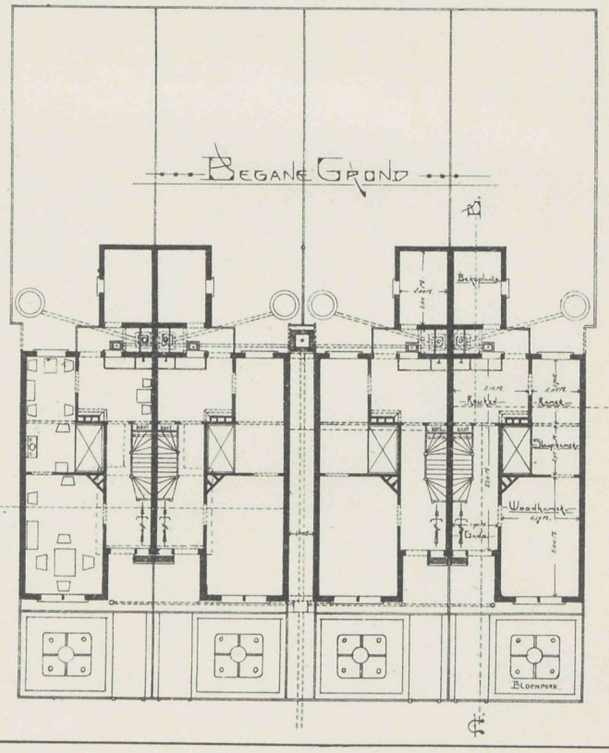

Doorsnede A.B.

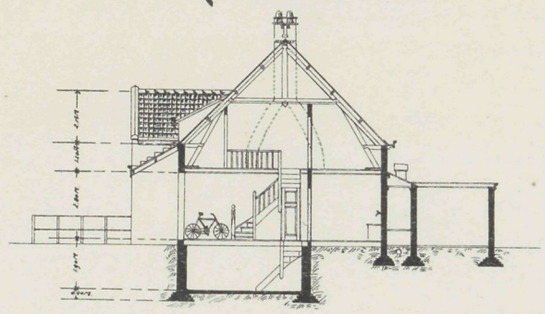

Doorsnede C.D.

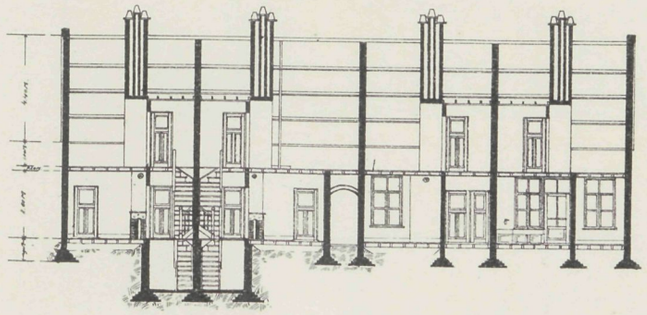

Solder

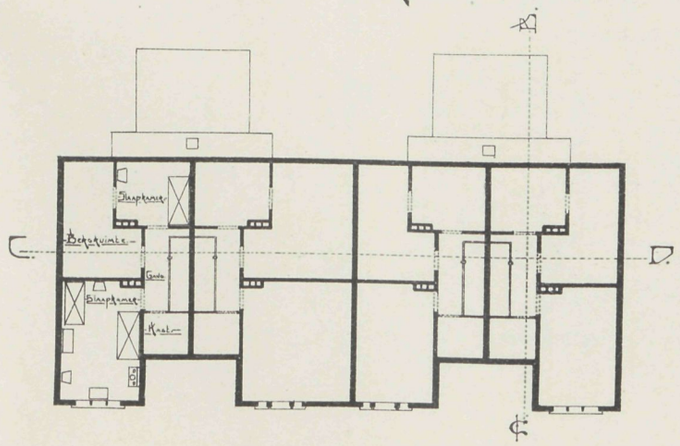

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

20 Juni 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 13

Bij de Platen.

Ontwerp eener woning te Doorn,
door C. BOESCHOTEN.

De indeeling is als volgt: Beganen grond, ruime corridor waarop de verschillende vertrekken uitkomen als: suite, slaapkamer en keuken. Op de boven- of zolderverdieping zijn twee slaapkamers, een logeerkamer en twee zolderkamers. Materiaal gevels 1ste soort boerengrauw (waalvorm) trasraam van vlakke grijze klinkers, 't eerste met witte, 't tweede met zwarte voeg, dakbedekking met blauw Tuiles du Nord. Buiten schilderwerk, ramen donkergroen, kozijnen geel. Aan een geriefelijke indeeling paart zich een flink uiterlijk, passende in die landelijke streek.

J. KUYPER.

Waren wij niet lang geleden in de gelegenheid op het verschijnen te wijzen van eene uitgave »Handleiding bij het onderricht in het boetseeren« en daarbij te herinneren hoe die uitgave door een bekwaam deskundige was opgesteld, wij hadden toen geen gedachten zoo spoedig daarop te moeten vermelden, dat de schrijver overleden is. De heer J. Kuyper, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage, die geruimen tijd leed, ontviel Zaterdag 15 Juni aan zijn werkkring. In den aanvang door groote volharding en zelfstudie tot kunstenaar gevormd, volgde hij de lessen aan de Academie te Amsterdam, behaalde daar verschillende medailles en zag zich de vierjarige rijks-subsidie toegewezen voor buitenlandsche studie. Toen begon hij als leeraar aan de Kunstnijverheidsschool te Haarlem en leeraar aan de Ambachtsschool aldaar, en wisselde deze betrekkingen voor die aan de Academie te 's Gravenhage, waar wij den bekwamen man zoo dikwerf in eigen omgeving bezig zagen en zijn groote gaven

bewonderden, toen hij nog in de eerste jaren van zijn werkkring was, daar past ons een woord van herinnering en waardeering. Meermalen mocht hij als schrijver optreden, ook op het gebied der heraldiek en daardoor zullen die werken nog lang velen doen denken

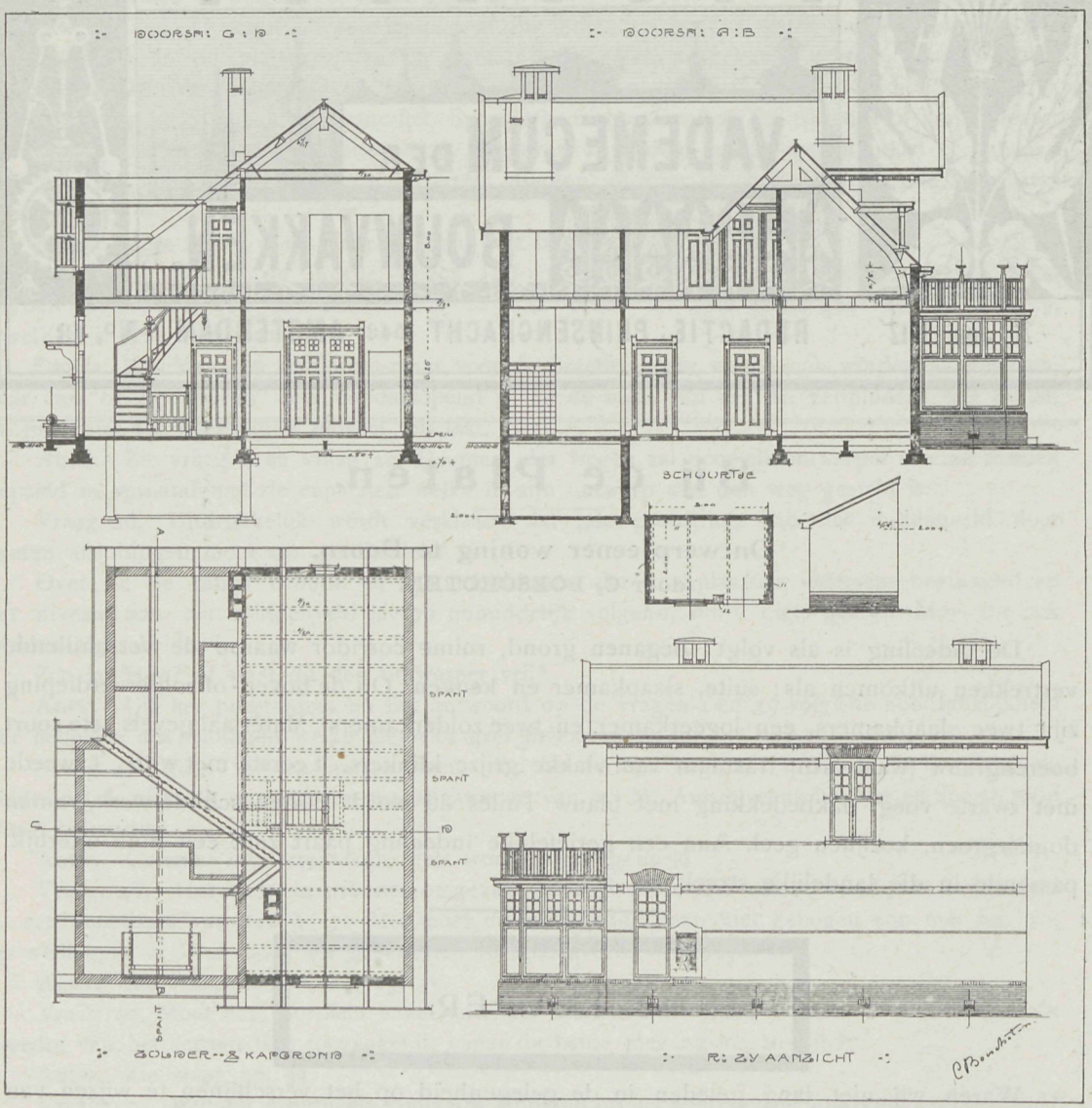

aan den man die zich vooral door eigen kracht heeft weten op te werken tot den werkkring, waarin hij, door zoo velen onder zijne leiding gevormd, wordt geacht.

Tentoonstelling van baksteen.

De zalen van het gebouw der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, waarvan de bovenzaal de ontwerpen bevat op de uitgeschrevene prijsvraag ingekomen (zie jury-rapport), riep in de benedenzalen het materiaal op uitnemende wijze bijeen. Thans, nu de baksteen allerlei concurrentie het hoofd moet bieden, was het goed gezien, het materiaal aldus de revue te laten passeeren. Dit streven is geslaagd en veel is er dat voor den vakman belangrijk is. Dat het steenbedrijf van aanzienlijken omvang is, wordt

in de catalogus door cijfers weergegeven, die inderdaad belangrijk zijn. Meer dan 400 fabrikanten met 20.000 arbeiders vormen het leger, daarbij komen nog de pannenfabrikanten met 110 fabrieken en 2100 arbelders, verder nog die der ceramiek, die doen zien van hoeveel belang deze nijverheid voor Nederland is. Wanneer men daarbij rekening houdt met de voor de productie noodige brandstoffen, het vervoer der materialen voor de schipperij, dan komt men tot een reusachtig cijfer van hen die hun bestaan vinden in deze nijverheid zoo geheel hier te huis. Het was daarom goed gezien bij het doen optreden van al die materialen te voegen een prijskamp, om aan te toonen hoe billijk en hoe soliede men van het materiaal een goede woning kan bouwen, zonder juist zijn toevlucht te moeten nemen tot de in de moderne nijverheid aangewezen constructies. Dit prijsvraag-onderwerp waarbij uitstekend werk is geleverd, ging daardoor bij velen buiten den gezichtskring, omdat zij zich het ontwerp dachten, zoo voor inrichting als uiterlijk in meer artistieken vorm, terwijl het kostenbedrag als basis den meesten eenvoud voorschrijft. De bekroonde antwoorden hebben dat op goede wijze aangegeven. Alles bijeen vormt een belangrijke bladzijde in de geschiedenis-beschrijving onzer steen-industrie.

Bij de tekstfiguren.

Dat van een eenvoudig geheel, door verbouwing met weinig middelen toch nog een aangenaam geheel kan gemaakt worden, doen de tekstfiguren zien, ontwerp van den Heer J. Mulder te Sneek. De gevels voor den herbouw zijn opgetrokken van de oude steenen, de hooge kap die bleef en dus het gevelfront bepaalde moest daar achter opgenomen worden en heeft ontwerper dit tot goede oplossing gebracht.

Afgebroken Gevels.

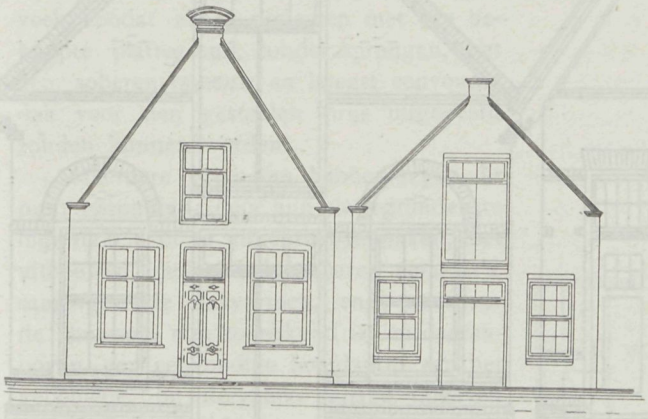

Doorschijnend marmer.

Voor het doorlaten van licht, heeft men in plaats glas ook al marmer toegepast, wat gunstige resultaten biedt, daarvan zijn de bewijzen geleverd op de Brusselsche tentoonstelling, waar een badkamer, voorzien van bovenlicht, uit doorschijnend marmer gevormd, geexposeerd was. Dit marmer was volgens eene vinding van Dr. Pfaff verkregen.

Die vinding maakt dat marmeren platen zeer doorschijnend kunnen worden gemaakt, zoo dat zij als glasramen kunnen dienen. De Ingenieur Engel, te Hamburg, wist dit marmer verder zoo te bewerken, dat het voor electrisch lichtomhulsel kan dienen, en daarbij een hoogst aangenaam en zacht licht doet doorstralen, uitmuntend geschikt voor teeken- en gehoorzalen.

Deze doorschijnende platen worden aan beide zijden geslepen, dan worden zij met

parafine, schellak of andere oliën gedrenkt, en onder druk gesteld, opdat dit in de poriën goed indringt en aan de daarvoor gevorderde temperatuur bloot gesteld.

Deze marmerplaten komen het melkglas nabij, en hebben de witte marmerplaten zulk een doorschijnend vermogen, dat daar onder gelegd bedrukt papier, leesbaar is.

Deze uitvinding is vooral te danken aan Dr. A. Pfaff, te Oberlahnstein.

Prijsvraag Landelijke woning, uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche Baksteen-fabrikanten.

Jury Rapport.

Het is de Jury aangenaam aan het bestuur der Ver. van Ned. Baksteenfabrikanten te kunnen mededeelen, dat deze prijsvraag een gunstig resultaat heeft gehad.

Wijst het groot aantal inzendingen (120) op een flinke deelname. het feit, dat er onder de

ingezonden projecten meerdere zijn, die verdienste hebben, bewijst, dat de opgaaf in het algemeen niet boven de krachten der mededingers is gegaan.

De inzendingen getuigen van ernstigen wil en menig project vertoont verdienstelijk teekenwerk. Uit den aard der zaak was het moeilijk een keuze te doen, aangezien de eenvoudige platte gronden niet veel variaties toelaten en de noodzakelijk sobere architectuur het aantal opvattingen beperkt.

Hoewel het ontwerp „Landelijke woning" twee typen toelaat, namelijk arbeiderswoning of woning voor een kleinen beambte, en landelijk optrekje, geschikt voor meer gegoeden, die zomers een landhuis betrekken, komt het eerste type onder de inzendingen zeer weinig voor.

Dit type vraagt een ruim en direct contact tusschen de woonkamer en de keuken, waar de huisvrouw veelal vertoeft (een woonkamer-keuken is niet overeenkomstig het programma).

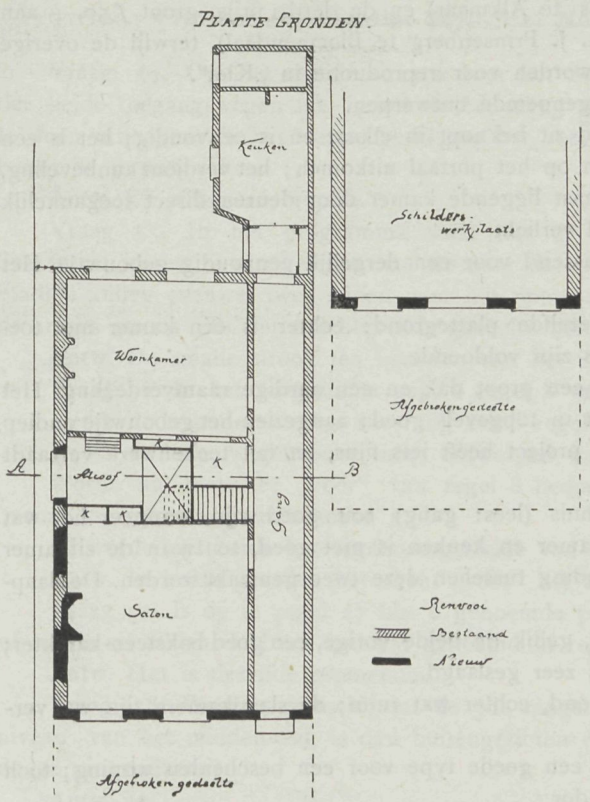

Het ontwerp motto: „Geef meesters kunst in de kritiek", heeft een goede gedachte in zijn platte grond; de architectuur is echter zwak.

Bij het 2de type is een scheiding dezer vertrekken meer gewenscht. Echter moet hier de eisch gesteld worden, dat de drie vertrekken, woonkamer, kamer en keuken dicht bij elkaar liggen, om gemakkelijk onderling te bereiken te zijn.

Hierbij is het wenschelijk, dat woonkamer en kamer gemakkelijk tot één ruimte gemaakt kunnen worden; enkele projecten vertoonen hiervan goede oplossingen. Was de platte grond een belangrijk punt bij de beoordeeling, niet minder was dit de architectuur, voornamelijk der gevels. Waar deze prijsvraag is uitgeschreven door Baksteenfabrikanten, met het doel te laten zien, dat baksteen zich uitstekend leent voor den bouw van dergelijke woningen. moest aan de architectuur bijzondere aandacht geschonken worden, zoodat niet die overheerschende waarde werd toegekend aan de detailleering der platte gronden, welke zij gewoonlijk bij prijsvragen geniet. Tenslotte werd ook de kosten-vraag onder oogen gezien; ƒ 2200.— voor een landelijke woning is niet veel, zoodat alleen projecten met een beknopte plattegrond, zonder sprongen, met een soberen opbouw en hoogst eenvoudig dak voor den gestelden prijs uitgevoerd zouden kunnen worden.

Meerdere inzenders hebben tegen dit punt gezondigd; door hun plattegronden te ingewikkeld of te uitgebreid te maken, met uitbouwen, (soms onbruikbare) veranda's, samengestelde dakvormen, enz., waardoor de bouwsom niet toereikend is, en daarenboven een eenvoudige hoofdvorm van het gebouwtje, bij dergelijke kleine opgaven een eisch, ontbreekt.

De gedachte aan een grooter landhuis heeft daarbij parten gespeeld; enkele projecten krijgen eerst een normale verhouding, als zij $1^1/_2$ of 2 maal vergroot worden.

Andere inzenders toonen gebrek aan juist inzicht van baksteenversiering, door overlading van kleur, of details. Na de eerste uitvoerige schifting hield de Jury de volgende projecten over, met de motto's: Ons prachtig materiaal, Thuys, Baksteenen, 22, Eenvoud, 7.34 M²., Wie 't mag enz., Mei en Handvorm. Bij een tweede schifting kwam zij tot de conclusie,

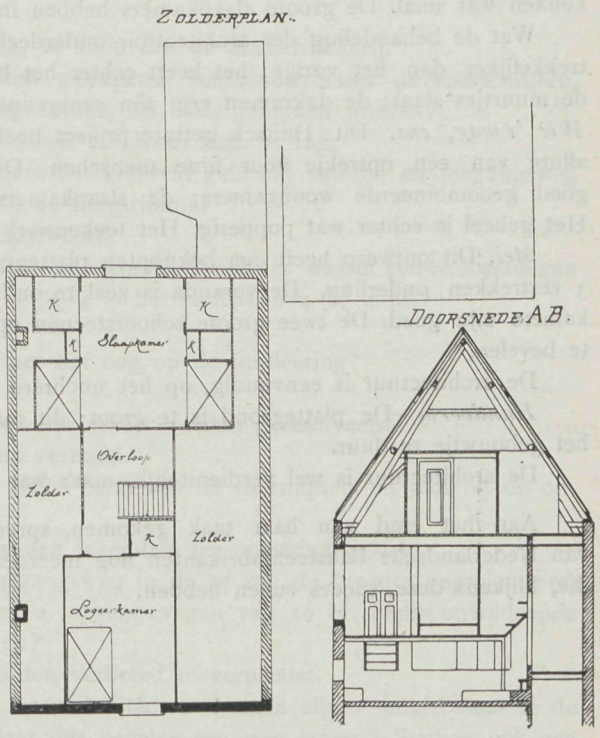

dat de eerste prijs, groot *f* 175.— moest worden toegekend aan het motto: Ons prachtig materiaal (ontwerper de heer W. Verschoor te 's Gravenhage); de tweede prijs, groot *f* 100.— aan het motto: Thuys (ontwerper de heer Jan Wils te Alkmaar) en de derde prijs, groot *f* 50.— aan het motto: Baksteen (ontwerper de heer A. J. Prinsenberg te Bloemendaal), terwijl de overige zes werden voorgedragen om aangekocht te worden voor reproductie in „Klei".

Hieronder volgen de opmerkingen over genoemde ontwerpen.

Ons prachtig materiaal. De plattegrond zit beknopt in elkaar en is eenvoudig; het is een verdienste, dat de twee kamers en de keuken op het portaal uitkomen; het verdient aanbeveling, de kamers onderling en de keuken en de naast liggende kamer door deuren direct toegankelijk te maken. De slaapkamers zijn ruim en goed verlicht

De architectuur is eenvoudig en goed passend voor een dergelijk eenvoudig gebouwtje. Het teekenwerk is flink, behalve van het detail.

Thuys. Dit ontwerp heeft ongeveer dezelfde plattegrond; echter is één kamer niet toegankelijk van uit het portaal; de slaapkamers zijn voldoende.

De architectuur wordt beheerscht door een groot dak en een aardige raamverdeeling. Het stijle dak, dat niet geheel Hollandsch is, doet in topgevels goed; aangezien het gebouwtje ondiep is; lijkt het op zijde wat afgesneden. Het project heeft iets fijns, en het teekenwerk verraadt een gevoelige hand.

Baksteen. Het wijdsch genoemde voorhuis (lees: gang) zou goed zijn, wanneer het wat grooter was. De verbinding tusschen woonkamer en keuken is niet goed, tenzij in de zitkamer gegeten wordt; in dat geval moet een verbinding tusschen deze twee gemaakt worden. De slaapkamers zijn ruim en goed verlicht.

De architectuur is verdienstelijk en heeft, gelijk de beide vorige, een goed baksteen-karakter; het teekenwerk is goed; de detailteekening is zeer geslaagd.

22. Dit ontwerp heeft een goede plattegrond, echter wat ruim; de slaapkamers zijn wat verbrokkeld en hebben niet veel licht.

Het huisje met zijn groot tentdak heeft een goede type voor een bescheiden woning; toch is bij alle degelijkheid dit project een beetje dor.

7,34 *M*². Dit ontwerp heeft hetzelfde type; ook hier is de plattegrond goed; echter is de keuken wat smal. De groote slaapkamers hebben in verhouding niet veel licht.

Wat de behandeling der architectuur onderdeelen betreft, bijv. de ramen, is dit project aantrekkelijker dan het vorige; het heeft echter het bezwaar, dat het groote tentdak wat zwaar op de muurtjes staat; de dakramen erin zijn eenigszins hinderlijk Het teekenwerk is goed.

Wie 't mag, enz. Dit Duitsch getinte project heeft verdienstelijke eigenschappen; het heeft de allure van een optrekje voor fijne menschen De plattegrond wordt beheerscht door de twee goed gecombineerde woonkamers; de slaapkamers zijn handig in het mansarde dak geborgen. Het geheel is echter wat popperig, Het teekenwerk is vlot en aardig.

Mei. Dit ontwerp heeft een beknopten plattegrond; een gebrek is de slechte verbinding der 3 vertrekken onderling. De veranda is veel te ondiep en daardoor niet te gebruiken; de slaapkamers zijn goed. De twee groote schoorsteenen op de hoeken van het gebouwtje zijn niet aan te bevelen.

De architectuur is eenvoudig, op het nuchtere af. Het detail is flink geteekend.

Handvorm. De plattegrond is te groot; dit maakt, in verband met het samengestelde dak, het gebouwtje te duur.

De architectuur is wel verdienitelijk, maar wat klein van schaal.

Aan het eind van haar taak gekomen, spreekt de Jury de hoop uit, dat de Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten nog meerdere van dergelijke prijsvragen zal uitschrijven, die, blijkens deze, succes zullen hebben.

De Jury, *(w.g.)* Jos. Th. J. Cuypers.
„ J. Gratama.
„ H. J. M. Walenkamp.

Prijsvraag Stadion.

Prijsvraag voor een Stadion der Mij. „Het Nederlandsche Sportpark" te Amsterdam.

Vraag 54. Op het op de situatie voor het Stadion aangewezen gedeelte, loopt slechts één der beide toegangswegen uit. Is het de bedoeling slechts deze, of beide wegen op het voorplein te doen uitloopen. In het laatste geval zou het voorplein gedeeltelijk buiten het voor het Stadion bestemde terrein vallen.

Antw. Zie vraag 26, 37, 49.

Vraag 55. In het programma staat dat de kleedkamers enz. voor de bezoekers van het Sportpark, moeten zijn gelegen aan de naar dat park gekeerde zijde van het Stadion. Van het Stadion zullen evenwel twee zijden naar het Sportpark gekeerd zijn. Is het misschien de bedoeling de smalle strook van het overblijvende gedeelte niet als sportterrein te benutten?

Antw. De smalle strook ten noorden van het Stadion wordt ook als sportterrein benut.

Vraag 56. In het programma pag. 6 regel 8 van boven staat:

„Vóór de tribune 1ste en 2de rang enz." regel 10 van boven staat:

„Voor de 1ste rangstribune moet ontworpen worden een promenoir".

Wordt nu met het „vóór" van regel 8 bedoeld, het tegenovergestelde van achter en met „voor" in regel 10, „ten behoeve"?

Of wordt met beide het tegenovergestelde van achter bedoeld?

Antw. In beide gevallen beteekent „voor" het tegenovergestelde van achter.

Vraag 57. Is de in regel 27 blz. 6 genoemde promenoir dezelfde als die in regel 10 genoemd of wordt misschien de baan bedoeld genoemd in regel 19?

Antw. Het is dezelfde promenoir.

Vraag 58. Waar is vermeld, dat de 3de rangstribune en het amphitheater beginnen op het niveau van het middenveld, is dan buitengesloten dat het amphitheater b.v. zich bevindt achter de 3e rangstribune?

Antw. Ja.

Vraag 59. Welke zijn de bouwverordeningen waar het gebouw aan moet voldoen, en waar zijn deze te bekomen?

Antw. De Amsterdamsche bouwverordening, te koop aan de Stadsdrukkerij.

Vraag 60. Mogen bij eventueel te maken gewapend betonconstructies de voorschriften, onlangs door het Kon. Gen. v. Ingenieurs aangenomen, als basis genomen worden?

Antw. Natuurlijk, zoo de vrager althans bedoelt het Kon. Inst. v. Ing.

Vraag 61. Mag de baan van 5 M. rondom het grasveld gebruikt worden als toegangsweg naar de tribunes en als wandelpromenoir bij de 1e rangtribune?

Antw. Deze vraag is reeds ontkennend beantwoord.

Vraag 62. In artikel 13 staat: met bijbehoorende groote badkamer waarin een badbassin van $\pm$ 4 $\times$ 4 M. Wat is hier bedoeld, de kamer 4 $\times$ 4 of het badbassin 4 $\times$ 4 M.?

Antw. Het badbassin.

Vraag 63. Welke is de grondgesteldheid, met het oog op de fundeering?

Antw. Te rekenen op 13 M. palen.

Vraag 64. Moet er nergens een plaats voor een orkest worden gereserveerd?

Antw. Neen, indien niet in het programma vermeld.

Vraag 65. Heeft er een dubbele contrôle plaats eerst aan de tourniquets en dan bij de opgangen naar de tribunes?

Antw. Het vraagstuk aan de toegangen is den inzenders ter oplossing gesteld.

Vraag 66. Is 't mogelijk dat de eene toegangsweg in de as van de breedte geprojecteerd, opgeschoven wordt of verbreed wordt aangezien 2 toegangswegen van 10 M. beslist onvoldoende zullen blijken om 30 000 menschen af te voeren?

Antw. De toegangswegen kunnen niet worden verbreed of verplaatst.

Vraag 67. Op 't terrein van 't Sportpark naast 't Stadion kunnen alleen tennisbanen in de richting O. W. aangelegd worden. Mogen daar dus behalve een weg langs 't Stadion ook een weg naar 't Sportpark worden geprojecteerd of mag 't geheel voor cirkulatie gebruikt worden?

Antw. Wegen naar het Sportpark behoeven door de inzenders niet te worden aangegeven.

Vraag 68. Zijn de wegen om 't Stadion rijwegen?

Antw. Zie vraag 65.

Vraag 69. Moet men zorgen voor 't niet in botsing komen van rijtuig- en automielverkeer en voetgangersverkeer?

Antw. Zie vraag 65.

Vraag 70. Er wordt gevraagd, onder de tribunes verschillende lokaliteiten voor den dienst van het Stadion te ontwerpen. Daar de vloer van de voorste rij der 1e en 2e rang tribunes, 2 M. boven het veld moet liggen worden de lokaliteiten daaronder zeer laag van verdieping, is dat niet in strijd met de Amsterdamsche bouwverordening?

Antw. Indien de ontwerper in moeilijkheden komt, zal hij voor die lokaliteiten een andere plaats onder de tribune moeten zoeken.

Vraag 71. Moeten de 2e rangs plaatsen per se ter weerszijde van 1en rang?

Antw. Zie programma.

Vraag 72. Wat is de eigendomsgrens, is bijv. alleen het opgehoogde terrein, (dus met stadionterrein) eigendom, of ook nog ruimte daaromheen?

Antw. Het opgehoogde terrein is door de Gemeente ter beschikking der Mij. „Het Nederl. Sportpark" gesteld.

Vraag 73. Moeten Stadion en Sportpark geheel afzonderlijk gehouden worden?

Antw. Zie programma.

Vraag 74. Zijn de beide toegangswegen tevens de eenigste uitgangswegen?

Antw. Ja.

Vraag 75. Is het absoluut onmogelijk om indieningstermijn 3 maanden te verlengen?

Antw. Absoluut onmogelijk.

Vraag 76. Moet bij alle ruimten (dus ook de bars, clublokalen en recreatiezaal en de woningen) op electrische verlichting in de begrooting gerekend worden?
Moeten ook de bars centraal verwarmd zijn?

Antw. Alle vertrekken onder de tribunes moeten worden verwarmd en electrisch verlicht dus ook de bars, clublokalen, kleedkamers, recreatiezaal. De woningen niet te voorzien van centrale verwarming.

Vraag 77. Uit het programma is 't mij niet duidelijk of rijtuigen automobielen der bezoekers slechts op het voorplein mogen rijden, of dat er gelegenheid moeten zijn, dat deze tot voor de ingangen der 1e en2e rangen kunnen gaan?

Antw. Zie vraag 65.

Vraag 78. Mogen de 1e en 2e rangstribune niet gedeeltelijk onder en boven elkaar, daar de ruimten aan de langszijden tamelijk beperkt zijn?
Antw. Zie programma.

Vraag 79. Waartoe dienen de kleine kleedkamers?

Antw. Dit ligt in den naam uitgedrukt.

Vraag 80. Indien het stadion geprojecteerd wordt aan de noordelijke grens van het terrein, is 't dan geoorloofd, den toegangsweg zoo te verleggen, dat die weer in het midden van het Stadion komt?

Antw. Neen.

Vraag 81. Is bedoeld, dat de voorportalen met W. C.'s bij elk der 25 clublokalen direct van buiten toegangkelijk zijn, of moeten deze lokalen om gangen of vestibulen gegroepeerd worden?

Antw, Het eerste is niet bedoeld.

Vraag 82. Mogen de algemeene kleedkamers en douchebaden op een verdieping boven genoemde clublokalen ontworpen worden altijd onder tribune of amphitheater?

Antw. Ja.

Namens de Jury
J. H. W. LELIMAN

De gelegenheid tot het stellen van vragen is volgens programma op 1 Juli gesloten.

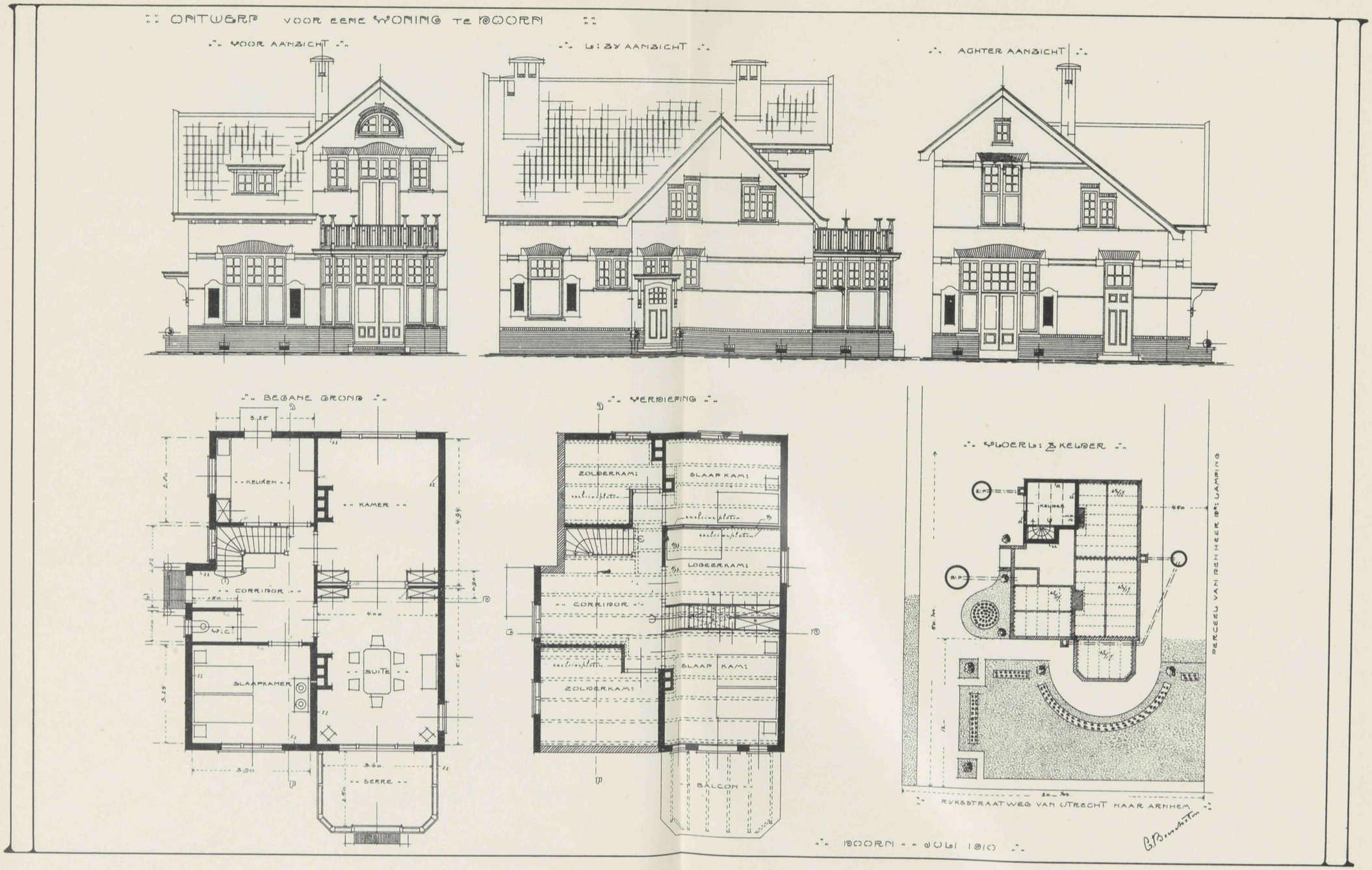
:: ONTWERP VOOR EENE WONING TE DOORN ::
VOOR AANZICHT
L: ZY AANZICHT
ACHTER AANZICHT
BEGANE GROND
KEUKEN
KAMER
CORRIDOR
W.C.
SLAAPKAMER
SUITE
SERRE
VERDIEPING
ZOLDERKAM:
SLAAP KAM:
LOGEERKAM:
CORRIDOR
SLAAP KAM:
ZOLDERKAM:
BALCON
VLOERL: & KELDER
KELDER
PERCEEL VAN DEN HEER Dr: LAMPING
RYKSSTRAATWEG VAN UTRECHT NAAR ARNHEM
DOORN - - JULI 1910

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

4 Juli 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 14

Bij de Platen.

Vijf burgerwoningen aan de Stationsweg te Franeker

door G. VAN DEN BERG.

Het kleine situatieplan geeft de plaatsing aan, waar het vijftal woningen bij de kromming van den weg is geplaatst. De woningen die allen slechts uit een verdieping ter beganen grond bestaan, zijn daardoor van zeer geringe hoogte, wat echter in de kleinere steden den meest toegepasten vorm is. De vloer ligt 0.50 boven den weg, verdieping is hoog 3.60, nokhoogte 8.30 M. De gevels van 1ste soort metselsteen is het bovendeel van gepleisterd. De balcons zijn van gewapend beton. De kap is gedekt met blauwe pannen. Zooals de plannen doen zien, is de indeeling voor elke woning zeer geriefelijk. De trappen zijn gemakkelijk en hebben goede ruimte. Vooral de hoekwoning heeft door ligging en verdeeling een zeer gezellige ruimte. Al is de schaal waarop de teekening moest overgenomen worden klein, toch valt alles duidelijk hierop waar te nemen.

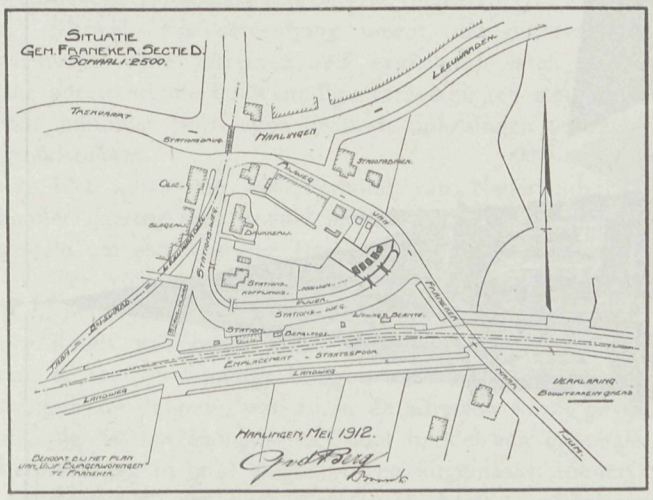

Bij de tekstfiguren.

De tekstfiguur geeft een kerkgebouw, overgenomen uit »Building News«, dat door het eigenaardige karakter de aandacht trekt.

Deze nieuwe kerk zal spoedig verrijzen op de plaats van de tegenwoordige Park-kapel te Chelsea Ongeveer dertien jaar geleden waren de plannen voorbereid, maar door gebrek aan kapitaal moest men ze opgeven. Het is evenwel te danken aan de vrijgevigheid van een particulier, die jarenlang in die streek resident is geweest, en die

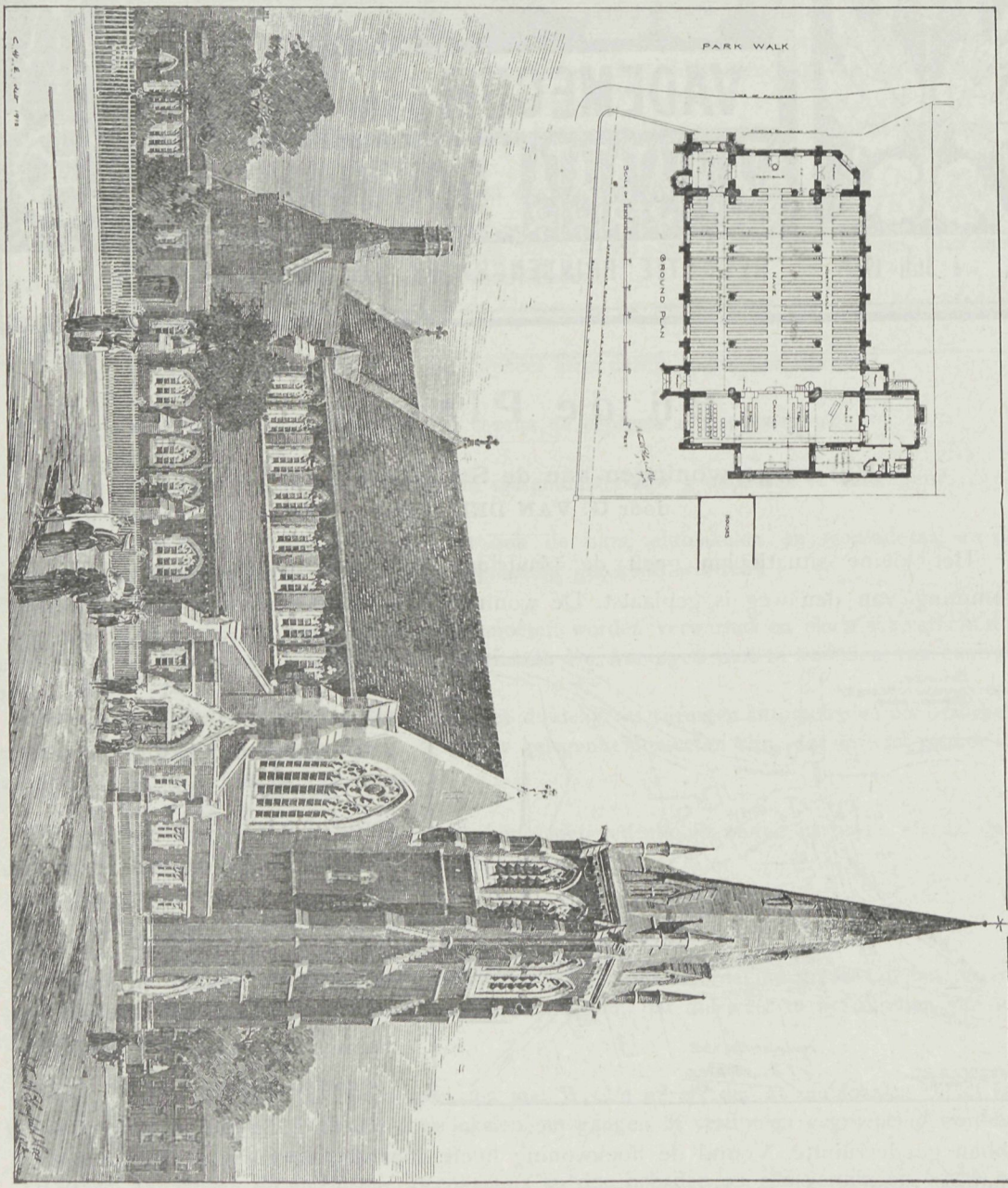

op zich genomen heeft de totale kosten te dragen, dat de plannen vasteren vorm hebben aangenomen. Daartoe werden teekeningen ontworpen voor een kerk, die 700 menschen kan bevatten, zooals de tekstfiguur toont. Het schip van de kerk en de vleugels verdeeld in vier afdeelingen zijn op de gebruikelijke manier gerangschikt; de orgel-galerij en ruime sacristy zijn aangebracht aan de noordkant van het koor, terwijl een smalle koorvleugel aan de zuidzijde de verbinding vormt tusschen de zuidelijke vleugel en het oostelijke

gedeelte van het koor. In- en uitgangen bevinden zich respectievelijk aan de N.O., Z.O., N.W. en Z.W. hoeken van de kerk, de laatstgenoemde ingang is onder den toren.

De muren bestaan zoowel van binnen als van buiten uit rooden metselsteen. Doulting steen is gebruikt voor de torenspits, de ramen, hoeksteenen, pilaren, omlijsting, kappen en andere uitwendige deelen, terwijl Corngrit Bath steen gebruikt zijn voor de pilaren van 't booggewelf in 't schip der kerk. Het schip en de koordaken zullen bedekt worden met roode dakpannen en de daken van de vleugels met groene leien. De hoofdbalken van het dak zijn van Baltic dennenhout en de overige houtwerken van Oregon pijnboomenhout.

De grond van 't schip zal belegd worden met houten blokken, dien van den toren en portalen met tegels en dien van 't koor met mosaïc. Het gebouw zal electrisch verlicht worden en verwarmd door een systeem van lagen druk heet water radiators. De architecten zijn Sir Arthur Blomfield & Zonen.

De Dambebouwing.

Inzake de Dambebouwing geeft het hieronder volgende rapport het advies, weer door de Raadhuis Dam-Commissie uitgebracht.

Aan Heeren Burgemeester en Wethouders van Amsterdam.

Bij Uwe missiven, onder de hierneven aangehaalde nummers aan onze Commissie toegezonden, vraagt Uw College advies omtrent eenige door verschillende kunstenaarsvereenigingen aan den Gemeenteraad gerichte adressen betreffende den bouw aan en nabij den Dam.

Bedoelde adressen bevatten het verzoek zoodanige bepalingen vast te stellen, dat een waardevolle Dambebouwing worde verzekerd.

Terwijl één vereeniging meent, dat dit resultaat alleen kan worden verkregen, als de Gemeente hare terreinen zelf exploiteert, laten de andere deze kwestie in het midden; doch alle adresseerende bouwkundige vereenigingen stemmen hierin overeen, dat zij van het uitschrijven van nationale prijsvragen de beste oplossingen verwachten voor de bebouwing der verschillende grondstukken.

Het adres van het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen vraagt o. m., zonder daartoe een bepaald middel aan te bevelen, „dat alle middelen in het werk zullen worden gesteld om een waardige Dambebouwing te verzekeren".

Ter voldoening aan Uw verzoek en onder terugzending dezer adressen hebben wij de eer U te berichten en te adviseeren, als volgt:

Reeds van begin Maart dezes jaars af, toen ter kennis van onze Commissie was gekomen, dat er in bouwkundige kringen eene beweging was ontstaan om bij den Gemeenteraad aan te dringen op datgene, wat nu in de adressen wordt gevraagd, heeft de vraag of het aanbevelenswaardig is het beoogde doel door middel van nationale prijsvragen te bereiken, onderwerp van besprekingen in onze vergaderingen uitgemaakt. Immers waar bij Uw besluit, d.d. 5 Maart 1910, is vastgesteld, dat onze Commissie „heeft te adviseeren over de bebouwing aan den Dam" en voorts bij Uw besluit, d.d. 10 Februari 1911, onze Commissie „wordt uitgenoodigd van advies te willen dienen omtrent alle plannen tot bebouwing van de aan den Dam en omgeving vrijkomende terreinen", ligt het voor de hand, dat zij met belangstelling kennis neemt van hetgeen in bouwkundige vereenigingen wordt gesproken over de beste wijze om tot een goede Dambebouwing te geraken en van de middelen, welke daarvoor worden aangeprezen.

Ons oordeel over de meest wenschelijke Dambebouwing en de wijze om die te bereiken gaven wij reeds in hoofdzaak in ons rapport, d.d. 4 Juni 1910 (Gemeenteblad 1910, afd. 1, bladz. 570).

Onze Commissie wees er daarbij op, dat de bouwblokken hoek Rokin—Vijgendam en Beurspoortje en het middenbouwblok tegenover het Paleis elk als één grondstuk afzonderlijk in aan-

merking kwamen voor bebouwing in één hand, terwijl het bouwterrein Nes—Hermietensteeg—Beurspoortje—Vijgendam in enkele deelen zou kunnen worden verdeeld in nader overleg met gegadigden.

Wat de wijze van bebouwing betrof meenden wij, dat, hetzij die bouw door de Gemeente zelf, hetzij hij door eene combinatie onder toezicht van het Gemeentebestuur geschiedde, een goed resultaat zou zijn te bereiken.

De laatstbedoelde wijze, het voorbehoud van de goedkeuring der gevelontwerpen, wordt thans door Uw College gevolgd.

Eindelijk zegt onze Commissie aan het slot van haar bovengenoemd rapport:

„5° Eene zoowel aan aesthetische als technische eischen voldoende bebouwing aan den Dam tegenover het Paleis kan worden verkregen, indien aan het hierbij overgelegde rooilijnenplan der Commissie wordt vastgehouden en de uitvoering daarvan op de door haar aangegeven wijze geschiedt".

Reeds toen oordeelde dus onze Commissie, dat het uitschrijven van nationale prijsvragen voor de bebouwing der verschillende grondstukken niet de eenige zekerheid zou geven of de grootste waarborgen zou bieden voor de beste bebouwing aan den Dam en zijne omgeving.

Er is op te veel onbevredigende resultaten van prijsvragen te wijzen, om in dezen beslist te kunnen spreken of uitsluitend optimistische verwachtingen te kunnen koesteren.

Onze Commissie adviseerde dan ook slechts tot het uitschrijven eener prijsvraag, voor het geval het Prinsenhof met zijn bijgebouwen tot een nieuw stadhuis moest worden omgebouwd, omdat hierbij de Gemeente uitsluitend alle zeggingsschap heeft en niet met allerlei bijzondere belangen van derden behoeft te worden rekening gehouden. De groote moeilijkheid toch, welke in het nu gegeven geval voor de bebouwing der verschillende grondstukken de gewone prijsvraag-bezwaren komt vergrooten, is wel hierin gelegen, dat, behalve het aanvaarden der risico van een twijfelachtigen uitslag, de particuliere gegadigde voor den grond vooraf ook niet kan weten, aan wien ten slotte de architectonische verzorging van het door hem te betalen en te gebruiken gebouw zal worden toevertrouwd. In sommige gevallen zal dit een onoverkomelijk bezwaar blijken.

Onze Commissie meent echter, dat er zich ook gevallen kunnen voordoen, waarbij het uitschrijven eener prijsvraag zeker aanbeveling verdient.

Het is toch niet buitengesloten, dat er zich gegadigden voordoen, die door de omstandigheden, waarin zij zich bevinden met betrekking tot hunne aesthetische voorlichting, ook voor zichzelf van een prijsvraag de beste oplossing verwachten, doch die alleen om de onvermijdelijke kosten daartoe niet besluiten.

In zoodanig geval zou onze Commissie Uw College kunnen adviseeren, het uitschrijven eener prijsvraag te steunen. Aan de gegadigden evenwel bepaaldelijk den prijsvraag-eisch te stellen, meent zij niet te mogen aanbevelen, wijl de Gemeente daarmede te veel zou uitspreken, dat zij in dezen de prijsvraag het universeel middel acht, om de beste oplossing te brengen.

Onze Commissie erkent evenwel, dat, indien bij de onderhandelingen over de grondstukken de gelegenheid zich voordoet en de mogelijkheid blijkt, om belanghebbenden een nationale prijsvraag te doen uitschrijven, voor de prijsvraag-idee voldoende is te zeggen, om haar van gemeentewege te bevorderen en meer speciaal denkt zij hierbij aan het groote middenbouwblok tegenover het voormalig Raadhuis aan den Dam.

Heeft onze Commissie hiermede haar oordeel gegeven over het prijsvragen-denkbeeld, dan wenscht zij daarbij tevens op te merken, dat zij den bestaanden gang van zaken ook niet geheel zonder bedenking acht. Het betreft n.l. de bepaling, dat „het uiterlijk aanzien der gebouwen geheel de goedkeuring van Uw College moet hebben verkregen". Is dit schijnbaar een vrij krachtige bepaling, zij kan thans bij de geheel vrije architecten-keuze door den erfpachter tot moeilijkheden aanleiding geven, welke voor alle daarbij betrokken partijen soms zeer groot, mogelijk wel eens onoverkomelijk kunnen blijken.

Onze Commissie meent, dat die moeilijkheden zoo al niet geheel ontgaan, dan toch tot een minimum zullen worden beperkt, indien Uw College in de allereerste plaats bij de aanvraag van gegadigden voor de grondstukken doet vragen naar den naam van den architect, die met den bouw zal worden belast en naar een opgaaf van de door hem ontworpen en uitgevoerde bouw-

werken. Na ons advies daaromtrent te hebben ingewonnen, ware door Uw College al of niet tot toelating van dien architect te besluiten en de onderhandelingen over de uitgifte van het betrokken grondstuk mede verder afhankelijk te stellen van de waarborgen voor een goede architectonische oplossing, gelegen in de nadere goedkeuring der plannen.

Niet *uitsluitend* van die architect-keuze, doch wel *in hoofdzaak* zal het afhangen of de Dambebouwing der Hoofdstad waardig wordt en redelijk gestelde verwachtingen zal bevredigen.

Toch kan de verantwoordelijkheid voor een goed eindresultaat dan nog slechts ten deele door onze Commissie worden aanvaard. Dat zij hiervoor geheel en uitsluitend verantwoordelijk zou kunnen worden gesteld, zooals in de raadszitting van den 17den April j.l. door den heer Wethouder voor Publieke Werken en den heer Posthumus Meyjes is beweerd, is eene meening, waartegen zij ernstig moet opkomen.

Zij wenscht dit te doen, omdat van haar blijkbaar wordt verwacht, dat met hare instelling alle waarborgen voor een kunstvol resultaat zijn verkregen, terwijl zij bij een onbevredigend resultaat daarvoor dan verantwoordelijk zal worden gesteld.

En toch zou niets onbillijker zijn dan deze gevolgtrekking, omdat aldus de macht en ook de invloed onzer Commissie zou worden overschat.

Wat toch is het geval?

Zij kan onvoldoende ontwerpen afkeuren en op de gebreken van algemeen toelaatbare ontwerpen wijzen, zij kan daardoor het wanstaltige weren, door tactvol optreden, de noodige correcties ten goede doen aanbrengen en — als haar vorenstaand advies wordt gevolgd — het geven van bouwopdrachten aan daartoe onbevoegden tegengaan.

Doch dit is niet voldoende om haar voor alles de volle eindverantwoordelijkheid te kunnen doen dragen. Onze Commissie treedt slechts adviseerend en dus nimmer zelf scheppend op; voor hare adviezen draagt zij hare verantwoordelijkheid en voor niets meer. De volle verantwoordelijkheid voor de goed architectonisch verzorgde uitvoering der door onze Commissie goedgekeurde plannen verblijft aan en kan ten slotte bij niemand anders berusten dan bij de architecten, die met de bebouwing der verschillende grondstukken worden belast.

Onze Commissie zal het op prijs stellen, indien Uw College kon goedvinden bij Uwe voorstellen ter zake aan den Gemeenteraad te doen, dit, haar advies daarbij te doen afdrukken.

De Secretaris,
W. J. DE GROOT.

De Raadhuis-Dam-Commissie,
P. J. H. CUYPERS, *Voorzitter*.
C. MUYSKEN. H. P. BERLAGE NZN.
H. BRUGMANS. A. W. BOS.

Uit dit Commissie-rapport blijkt dus dat de prijsvragenkwestie is op zijde geschoven. Dat is een goed ding, want hoewel prijsvragen, veelal den meest geschikten weg vormen om iets werkelijk goeds te verkrijgen, zoo hebben wij die hier toch minder geschikt geacht, omdat eene goede beantwoording tijd vordert, zoo wel voor opstelling programma, tijd van uitwerking der plannen, beoordeeling enz. De Damtoestand vraagt spoedige herziening en dan moeten de bouwplannen flink van stapel loopen. Het zal er nu maar van afhangen wat de Commissie mooi vindt, daar toch haar overwegenden invloed hierbij voorgaat De verbouwing van de Club hoek Kalverstraat, was niet zoo gelukkig de volle sympathie te verwerven. Beoordeeling in vakbladen en besprekingen in bouwkundige kringen waren aan de orde en het gevolg er van zijn enkele kleine wijzigingen geweest Thans heeft het »Nieuws van den Dag« ons in kennis gesteld met een blok dat op den Vijgendam zal herrijzen. Dat blok schijnt, want niemand zegt er iets van, de volmaaktheid nabij te zijn, want de Commissie keurt het goed en geen enkele beoordeeling wordt gehoord. Wij moeten dus aannemen, dat hier de spreuk: »eenvoud is het kenmerk van het ware schoone« van toepassing is. Toch zouden wij in die monumentale omgeving een meer monumentaal geheel gewenscht

hebben, al was dan ook met het spreekwoord wat gezondigd. De topgevels zijn er tenminste zuinig afgekomen en gelijken de vormen die de verschillende gevels kenmerken als uit een gieting te zijn voortgekomen. Wanneer de Dambebouwing in dien geest wordt opgevat, blijven wij bij het middelmatige.

Dit complex gebouwen is 497 M² groot en wordt opgetrokken in kleurige roode baksteen, het beneden of winkelgedeelte in Beijersch graniet, terwijl de magazijnen, van liften, centrale verwarming enz. worden voorzien Bouwmeester is Harry Elte PHzn. Overigens begint men voor de Dam zelf ook al plannen te maken. De jubileumsfeesten in 1913 stellen in uitzicht Naatje te begraven en een ander monument daar te stichten.

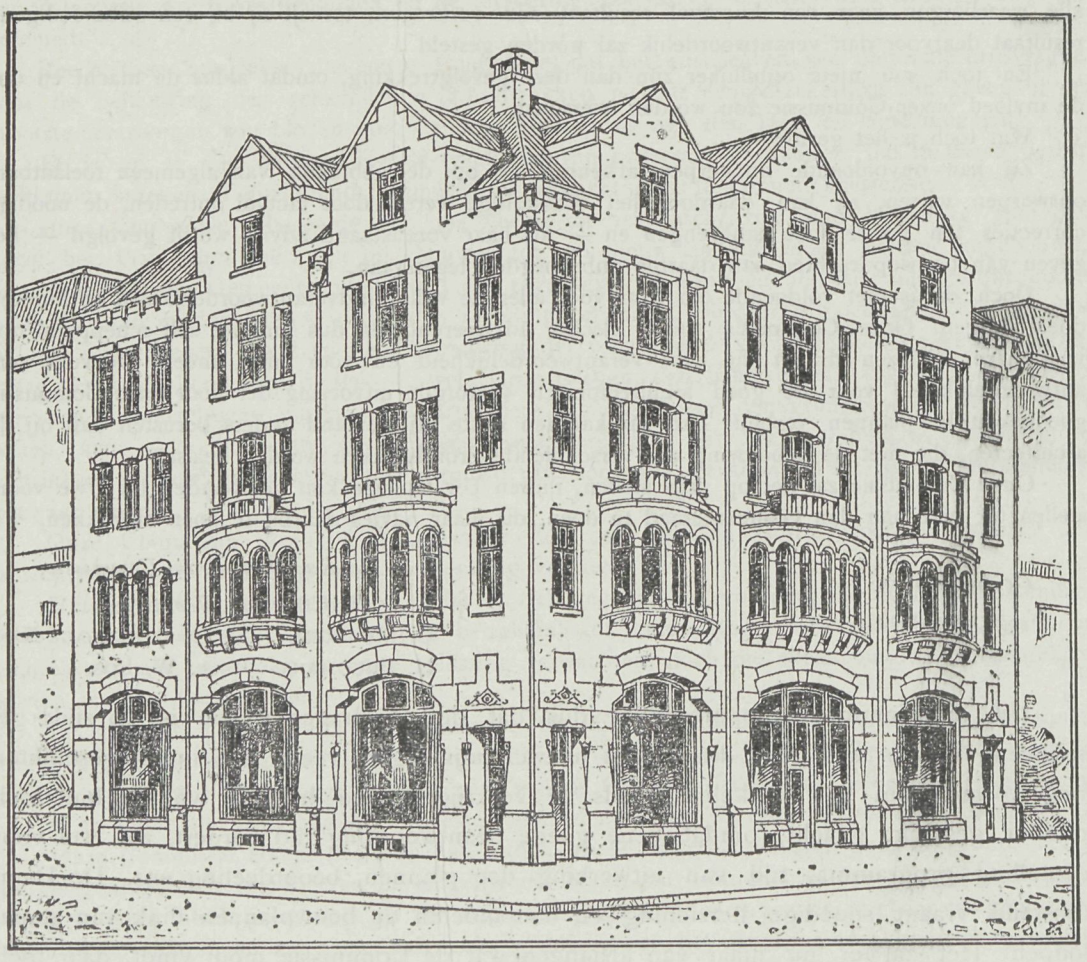

Bebouwing van een gedeelte der Vijgendam.

Wanneer het zoo ver komt, denke men dan toch even aan het door ons aangegeven denkbeeld om Naatje Vondelparkwaarts te doen gaan. Maar zoo zouden wij de vraag stellen. Is het wel zaak wanneer de Dam ontruimd wordt daar weder een nieuw middenstuk te plaatsen. Hoevele malen is het niet uitgesproken dat het een sta in den weg is en zal men, nu de gelegenheid mogelijk gevormd kan worden, dat euvel te verhelpen, opnieuw overgaan tot het scheppen van een nieuwe belemmering. Komt het zoo ver men late de Dam dan ook geheel vrij. Het verkeer is er zoo schrikbarend toegenomen dat elk punt waar men kalm aan het stadsgewoel even kan ontkomen daar zeer

gewenscht is. Men make alleen gelegenheid tot goede verlichting van uit dit middenpunt en plaatse er overigens niets; wat altijd komt tot schade van het algeheel overzicht van het kostbare bouwwerk, waarom toch eigenlijk zich al die wijziging voordoet. De Dam eenmaal vrij, blijve dat, want elke belemmering is er ongewenscht en de ondervinding heeft het geleerd dat al zeer weinigen daar oog hebben voor planten en bloemen die er als afgedwaalden staan te verkwijnen. Nu meer en meer het denkbeeld veld wint, tot stichting van iets nieuws, als Naatjes plaatsvervanger, is het wenschelijk, dat er tijdig op gewezen wordt dat elke stichting daar ter plaatse schade aan het geheel doet.

Concurrentie.

Er wordt wel eens geklaagd dat de kunstzandsteen den metselsteen verdringt, en daardoor een materiaal dat eeuwen lang bewezen heeft goed te zijn schade doet in het bestaan. Die klacht is niet ongegrond en het is begrijpelijk dat de steenfabrikanten alles doen om hun materiaal door vorm, kwaliteit en prijs den boventoon te doen houden. Een gevolg daarvan is dan ook de zoo uitstekend geslaagde tentoonstelling der baksteenproducten. Is er echter wel een vak meer in het gedrang gekomen door de moderne fabrikatiën dan dat van den steenhouwer. Alles wat hij maakt wordt in beton evenzoo geleverd. Geheele gevels van natuursteen opgetrokken worden nu in beton uitgevoerd, en bleef het daar nog maar bij, maar dat is het geval niet, juist op het gebied waar de steenhouwer veel produceert in uitvoeringen van kleineren omvang vindt de steenhouwer in de betonfabrikantie een sterke concurrent. Wij hebben hierbij het oog op de grafmonumenten. De productie in beton van monumenten, grafzerken enz., is in Duitschland zoo groot, dat iedere begraafplaats er reeds een behoorlijk aantal kan aanwijzen, waarvan het gevolg is dat een groote gelijkvormigheid de werkstukken eigen is. In talrijke tijdschriften vindt men af en toe die vindingen gereproduceerd die doen zien van hoe grooten omvang deze nijverheid wordt en daardoor den natuursteen geheel verdringt. Het eenige mogelijke is, dat de steenhouwer door smaakvollen en billijken arbeid het terrein behoudt, want de concurrent is er en zal moeielijk zich laten verdringen omdat de prijs in alles den weg wijst Reeds ziet men bij enkele huizen de hoog opgaande stoep in plaats van uit zandsteen uit beton daargestelt en wanneer eens een statistiek kon opgemaakt worden van alles wat er alzoo gebouwd is, zonder dat de steenhouwer er bij noodig is geweest, dan zou men een verrassend cijfer krijgen. Toch blijft het een zeer dood materiaal, waarbij het sausje nog wat toon moet brengen, terwijl de natuursteen door kleur en afwisseling altijd verre te verkiezen is, waar het er op aan komt een monumentale stichting te vormen. Maar die wordt iederen dag niet in het leven geroepen. Het monumentale graniet waarbij de fraaie kleurspeling altijd voor monumenten de voorkeur heeft, moet daarom zooveel mogelijk naar voren gedrongen worden en gaat dan goede vorm en deugdzaam materiaal te zamen, dan kan nog veel voor den steenhouwer behouden blijven. Zaak is het dat bij de uitoefening van het bouwvak hieraan gedacht wordt, opdat waar het niet noodig is, de concurrentie al moge die billijker zijn, toch de natuurlijke materialen niet verdringt, die na eeuwen bewezen hebben tot in den kern soliede te zijn.

Tentoonstelling te Leipzig in 1913.

Bij de groote feestvieringen die het jaar 1913 zal doen boeken is zeker wel de tentoonstelling voor het bouwvak die te Leipzig zal gehouden worden een der voornaamste, De verschillende afdeelingen zijn als volgt:

Afdeeling I. Bouwkunst die verdeeld is in 8 groepen als: *a* stedenbouw; *b*. ondergrondsche werken; *c*. bovengrondsche werken; *d*. kunstnijverheid en interieurkunst; *e*. architectonische schilder en beeldhouwkunst; *f*. tuin en parkaanleg; *g*. kerkhoven; *h*. monumentale bouwkunst, monumenten Heemschut enz. waarin weder 33 onderafdeelingen.

Afdeeling II Bouwlitteratuur, vakscholen en bureaumiddelen verdeeld in 3 groepen als: *a*. bouwlitteratuur en leermiddelen; *b*. bouwvakscholen; *c*. voorwerpen in gebruik op architecten-bureaux.

Afdeeling III. Bouwstoffen, vervaardiging en gebruik, verdeeld in 20 groepen als: *a*. steen, steenbewerking en steensamenstelling; *b*. houtbewerking en samenstelling; *c*. ceramiek; *d*. kunststeen terazzo mozaïk; *e*. beton en betonijzer; *f*. stucadoorswerk; *g*. ijzer; *h*. asphalt, teerproducten; *i*. isoleermateriaal; *j*. naadlooze vloeren; *k*. tegels; *l*. metaalwerk; *m*. installatiën; *n*. verwarming; *o*. verlichting; *p*. glas; *q*. dakbedekkingen; *r*. schilderwerk; *s*. electriciteit; *t*. diverse werken, alles weder verdeeld in 24 onderafdeelingen.

Afdeeling IV. Machines, werktuigen en gereedschap van het bouwvak voor het maken en de bearbeiding van bouwstoffen en hun vervoer, verdeeld in 6 groepen als: *a*. machines voor hulp bij den bouw; *b*. machines voor steen en glasbewerking; *c*. machines voor houtbewerking; *d*. machines voor het winnen en verwerken van leem en klei; *e*. machines voor metaalbewerking; *f*. inrichtingen en hulpmiddelen voor het opslaan, tentoonstellen en verpakken van bouwmaterialen.

Afdeeling V. Grondverkoop, hypotheekwezen, verzekering en boekhouden.

Afdeeling VI. Bouwhygiëne voor woningen, fabrieken en straten, bescherming der werklieden, middelen tegen brand, alles verdeeld in 6 groepen als:

a. luchtverversching, stofreinigings- en ontsmettings-inrichtingen en toestellen; *b*. badinrichtingen, volksbaden, fabrieksbaden, waschinrichtingen, slaapzalen, kleerruimten enz.; *c*. straatreinigingswezen; *d*. kleeding voor den arbeider in zijn beroep, middelen tot beschutting tegen gevaar in zijn beroep, verbandkasten, draagbaren enz., inrichtingen om spijzen warm te houden, schaftlokalen enz.; *e*. verzekeringen van allerlei soort; *f*. middelen tegen brandgevaar.

Afdeeling VII. Turn-, speel- en sportwezen.

Afdeeling VIII. Onderzoek van bouwmaterialen, vakkundige bijdragen enz.

Wanneer men dit uitgebreide programma in aanmerking neemt, waarbij het bouwvak tot in al zijn bizonderheden wordt nagegaan, dan belooft deze tentoonstelling een grooten omvang te zullen verkrijgen. 400.000 M² oppervlakte meer is er dan ook voor bestemd dan de Brusselsche tentoonstelling besloeg. Bovendien komt er nog een park van vermaak bij, dat op zich zelf 48.000 M² groot is. De deelname aan de tentoonstelling is in verhouding, zoo wordt van Rumenië gemeld, dat anders weinig deelname aan dergelijke ondernemingen betoonde, dat dit rijk ruim 1000 M² voor zich in beslag nam. Daarbij zal de tuinvoorstad Leipzig Mariënberg aangesloten worden, die op zich zelf zeer veel wetenswaardigs te zien geeft. Alles spreekt zich dus uit op even grootsche wijze en zal daardoor het vreemdelingenbezoek merkwaardig groot zijn, waarvoor nu reeds tot behoorlijke huisvesting de noodige plannen zijn gevormd. Het jaar 1913 zal dus in dit opzicht een belangrijk jaar vormen, waarbij de vele exposities door deze in alles zal worden overtroffen.

Ontwerp van Vijf Burgerwoningen aan de Stationsweg te Franeker.

5

Voorgevel B.

1

Zijaanzicht 1.

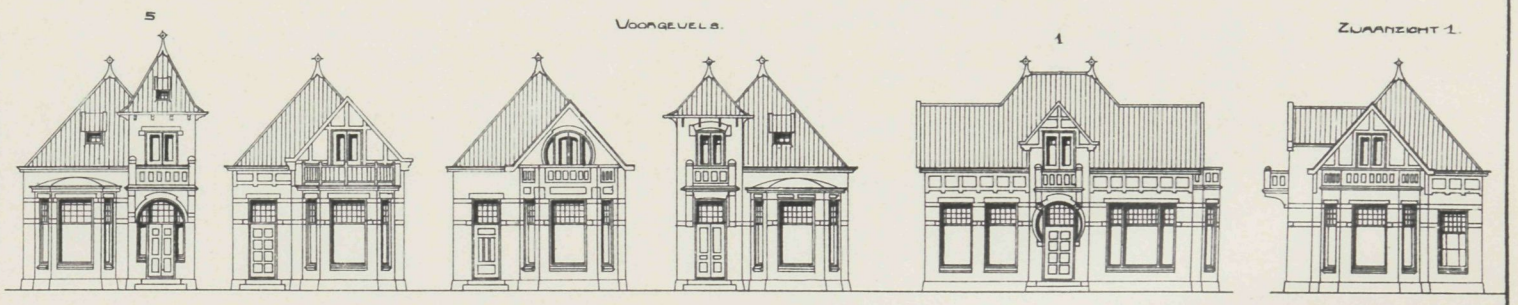

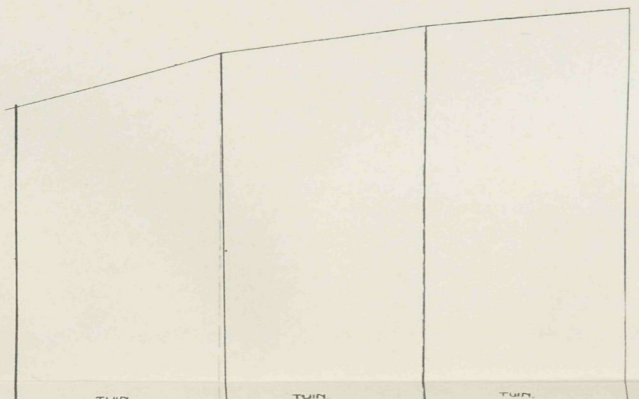

Doorsnede A-B.

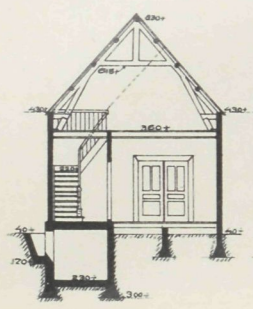

Doorsnede C-D.

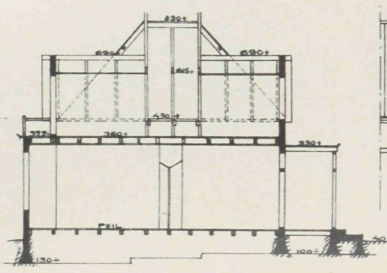

Zijaanzicht 5.

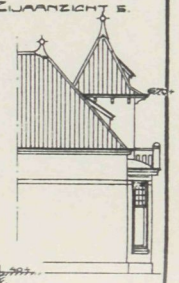

Doorsnede E-F.

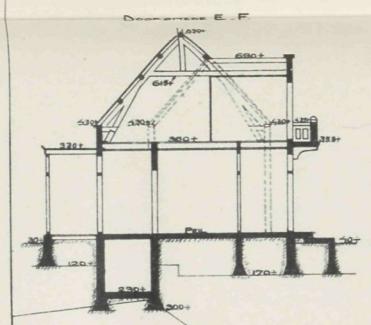

Doorsnede G-H.

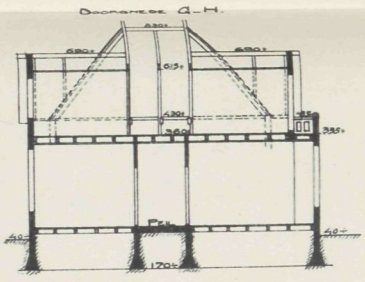

Plattegronden.

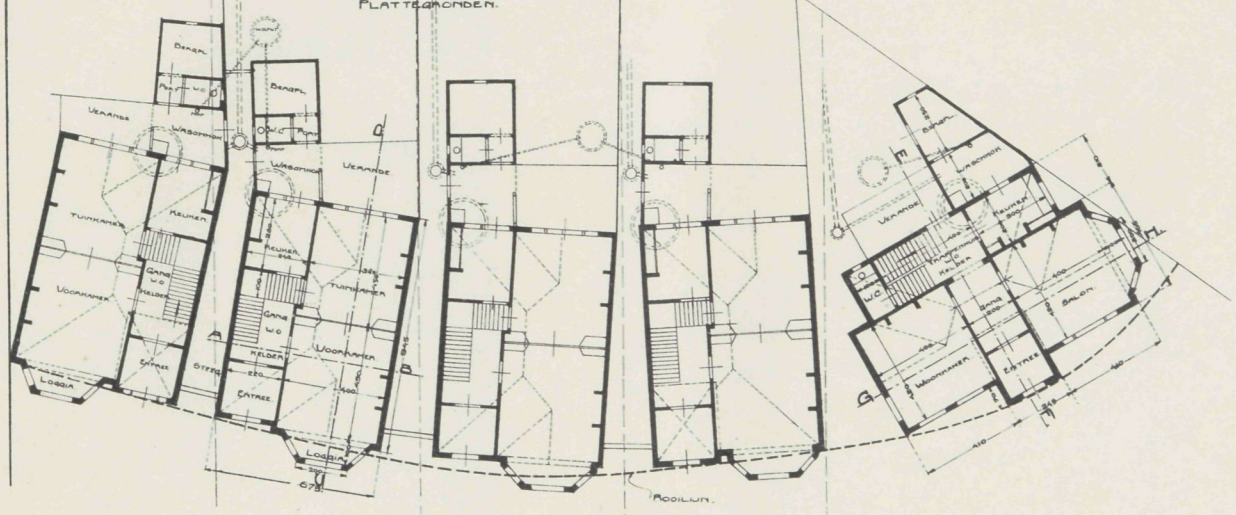

Haarlingen, Febr. 1912.
Gerrit Bijl
Bouwkundige

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

18 Juli 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 15

Bij de Platen.

Ontwerp van een heerenhuis
door **LOUIS HERMANS.**

Een klein heerenhuis met een karaktervol geveltje biedt de plaat aan. Dat zijn van die ontwerpen die in kleinere gemeenten de aandacht trekken, omdat van het deel aan den weg een zekere bekoring uitgaat, frisch door de keuze der materialen en behagelijk door de vormen.

Nieuwe Uitgaven.

De uitgevers W. L. en J. Brusse te Rotterdam hebben de serie kleine uitgaven weder met een tweetal belangrijke vermeerderd. De een is »Wiskundig Vademecum«, door L. A. M. Koppert, 1e Luit. der infanterie, omvatten 'e eigenschappen in formules uit de rekenkunde, algebra, planimetrie, stereometrie, gonio en trigonometrie enz., een raadgever voor allen die wiskunde beoefenen. Een compact boekje *f* 0.90, ingebonden *f* 1.10, dat bij de studie der wiskunde voor velen een werkelijke hulp kan vormen, het is dus een uitgave die in de praktijk zal voldoen.

De andere is een drietal Lezingen, in Amerika gehouden, door H P. Berlage, Bouwmeester te Amsterdam. De onderwerpen zijn: »Kunst en gemeenschap«, — Grondslagen en ontwikkeling der architektuur«, — »Over moderne architectuur«. Drie onderwerpen dus, die de belangstelling verdienen, en op de wijze Berlage eigen, meegedeeld, gaarne gelezen. Wij beschouwen de kennisname voor een ieder die op de hoogte van de vakstudie wil blijven als een eerste voorwaarde, al mogen onze opvattingen niet altijd gelijkluidend zijn, toch is er zeer veel in, dat ons nieuwe gezichtspunten in het wezen der architectuur geeft. Vooral het laatste onderwerp, waarbij de schrijver de zienswijze weergeeft van de meest bekwame kunstenaars, over den bouwstijl van onzen tijd, is belangrijk te overwegen.

Bij de tekstfiguren.

Onze tekstfiguren geven plannen, gevel en doorsnede van een tweetal huizen met bovenwoningen, op de hoek van twee wegen, door den bouwkundige A. Eijer. De bestemming was voor een onzer provinciesteden. De beide bovenhuizen hebben hunne ingangen naast elkaar en daarnaast is die voor een der benedenhuizen, het andere, tevens winkel, heeft daar den ingang, terwijl er nog een toegang is vanaf het bijbehoorend terrein. Eenvoudig van opvatting doet zich het geheel goed voor.

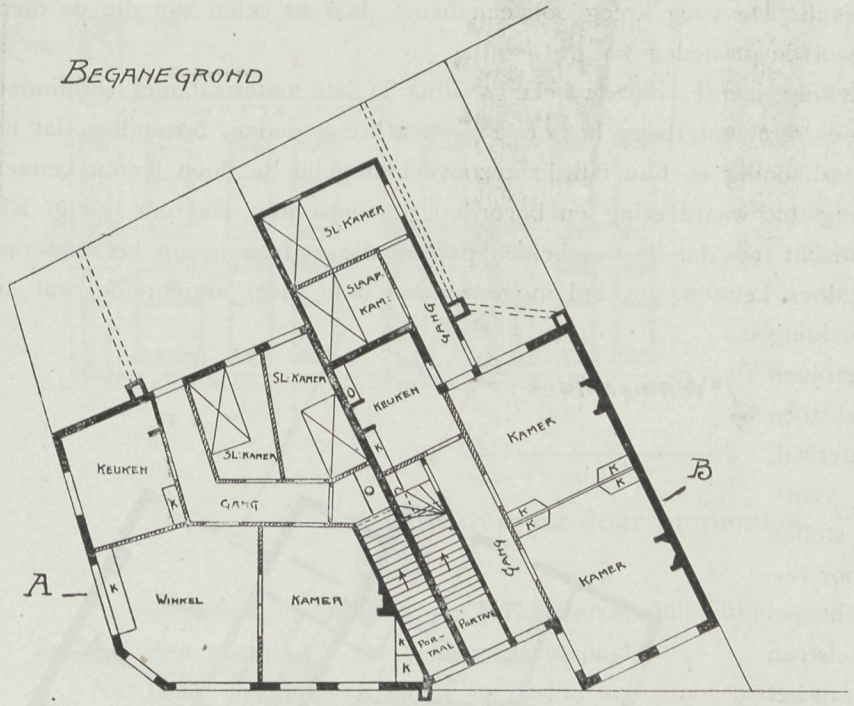

Het perspectivisch aanzicht is dat van het paviljoen voor verpleging van 26 meisjes te Ermelo. Bouwmeester Joh. Kortlang en waarvan de bouwkundige Hk. Bos deze perspectivische schets opmaakte en ons toezond. Op deze wijze krijgt men een goed kijkje op dit zoo flinke gebouw. Men zie hierover afl 4 van 1911, waarin dit gebouw in zijn geheel is opgenomen.

De baksteententoonstelling.

Nu de Tentoonstelling tot het verledene behoort, geeft Klei, het orgaan der Vereeniging van Nederlandsche baksteenfabrikanten hierover een overzicht, waarvan het niet onbelangrijk is enkele punten te herinneren. De Tentoonstelling dan had succes. Ruim 4000 bezoekers, waarvan de meesten kwamen met het doel, om van het materiaal een goede studie te maken, wat mogelijk was op de wijze zoo als het bijeengebracht was. Klei zegt bij de verslagen over de Tentoonstelling, meest allen door bouwkundigen opgesteld, was het voornaamste wel de aesthetische questie, m. a. w. de kleurwerking, afmeting en voegwijze. Ook het formaat verkreeg uitvoerige bespreking.

De een wenschte een normaal formaat, dat dan iets grooter zou worden dan het waalformaat, de ander wenschte steenen die aan de Romeinsche tegelvormige steenen doen denken, die dus lang en plat zouden moeten zijn, derden wenschten reuzenmoppen; dan kwam de kleur en daarbij de vraag, wat is mooier, een gevel van gelijkkleurigen steen of wel een van miskleurigen tot zelfs bont toe.

Uit de redeneringen valt te besluiten, dat steeds meer gevraagd zal worden naar niet al te eenkleurig materiaal, en dat het bonte kans heeft het meest gekozene te worden. Architecten houden van nuanceering in het materiaal, en verkiezen daarom minder gaarne het eenkleurige gladgeperste. Gaat men daartoe over, dan komt men tot het ongelijkkleurige gesorteerd materiaal, niettemin zal het gelijkkleurige bij velen ook de keuze blijven. De voeg kreeg ook een beurt, daar er velen zijn die de diepe voeg verkiezen boven de gesneden voeg.

De Tentoonstelling leerde, dat de belangstelling in het materiaal niet verminderd is, evenzoo dat nieuwere materialen het oude geen afbreuk deden, bovendien dat het voor de fabrikanten noodig is, hun fabrikaat zooveel mogelijk te doen leeren kennen, dat geeft aanleiding tot waardeering en bevordert de toepassing. Daarom vestigt Klei er vooral de aandacht op dat de bescheiden poging die gedaan is om het materiaal meer algemeen te doen kennen, gevolgd moge worden door meer uitgebreide, wat tot succes moet aanleiding geven. Wij onderschrijven dat gaarne, de baksteen is het eenige materiaal, uit onzen bodem voortgebracht en met stoffen uit dien bodem, door verbranding tot kracht gebracht. De metselsteen was in de dagen van het renaissance tijdperk, een materiaal dat ontzaggelijk mede werkte, om juist die werken een heel beschaafd uiterlijk te geven en thans nog zijn het dikwerf de goed gekozen materialen die eenvoudige architectuur waarde geeft, die onder andere materialen als natuursteen geheel verloren zou zijn gegaan. Er zit dus een groote macht in dat materiaal en elke poging gedaan om dat materiaal te veredelen, verdient toejuiching. Zeer zeker zijn tentoonstellingen als deze het beste middel daarvoor.

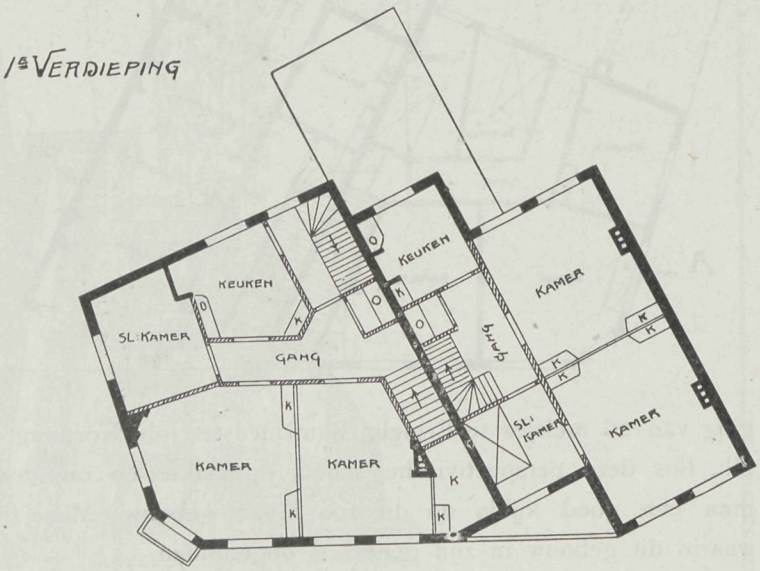

Cement.

Cement leeft in de gunstigste periode. In de Amerikaansche-Staten Kansas, Missouri en Texas, hebben zich een vijftiental firma's vereenigt om de cement nijverheid tot groote hoogte op te voeren. Zij hebben een maatschappij gesticht met een reuzenkapitaal van 45 millioen dollars. Inderdaad een belangrijk feit. In de Staat Iowa in Amerika is de beton-fabrikatie voor de drainage enz. op groote schaal aan het werk, daar wordt ieder jaar ongeveer 48 millioen gulden aan nieuw werk er van aangelegd. Men berekent er nog noodig te hebben voor ruim 1.080.000.000 gulden. Daarbij hebben de rioleringen

gelijke vraag, in 1910 werd daarvan voor 144.000.000 gulden afgeleverd. Men zou gerust kunnen zeggen, dat de lui in de betonfabrikatie daar in den gouden tijd zijn Verder heeft men in de Staten Idaho en Wyoming groote werken onderhanden voor het daarstellen van afsluitdammen in beton De Arroco Rockdam te Idaho heeft een hoogte van 100 M. die in Wyoming van 93 M. Deze dammen, geheel uit beton gevormd, zijn massa verbruikers en wanneer men dat alles leest, dan zou men tot de overtuiging komen dat deze nijverheid zeker een der meest bloeiende uit den tegenwoordigen tijd moet zijn.

Luchtzuivering door ammoniak.

In volkswoningen, kazernes en gevangenissen blijft altijd een onaangenamen atmosfeer hangen, men noemt dat wel eens menschenlucht.

Nu heeft professor Kisshalt te Berlijn een proef genomen met ammoniak. Dit in het vertrek verspreid bleef de lucht er van 3—6 weken in hangen. Open zetten van deuren en ramen, ook sterk inblazen van lucht door ventilators gaf geen verandering. De oude kamerlucht had zich met die der ammoniak vereenigt en bleef, hoewel in geheel anderen vorm. Het wegnemen van aanwezige kleederen bracht geen wijziging. Ammoniak wordt dus door de vloeren en wanden opgenomen en gaat de lucht daarom eerst weg na zeer langen tijd, inmiddels de oude lucht zuiverend.

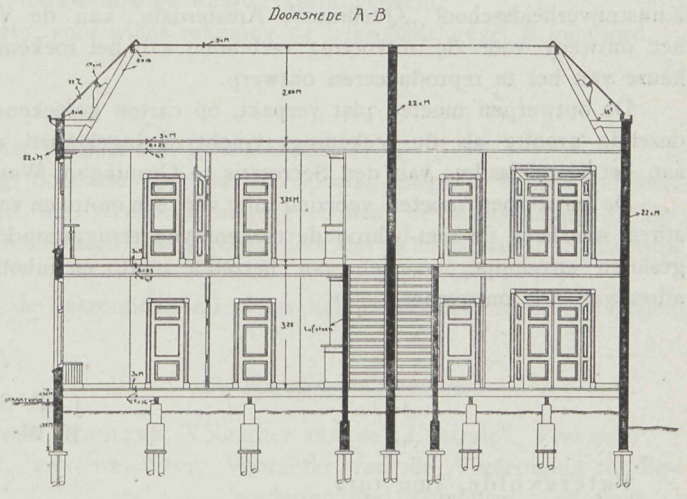

Een kolossale aardglobe.

De »Steengroeve« deelt mede, dat een liefhebber in aardrijkskundige studie te Swanage (Engeland) een Globe heeft laten maken van aanzienlijke grootte. Deze is van steen, weegt 40.000 kilogram en is over diam. 3.047 Meter, een knap stuk steen, dat natuurlijk zonder gebreken moet zijn, anders was het niet geschikt voor het doel geweest.

De oppervlakte heeft de landen in hoog relief, de meridianen en breedte graden zijn ingegraveerd. Hier heeft de steenhouwer een proefstuk van zijn arbeid geleverd.

Prijsvragen.

Prijsvraag voor een kleine affiche door de Vereeniging tot behoud van Natuurschoon te Paterswolde bij Groningen.

Goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 25 Mei 1912, No. 56.

PROGRAMMA.

Het Bestuur der Vereeniging tot behoud van Natuurschoon te Paterswolde verlangt het ontwerp voor eene kaart, die opgehangen kan worden in stations, hotels, café's, enz., om daardoor de aandacht te vestigen op Paterswolde's natuurschoon en ook op Paterswolde als aangenaam zomerverblijf.

De teekening moet zijn op $1^1/_2$ maal de ware grootte, geschikt voor reproductie, bij voorkeur in twee, desnoods in drie kleuren.

De papiermaat van de kaart moet ongeveer 40 × 50 c.M. zijn.

Het ontwerp moet geschikt zijn, om, verkleind, als sluitzegel te dienen.

De bekroonde ontwerpen worden het eigendom van de Vereeniging voor Natuurschoon te Paterswolde; de niet-bekroonden worden teruggezonden.

Het Bestuur der Vereeniging voor Natuurschoon te Paterswolde behoudt zich het recht voor de inzendingen tentoon te stellen.

De eerste prijs zal *f* 100.— bedragen, de tweede *f* 50.—, de derde *f* 25.—.

De laatste prijs zal worden uitgekeerd voor het ontwerp, waarop door het publiek, dat daarvoor een stembiljet ontvangt, de meeste stemmen worden uitgebracht.

De jury, die de beide andere prijzen kan toekennen, is gerechtigd om, indien naar haar oordeel geen der ingekomen ontwerpen voor den 1sten prijs voldoet, het totaal bedrag dezer prijzen onder de inzenders van eenige der beste ontwerpen te verdeelen.

De jury, bestaande uit de H.H. J A. Mulock Houwer, Directeur Gemeentewerken, D. de Vries Lam, Directeur Academie „Minerva", beiden te Groningen en C. W. Nijhoff, Directeur Kunstnijverheidsschool „Quellinus", Amsterdam, kan de voorwaarde tot kleine wijzigingen in het ontwerp voor de uitvoering verbinden aan het toekennen van den eersten prijs of aan de keuze van het te reproduceeren ontwerp.

De ontwerpen moeten plat verpakt, op carton geteekend of opgezet op carton van ongeveer dezelfde grootte als de teekening, vrachtvrij ingekomen zijn vóór of op 1 October 1912 aan het Handelsadres van den Secretaris te Groningen, Westerkade No. 8.

De ontwerpen moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld gaan van een correspondentieadres, waarheen de niet-bekroonde teekeningen teruggezonden kunnen worden, zoomede van een gesloten enveloppe, voorzien van hetzelfde motto en inhoudende opgave van naam, beroep en adres van den ontwerper.

Namens het Bestuur voornoemd:

J. E. Scholten, *Voorzitter*, (Groningen).
B. Wigersma, *Secretaris*, (Paterswolde).

Paterswolde, Juni 1912.

PROGRAMMA VOOR EEN GEVELWEDSTRIJD TE GRONINGEN, te houden in 1912.

Vanwege „De Centrale", Vereeniging tot Bevordering van den bloei van Groningen en de „Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst", zal bij wijze van Gevelwedstrijd, in één der laatste maanden van het jaar 1912 eene beoordeeling plaats hebben van de nieuw gebouwde en de verbouwde gevels, alsmede van gevelcomplexen, welke in het tijdvak 1 October 1909—1 October 1912 binnen de Gemeente zijn uitgevoerd.

Het doel, dat met het uitschrijven van dezen wedstrijd beoogd wordt, is:

1°. het verkrijgen van medewerking in het algemeen bij het streven tot verfraaiing van het uiterlijk aanzien der Gemeente;

2°. het opwekken van den Kunstzin bij het publiek;

3°. het bevorderen der bouwkunst.

In verband met het bovenstaande zal ten aanzien van elk genoemd werk de bouwkunstige waarde beoordeeld worden, beschouwd als onderdeel van het gebouw, dat door dien gevel of die gevels wordt of worden afgesloten.

Bij de beoordeeling zal worden gelet op de bestemming van het gebouw of complex van gebouwen (woonhuis, winkelhuis, etc.).

De beoordeeling zal geschieden door een Jury, bestaande uit de heeren: J. A. Mulock Houwer, Directeur der gemeentewerken, D. de Vries Lam, Directeur der Academie „Minerva", beiden alhier, en C. W. Nijhoff, Directeur der Kunstnijverheidsschool „Quellinus" Amsterdam.

De regelingscommissie voor dezen wedstrijd zal aan de Jury eene volledige lijst verstrekken van de gevels, welke in het opgegeven tijdvak zijn voltooid.

Door de Jury kunnen de navolgende bekroningen worden toegekend:

A. Eerste Prijzen:

1°. Een Verguld Zilveren Medaille aan den ontwerper van den gevel, aan welken door de Jury de meeste bouwkunstige waarde wordt toegekend;

2°. Een Verguld Zilveren Medaille aan hem, voor wiens rekening de bekroonde gevel is gebouwd.

A. Tweede Prijzen:

1°. Een Zilveren Medaille aan den ontwerper van den gevel, aan welken door de Jury na den eerst bekroonden gevel de meeste bouwkunstige waarde wordt gehecht;

2°. Een Zilveren Medaille aan hem, voor wiens rekening de bekroonde gevel is gebouwd.

C. Derde Prijzen:

Eervolle vermeldingen.

Alle medailles zijn geslagen op het stempel van „De Centrale".

De uitslag van de beoordeeling door de Jury zal zoo spoedig mogelijk bekend gemaakt worden in de plaatselijke bladen, in het Weekblad, uitgegeven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en in „Architectura", uitgegeven door het genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam.

De uitreiking der medailles aan de bekroonden zal plaats hebben op een nader te bepalen wijze, plaats, dag en uur.

De Regelings-Commissie:

J. E. Scholten, Voorzitter van de „Centrale", *Voorzitter.*
P. van de Wint, Voorzitter van de Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst, *Secretaris.*

Groningen, Juni 1912.

P.S. Van den wedstrijd zijn uitgesloten alle openbare gebouwen.

Prijsvragen.

Tentoonstelling Gouda 1913.
PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAME-BILJET.

Rapport van de Jury.

Ingekomen zijn de volgende inzendingen, genummerd volgens ontvangst.

1. Motto: Jonas komende uit de groote visch.
2. „ Een ieder denkt zijn uil een valk te zijn.
3. „ Astra.
4. „ Rozelaer.
5. „ De goudsche pijp houdt tentoonstelling
6. „ Gebroeders Grabeth (bedoeld is Crabeth).
7. „ Pakkend.
8. „ de Prijsvraag.
9. „ Luctor.
10. „ Excelsior.
11. „ „Cor".
12. „ Oranje boven.
13. „ Sans peur et.....
14. Motto: Ecce plus quam Jonas hic (Zie deze is meer dan Jonas).
15. „ Prijsvraag 1913.
16. „ P: O:
17. „ Gouda's Glorie.
18. „ Padvinder.
19. „ Mijn Gouwenaartje.
20. „ Goud.
21. „ Joszus.
22. „ Lint.
23. „ St. Janskerk.
24. „ De wapens neder.
25. „ Pijpenstad.
26. „ Jacoba.

Uit deze inzendingen werden allereerst terzijde gelegd, zulke ontwerpen, die naar het oordeel der Jury niet in aanmerking konden komen, en wel omdat zij alle kwaliteiten misten die aan een goed reclame-biljet moeten opvallen, of slecht waren geteekend.

De meeste dezer ontwerpen gaven òf in gebrekkige uitvoering een onvoldragen idée weer, òf waren van principieël verkeerden opzet.

Ook waren er enkele, die niet voldoende — zooals toch gevraagd was — het doel der te houden tentoonstelling in het licht stelden.

Nadat dus uitgeschoten was, wat der Jury door hun fouten ongeschikt, of om andere reden onbruikbaar leek, bleef een groep over van 10 ontwerpen, zijnde de motto's:

Mijn Gouwenaartje, „Cor", Jacoba, Padvinder, Rozelaer, Lint, Sans peur et....., Prijsvraag 1913, Zie deze is meer dan Jonas en de Prijsvraag.

Een nauwkeurige schifting bracht hier de volgende 5 motto's weer naar voren, n.l. Lint, „Cor", de Prijsvraag, Rozelaer en Mijn Gouwenaartje.

Om zijn uitmuntende hoedanigheden werd daarna met algemeene stemmen aan het ontwerp motto „Lint" de eerste prijs toegekend. Bij opening van den naambrief bleek de vervaardiger te zijn de heer C. Rol, leeraar aan de Quellinesschool te Amsterdam.

Daar de overige ontwerpen verre achter stonden bij het met den eersten prijs bekroonde, werd besloten de tweede prijs te splitsen en deze, ieder voor de helft, toe te kennen aan de inzendingen onder de motto's Cor en de Prijsvraag.

Van het ontwerp motto Cor maakte zich als vervaardiger bekend de heer J. M. Homburg, decorateur te Rotterdam, terwijl van het ontwerp motto de Prijsvraag inzender bleek te zijn de heer E. Mollenkamp, teekenaar te Amsterdam.

De Jury voornoemd,

w. g. H. KNUTTEL.
W. J. VAN ZANEN.
W. KROMHOUT Jr.
G. RUETER.
P. A. SCHROOT.

Gouda, 27 Juni 1912.

ONTWERP VOOR EEN HEERENHUIS

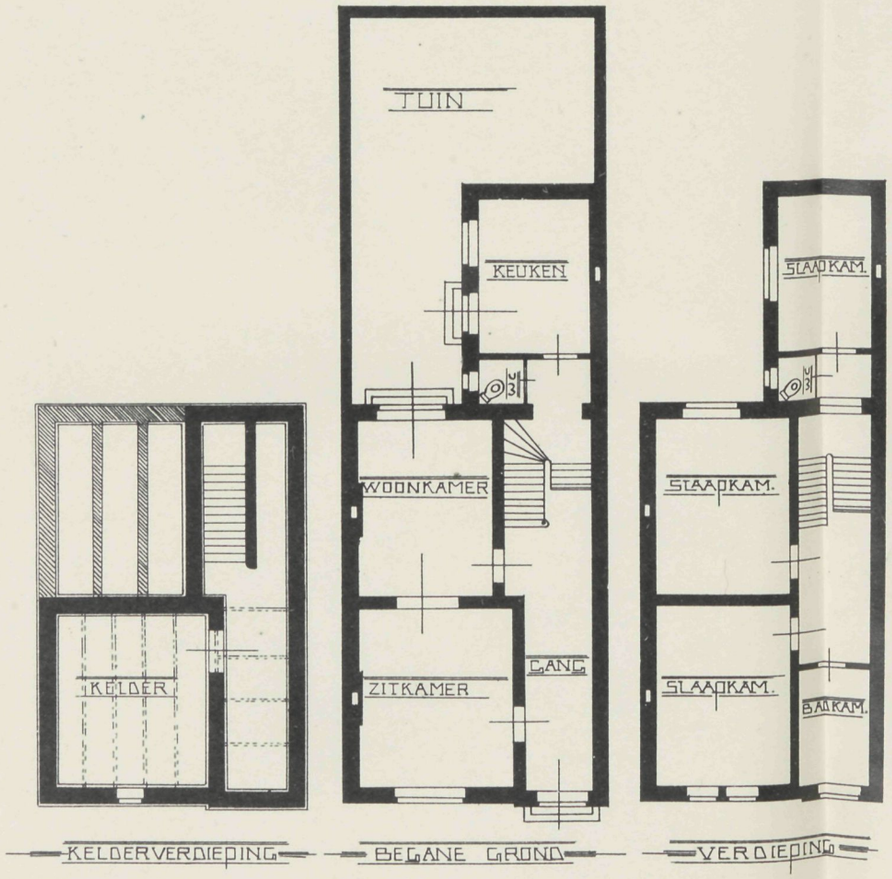

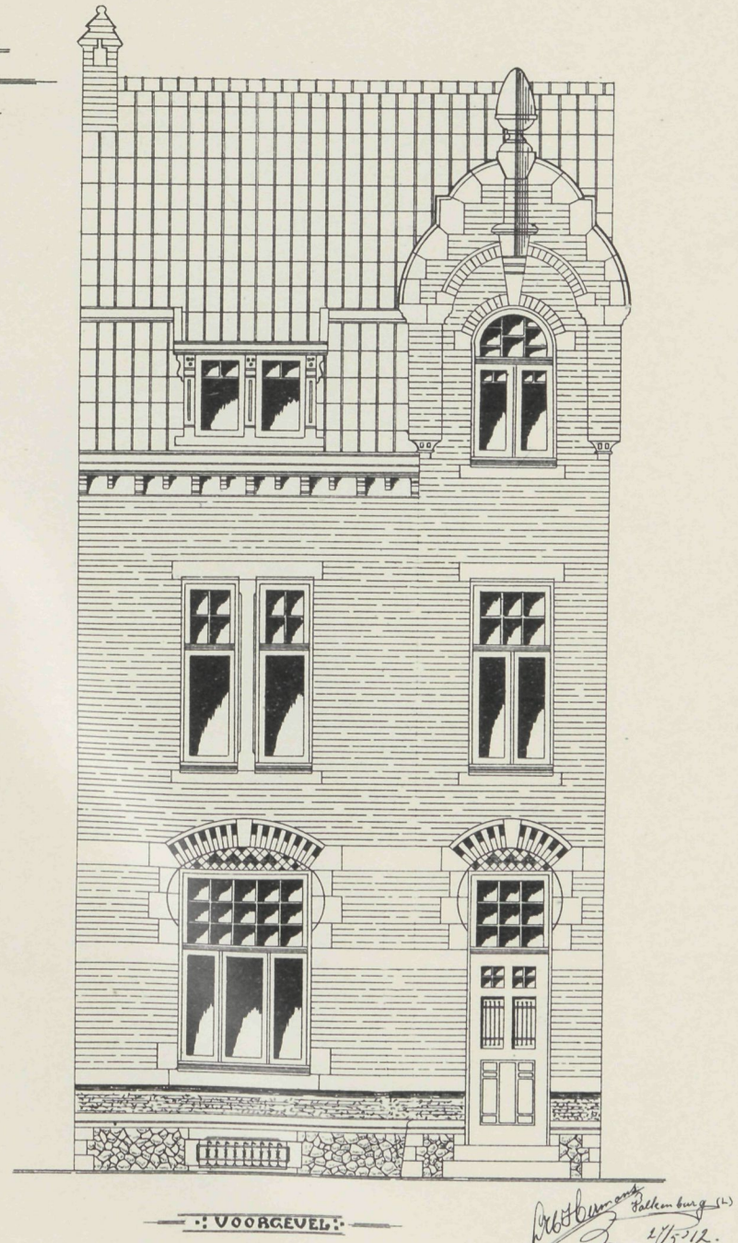

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

1 Augustus 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 16.

Bij de Platen.

Ontwerp van een winkelhuisgevel,

door J. MULDER, te Sneek.

Een winkelhuis van een onzer provinciesteden, waarbij de hoogte zich slechts tot de winkel en eerste verdieping bepaalt, geeft de plaat te zien. Met de moderne vormen meegaand, heeft ontwerper door steenversiering de ramen eene bekroning gegeven, waardoor het gevelvlak in het oog valt.

De rioleering te Amsterdam.

No. 774 der op Woensdag 24 Juli 1912 behandelde onderwerpen in de vergadering der Gemeenteraad van Amsterdam was van den navolgenden inhoud:

Voordracht van B. en W. in zake de ingebruikstelling van de nieuwe rioleering, de opruiming van de Liernurwerken, en het maken eener regeling voor den aanleg en het onderhoud van huisrioleeringen in den openbaren weg van gemeentewege.

[Het Liernurstelsel zal aanstonds geheel, en het wisseltonnen- en beerkuilenstelsel in de nieuwe stad geleidelijk worden opgeheven. Voor de betrokken perceelen brengt de gemeente de nieuwe loozingswerken tot op een halven meter uit de voorgevels, en wel voor rekening der gemeente. De kosten van een en ander bedragen *f* 800,000.] Goedgekeurd.

Met dat besluit is de begrafenis van het Liernurstelsel aangekondigd. Geen wonder, dat bij velen die zich de dagen herinnerden dat het Liernurstelsel het levenslicht zag en toen zich over die geboorte weinig verheugden, velerlei herinneringen te voren traden. Wij hebben ons nooit voorstanders getoond, en wanneer wij ons den toenmaligen sympathieken directeur der Gemeentewerken de Heer B. J. Verhey voor den geest terug

roepen, den man die alles voor den eersten aanleg moest regelen en die op oordeelkundige gronden het stelsel bestreed en aantoonde dat een vroege dood in het stelsel verborgen lag, dan moeten wij van nabij bekend met den grooten arbeid die toen hem op de schouders gelegd werd met de plicht te volvoeren wat lijnrecht indruischte tegen de praktische kennis en groote ervaring den directeur eigen, thans na zooveel jaren nu het stelsel op het punt staat naar het museum van merkwaardigheden te verhuizen, daaraan nog met een enkel woord gedenken. Wat had het den braven B. J. Verhey een genoegdoening geweest wanneer hij No. 774 had mogen leeren kennen, dat zooveel van zijn laatste levensjaren, zooveel van zijn levensvreugde ontnam. De feiten spreken en wat hij dacht en aantoonde dat voor onze stad zulk systeem *lapwerk* was, is thans bewezen, zelfs waar dit systeem nog in zoo ontzaggelijk veel verbeterd is, waar het vroeger in den kinderlijken staat allerhulpbehoevends was, want juist Verhey's voorlichting nam voor de toekomst groote bezwaren weg. Wat al kapitalen zijn daarmee verloren gegaan, dat nu uitloopt op *alles in 't riool.* Moge een goede toepassing dit stelsel de overwinning schenken. Wanneer wij de geringe uitloozing beschouwen in verband met den omvang der gemeente, dan rijst er wel eens twijfel of een niet te bekrompen opvatting, een kiem voor versterving is, en dat zou te betreuren zijn, daar toch die weg alleen als den meest geschikten is te beschouwen.

Bij de tekstfiguren.

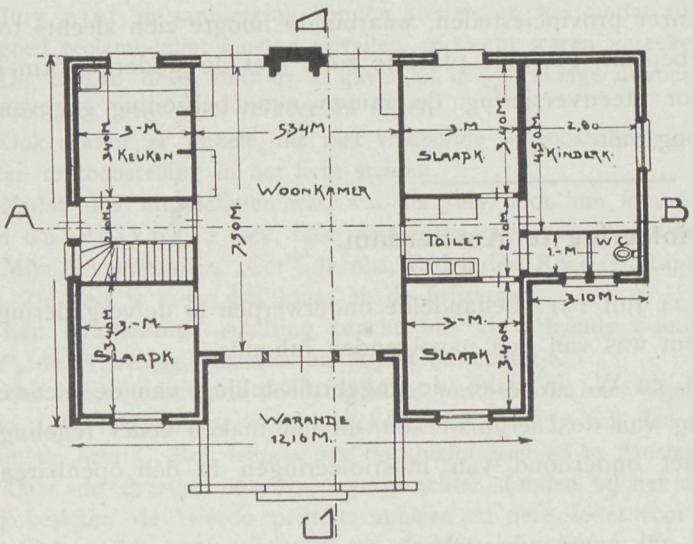

Plan Beganen grond.

Een landhuisje te Huizen gebouwd, naar het ontwerp van den bouwmeester J. J. Hellendoorn te Lochem, geven de verschillende tekstfiguren volledig terug. Eigenaardig is daarbij de planverdeeling. De woonkamer neemt het middendeel in, de keuken en slaapkamer zijn links, de beide andere slaap-, toilet en kinderkamer rechts gelegen. Van kleinen omvang, vormt het echter een bizonder gezellig geheel, weder zoo geheel anders dan de gewoonte aanbiedt. Ook het uiterlijk trekt zooals het perspectivisch aanzicht doet zien, de aandacht.

Aanbouw Rijks-Museum.

Het feit zal spoedig beslist zijn, en de aanbouw Rijks-Museum zal vergroot worden voor de Drucker verzameling. Nu wordt daar sterk tegenop gekomen. Is dat echter wel van zoo overwegend belang. Een groote fout is het geweest den tuin om het Rijks-

Museum met allerlei aanbouwen te bederven en daardoor het inderdaad fraaie uitzicht op het Museum zelf te belemmeren. Wij hebben daartegen indertijd ook onze bezwaren ingebracht maar 't mocht niet baten. Nu echter Museum Drucker er staat en de bebouwing een gedeelte van den tuin betreft, die het uiterlijk aanzien van het Rijks-Museum niet meer kan schaden, nu zien wij in de bebouwing van die tusschen gelegen plek dat bezwaar niet en in zekeren zin de beste wijze om de Drucker-verzameling een goed onderdak te bezorgen. Had men indertijd krachtiger zich verzet, dan was wellicht nooit met het bebouwen van den tuin begonnen, het is te wenschen dat het er bij blijft, maar de thans voorgestelde wijziging achten wij in den bestaanden toestand de minst schade aanbrengende. De restanten van de N. Z. kapel die daar na langdurigen arbeid zijn opgesteld zullen opnieuw moeten verhuizen en ook met het oog op de gr ote kosten die dit vordert is het van belang dat nimmer meer eene dergelijke dwaze vertooning begonnen wordt en dat wat staat, blijft. Wanneer het Rijk voor dergelijke vraagstukken wordt geplaatst dan is in de omgeving nog open terrein genoeg om aan de vraag te kunnen voldoen en dan is in het Rijks-Museum zelf nog zooveel ruimte geschikt te maken wanneer het onderwijs daarvan wordt verwijderd, dat er nog heel wat, een goede plaats kan worden aangeboden.

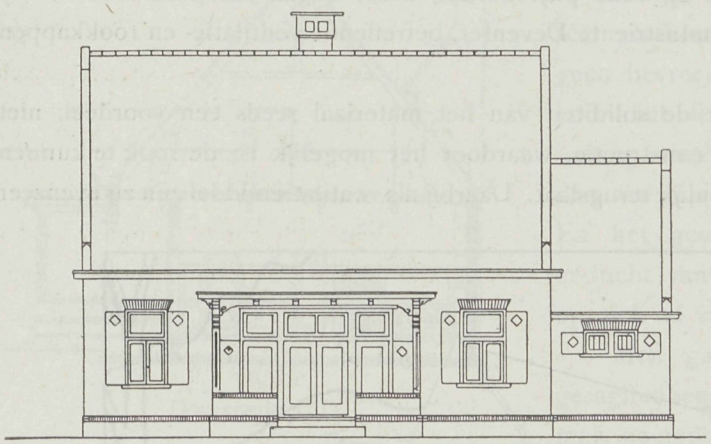

Voorgevel.

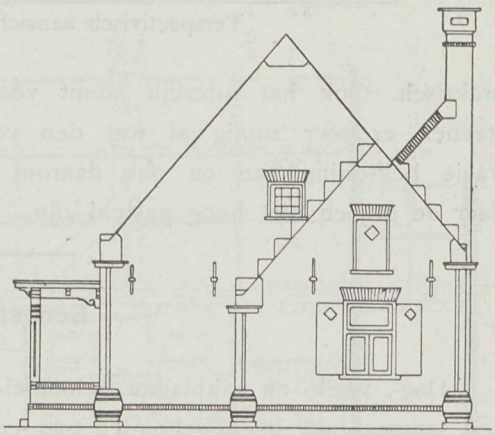

Rechter zijgevel.

Nieuw hout.

Een der Fransche tijdschriften »La Revue« vermeld, dat er een nieuwe samenstelling is gevonden voor hout. De Heer Charre heeft na jaren lang proeven genomen te hebben dit resultaat verkregen. De grondstof bestaat uit stroo, dat tot een massa geperst wordt, waardoor het zelfs de hardheid van eikenhout verkrijgt. Dat stroo wordt gehakt, tot pap omgezet en dan met andere stoffen vermengd, het geheim van den uitvinder waardoor dat materiaal ontstaat. Een groot gerief is, dat het in allerlei vorm kan worden gebracht, recht, gebogen, enz. en tevens in allerlei afmetingen, zoowel voor balken als hoepels. 't Kan bewerkt worden evenals hout en is daarbij goedkooper. De afval dient weder tot verbranding voor verwarming, geeft groote hitte

en weinig rook. Men wil er de lucifershoutjes al van gaan maken, omdat het daarvoor veel goedkooper is. Zoo gaan wij nog de tijd tegemoet van huizen bestaande uit kunsthout, kunstspecie, mogelijk ook door kunstarbeiders opgetrokken.

Ventilatie- en Rookkappen.

Wij vestigen de aandacht op eene prijscourant, dezer dagen verspreid door N. V. de Nederlandskhe Grèsbuizen Industrie te Deventer, betreffende ventilatie- en rookkappen van aardewerk.

Hebben die kappen door de soliditeit van het materiaal reeds een voordeel, niet minder door de samengestelde constructie, waardoor het mogelijk is, de rook te kunnen afvoeren waar deze anders gewoonlijk terugslaat. Daarbij als ventilatiemiddel zijn zij evenzeer

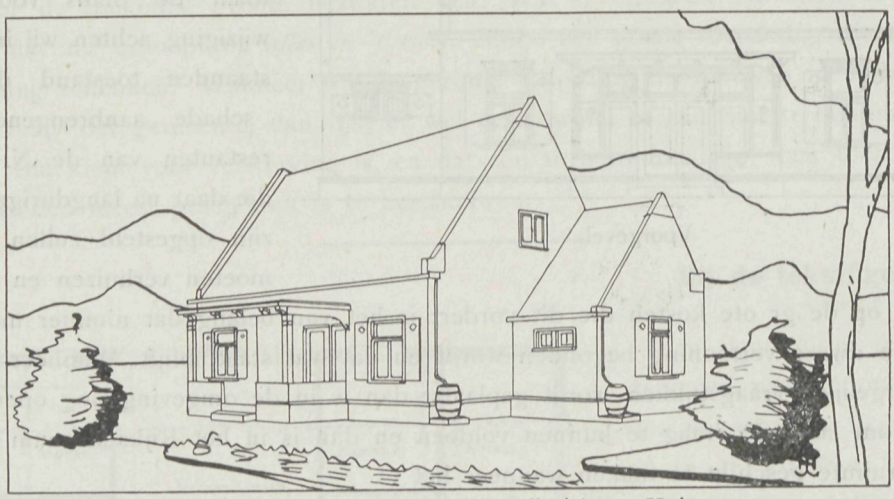

Perspectivisch aanzicht. — Landhuisje te Huizen.

praktisch. Ook het uiterlijk stemt voor het gebruik. Gewoonlijk komen onze schoorsteenen er zeer zuinig af wat den vorm betreft. Zulk een kap er op, geeft er een fraaie bekroning aan en ook daarom kan de toepassing aanbevolen worden, te meer daar de prijzen niet hoog gesteld zijn.

Een samenspraak.

Dag-, week- en vakbladen behandelen meest allen het feit, dat Dr. P. J. H. Cuypers een samenspraak heeft gehouden met een der rapporteurs van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, om daarvoor dienst te kunnen doen bij de belangrijke rubriek »Onder de Menschen«.

Dat gesprek reeds genoegzaam bekend, werd op hoogst eigenaardige wijze gevoerd, en deelde Dr. Cuypers daarbij het een en ander over eigen werkkring mede, dat bij velen onbekend was en doet zien, hoe reeds bij den aanvang van zijn loopbaan een groote kracht tot bevordering der kunst van hem uitging. In dat gesprek echter kwam een wending, daar het afgeleid werd naar den werkkring van anderen, waarbij eene

beoordeeling daarover niet uitbleef. Berlage moest het in zekeren zin ontgelden. Nu is het toch voor iedereen merkbaar, dat al mogen beiden den weg bewandelen, waarop waarheid in de kunst als wegwijzer dient, dat de wijze om dat weer te geven, hemelsbreed verschilt, en het is volstrekt geen geheim, maar hoogst begrijpelijk voor een ieder te zien, dat beide waarheidlievende bouwmeesters als dag en nacht verschillen, in de wijze om die waarheid in hunne architectuurvormen weer te geven. Het kan dus geen bevreemding wekken, dat Dr. Cuypers voor het feit geplaatst — eerlijk zijn opvatting mee te deelen, dat deed niet naar den zin van velen die in Berlage alles zien. En het gevolg was, dat toen de publiciteit er lucht van kreeg, Dr. Cuypers een onweer op zich af zag komen.

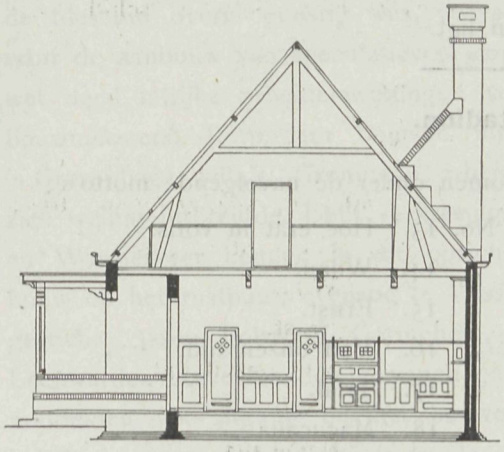

Doorsnede C D.

Men ging zoover, dat een der meest gezaghebbende vakbladen hem den ouden man noemde, alsof oud zijn, opbergen noodzakelijk maakt, maar dan kunnen er heel wat jong-oude worden bijgevoegd. Waar Dr. Cuypers in zijn geheele leven toonde niet alleen den nestor, maar tevens den meester in de kunst te zijn, daar had het een geringe waardeering geweest, wanneer tenminste in vakbladen die opvattingen niet zoo hoog waren opgedreven. Dat Dr. Cuypers zoo sprak, moet niemand kunnen bevreemden, die beide onze bekwaamste bouwmeesters in hunne opvattingen kent, want uit hun werk spreekt dezelfde gedachte die nu in woorden gebracht, zooveel beweging veroorzaakt. Men zou het ook kunnen noemen de tegenstelling die wij in het dagelijks leven kort als *grof* en *fijn* betitelen, die echter beiden op hunne plaats hunne waarde hebben. Is Dr. Cuypers inderdaad de man waardoor velen hem hoogachten, die in een ongeëvenaard werkzaam leven bewijzen gaf, dat hij de kunst wist hoog te houden en als zoodanig ook door ons geëerbiedigt wordt, dan gaat het niet aan, om, wanneer hij eens werkelijk uit de plooien schiet en zich geeft natuurlijk en wel in zijn gedachten, die men kan weten dat zij zoo zijn om daarover zooveel geschrijf uit te lokken, en dat nog wel op een voor hem weinig waardeerende wijze.

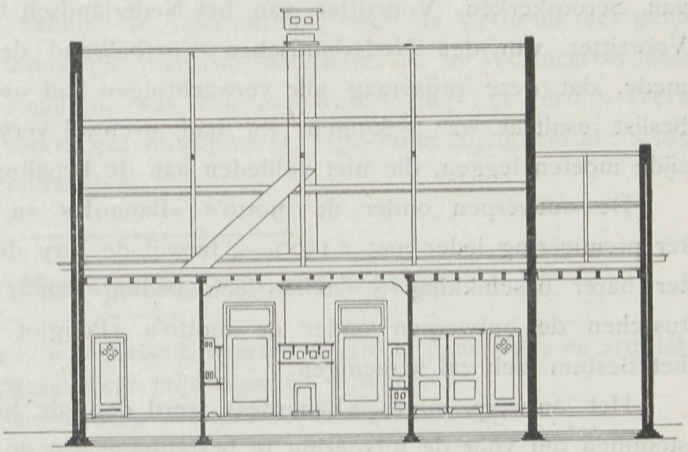

Doorsnede A B.

Zou Berlage zelf dat wel zoo beantwoord hebben, wij gelooven het niet en het

komt ons voor dat na al de hulde die aan Dr. Cuypers zoo dikwerf welverdiend gebracht is, een passend stilzwijgen bij het weergeven zijner gedachten een bewijs zou geweest zijn, dat, al mochten de opvattingen verschillen, de waardeering zoo groot was het daarbij te laten. Dat leeken zoo oordeelen, 't kan, maar elk vakman die beider kunstvollen arbeid kent weet toch ook, dat beiden hemelsbreed verschillen en dat eigenlijk de gulden weg voor ons in het midden ligt.

Prijsvraag Stadion.

24 Antwoorden zijn op de prijsvraag ingekomen onder de navolgende motto's:

No.	1. Platvol.	No.	13. Hoc erat in votis.
„	2. Stockholm.	„	14. Wilau.
„	3. Neerlands Colosseum.	„	15. Ernst.
„	4. Ontspanning.	„	16. Van onzen tijd.
„	5. Esperanto.	„	17. Trial.
„	6. Renperk.	„	18. Macucaua.
„	7. Sport staalt spieren	„	19. Pat.
„	8. Poliglot.	„	20. Sport spiert.
„	9. Veni creator spiritus.	„	21. Tertius.
„	10. Banardes.	„	22. Olympic.
„	11. Je Maintiendrai.	„	23. Olympia.
„	12. De tijdgeest.	„	24 P. E. J.

Met buitengewone en zeer te waardeeren spoed volgde de uitspraak. De Jury bestaande uit de Heeren: H. P. Berlage Nzn., Architect Voorzitter, C. P. Posthumus Meyjes, Architect, I. H. W. Leliman, Architect Rapporteur, F. W. Baron van Tuyll van Serooskerken, Voorzitter van het Nederlandsch Olympisch Comité en J Warner, Voorzitter van den Nederlandschen Voetbalbond deelden in een uitvoerig rapport mede, dat deze prijsvraag alle verwachtingen had overtroffen, zoodat de Jury tot een beslist resultaat was gekomen. Zij had evenwel verschillende zeer mooie plannen ter zijde moeten leggen, die niet voldeden aan de bepalingen van het programma.

De ontwerpen onder de motto's »Banardes en Tijdgeest« worden voorgedragen ter premieëring ieder met *f* 1500.—, terwijl de Jury de Maatschappij in overweging gaf ter harer beschikking te stellen een bedrag van *f* 1500.—, om gelijk te verdeelen tusschen de ontwerpen onder de motto's »Poliglot en Stockholm«, waarmede het het Bestuur zich zal vereenigen.

Het ontwerp motto »Banardes« werd door de Jury voorgedragen met algemeene stemmen om voor de uitvoering te bestemmen wat de Maatschappij evenzoo aanvaardde.

Ontwerper bleek te zijn de Heer Harry Elte P.J.zn., Architect te Amsterdam.

Van »Tijdgeest« is ontwerper de Heer H. v. d. Vijgh, architect te Amsterdam.

Van af Donderdag 1 Augustus a.s. zullen de ontwerpen gedurende 14 dagen worden tentoongesteld in het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Kort uittreksel der Verslagen en Mededeelingen van de afdeeling Handel.

Jaarlijks geeft het Departement van Landbouw en Nijverheid een verslag van den toestand uit Ook het bouwvak krijgt daarin zijn aandeel. Het resumé is dat in 1911 de toestand overal gunstig was, vooral in groote steden Amsterdam stond bovenaan, waar de aanbouw van speculatieven aard vele 2e klasse woningen stichtte. De woningwet deed talrijke arbeiderswoningen verrijzen, en meestal onder bekwame leiding van bouwmeesters. Rotterdam bouwde inrichtingen voor den handel op groote schaal. 's Gravenhage villa's. Groningen arbeiderswoningen, terwijl de villa- en fabrieksbouw zich weinig uitbreidde. Delft verkreeg groote bouwwerken, en ook Vlaardingen, Hilversum en Wormerveer kenden in dit opzicht voorspoed In Utrecht stond de speculatieven bouw op het rustpunt, evenzoo te Vlissingen, waar echter 180 arbeiderswoningen werden gesticht. Assen, Bolsward, Gorinchem, Hengelo, Winterswijk, Eindhoven, Dordrecht en Leeuwarden behielden den gewonen gang in het bouwbedrijf. Als oorzaak van den gemiddelden vooruitgang bij het bouwen wordt geacht dat de finantieele depressie van enkele jaren geleden voorbij is en de economische omstandigheden gunstiger staan.

De materialen hadden een stijgende waarde waaronder vooral cement en ijzer, waarna veel vraag is bij den nieuwen bouw. Als nieuwe materialen kunnen genoemd worden dakbedekking met ontbrandbaar riet, triplex hout en is het vooral gewapend beton dat groote toepassing verkrijgt. Kalkzandsteen en verblend steen namen iets af in gebruik De bouwmeesters hadden te klagen over niet altijd nobele concurrentie. De aannemers en bouwmeesters onderling kenden een rustige jaarperiode. Splitsing van bestekken kwam meer op den voorgrond, alhoewel daaruit ook dikwerf groote bezwaren voortkwamen, doordat de een nu van den ander afhankelijk werd bij tijdige levering. Ter bevordering van goede uitvoering werd onderhandsche aanbesteding meer wenschelijk geacht. Werkstakingen hadden, behalve te Leeuwarden, waar de patroons het gelijk verkregen, weinig plaats In Winterswijk waar de loodgieters en in Wormerveer waar de metselaars en opperlieden staakten, was een loonsverhooging het gevolg. Werkkrachten waren genoegzaam te verkrijgen, want hoewel er groote bedrijvigheid heerschte, was er geen gebrek aan arbeiderskrachten.

Prijsvraag: Meubileering van een woning.

De bond van Meubelfabrikanten in Nederland, waarvan de groote industrieele en artistieke firma's leden zijn, heeft het plan opgevat, twee prijsvragen uit te schrijven:

1°. Voor het ontwerp voor de meubileering van eene eenvoudige woning.

2°. Van een meer versierde of van een villa.

Uit de leden van genoemden Bond is een comité gekozen, waarvan de Heer J. A. Pool, Bouwk. Ingenieur te Haarlem, Secretaris is.

Dit comité zal aangevuld worden met eenige wetenschappelijke personen en de plannen volgens de door hen op te maken-prijsvraag beoordeelen.

De deelname aan dëze is vrij. Tevens werd medegedeeld, dat de prijzen-bedragen van beteekenis zijn.

De ingekomen ontwerpen worden na de bekroning in de maanden December—Januari in

Amsterdam, Den Haag en Rotterdam tentoongesteld. De belangstelling wordt mede ingeroepen van een Eerecomité-gezaghebbende personen en mannen van intellect.

Het ligt in het voornemen, als deze prijsvraag slaagt, een tentoonstelling van interieurs te houden, welke tentoonstelling in 1913 zoude plaats hebben en van grooten omvang zoude zijn.

Prijsvraag voor een Aanplakbiljet voor de Tentoonstelling „De Vrouw 1813—1913".

Het program prijsvraag voor een aanplakbiljet voor de Tentoonstelling „De Vrouw 1813—1913" luidt als volgt:

„De mededinging is uitsluitend opengesteld voor Nederlandsche Vrouwen. Het biljet moet 120 bij 80 cM. groot zijn, marge medegerekend. Deze maten kunnen zoowel in de hoogte als in de breedte genomen worden. Desnoods kan eene speling van 10 cM. boven en onder elk dezer maten worden toegestaan. Het zal lithografisch in twee kleuren behalve de papierkleur, door de eerste prijswinster moeten worden uitgevoerd.

Het biljet moet den volgenden tekst bevatten:

Tentoonstelling „De Vrouw 1813—1913" van 1 Mei tot 15 September 1913 op „Meerhuizen" Amsteldijk, Amsterdam.

De ontwerpen voor dit biljet moeten op ware grootte in twee kleuren, behalve de papierkleur, worden uitgevoerd. Nadat de Jury haar voorloopige uitspraak heeft gedaan zal de inzendster van het eveneens voorloopig voor de uitvoering bestemde biljet, verplicht zijn een fragment van haar ontwerp, naar keuze van de Jury, op steen te brengen en te doen afdrukken, om hare bekendheid met de lithografische technieken te bewijzen.

Ieder onderwerp moet voorzien zijn van een motto en een begeleidend verzegeld schrijven dragende hetzelfde motto en bevattende naam en adres van de vervaardigster. Op de buitenzijde van de enveloppe moet tevens een correspondentieadres vermeld zijn. De ontwerpen moeten vóór den 1sten October a.s. franco worden toegezonden aan het Secretariaat Damrak 28—30 Amsterdam. De ingezonden ontwerpen, uitgezonderd dat, 't welk met den eersten prijs bekroond en voor uitvoering aangewezen wordt, blijven eigendom van de inzendsters.

Het Bestuur behoudt zich het recht voor alle ontwerpen twee keer te exposeeren: den eersten keer, onmiddelijk na het verschijnen van het Jury rapport, den tweeden keer op de Tentoonstelling „De vrouw van 1813—1913".

Als eerste prijs wordt uitgeloofd de som van *f* 250.— als tweede prijs *f* 100. Bovendien zal de prijswinster *f* 100 ontvangen voor het op steen brengen van het biljet.

De Jury behoudt zich het recht voor, zoo geen der ingekomen ontwerpen haar voor uitvoering geschikt voorkomt de eerste prijs niet toe te kennen. Het biljet moet acht weken na ontvangst van de opdracht voor den druk gereed zijn.

De Jury zal bestaan uit de Dames en Heeren:

Mevr. Thérèse van Duyl Schwartze, Mej. Nelly Bodenheim, Mej. Marg. Verwey, Mevr. Baander Fockema, de heeren Nijhoff en Roland Holst, Dr. Mia Boissevain.

Het verslag van het voorloopig Comité waarin het doel van de Tentoonstelling nader omschreven is, is te verkrijgen aan het Secretariaat Damrak 28—30; alwaar tevens meerdere exemplaren van deze voorwaarden verkrijgbaar zijn.

Het Dagelijksch Bestuur:

Mej. Dr. Mia Boissevain, *Presidente.*
Mevr. W. Asser—Thorbecke, *Vice-Presidente.*
Mevr. J. E. van Buuren—Huys, 1*e Secretaresse.*
Mej. R. Manus, 2*e Secretaresse.*
Mevr. J. P. Odyk—Wouters, *Penningmeesteresse.*
Mevr. Dr. G. Docters van Leeuwen van Maarseveen.
Mevr. J. P. Wesselink van Rossum.

ONTWERP
VAN EEN WINKELHUIS GEVEL.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

15 Augustus 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 17.

Bij de Platen.

Ontwerp eener Noord-Brabantsche boerderij

door A. GRAAFLAND.

De plaat en de tekstfiguren vormen volledig het ontwerp eener Noord-Brabantsche boerderij. De heer A. Graafland geeft ons daardoor een kijkje van de architectuur,

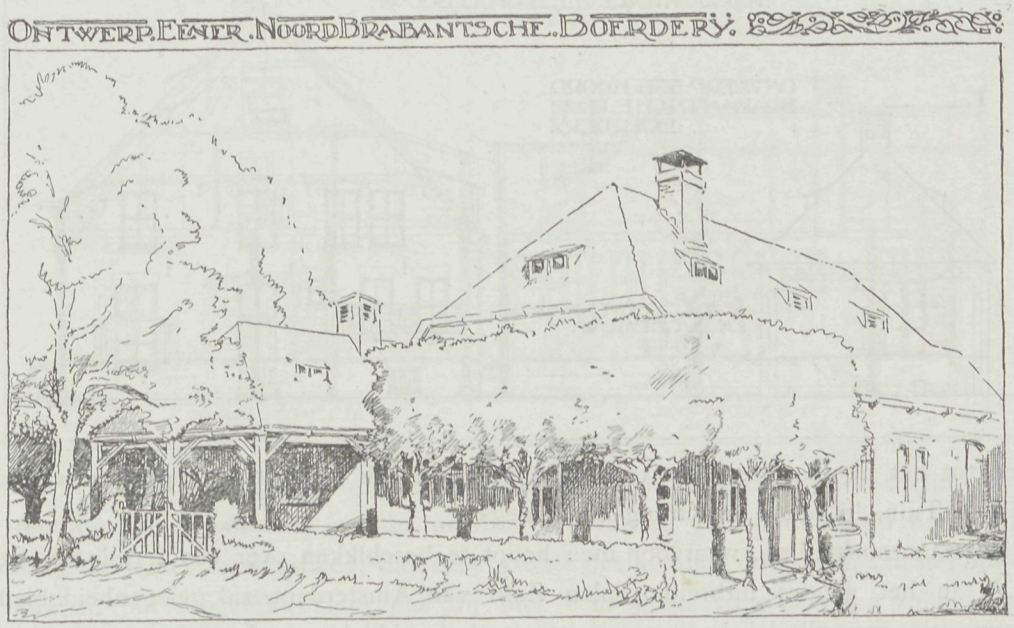

zooals die zeer eigenaardig voor de boerenwoning en bedrijf in iedere provincie verschillend wordt opgevat, dus ook hier het provinciaal karakter laat zien. De keuken is eigenlijk de hoofdzaak, daarin wordt voor aller onderhoud gezorgd en is de bewoning meerendeels gevestigd; daarbij sluit zich aan de bijkeuken, waar het grove voeder wordt

gekookt en de wasch enz. een plaats voor de bewerking vindt. Twee kamers en een koelkamer sluiten zich daarbij aan. Rechts zijn verder berg- en werkplaats, dorschvloer en daarachter de stallingen voor koe en kalveren gelegen. In een afzonderlijk gebouwtje is de paarden- en varkensstal bijeengebracht. De doorsneden geven de inwendige inrichting en het perspectivisch aanzicht doet zien, hoe deze woningen veelal tusschen de boomen opgeborgen worden, die deze daardoor voor de groote zonnewarmte beschermd.

Tentoonstelling: „Huis en tuin, in bouw, inrichting en aanleg".

Op de Buitengewone Algemeene Vergadering der Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten, gehouden den 24 Juli 1912 te Utrecht, is besloten het initiatief te

nemen tot het houden van eene tentoonstelling van Juli tot October 1913, betreffende: »Huis en Tuin, in bouw, inrichting en aanleg«.

Deze tentoonstelling, waarvoor men hoopt te beschikken over een terrein van ruim 1 H.A. in het nieuwe uitbreidingsplan Zuid van Amsterdam, zal gelegenheid bieden tot expositie van allerlei bouwmaterialen en hulpmiddelen op het bouwen betrekking hebbende, het inrichten van woningen, watervoorziening, licht en verwarming, tuin- en straataanleg, hygiene en doelmatigheid.

Op het tentoonstellingsterrein zal een »ideale woning« geheel compleet worden ingericht, terwijl er voor de kunstnijverheid ruime gelegenheid zal zijn om uit te komen.

Voorts ligt het in de bedoeling eenige aan het bouwvak verwante bedrijven in werking te laten zien, terwijl tusschen de gebouwen een fraaie moderne tuinaanleg is ontworpen. De plannen voor deze tentoonstelling zijn opgemaakt door den architect L. Zwiers.

De voorloopige tentoonstellingscommissie bestaat uit de heeren M J. van Löben Sels, A. Smits Az., J. H. Janson en L Zwier.

Secretaris der Commissie is de heer J. H. Janson, Bisschop Hamerstr. 1A, Nijmegen

Uit bovenvermeld bericht, ons door het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten ter opname toegezonden, blijkt, dat er voor 1913 groote plannen in uitzicht zijn. Dit jaar, toch reeds belangrijk door verschillende andere plannen, opgevat ter herdenking van het eeuwfeest, krijgt hierdoor voor de hoofdstad nog meer

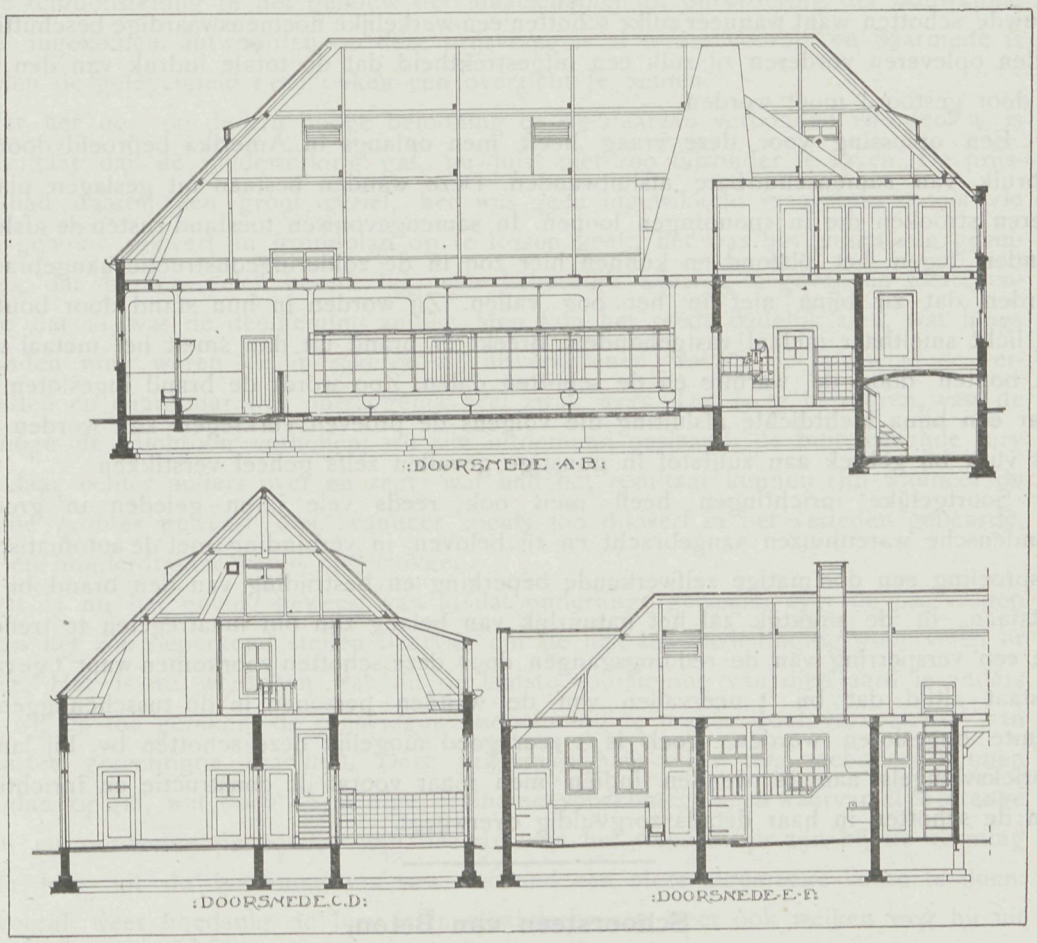

waarde. Uit het aanvankelijk opgezet denkbeeld spreekt zich reeds de bedoeling uit, dat de tentoonstelling van vrij grooten omvang zal worden Het bouwbedrijf heeft velerlei karakter en is het te wenschen, dat eene groote deelneming, door allen aan het bouwvak verbonden, het mogelijk maakt dat wij hier eens goed voor den dag zullen komen. Aantrekkelijk zal de tentoonstelling genoeg zijn, want, waar het er op aan komt, de ideale woning bijeen te brengen, kan van veler kunst de proeven daarvan dienst doen en hoe uitgebreid is niet de nijverheid die daarvoor aan den arbeid is. Komt hierbij nu nog de tuin, dan haast gelooven wij, dat 1 H.A. oppervlakte niet toereikend zal zijn.

IJzeren wanden ter beperking van brand.

In groote, uitgestrekte gebouwen die brandbare stoffen bevatten zooals bv. in fabrieken, tentoonstellingsgebouwen enz. is het van groot gewicht, middelen te vinden die het mogelijk maken een ontstane brand tot een kleine ruimte te beperken en een verder om zich heen grijpen te beletten. Voor 't overzicht van het bedrijf en de noodzakelijkheid om de ruimte voor dat bedrijf vrij te houden, maken het niet wenschelijk dergelijke groote gebouwen op den duur door vuurvaste of tegen vuur bestendige schotten in onderafdeelingen te verdeelen. Ook bij tentoonstellingsgebouwen zal men er slechts noode toe overgaan 't imponeerende van groote hallen te verstoren door ingebouwde schotten want wanneer zulke schotten een werkelijke noemenswaardige beschutting zullen opleveren vorderen zij zulk een uitgestrektheid dat de totale indruk van den hal er door gestoord moet worden.

Een oplossing voor deze vraag heeft men onlangs in Amerika beproefd door 't gebruik van samenschuifbare afsluitwanden. Deze wanden bestaan uit geslagen plaatijzeren strooken die in sponningen loopen. In samengevouwen toestand rusten de afsluitwanden tegen het plafond en kunnen hier zoo in de zolderingconstructie aangebracht worden dat zij bijna niet in het oog vallen. Zij worden in hun stand door bouten uit licht smeltbaar metaal vastgehouden. Breekt er brand uit dan smelt het metaal van de bouten door de warmte en de schotten dalen. Zoo wordt de brand ingesloten en daar een bijna luchtdichte afsluiting die volgens de proeven verkregen kan worden zal het vuur bij gebrek aan zuurstof in gunstige gevallen zelfs geheel verstikken.

Soortgelijke inrichtingen heeft men ook reeds vele jaren geleden in groote Londensche warenhuizen aangebracht en zij beloven, in verbinding met de automatische besproeiing een doelmatige zelfwerkende beperking en bestrijding van den brand bij 't ontstaan. In de praktijk zal het natuurlijk van belang zijn om maatregelen te treffen, die een versperring van de reddingsgangen door deze schotten voorkomen want 't gevaar bestaat altijd dat bij 't neervallen van de wanden personen in de tusschenliggende ruimte opgesloten worden. Toch is 't zeer goed mogelijk deze schotten bv. bij lange fabrieksvleugels aan te wenden indien men maar vooraf de constructie en inrichting van de schotten in haar details zorgvuldig overweegt.

Schoorsteen van Beton.

Nu de betonnijverheid in zulk een belangrijke mate zich uitbreid is in dit opzicht het volgende van belang: De schoorsteen, die onlangs zooals de »Baumaterialmarkt« mededeelt door de firma P. Jantzen van de »Oost-Duitsche Betonmaatschappij« te Danzig in opdracht van den bezitter van de »Hartmannsche« pannenbakkerij op de Zigankenberg bij Danzig; op de plaats van den 50 Meter hoogen gemetselden schoorsteen is opgetrokken van beton, is hoog 60 Meter. Hij verheft zich op een 80 cM. dikken fundeerplaat van achthoekigen vorm met doorsnede van 7.80 Meter. Deze rust op een zich 2.80 Meter onder den grond bevindenden sokkel. De onderste

buitenste doorsnede bedraagt 3.30 Meter, de daarbij behoorende binnenste 2.70 Meter. Van boven is de schoorsteen 2.20 Meter breed als buitenmaat en 2 Meter als binnenmaat, de wanden hebben dus de geringe dikte van 30 cM. aan de schacht en 10 cM. op 60 Meter hoogte en geven een duidelijk bewijs hoe hoog men de stevigheid van het betonijzer schat Het beton bestond uit een mengsel van 1 op 5 en werd om het ijzeren geraamte gestampt. Het gewicht van den schoorsteen bedraagt circa 370.000 K. G.

Stadion-prijsvraag.

De tentoonstelling in het gebouw der Maatschappij tot bevordering der bouwkunst van de ingekomen antwoorden op deze prijsvraag is al weder voorbij, en daarmede is aan velen de gelegenheid geschonken een overzicht te nemen.

Met het oog op de vrij hooge belooning en de daaraan verbonden voordeelen, is het resultaat dat de medewerking gaf, nu juist niet zoo bijzonder te loven. De prijsvraag had daarbij een groot gerief, het was geen ingewikkeld vraagstuk, zooals zoo menig gebouw dikwerf in grondplan op te lossen geeft, het was bovendien een gevelcomplex dat binnen veler bereik lag, een behoorlijk aanzien te geven en niettegenstaande dat al was de deelneming zuinig. Men kon het reeds dadelijk zien, wat langs de wanden hing waren de in zekeren zin uitverkorenen, wat op de tafels lag de veroordeelden en daaronder was ontzaggelijk veel zwak werk. Dat is te betreuren, want de jury moge de juichtoon verheffen, wij zijn uitnemend geslaagd, de buitenstaande jury denkt daar echter anders over en zegt: wat had het resultaat kunnen zijn wanneer de deelname grooter geweest was, wanneer zooals zoo dikwerf in het verleden gebeurde, zestig- en honderdtallen waren opgetrokken.

Dat is nu het gevolg geweest van al dat onderlinge gehaspel over de prijsvragen vorm en het zoo beperkend stellen daarvan dat de lust tot mededinging voor velen er af ging. Het is te wenschen dat dit de laatste voorstelling van dien aard is anders zullen wij er toe geraken, de prijsvragen ondoelmatig te maken door verzwakking van de daartoe gerechtigde krachten. Deze prijsvraag had zeker nog veel meer kunnen geven dan zij gaf, wat door de zuinige deelname voorkomen is, en waarvan al te strenge wenken en oordeelen de oorzaak zijn. Daarbij zou het wenschelijk zijn bij de vorming van de Jury uit de bouwmeesters van ons land een meer algemeene keuze te doen. Wie vooraf weet hoedanig de Jury is in elkander gezet, weet ook welken weg hij uit moet gaan om op gunstige beoordeeling te kunnen rekenen en het is uit de ingekomen ontwerpen, die meerendeels een geest ademen, duidelijk te zien, dat daarmede rekening gehouden is. Wij hebben er reeds meermalen op gewezen, dat de benoeming van de Jury na de inlevering der ontwerpen veel grooter waarde heeft voor de bevordering der Bouwkunst dan bij den aanvang, want het laatste sluit het zoeken naar het nieuwe uit, doet allen een weg op drijven, die men weet dat in de Jury door hare voormannen afgebakend is, en die toch veler weg niet is. Daarbij is de toestand niet zuiver meer, wat den hechsten grondslag is voor eene eerlijke prijsvraag.

Wallot.

Een van Duitschland's voornaamste bouwmeesters Wallot, die het Rijksdaggebouw ontwierp en uitvoerde, is in den afgeloopen week overleden. Die het Rijksgebouw wel eens bezocht hebben, kennen de groote waarde, en de met zooveel zorg toegepaste architectuur van dit gebouw die het tot een monument vormt, dat den bouwmeester steeds met waardeering zal doen herinneren.

Nationale Vaktentoonstelling van het Stucadoorsbedrijf.

Ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van den Nederlandschen Stucadoorspatroonsbond zal van 27 September tot 6 October a.s. in het Gebouw van Kunsten en Wetenschappen te Rotterdam eene nationale Vaktentoonstelling van het Stucadoorsbedrijf worden gehouden.

Het uitvoerend comité bestaat uit de heeren: J. Haage Jr., Voorzitter, Rotterdam; H. van Vreeswijk, Secretaris-Penningmeester, Rotterdam; Th Lutters, Vice-Voorzitter, Utrecht; W. F. Abeling, gedelegeerd lid van het Hoofdbestuur, Amsterdam; A van Gilst, 's-Gravenhage; H. Doing, Haarlem. De jury bestaat uit de heeren: W. Kromhout Czn., Architect enz, Rotterdam; August Alexander, Beeldhouwer, 's-Gravenhage; H. J. M. Walenkamp, Architect, Amsterdam; P. Jonkhoff, Voorzitter Ned. Stuc. Patr. Bond, Groningen; C. Willers, Stucadoorsgezel, Rotterdam.

Plaatsvervangende leden: Alb Otten, Architect enz., Rotterdam; Jan Wolf, Stucadoorspatroon, Rotterdam; J. B. Blesing, Stucadoorsgezel, Amsterdam

Beschermheer van de tentoonstelling is Z.Exc. Minister A. S. Talma.

In het eere-comité hebben de volgende heeren zitting genomen: Mr. J. C. A. Everwijn, Referendaris Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, 's-Gravenhage; J. H. de Groot, Inspecteur van het Onderwijs, 's-Gravenhage; J. J. van Nieukerken, Architect, 's-Gravenhage; W. Nolen Azn, Ingenieur-Directeur Academie Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen, Rotterdam; J. Verheul Dzn., Architect, Rotterdam; Mr. A. de Jong, Wethouder van Publieke Werken, Rotterdam; Alb. Otten, Architect, Voorzitter Bouwkunst en Vriendschap, Rotterdam; A. Salm G.Bzn., Architect, Voorzitter Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam; Mr. H. Smeenge, Lid der Tweede Kamer; A D. N. van Gendt, Architect, Amsterdam; Jan Stuyt, Architect, Amsterdam; H. J. M. Walenkamp, Architect, Amsterdam; E A. von Saher, Directeur School voor Kunstnijverheid, Haarlem; R. Tutein Nolthenius, Voorzitter Departement Amsterdam, Maatschappij van Nijverheid, Huize Heyenoord, te Arnhem.

Toegezegd zijn reeds: 5 gouden medailles, 7 zilveren medailles en enkele verguld-zilveren medailles door de firma Etmans en Zn. te 's-Gravenhage, de Vereeniging van Handelaren in Bouwmaterialen, den Utrechtschen Oliehandel en verschillende afdeelingen van den Ned. Stuc. Patr. Bond.

Prijsvragen.

Omtrent de Prijsvraag, uitgeschreven door de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging, Ontwerpen van woningen voor landarbeiders met klein grondbedrijf, zijn bij den Secretaris der Keuringscommissie voor bovengenoemde Prijsvraag een aantal vragen om inlichtingen ingekomen. Door de Keuringscommissie werd besloten daarop onderstaande antwoorden te geven.

Vraag 1. De oppervlakte der vertrekken, is deze zonder aftrek der betimmeringen?

Antwoord. Ja.

Vraag 2. Wordt onder slaapgelegenheden verstaan, slaapkamers of bedsteden?

Antwoord. Beide. Bedsteden in het woonvertrek moeten bij voorkeur vermeden worden.

Vraag 3. In het programma staat vermeld stalling, bij voorkeur voor enkele geiten. Daar nu alle landarbeiders met klein grondgebruik in mijn omgeving in het bezit zijn van een koe en meestal ook nog een rund, zou deze stalling, wil de woning aan haar doel beantwoorden,

niet voldoende zijn. Dus verzoek ik U mij mede te deelen of ik hier rekening mede kan houden.

Antwoord. Ja. Het is juist de bedoeling, dat zooveel mogelijk rekening wordt gehouden met bestaande toestanden in de betreffende streek.

De Secretaris der Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging,
V. R. Y. CROESEN.

Schoonheidsbegrip bij Ingenieursbouwwerken.

De Civiel-Ingenieur A. Plate heeft over dit onderwerp in »de Ingenieur« een zeer belangrijk stuk geplaatst, dat overweging en kennisname verdient.

Wij nemen dit daarom in zijn geheel over en wel het navolgende:

Ruskin in zijn „Seven Lamps of Architecture" leerde reeds vele jaren geleden dat „there never was more flagrant or impertinent folly than the smallest portion of ornament in anything concerned with railroads or naer them". Het is zeker dat wat Ruskin schreef over spoorwegen door hem ook bedoeld was voor al die bouwwerken, welke men in het algemeen utiliteitswerken noemt.

Na Ruskin is de genoemde stelling door meerdere mannen van gezag op het gebied der architectuur in velerlei vorm herhaald.

Een principieel verschil in denkbeelden ontstond echter op een ander punt. Ruskin wenschte uit den grond zijns harten eigenlijk niets liever dan met de ornamenten de geheele ijzerconstructie te verbannen, om terug te komen tot de cultuurperiode van gothiek. Zijn volgelingen daarentegen, meer staande te midden van de moderne maatschappij, verzoenden zich ten slotte met het denkbeeld om de plaatshebbende evolutie in de bouwwijze als een noodzakelijk iets te aanvaarden. In stede van een plotselingen terugkeer te wenschen naar bouworden van vroeger eeuwen, waarvoor thans alle levensvatbaarheid ontbreekt, beijverden zij zich de evolutie in zuivere banen te leiden.

De moderne opvattingen omtrent bouwkunst, er op gericht zich aan de eigenlijke ingenieurswetenschap aan te passen, deze te beschouwen als iets onontbeerlijks, breken zich langzaam, maar zeker in verschillende landen baan, speciaal in Duitschland, Oostenrijk, eenige Noorsche landen en ook Nederland. Merkwaardig genoeg, wordt deze beweging in breede kringen van ingenieurs, dus door hen wien de beweging het meest ter harte moest gaan, niet gevoeld, althans niet begrepen. Het bewijs hiervoor wordt geleverd door talrijke ingenieursbouwwerken. Om slechts enkele te noemen.

In onze groote steden ziet men vele bruggen, bestaande uit ijzeren liggers, afgedekt door zware steenen banden. De dragende liggers, de kern vormend van het bouwwerk, teekenen zich door de tegenstelling met de steen, zwak af. Analoog hiermede zijn de ijzeren lateien, welke steenen muren dragen, een bouwwijze van slechte architecten overgenomen.

De totaalindruk bij zoodanige bouwwerken is die van instabiliteit. Er is dus bij het ontwerpen geen poging gedaan om de ingenieurswetenschap te gebruiken tot het verkrijgen van een harmonisch geheel.

In een onzer groote steden is een „monumentale" brug, geconstrueerd uit ijzeren boogliggers. De liggers zijn aan de zijvlakken bedekt met granietplaten, welke de brug uitwendig het aanzien van een steenconstructie geven.

Waren de voegen zoodanig aangebracht, dat de steen zich niet als dragende constructie doch inderdaad als bekleeding voordeed, dan zou de noodzakelijke samenhang, de samengroeiing als het ware tusschen kern en bedekking, toch ontbreken, zoodat ook in dien zin de bouwwijze verkeerd blijft. De rosetten om nagelkoppen van brugliggers en kapconstructies, alsmede de gietijzeren consoles, ware „ornamenten" om de voetingen van kappen los aangebracht of als niet dragende steunpunten onder gordingen geplaatst, zijn ten slotte ieder welbekend.

Zelfs behoort het tijdperk, waarin het werken met surrogaten van natuursteen als geoorloofd wordt beschouwd, nog niet tot het verleden.

In de meeste gevallen stelt de ingenieur en wel speciaal de civiel-ingenieur zich onnoodig

een uiterst moeilijk vraagstuk, door te trachten iets „architectonisch" te leveren, terwijl het zuiver constructief behandelen van zijn ontwerp, in de meeste gevallen reeds moeilijk genoeg, een in alle opzichten veel bevredigender resultaat uit aesthetisch oogpunt zou opleveren.

Een treffend voorbeeld hiervan geven vele groote bruggen. De Hembrug zal op ieder toeschouwer een machtigen indruk maken en daarmede is inderdaad datgene bereikt, wat van een dergelijk bouwwerk vereischt kan worden.

Daarentegen maken Duitsche bruggen uit de laatste jaren, we denken hierbij aan Dusseldorf en Keulen, dank zij haar massale, steenen ingangspoorten, volstrekt niet een grootschen indruk, welken haar ijzermassa zonder meer teweeg zou brengen. Het evenwicht der massa's is totaal verstoord, het bouwwerk is groot in plaats van grootsch.

Behalve bij den ijzerbouw komt de begripsverwarring sterk aan het licht bij den bouw van watertorers. Niemand zal ontkennen dat het ontwerpen van een goed geproportionneerden watertoren moeilijk is als gevolg van de eigenaardige eischen. Slaagt de ontwerper niet, wat regel is, dan ligt voor de hand te trachten den toren niet meer in het oog te doen springen dan uit den aard zijner afmetingen reeds geschieden moet. Toch worden in ons land nog steeds torens in gewapend beton uitgevoerd, waarbij met extra kosten de beton bekleed wordt met schril gekleurde steen. Het dak wordt veelal voorzien van kanteelen, welke een variant vormen op die, voorkomende op middeleeuwsche burchten. Het gevolg is, dat door het aldus ontstane schreeuwende geheel het landschap uren in den omtrek bedorven wordt.

Hoevele stoomschepen zijn niet inderdaad mooi? Toch denkt de scheepsbouwer er niet aan, aan zijn ontwerp iets anders toe te voegen dan hetgeen geheel in overeenstemming gebracht kan worden met zijn eigen zuivere ingenieurswetenschap. Men zal immers geen stoomschip verfraaien door den romp met ijzeren rosetten te voorzien?

Treffend ook is hoe de holle voorsteven met beeld, welke het ranke, deels met gevoel ontworpen zeilschip sierden, het stoomschip zeer misstaan. Zij passen niet bij het lichaam, dat zijn uiterlijk schoon dankt aan de strenge doorvoering der techniek in al zijn lijnen.

De heer Plate geeft daarvan voorbeelden en stelt dan de vraag:

Hoe kan men tot een algemeene verbetering bij de utiliteitsbouwwerken komen?

De weg daartoe moet in de eerste plaats door de civiel ingenieurs zelven gezocht worden. Hoe meer zij een open oog willen hebben voor de nieuwere opvattingen omtrent aesthetica in het algemeen en bouwkunde in het bijzonder, hoe minder de kans wordt, dat zij voortgaan land en steden te ontsieren.

Ten deele zou verbetering te verkrijgen zijn door een kleine wijziging in de Delftsche opleiding. Tot dusverre worden aan de civiel ingenieurs schoonheidsbegrippen in hoofdzaak bijgebracht door colleges in bouwkundige geschiedenis, welke ongetwijfeld tot een algemeene ontwikkeling kunnen bijdragen, maar ook een gevaar opleveren voor hen, die er niet toe komen kennis te nemen van de groeiende denkbeelden in de moderne bouwkunst. Bij hen kunnen de zuivere stijlcolleges zonder meer het gevolg hebben, dat zij niet doordrongen worden van de waarheid, dat „die künstlerische Echtheit beruht in der vollen Uebereinstimmung von Wesen und Form, nicht darin dass das Wesen der Sache einer hergeholten Form zum Opfer fällt", om met den Duitschen hervormer Muthesius te spreken.

Om dat „Wesen" op klare wijze tot uitdrukking te leeren brengen, zou een zorgvuldige studie van de verhoudings- en evenwichtsleer, onschatbare diensten kunnen bewijzen. Practische oefeningen om de verschillende hulpmiddelen (triangulatie, quadratuur, enz.) ter verkrijging van harmonische ontwerpen, te leeren toepassen, ware vooral te wenschen, desnoods ten koste van den tijd aan bouwkundige geschiedenis besteed.

De aanstaande ingenieur kan zich daarbij overtuigd houden dat zijn aandeel in den toekomstigen bouwstijl niet gering zal zijn.

Geloofde Morris niet reeds dat juist van de zuiver zakelijke bouwwerken de nieuwe en echte architectuur zou komen, veeleer dan van de proefnemingen met verschillende meer of minder toepasselijke bouwstijlen?

ONTWERP EENER NOORD-BRABANTSCHE BOERDERY.

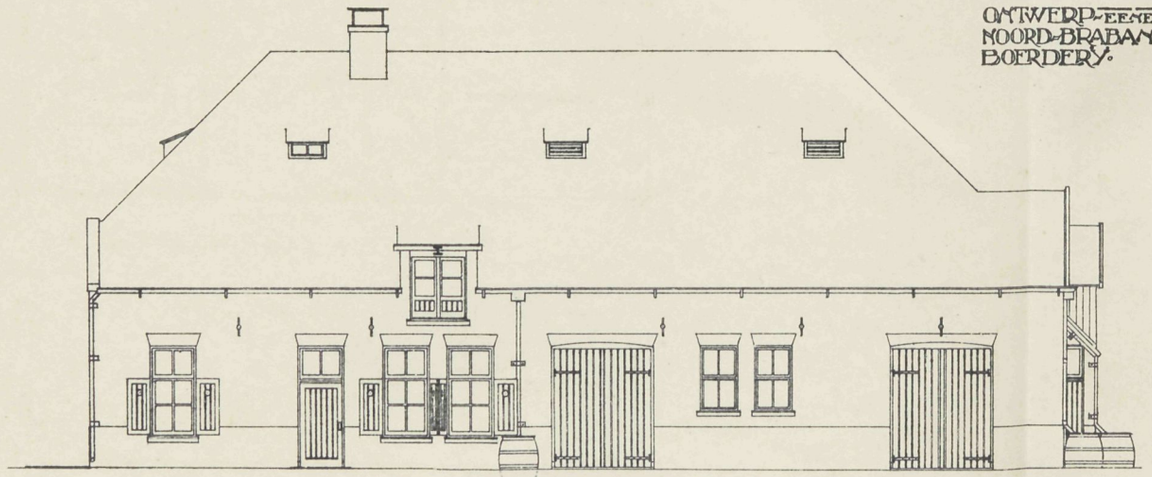

:Z-W=VOORGEVEL.HOOFD-GEBOUW:

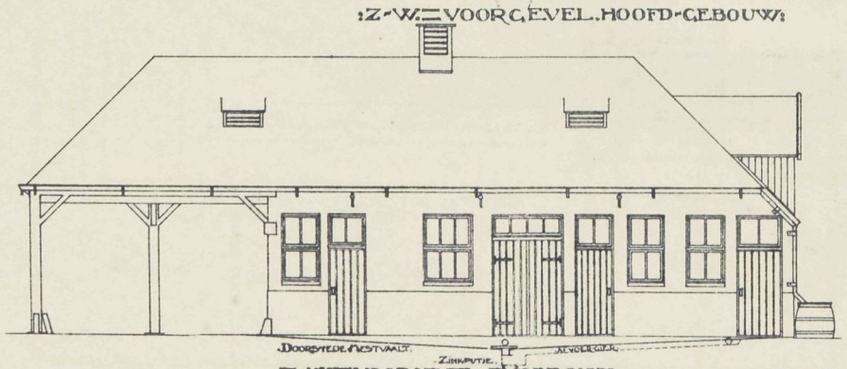

:Z-W=VOORGEVEL.BIJGEBOUW:

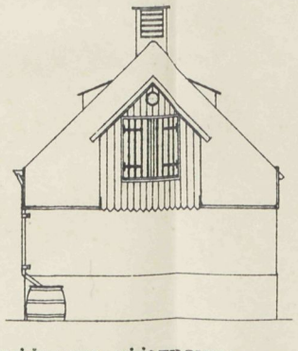

:Z-O=ZIJGEVEL.BIJGEBOUW:

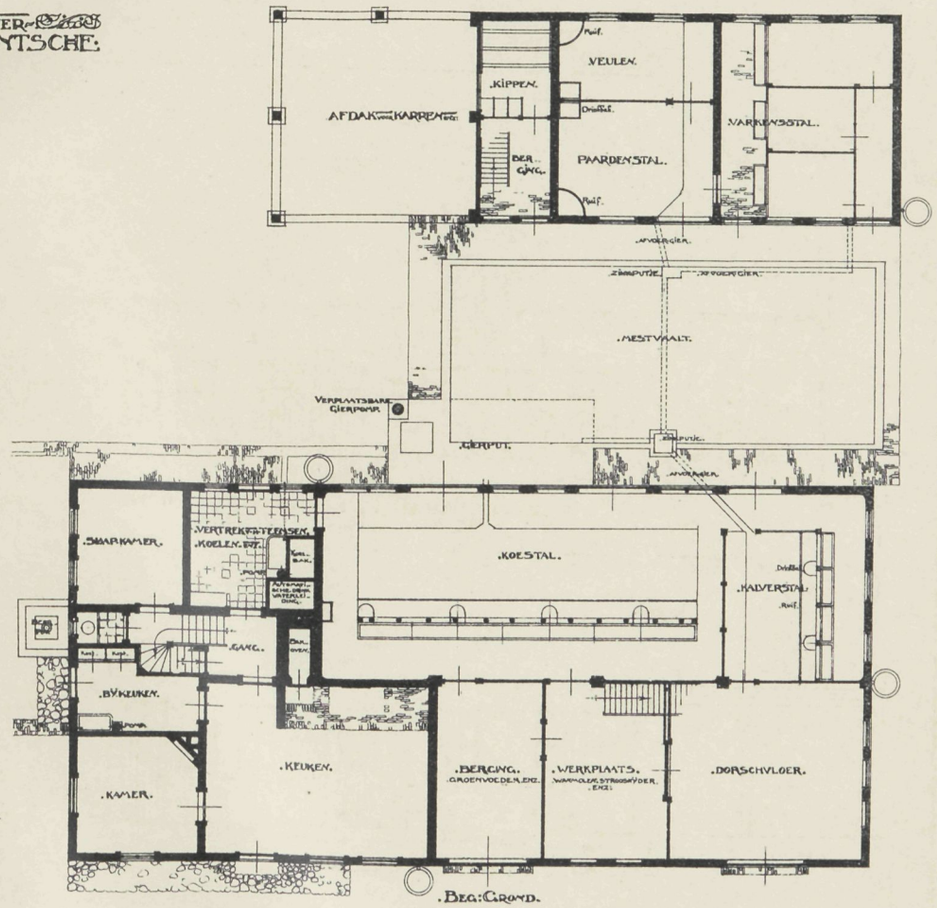

.BEG:GROND.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

29 Augustus 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 18.

Bij de Platen.

Plan van een Landhuis te Lochem

door J. J. HELLENDOORN.

De plaat geeft een landhuis, de verdeeling is overal ingeschreven, waardoor deze gemakkelijk is te volgen.

Kantoorgebouw voor de Stoomvaartdienst.

Amsterdam krijgt er spoedig een belangrijk gebouw bij, dat de naam zal dragen van »Het Scheepvaarthuis«.

De Kon. Ned. Stoombootmaatschappij had reeds lang het plan opgevat, daar het tegenwoordige kantoor te klein geworden is, tot den bouw van een grootere inrichting over te gaan.

Nu hebben verschillende directies zich vereenigd, als de Stoomvaart-Maatschappij Nederland, de Kon. Pakketvaart-Maatschappij, de Kon. West-Indische Maildienst, de Java-China-Japan-lijn en de Nieuwe Rijnvaart-Maatschappij, en die combinatie maakt het mogelijk een gebouw te stichten, waarin allen vereenigd, tevens een geheel vormen, dat een aanwinst is voor Amsterdam.

Het wordt opgericht op den hoek van de Prins Hendrikkade en Binnenkant. Daarvoor zullen dertien perceelen gesloopt moeten worden, waardoor er 1400 M² terrein vrij komt.

De bouw is in goede handen en wel van de bouwmeesters Gebr. van Gendt A Lz. en I. M. van der Meij. Men kan dus er een fraai bouwblok verwachten Daarbij stelt men zich voor den bouw in overeenstemming te brengen met de omgeving, waar nog vele huizen herinneren aan de welvaart die in dat kwartier bestaan heeft.

Komt die voorzegging uit, dan zal bouw naar het kubus-stelsel ten minste daar niet in eere gehouden worden en zullen wij een meer schilderachtig hoekje verkrijgen.

Bij de tekstfiguren.

In de Bauhütte vonden wij afgebeeld een drietal woonhuizen vormende een blok. Terwijl de breedte der drie huizen gelijk is, is het middelste van geheel andere binnen-

verdeeling dan de beide buitensten. De laatsten hebben behalve het sousterrein op den beganen grond, bij den ingang, ontvangkamers, daarnaast ruime suite met serre, en volgend op den ingang traphal en keuken, daarboven slaap- en logeerkamers. Het middelste huis gaat lager in waardoor een grootere ontvangkamer werd verkregen daar de gang wegviel ter beganen grond. Overigens is de indeeling nagenoeg gelijk. Wat echter aan deze huizen aantrekkelijkheid verleend, dat is vooral de verdeeling der

gevels die zoo afwisselend mogelijk is gevormd. Hier voor-, daar achterwaarts springend en met de vele daardoor verkregen erkers, allerlei mooie uitzichtspunten leverend en daarbij aan den gevel een eigenaardig karakter gevend. De kap is bij deze huizen niet vergeten. Wat maakt dat toch een beter figuur, dan de platgedakte huizen, die er uit zien of zij nooit voltooid zijn. De bouwmeester R. Muller te Briesen zal voldoening van zijn werk hebben.

Een kleine villa te Laren, die echter niet tot uitvoering kwam, ontvingen wij van

den architect H. D. Tabak ter opname. Om ook van het kleine wat gezelligs te maken gaat niet altijd even gemakkelijk. Hierin is de bouwmeester echter geslaagd en levert een woning die typisch van aard is, die door zijn kleinheid niet zal worden over het hoofd gezien, maar opgemerkt.

Gewapend Beton.

Is het materiaal een der jonggeborenen en daardoor de toepassing voor velen nog nieuw en zonder ervaring, de wetenschap komt hierin te hulp en velen zijn de uitgaven waarin materiaal en toepassing duidelijk omschreven worden en daardoor een vertrouwbaren wegwijzer vormen voor allen. Dat uitgaven-tal is weder met een belangrijke vermeerdert bij den uitgever L. J. Veen te Amsterdam, onder den titel »Handleiding voor de berekening en uitvoering van eenvoudige gewapend betonconstructies met toepassing der gewapend beton-voorschriften van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs«, door B. A. Verhey, Civiel-Ingenieur. Prijs is ing. *f* 2.50, geb. *f* 3.—. Behalve 91 tekstfiguren en platen is het een lijvig boekdeeltje van 206 pagina's.

Zoo als van zelf spreekt vormen de elkander opvolgende uitgaven steeds grooter volledigheid en kan daarop deze uitgave aanspraak maken. In drie afdeelingen verdeeld loopt de eerste over beton zelf, de architectonische voordeelen, veiligheid tegen brand, bescherming ijzer tegen roest, de samenstelling en verwerking van beton, de normen, invloed van warmte, koude, electriciteit, bliksem enz. Afdeeling 2 Buiging, druk, knik, spanning, omwikkeling van balken en leggers. Afdeeling 3. Snijden en buigen van ijzer, bekisting van beton, afwerken oppervlakten, fundeeringen en vloeren en de verschillende constructies, inrichting van kelders, trappen enz. en de wijze om tot de prijsberekening te komen.

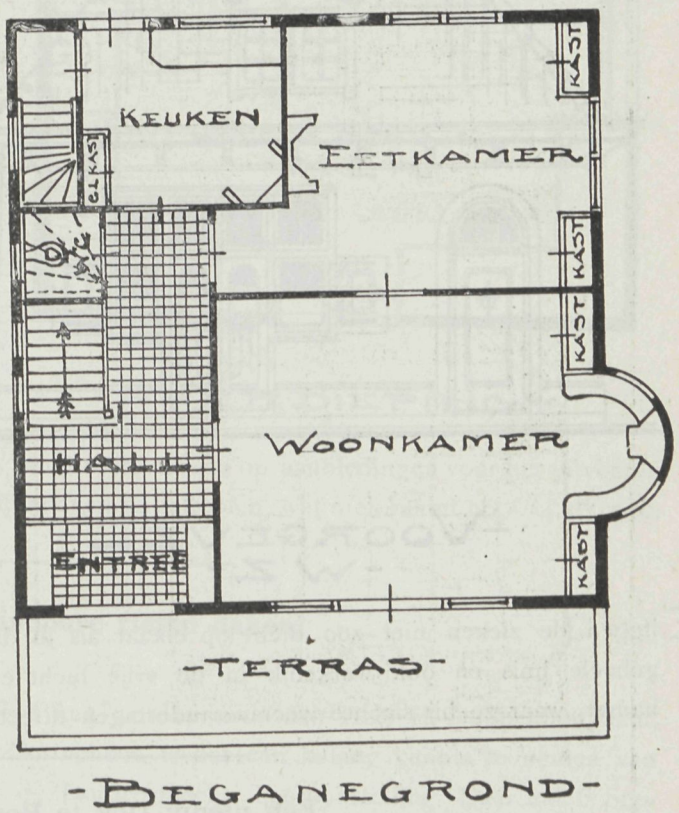

-BEGANEGROND-

Alhoewel het niet mogelijk is al de aangegeven berekeningen na te gaan, geven die ook met verwijzing naar de hulpbronnen die voor de samenstelling gediend hebben, alle vertrouwen. Daarbij is de gang van het medegedeelde gemakkelijk te volgen, waardoor voor de jongeren de uitgave veel waarde heeft; voor de ouderen een waarborg is tot meerdere zekerheid in een werkkring, waarvan de ondervinding al werkende gevormd wordt, omdat beton nog tot de nieuwste onder de materialen kan gerekend worden.

Een nieuwe bouwwijze voor ziekenhuizen.

Op het laatste internationale hygiënische congres te Berlijn, deed Dr. Sarason eenige mededeelingen over een nieuwe door hem geconstrueerde bouwwijze voor ziekenhuizen. Deze bouwwijze, het terrassensysteem, heeft als voordeel tegenover 't corridorsysteem, dat het een veel betere ventilatie van de ziekenzalen mogelijk maakt, terwijl het daarenboven veel goedkooper is als 't pavilloensysteem. 't Karakteristieke van dit terrassensysteem bestaat hierin, dat de verdiepingen niet zooals dikwijls, velen boven elkaar gebouwd, maar terrasvormig teruggebouwd worden. De dobbelsteenvormige kubus wordt zoo een schuin afgesnedene.

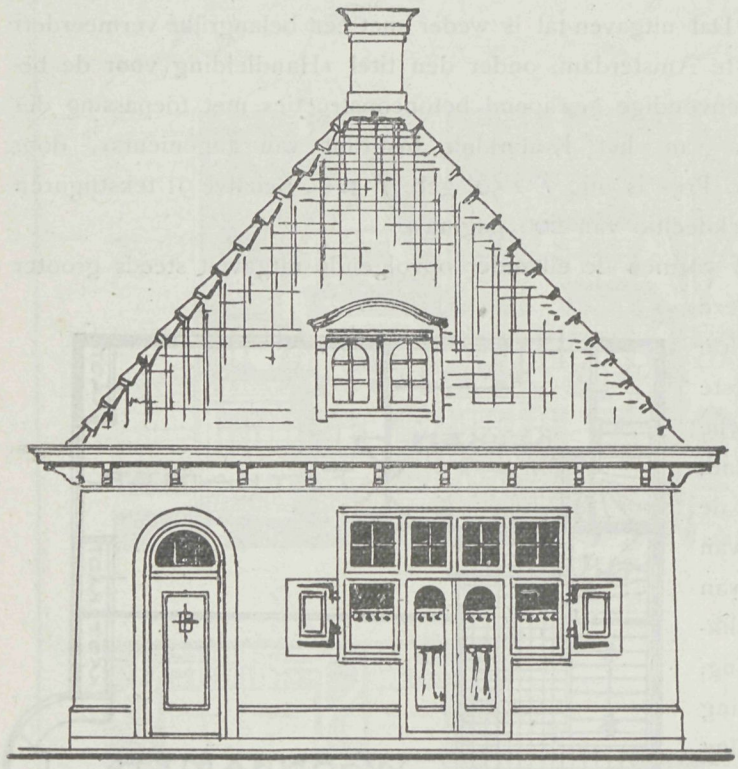

-VOORGEVEL-
-W Z-

Voor iederen kamer van elke verdieping van een 3—4 étages hoog huis, wordt een balcon in de open lucht gemaakt, zonder dat de daaronder zich bevindende kamers hierdoor benadeeld worden in licht- en luchttoevoer. De terrassen worden gelijktijdig tot ligkuren en luchtbaden gebruikt en ernstige zieken, geopereerden en langdurig sukkelende menschen die dikwijls nooit buiten komen, wordt bij dit systeem de mogelijkheid aangeboden, zich zooveel mogelijk in de buitenlucht op te houden. Op de terrassen liggen de zieken niet zoo dicht op elkaar als in de lighallen, maar verdeeld over het geheele huis en ook werkelijk in de vrije lucht en ondanks dat zijn ze vlak bij hun kamer, waar ze bij slechte weersveranderingen direct naar toe kunnen gaan.

Een nieuw Dok te Boulogne.

Uitgebreide verbeteringen hebben plaats in de haven van Boulogne. Kort geleden is een nieuw dok, 't Loubetdok aan de Chatillon of Westzijde van de haven plechtig ingewijd. Het dok beslaat een streek waar vroeger een duinenreeks stond, die nu echter geheel afgegraven is en weer opgeworpen aan 't einde van een zeebreker, tusschen de zee en het nieuwe dok, terwijl zè het laatste beschermt tegen Zuid-westen winden. De

eerste steen van het dok is in Juli 1903 gelegd door President Loubet. Het dok is van rechthoekigen vorm, de Noord- en Zuid-zijde zijn beide 1034 voet, de West-zijde is 46 voet en 2 duim lang. De ingang, juist van 150 voet breedte is aan de Oost-zijde. Het is een open of vloeddok zonder vloeddeur of sluis. De lengte van de kaden die voor lading bestemd zijn bedraagt $^5/_8$ mijl De geheele oppervlakte van 't dok zal een diepte hebben van 13 voet. Bij eb en langs de Zuidelijke kade zal bij iederen getijstand een diepte van 25 voet en 6 duim zijn Rondom de dokkade is ruimte open voor werven, pakhuizen, werkplaatsen en gebouwen. De rails die om 't dok loopen zijn gelegd door de »Chemin de Fer du Nord«. De bouwkosten van het Loubet-dok bedragen over de *f* 5,180.000. Een nieuw kantoor voor in en uitgaande rechten is op de kade gebouwd vlak bij 't Loubet-dok en ook dit is onlangs ingewijd door M. Rischman, onderprefect van Boulogne, die het dok en de gebouwen officiëel opende, terwijl begonnen wordt met de herstelling van de oost-pier. De breedte van de haven tusschen de tegenwoordige pieren is ongeveer 327 voet bij vloed. Bij de herstelling zal de ruimte verdubbeld worden, de kosten hiervoor bedragen *f* 3,360.000. De zeebreker wordt verlengd met een derde, hiervoor is uitgetrokken *f* 4,800.000. Men wacht tevens op aanbiedingen voor het uitvoeren van een belangrijk plan om de buitenhaven te voltooien, wat men raamt op *f* 14,400.000.

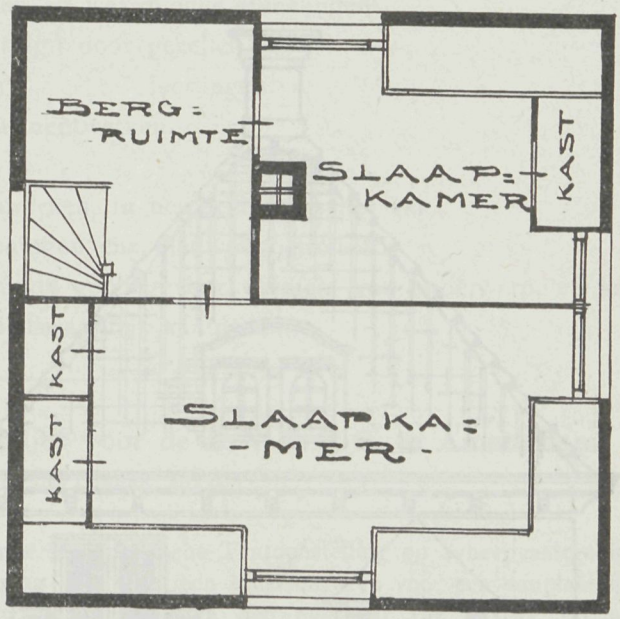

-VERDIEPING-

Onbrandbare rieten daken.

Nu het riet onbrandbaar geleverd kan worden door den Heer H. Dubbeldam Hzn., fabrikant van onbrandbaar riet te Gorinchem, is het van belang kennis te nemen van de groote proefneming hiervan op de Dordrechtsche Tentoonstelling. Daar zal 6 September 1912 een kap ongeveer 20 M² groot, waarvan $^2/_3$ met geprepareerd riet en $^1/_3$ met gewoon riet is gedekt, worden in brand gestoken en door het onder de kap aanwezige gewoon riet gevoed. De proefneming, waarvan ongetwijfeld velen aanschouwers zullen zijn, kan voor het materiaal eene belangrijke beslissing geven voor grootere toepassing. Want niet alleen uiterlijk schoon maar ook inwendig voor de bewoning heeft een rieten dak veel aanbevelenswaardigs.

Dr. Cuypers borstbeeld.

De fraaie buste door T. Dupuis vervaardigt en als een herinnering aan Dr. Cuypers jubileum daartoe door zijn vereerders in staat gesteld, zal de rij daarvan in het Rijksmuseum aanwezig, vergrooten; daar deze daarbij zal opgesteld worden.

Beweegbare Tentoonstellingen.

Nu de Tentoonstellingen iets van hunne waarde gaan verliezen, omdat zij te veelvuldig zijn, heeft men in Amerika een ander middel bedacht om het publiek te trekken. Daarvoor gaat de tentoonstelling naar de bezoekers. Men heeft een kolossale tentoonstellings-trein laten maken. Locomotief en wagens behooren tot de nieuwste op dit gebied vervaardigt. Dit plan, uitgaande van de Canadian Home Market Association wordt door 50 firma's uitgevoerd, die in den trein exposeeren: tapijten, meubelen, piano's, ijzerwaren, verfstoffen, fotografie-artikelen, voedingsmiddelen, enz. De beambten, die voor bewaking en het geven van inlichtingen zorgen, hebben wagens voor hun verblijf aan den trein aangesloten. Die onderneming heeft door de nieuwheid succes.

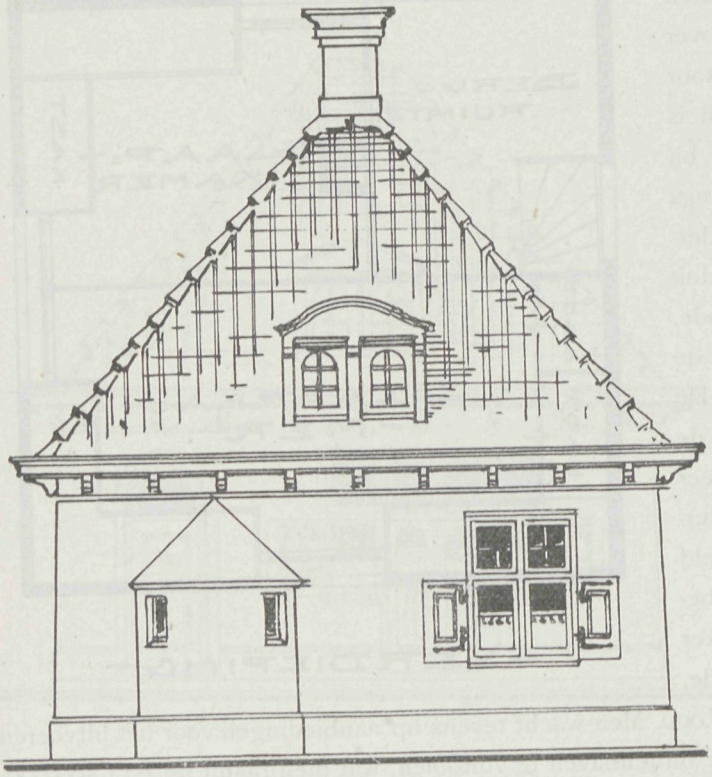

- ZYGEVEL -
-ZZ-

Tentoonstelling te Leipzig.

Als een merkwaardigheid omtrent den bouw van deze belangrijke tentoonstelling kan dienen dat de overkapping van de perronhallen, waarvan de top der boog 20 M boven de spoorbaan komt te liggen in ijzerconstructie wordt uitgevoerd, terwijl het 30 M. boven het dwarsperron zich verheffende dak van cement-ijzer zal worden. Dat zal wel een der voornaamste bizonderheden van de tentoonstelling zijn, want nooit te voren is op die afmeting van dat materiaal zulk een kolossaal gewelf tot uitvoering gekomen en zal de betonbouw dus ook hier op enorme wijze toonen tot op welke hoogte men het daarmede heeft gebracht.

Nationale tentoonstelling van werkstukken het Stukadoorsvak betreffend.

Dezer dagen mochten wij de reclame van bovengenoemde tentoonstelling ontvangen, — een kleurig aanplakbiljet bij de prijsvraag bekroond en dat inderdaad gunstig afsteekt bij vele voorgangers van dien aard. — De tijd kort op en 27 September is als de dag van opening vastgesteld, dan zullen de resultaten van de gedane oproeping blijken. Wanneer nieuwheid van geest en aangenamen vorm het geexposeerde eigen is, evenals het reclame-biljet, kan de tentoonstelling veel te zien geven. De opvatting voor de tentoonstelling is nogal ruim genomen en wel in vier afdeelingen.

Afd. I. *a.* Werkstukken vervaardigd door gezellen.
b. „ „ „ leerlingen.
c Inzendingen van ornamentwerken.
Afd. II. Idem door patroons
Afd. III. Inzending van betonwerken, in betrekking tot het vak.
Afd. IV. Inzending van teekeningen enz. het vak betreffend.

Deze vier afdeelingen geven ruimte genoeg voor veelheid van onderwerp, en kan daardoor de tentoonstelling veel bezienswaardigs aanbieden.

Prijsvraag voor een Aanplakbiljet voor de E. N. T. O. S. te Amsterdam.

JUNI—SEPTEMBER 1913.

Het Uitvoerend Comité voor de Eerste Nederlandsche Tentoonstelling op Scheepvaartgebied te Amsterdam 1913 schrijft een prijsvraag uit voor een schetsontwerp voor een aanplakbiljet voor deze tentoonstelling, die gehouden zal worden aan den overkant van het IJ, op het Tolhuisterrein en aangrenzende terreinen. Het Comité wil trachten te verkrijgen een aanplakbiljet, groot ongeveer 1.50 × 0.75 M. [1]), dat in hoogstens drie kleuren kan worden uitgevoerd (uit te voeren in steendruk in hoogstens drie kleuren, of met hoogstens drie steenen). Het verlangt daarvoor een schetsontwerp op de helft van de grootte, geteekend in de kleuren, waarin de ontwerper zich de uitvoering voorstelt, met bijvoeging van enkele details, uitvoerig geteekend en op ware grootte. Het ontwerp zal den volgenden tekst moeten bevatten:

E. N. T. O. S. (Eerste Nederlandsche Tentoonstelling op Scheepvaartgebied) Amsterdam, Juni—September 1913 Tolhuisterreinen.

Ieder ontwerp moet voorzien zijn van een motto en een begeleidend verzegeld schrijven, dragende hetzelfde motto, bevattende naam en adres van den vervaardiger. Op de buitenzijde der enveloppe moet tevens een correspondentie-adres vermeld zijn.

De ontwerpen moeten franco vóór 1 October a.s. worden toegezonden aan het Bureau der E. N. T. O. S., Beursgebouw Amsterdam.

De ingezonden ontwerpen, uitgezonderd dat, hetwelk met den eersten prijs bekroond en voor de uitvoering aangewezen wordt, blijven het eigendom van de inzenders.

Het Comité behoudt zich het recht voor alle ontwerpen te exposeeren.

Als eerste prijs wordt toegekend een som van *f* 350.—, als tweede een som van *f* 100.—.

De ontwerper van de teekening, bekroond met den eersten prijs, is verplicht zijn ontwerp op ware grootte te teekenen en op steen over te brengen, voor welken arbeid hij na goedkeuring er van door de jury *f* 100.— extra belooning zal ontvangen.

De drukker van den proefdruk zal in onderling overleg worden aangewezen.

De prijzen worden eerst uitbetaald nadat alle genoemde werkzaamheden ten genoege der jury zijn verricht. Binnen vier weken na toekenning van den prijs moet het op steen gedrukte (of het op ware grootte geteekende) biljet aan het oordeel der jury worden onderworpen.

De jury behoudt zich het recht voor, zoo geen der ingekomen ontwerpen haar voor uitvoering geschikt voorkomt, den eersten prijs niet toe te kennen.

De jury zal bestaan uit de volgende heeren: Prof. A. J. Derkinderen, Directeur-Hoogleeraar Rijks Akademie van Beeldende Kunsten; G. W. Dysselhoff, Sierkunstenaar; Mr. J. Kalff Jr., Kunstcriticus; H. J. M. Walenkamp, Architect.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan het Bureau der Scheepvaarttentoonstelling, Beurs, Damrak te Amsterdam.

[1]) Nader is bericht dat de maat abusief is en moet zijn 1.20 × 0.80 M.

IJzeren verankering van bouwsteenen.

De Steengroeve geeft in verschillende zeer uitvoerige beschouwingen het kwaad aan, gesticht door ijzeren verankering, en vestigt daarbij de aandacht op het nut van bronzen verankering. Het is wel van belang dat hierop meer gelet wordt, en deelen wij daarom mede wat de Steengroeve, vooral wat betreft de kostenprijs, hiervan zegt. Wij weten toch bij ervaring welke vernietigende kracht er uitgaat van ijzer dat roest, dat daardoor steenblokken vaneen doet springen en metselwerken geheel uit het verband rukt, waardoor het geheele zamenstel is verbroken. Daarom juist hebben zulke aanwijzigingen van beslist deskundigen practisch nut.

Kosten der dooken.

Behalve de prijzen der gaten die geregeld dezelfde zijn, en hierbij als basis aannemende, dat de prijs van ijzer en staal in doorsnede op 50 centimes per kilogram komt, terwijl het lood 60 centimes en aluminium brons 2.50 francs per kilogram kost, aannemende eene diepte van 72 millimeter en een nuttige diameter van 40 mM. hebbende, worden de kosten als volgt:

1. Gewoon ijzeren dook in den vorm van een vierkante afgeknotte pyramide 40 bij 40 aan de basis.

819	gram	ijzer	ad 50 centimes	41	centi.
950	„	lood	„ 60 „	57	„
				98	centi.

2. De prijs van een z.g. wetenschappelijke dook zou even zooveel zijn, de meerdere prijs voor het galvaniseeren wordt echter gecompenseerd door het mindere gewicht der metalen.

Dook met bronzen ring.

280	gram	brons	ad fr. 2.50	p. K.G.	fr.	0.70
333	„	staal	„ „ 0.50	„ „	„	0 17
1080	„	lood	„ „ 0.60	„ „	„	0.65
					Fcs.	1.52

IJzeren dook met bronzen draadeind en stalen moer.

372	gram	brons	ad fr. 2.50	p. K.G.	fr.	0 91
113	„	staal	„ „ 0.50	„ „	„	0.06
978	„	lood	„ „ 0.60	„ „	„	0.59
					Fcs.	1.56

Wanneer wij hierbij rekenen de prijs voor het maken der dookgaten, kunnen wij gerust aannemen, dat een brons en stalen dook die absolute zekerheid geeft ter voorkoming van het herhaalde bersten der steenen nauwelijks 33 percent meer kost dan de gewoon gebruikelijken ruwe pyramidale vorm, die de ruwste en meest gevaarlijke is. Buitendien, indien men kostbaarder materiaal gebruikt, behoeft men minder dookgaten te maken en kan men zich bepalen tot die, welke strikt noodzakelijk zijn op die plaatsen die eene verankering behoeven. Dientengevolge wordt het nog minder kostbaar.

In België alleen zou dit, volgens de Annales des Travaux Publics de Belgique van 1910, een enorme som uitmaken.

PLAN VAN EEN LANDHUIS TE LOCHEM.

VOORGEVEL.

RECHTERGEVEL.

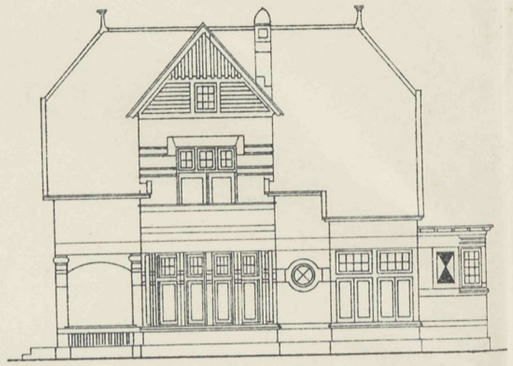

LINKERGEVEL

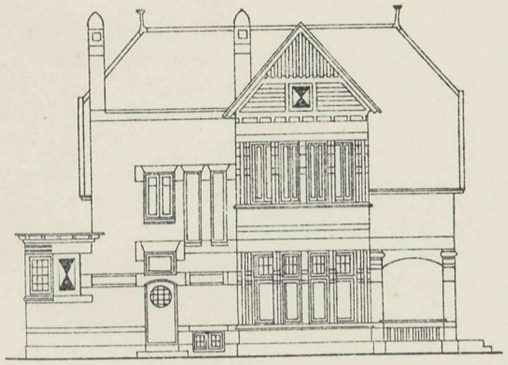

ACHTERGEVEL.

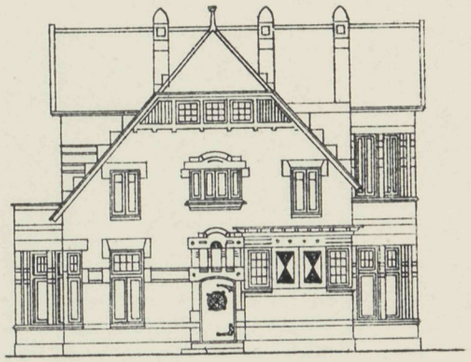

GRONDPLAN.

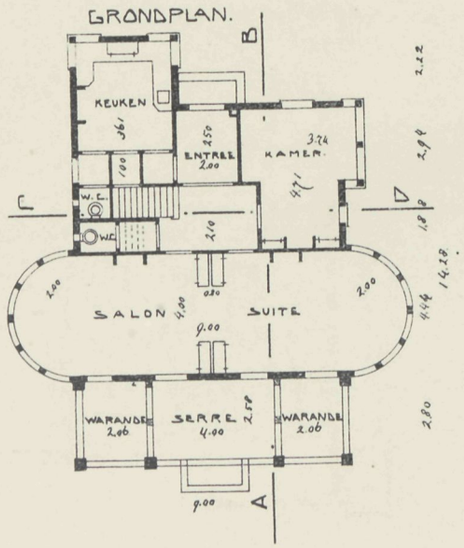

VERDIEPING

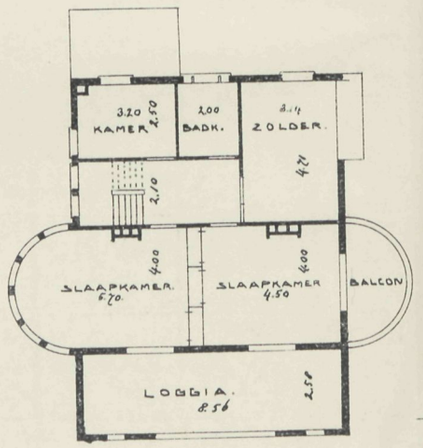

DOORSNEDE A-B

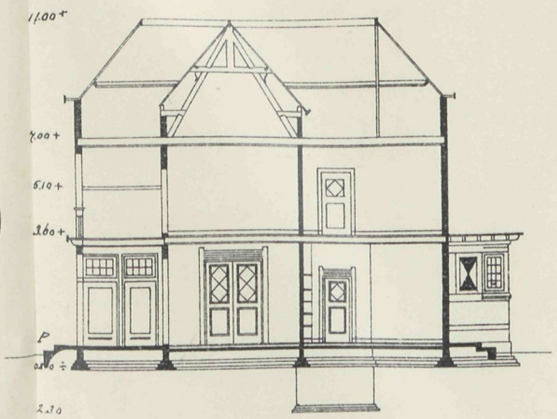

DOORSNEDE C-D

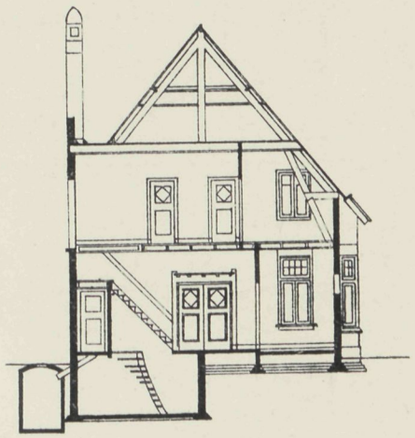

:LOCHEM: JULI: 1910:

Vademecum der Bouwvakken
27e Jaargang 1912.

Afl. 18. Plaat 18.
29 Augustus 1912.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

12 September 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 19.

Bij de Platen.

Café-Restaurant met Kantoorlokalen te Amsterdam.

door G. J. RUTGERS, Bouwmeester.

Daar is in Amsterdam een plek, eenmaal toen het IJ daar in vollen kracht was wel de schoonste. Het gestumper echter dat Amsterdam juist aan de zijde waar het voor de scheepvaart toegankelijk moest zijn, afsloot met een ijzeren gordel, ont nam het stadsschoon aan dit deel, nekte den handel en gaf een puinhoop in ruil, die door Zwitsersche kennis tot rust gebracht moest worden. Zoo ontstond de De Ruyterkade en verborg de Prins Hendrikkade. Zulk een leege kade valt op den duur niet mede, daar moest ge bouwd worden en omdat te bevorderen loofde het Gemeentebestuur premien uit voor het fraaiste gebouw.

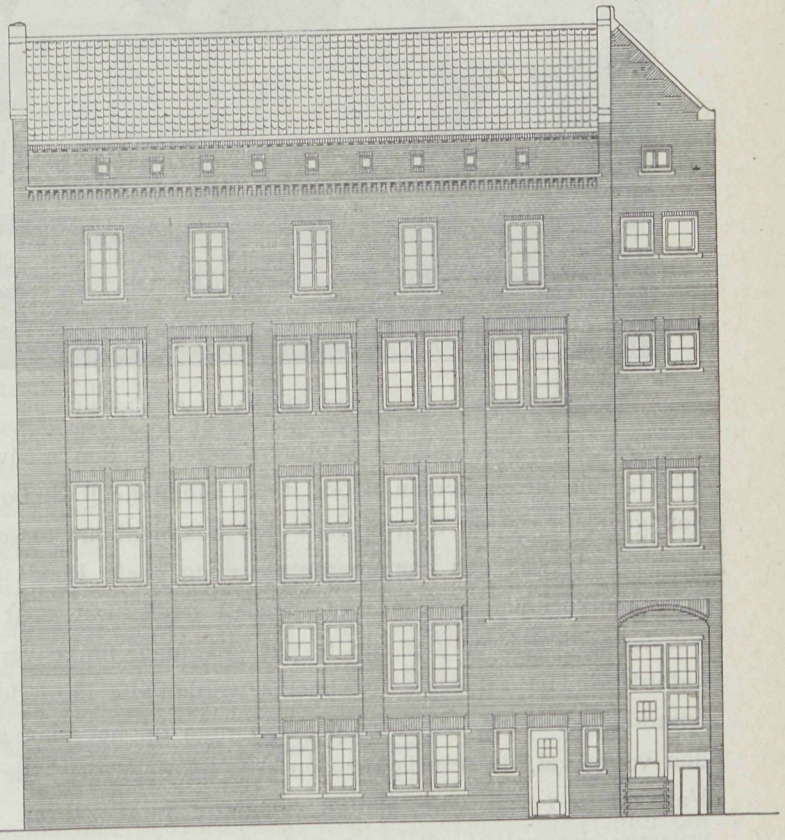

ZIJGEVEL.

In die dagen vond ook Berlage mooi wat hij nu waarschijnlijk leelijk vindt, maar dat in veler oog toch een fraai gebouw is gebleven het toen voor Volkslogement bestemde gebouw »de Hoop«, thans Kantoor van de Hollandsche Spoor-Maatschappij, gebouwd door den bouwmeester Berlage. Ook de bouwmeester van Arkel, die altijd met succes aan den weg toovert, stichtte er een Café, maar overigens bleef de ruimte van iets verdienstelijks verstoken en had de premieuitloving geen succes. In den laatsten tijd echter, begint Amsterdam aan den IJkant het treuren moede te worden over het feit, dat men daar alles zoo onoordeelkundig bedierf, het herstelde zich, en nu komt er leven, als nooit te voren en gaat de hoofdstad daar een goede toekomst tegen. De ledige plekken aan de de Ruyterkade zullen spoedig volbouwd zijn. Een dankbaar stuk werd onder leiding van den bouwmeester G. J. Rutgers gesteld, die den hoek zal vullen bij de viaduct naar de kade.

Villa te Radlett.

Een café-restaurant en kantoren zullen in den nieuwen bouw, die al aardig omhoog schiet, hun intrek nemen. Door flinke lijnen heeft de bouwmeester gezorgd karakter aan den gevel te geven, daarbij voor den benedenbouw tusschen den metselsteen witten steen toepassend, wat een aangename wisseling geeft. Reeds nu doet zien hoe de diepe dag der raamkozijnen een massief aanzien geeft, wat juist de kracht van het ontwerp is. Versieringen zijn er niet aan te pas gekomen, flinke verhoudingen, en die imponeeren inderdaad. Het zal een goed hoekje worden dat door den ronden vorm toch reeds iets opmerkelijks heeft. De indeeling kan men op het plan geschikt volgen, terwijl de plaat den voorgevel, de tekstfiguur den zijgevel doet zien, die op de spoorbaan uitzicht heeft. Van dit zoo van vele kanten zichtbare punt zal na de voltooiing de bouwmeester ervaren, dat velen zullen getuigen dat hij een goede greep gedaan heeft, om dit punt tot recht te doen komen.

Huis te Radlett.

Nevenstaand huis is bestemd om op een kleinen afstand van 't Radlett-Station gebouwd te worden. De muren zijn van metselsteen en gepleisterd, het dak met bruine dakpannen gedekt en al het houtwerk, ramen, deuren, veranda, enz. is wit geschilderd. De indeeling is, zooals 't plan aangeeft, als volgt: Beganen grond: eetkamer, huiskamer, werkkamer, hal met zitplaatsen, keuken en gebruikelijke bergplaatsen; op de 1e verdieping zijn 5 slaapkamers en een kleedkamer en op de bovenste verdieping is een slaapkamer en een bergkamer. Architecten zijn de heeren Geoffry Lucas F.R.I.B.A. en Arthur Lodeg A.R.I.B.A. Ontleend aan Building News.

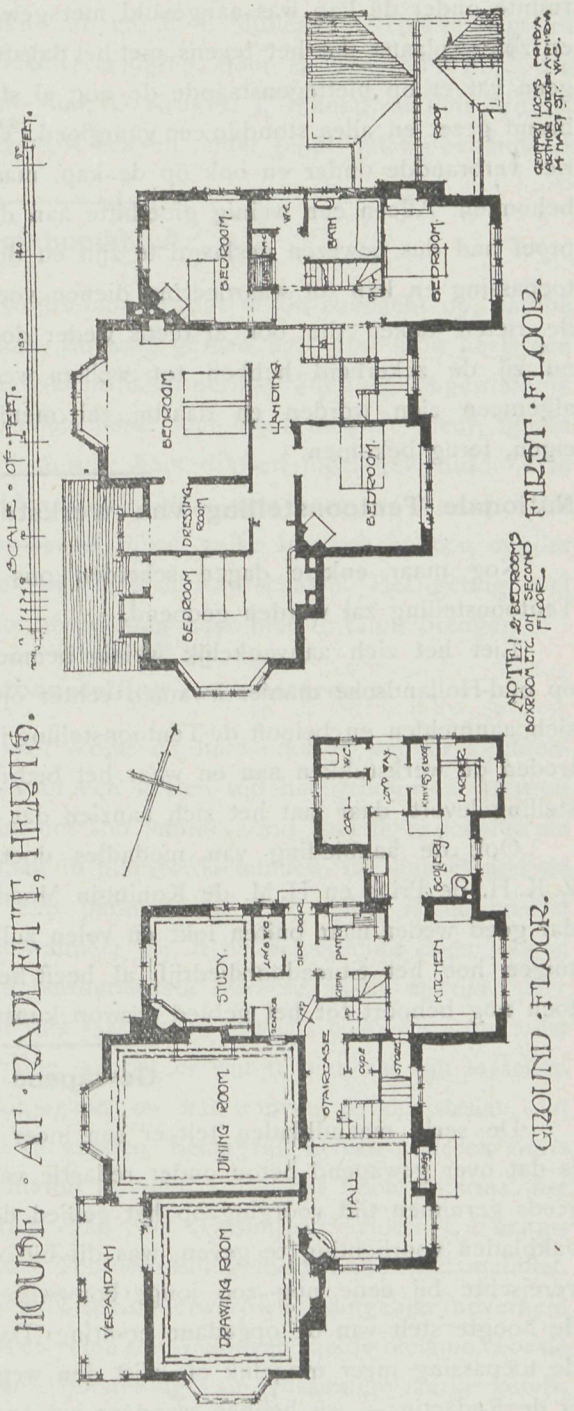

Rieten daken.

Rieten daken hebben groote voordeelen, zij geven aan de woning een niet onbevallig aanzien, vooral wanneer de nieuwheid er af gaat en verschillende tinten het dak eigen worden, daarbij brengen zij zomers koelte en 's winters warmte in het daarmede gedekte huis, geven bovendien wanneer het stroo goed aaneengesloten blijft, veel minder gelegenheid voor het nestelen van de vogels, die bij een pannen dak altijd een welkom te huis vinden. Er zijn echter groote nadeelen aan de rieten daken verbonden, waarvan licht brandbaarheid de grootste is. Zoo gemakkelijk kan een vonk uit de schoorsteen neerstrijken en in een korte poos staat de kap in gloed, en zooals het zoo dikwerf gebeurt is het geheele dorp, daar allen op die wijze geconstrueerde woningen gevaar loopen, spoedig vernietigd Zoo moest voor dat gevaar het aangename en dikwerf nuttige wijken.

De Heer H. Dubbeldam Hzn., aannemer te Gorinchem wist zich echter in te richten om het riet volgens zijne opvatting onbrandbaar te maken. Dat het in de praktijk goed is, bewijzen de daarmede reeds gedekte woningen, maar af te wachten dat die proef van

zich zelf zou doen spreken, zou te langen tijd vorderen waarom tot proefneming op andere en spoediger beslissende schaal werd overgegaan. Zulk een proefname geschiedde 6 dezer op het terrein der Tentoonstelling te Dordrecht. Een kap op vier steunpunten geplaatst was voor een derde met gewoon, voor twee derde met geprepareerd riet gedekt. De ruimte onder de kap was aangevuld met gewoon riet. Een deel werd in brand gestoken en zoo geplaatst dat het tevens met het dakstroo in aanraking kwam. Het vuur had echter geen vat er op niettegenstaande de nog al sterken wind. Toen werd de binneninhoud in brand gezet en alles stond in een vuurgloed. Verkoold stortte de massa ineen. Het gewone riet verbrandde onder en ook op de kap, maar het geprepareerde bleef als onbeschadigd behouden. Alleen een weinig gloeihitte aan de einden, doch dat bluschte zich zelf. De proef had dus bewezen geslaagd te zijn en dit is een groote aanbeveling voor ruimere toepassing en kan tot waardeering dienen voor de vinding. Wij zullen dus in de toekomst de rieten daken die ook al reeds weder door enkele bouwmeesters worden toegepast nu zij de zekerheid hebben tot welken weerstand onbrandbaar riet in staat is, meer algemeen zien worden en daarbij zal menig dorp dat eigenaardige daaraan vroeger eigen, terug bekomen.

Nationale Tentoonstelling van werkstukken het Stucadoorsvak betreffend.

Nog maar enkele dagen scheiden ons van 27 September, de dag waarop deze Tentoonstelling zal worden geopend.

Liet het zich aanvankelijk weinig bemoedigend aanzien, wat de deelname betreft, op oud-Hollandsche manier kwamen echter op de laatste oogenblikken de toezeggingen zich aanmelden en belooft de Tentoonstelling inderdaad succes. Uit verschillende plaatsen treden de werkstukken aan en waar het bedrijf genoegzame onderwerpen voor tentoonstelling levert, daar laat het zich aanzien dat een groote verscheidenheid te wachten is.

Ook de aanbieding van medailles doet zich gelden, waarbij H. M. de Koningin, Z. K. H. de Prins en H. M. de Koningin Moeder voorgaan. Het is nu maar te wenschen dat goed weder naar buiten lokt en velen zullen van elders gekomen, zich kunnen overtuigen hoe het Stucadoorsbedrijf, al heeft het machinale veel druk er op uitgeoefend, toch nog behoort tot het gebied waarop kunstvolle arbeid wordt geleverd.

Gewapend Beton.

De serie maandbladen telt er een meer en wel een dat niet onbelangrijk is. Het is dat over gewapend beton onder redactie van B. A. Verheij, C. I. Waar het buitenland reeds geruimen tijd voorging op het gebied der betonconstructie in daarvoor bestemde vakbladen voorlichting te geven, was dit bij ons nog minder het geval. Toch is het een vereischte bij eene nog zoo jonge bouwwijze, dat men elkander zoo veel mogelijk op de hoogte stelt van de opgedane ervaring. Dat geeft vertrouwen aan de vinding, maakt de toepassing meer mogelijk en wijst den weg tot steeds verbeterde samenstelling. Nu is de Redactie — wij hebben wanneer het andere uitgekomen geschriften betrof, daarop reeds met waardeering gewezen — in zeer goede handen, waardoor dit vakblad aan velen welkom zal zijn, men heeft er een goede gids aan, daarbij hebben vele deskundigen zich aangesloten als vaste medewerkers, zoo voor hier als buitenland en dat geeft

meerdere kracht aan alles. De prijs is gering, voor Nederland slechts *f* 2.65 per jaar franco per post en heeft de uitgever L. J. Veen voor een duidelijke en nette uitvoering gezorgd. Het is een zusje van Klei en dat vakblad voldoet op die wijze uitstekend. In de eerste aflevering volgt op het voorwoord: De betonijzeren watertoren en reinwaterkelder te Hof van Delft, door C. M. Lugten C. I. en M. I. Muller C. I. Het verslag van de gewapende beton commissie der Zuiderzee-vereeniging, door A. Groothoff C. I. De Nederlandsche gewapendbeton voorschriften, door D. Kruyf C. I. Inhoud van tijdschriften. Alles is van duidelijke tekstfiguren voorzien. Uit een en ander blijkt dat wij een nuttige uitgave rijker zijn geworden.

Een blok mahoniehout.

De Firma H. en P. van Schaik te Rotterdam vestigt er de aandacht op, dat bij hun een reusachtig blok mahoniehout voor de zaag gereed ligt. Het blok heeft een vierkant van 1.35 M en komt uit Honduras (Centraal Amerika). Dit hout dat gewoonlijk niet zulke groote afmetingen aangeeft, onderscheidt zich door mooiere kleur, fijnere nerf en vastere kwaliteit, al is het Afrikaansche hout dikwerf meer gevlamd. Zulke groote blokken komen hier in Holland zelden voor, omdat men bang is, dat het onder de bewerking tegenvalt, maar dat is toch niet het geval, zulke blokken hebben minder kwasten en een recht hart en daardoor ook weinig afval aan schalen. Het getuigt wel voor de ondernemingsgeest der firma, zulke afmetingen naar hier te laten brengen.

De Internationale Gastentoonstelling te Amsterdam.

14 September 1912 opent het Paleis voor Volksvlijt hare poorten om ter Tentoonstelling te kunnen opgaan. Dan herleeft voor een korten tijd het gebouw in de ware gedaante waarvoor het bestemd was, en dat het zoo jammer, zoo spoedig in zekeren zin er voor moest afleggen om onder te gaan in allerlei doeleinden, die geheel met de stichting niet in verband staan. Dat is een jammer dat altijd spijtig is, en zal het daarom aan velen een verheugenis zijn, wanneer zij in de helverlichte zalen mogen rondwandelen, een deel der oude grootheid bewonderend. Verlicht zullen zij zijn.

Maken niet alle bescheiden die van het Gasbureau uitgaan U er op attent, dat het Gas hoogtij zal vieren in de industriezalen, en dat er wat te zien zal zijn is zeker, de Gasnijverheid is zoo belangrijk vooruitgegaan en kan zooveel te kijk stellen, dat het een belangrijke Tentoonstelling belooft te worden. Belangrijk in een anderen zin is ook de wijze van reclame daarvoor. Maar hierbij is eigenaardig, het hoofdmateriaal het licht zoek. Alles, tot zelfs de kwitantiën van het Gasbureau, doet U kennis maken met een afdruk van het voor de Tentoonstelling bekroonde reclamebillet. Die het ziet, vraagt, hoe komt men er toe zulk een onderwerp voor dergelijke nijverheid te kiezen, waarbij eigenlijk het licht zoek is en velen zelfs gelooven aan de reclame voor de intocht van een wassenbeeldenspel of een voorstelling van reusachtige sterke kerels. Het billet moge zijn verdienste hebben, dat laten wij geheel buiten beschouwing, maar hoe de keuze voor een Gastentoonstelling daarop zich richtte dat is weder een onverklaarbaar verschijnsel, zoo als aan zoovele prijsvragen in den laatsten tijd eigen is.

Het verwondert ons dat door de handhavers der zedelijkheidswetten, van welke

uitvoering men gekscherend vertelt, dat een dame die met een ongekleed poppetje op de weg liep, in den Haag het bijna te kwaad kreeg, geen bemerking tegen dit billet heeft gemaakt. Voor zulke strenge visschers valt hier wel wat te hengelen. Overigens begrijpen wij niet hoe een feit, waarbij Nijverheid en Gas hoofdzaak zijn, waar licht, ketels, pijpen enz., den hoofdtoon vormen, hoe men daarbij kwam tot een ietwat kantelende wagen, waarin de nakende Herkules een ander sterveling in de zonderlingste houding omhoog knijpt, wat alles het toonbeeld moet vormen van de Internationale Gastentoonstelling te Amsterdam. Er is veel onbegrijpelijks onder de zon, doch dit is het toch in het bizonder.

De Engelsche opgravingen in Egypte, enz.

Soudan heeft in den laatsten tijd noemenswaardige resultaten opgeleverd. Te Memphis werd tusschen de 2 bekende reuzenbeelden van Ramses, op de zijde liggend, een albasten sphinx gevonden van ongeveer 1300 jaar voor Christus. Zij is 4.25 Meter hoog, 8 Meter lang en weegt circa 80.000 Kilo. In de doodenstad Abydos werd het als Osireion bekende groote gebouw vlak achter de Selitempel gelegen, onderzocht.

Het is een volledig onderaardsch ontwerp en bestaat in hoofdzaak uit een geweldige circa 90 Meter lange gangvormige hal, van hier gaat een andere gang uit, wier wanden met goed gebleven voorstellingen uit het doodenboek versierd zijn en met beelden die voorstellen, hoe de gestorven Koning Merenplah langs de verschillende poortwachters van de onderwereld in de hal van de 36 getuigenissen binnentreedt. De 3 Meter lange steenen balken van de zoldering zijn voor 't grootste deel in vroegeren tijd verdwenen. Door dezen gang komt men in 3 vertrekken, waarvan er een, een prachtige kamer met muren uit zandsteen, die van binnen met graniet bekleed zijn, 't hoofdvertrek van Osireion schijnt te zijn geweest. In de nabijheid van Osireion werden verdere overblijfselen eener nederzetting blootgelegd, deze schijnen te dateeren uit den tijd voor de dynastien.

Hier vond men zeer interessante vuursteenwerktuigen, messen, zagen, schaven van verschillenden vorm en boren. Aan den rand van deze nederzetting bevindt zich een eigenaardige plek met 23 groote gebakken kruiken die van buiten met leem bekleed zijn, en die op een aantal vuurtegels van verschillende lengte staan. Aan den voet van ieder dier groote vaten staat een aardewerkschaal, waarin meermalen zulk een tweede zeer zorgvuldig ingezet is. Op de buitenzijde van iedere schaal is een vogel met een kam of vederbos op den kop ingekrast. Een muur van gebrandde tegels omsluit de rij vaten die op den bovensten rand met een laag leem en tegels afgedekt zijn. Men meent dat deze inrichting tot de bereiding van een soort bier gediend heeft. Door de opgravingen werd de massieve ruim 13 Meter dikke ringmuur, die in 't jaar 525 voor Christus door de Perzen vernield en sedert dien verlaten Heliopolis omgaf, blootgelegd, bovendien ook nog een ronde aarden wal, omstreeks 400 Meter van doorsnede, (gelijkende op die, gevonden in 1906 in Tell el Jehudich), die men, daar hij geheel van de Egyptische bouwwijze afwijkt, den Hyksos toeschrijft. Ook heeft men voor de doodkisten veelvuldig houten planken gebruikt, die van buiten sterk door 't weer zijn uitgetrokken, van binnen echter zijn verkoold, en die volgens Prof. Petrie

erkomstig zijn van oude, door 't vuur vernielde huizen, die uit zulke rechtopstaande planken opgebouwd waren. Zij hebben aan de kanten inkeepingen waardoor ze samengebonden kunnen worden, zoodat ze bij 't uitzetten en krimpen van 't hout konden meegeven.

De belangrijkste vindingen zijn echter gedaan in de oude Ethiopische Koningsstad Meroë in Soudan, waar reeds in 't vorige jaar een prachtige bronzen kop van Augustus met oogen van glazuur, een werk uit de tijd van Augustus gevonden werd. Deze kop werd door 't Britsche Museum voor 1000 pond Sterling aangekocht.

De overblijfselen van de Koningsstad stammen uit den tijd van 700 jaar voor Christus tot 700 jaar na Christus.

Tot de oudste tijden behoorende groote steenmassa's de 5 Meter dikke en 10 tot 12 Meter hooge stadsmuren, de oudste deelen van 't Koninklijk Paleis enz.

In dezen tijd hebben Egyptische motieven de Ethiopische kunst beheerscht.

In een 2de periode, n.l. de 9de eeuw voor Christus schijnt de Egyptische invloed door de Grieksche verdrongen te zijn. De tot ongeveer 100 jaren na Christus loopende bloeitijd omvat fijne geschilderde en met opgedrukte versieringen voorziene potten, glazen, versierde vloertegels, etc. Een derde periode toont 't karakter van Romeinsche Provinciale kunst. De beeldwerken zijn wel meer onder Grieksche als Romeinsche invloed ontstaan, maar weerspiegelen echter in hun levensvolle individualiteit zeer goed de gedachten van den binnenlandschen beeldhouwer.

Stadsschoon.

Ook in het Zuiden begint in ons land het bewustzijn zich te vestigen, dat er zeer veel verknoeid is geworden wat juist tot de eigenaardigheden van het stadsschoon bijdraagt. De werkkring van Heemschut doet hierin ook reeds haar groot nut gevoelen en heeft het gemeentebestuur van Maastricht de volgende circulaire aan de ingezetenen gezonden, die ongetwijfeld veel ten goede zal uitwerken.

Aan de Ingezetenen.

Talrijk zijn de vreemdelingen, die onze stad om hare fraaie en imposante historische gebouwen bezoeken en daardoor herinnerd worden aan het roemrijk verleden van Maastricht.

De vraag is gewettigd, of de indruk, dien zij medenemen, nog niet dieper zou zijn, indien er van den kant der ingezetenen meer naar gestreefd werd, het uiterlijk schoon onzer pleinen en straten te verhoogen — een streven, dat tevens den kunstzin en het schoonheidsgevoel der eigen inwoners zou ontwikkelen.

Het werkt in hooge mate veredelend, te zien, hoe onze oude kerkgebouwen na hunne restauratie uitmunten door schoonheid van lijnen, door juistheid van de afmetingen der constructiedeelen, door soberheid en strengheid in de aangebrachte versieringen. Ditzelfde is het geval met tal van andere gebouwen, zooals de zoogenaamde feilenkazerne, het daarnaast gelegen torentje, den walmuur, de torens der Helpoort en de geheele omgeving daar ter plaatse.

Vraagt men zich af, hoe dit bereikt werd, dan is het antwoord zeer eenvoudig: men heeft getracht, die gebouwen en bouwwerken zooveel mogelijk te ontdoen van de gevolgen van het vandalisme van vroegere geslachten en ze te herstellen in hunnen oorspronkelijken — wij zouden haast zeggen: natuurlijken — luister.

In het bijzonder heeft men er naar gestreefd, de talrijke verf- en kalklagen, waaronder de architectonisch zoo schoone lijnen schuil gingen, weder te verwijderen.

Het loffelijk voorbeeld, in deze gegeven door staat, provincie, gemeente en kerkbesturen, heeft ook enkele particulieren tot nadenken gebracht en hen geleerd, hoe zij zelf met de hun

toebehoorende huizen hebben te handelen. Is b.v. niet het onlangs herstelde gevelije in de Platielstraat een sieraad voor de geheele omgeving? Zijn er niet meerdere andere huizen die, ontdaan van de dikke verflaag, waarmede smakelooze handen ze ontsierd hadden, thans een aangenamen, den schoonheidszin streelenden aanblik opleveren?

Men zal toch wel het hemelsbreed verschil zien dat er bestaat tusschen een gevel, waarvan de harmonieuse samenstelling uit hardsteen, zandsteen of mergelblokken eenerzijds, en baksteen anderzijds, in den oorspronkelijken toestand bewaard is gebleven — en een anderen, waarvan een vroeger eigenaar in zijn misschien groot, maar voor ons minder begrijpelijk kunstgevoel, aan den hardsteen een bloedkleur, aan den rooden baksteen een graskleur liet geven?

Een der grootste Nederlanders van onzen tijd, onze gewestgenoot Dr. P. J. H. Cuypers, heeft het meermalen herhaald: „Iets wat onwaar is, kan niet schoon zijn".

Deze stelregel tot den onzen makend, moeten wij beslist veroordeelen de wijze, waarop hier ter stede tal van fraaie gevels verminkt worden.

Waarom, zoo vragen wij ons af, moet aan den van zich zelf toch zoo schoonen hardsteen een kleur gegeven worden, die hij van nature niet bezit? Waarom moeten de huizen beschilderd worden in de onooglijkste kleuren: met gele, groene, paarse, witte, blauwe, ja zelfs vuurroode strepen? Waarom vindt men hier gevels van hardsteen overdekt met onbestaanbare en ondenkbare marmerkleuren, ja, hoe heeft iemand den wansmaak kunnen hebben, een hardsteenen pui met een cementkleurige verflaag te doen bestrijken!

Is het er dan alleen om te doen, de gevels zoo schreeuwend mogelijk te maken en zóó te bederven, dat zij in leelijkheid die der buren de loef afsteken? Zulk een handelwijze is onverschoonbaar, zelfs al geschiedt zij om reclame te maken.

Wij wenschen eene poging te doen, om de ontsiering der stad door het smakeloos verven van huizen tegen te gaan, door de ingezetenen te wijzen op het onaesthetische daarvan.

Doch er is meer. Wat geldt voor het bederven van het gevel-uiterlijk door het aanbrengen van onnatuurlijke kleuren, geldt in nog meerdere mate voor het vervangen van oude, karakteristieke gevels door vulgaire gebouwen. Hoe vaak ziet men niet, dat huizen, uit vroeger eeuwen afkomstig en den stempel dragend van den kunstzin onzer voorouders, tegen den grond worden geworpen, terwijl er voor in de plaats verrijzen gebouwen, die alleszins het karakter dragen van het materialistisch zakenleven van eigen tijd, zonder lijn, zonder teekening, zonder stijl, een smakelooze combinatie van steen, ijzer en glas.

Wij veroorloven ons daarom, den huiseigenaren en in het algemeen allen, bij wie in dezen de beslissing rust, in overweging te geven, om, alvorens zij er toe overgaan, hunne panden op te schilderen, zich af te vragen, of het niet veel beter ware, de oude verf- of kalklagen te verwijderen en aan de bouwstoffen hunne natuurlijke kleur terug te geven.

Dat zal misschien tot eenige meerdere kosten aanleiding geven, doch daar staat tegenover eene veel grootere besparing in de toekomst, daar de kosten van onderhoud tot een minimum teruggebracht worden.

En mocht men er toe willen overgaan, den geheelen gevel te vernieuwen, late men dan eerst nagaan of de bestaande, zoo deze althans uit bouwkundig opzicht van eenige waarde is, niet kan behouden blijven en door eene restauratie in behoorlijken staat kan worden gebracht.

Door aldus te handelen, zal men bijdragen tot verfraaiing van onze stad, die in hare talrijke en waardevolle gebouwen voor inwoner en vreemdeling zooveel belangrijks en bezienswaardigs oplevert. En waar door de ingezetenen zoo vaak een beroep wordt gedaan op het Gemeentebestuur, opdat dit zijne hulp verleene bij het bevorderen van het verkeer hier ter stede, moge het beroep, dat thans door het Gemeentebestuur wordt gedaan op de medewerking der ingezetenen in goede aarde vallen.

Het architectonisch schoon eener stad — de oude Hollandsche en Vlaamsche steden bewijzen het ten volle — oefent op de vreemdelingen eene grootere aantrekkingskracht uit dan welk kunstmatig middel ook.

Burgemeester en Wethouders.
Mr. L. B. J. van Oppen.
De Secretaris.
G. J. H. Pfaff.

CAFE - RESTAURANT MET KANTOORLOCALEN TE AMSTERDAM.

SCHAAL 1 2 3 4 5 6 7

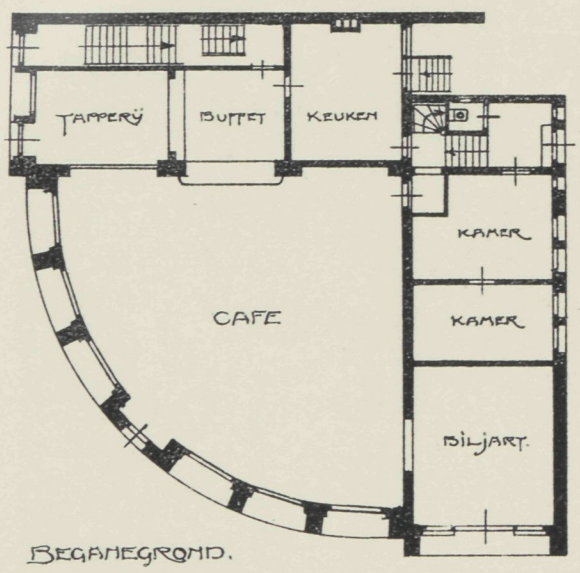

BEGANEGROND.

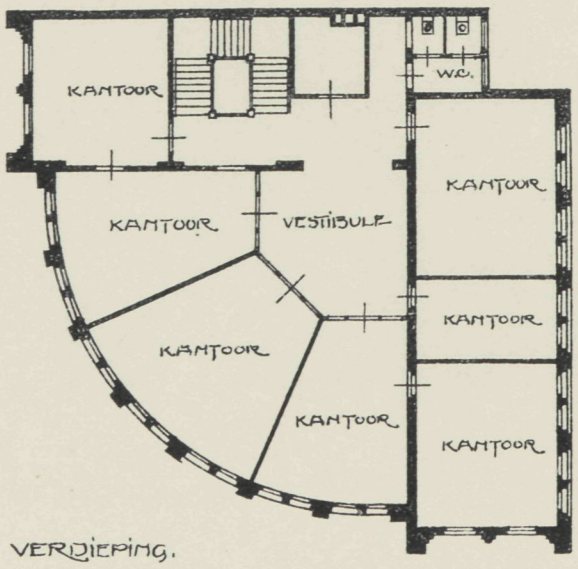

VERDIEPING.

SCHAAL 1 2 3 4 5 6 7

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

26 September 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 20

Bij de Platen.

Ontwerp van een Hotel,
door J. J. HELLENDOORN.

De gevels komen allen op de plaat voor, de tekstfiguren geven de plannen en doorsneden. Dit Hotel voor landelijke streek bestemd, heeft bij een zeer bevredigend uiterlijk tevens een geriefelijke indeeling. De logeerkamers zijn aan den voorgevel ter beganen grond en eerste verdieping gelegen. Daar achter bevinden zich de eetzaal, salon, koffiekamer enz., terwijl de ruime hal voor conversatiezaal dient. Met de voorgelegene terrassen geeft dit aan elk logeervertrek een zeer behagelijk uitzichtspunt.

Nieuwe Uitgaven.

Een tweetal nieuwe uitgaven melden zich aan. De eerste »De bouwkundige opzichter«, door L. Cusell uitgave van Js. Bootsma te 's Gravenhage. Prijs ƒ 0.80. Dit is een tweede druk. Het pleit dus voor de deugdzaamheid en inderdaad het is een praktische leiddraad voor allen waarvoor de inhoud is saamgesteld. Werkkring van den opzichter, zijne verhouding tegenover de werklieden. Plannen en bestek. Details. Administratie. Uitzetten en Uitslaan. Grondwerk en Heifundeering. Bereiding mortels. Metselwerk. Rioleering. Tegels zetten en maken van steenen vloeren. Steenhouwwerk. Cement en grint. Timmeren. IJzer-, Zink- en Loodwerk. Dakbedekking. Aanleg van geleidingen Stucadoor-, schilder- en behangwerk. Afwerking. Ziedaar de hoofdschotel, die de schrijver op hoogst aangename wijze voorzet. Het is niet met berekeningen overvuld. 't Is een gezellig geschreven lectuur over wat de opzichter op zijn dagelijksche levensbaan tegenkomt en dat op die wijze medegedeeld, nuttig inwerkt op de gedachten van de lezers. Voor weinig geld een nuttig boekje. De heer I. van der Breggen C. I., gaf bij de Nederl. drukkers- en uitgeversmaatschappij »C. Misset« te Doetinchem Bundel I uit van sprokkelingen op Technisch Hygienisch gebied handelende over: Bouwhygiene, woningbouw met rijkssteun, platte

lands hygiene. De prijs is *f* 0.75. De sprokkelingen komen in den goeden tijd; het najaar meld zich aan en de bladeren blazen de aftocht. Dan komt de winter met zijn avonden, voor de studie geschapen, het is den tijd voor sprokkelingen en Bundel I kiest juist het geschikte oogenblik ook voor lectuur, waarvan het veel tot voorlichting geeft. Den eigenbouwer vooral kan deze uitgave van dienst zijn bij de keuze naar goede

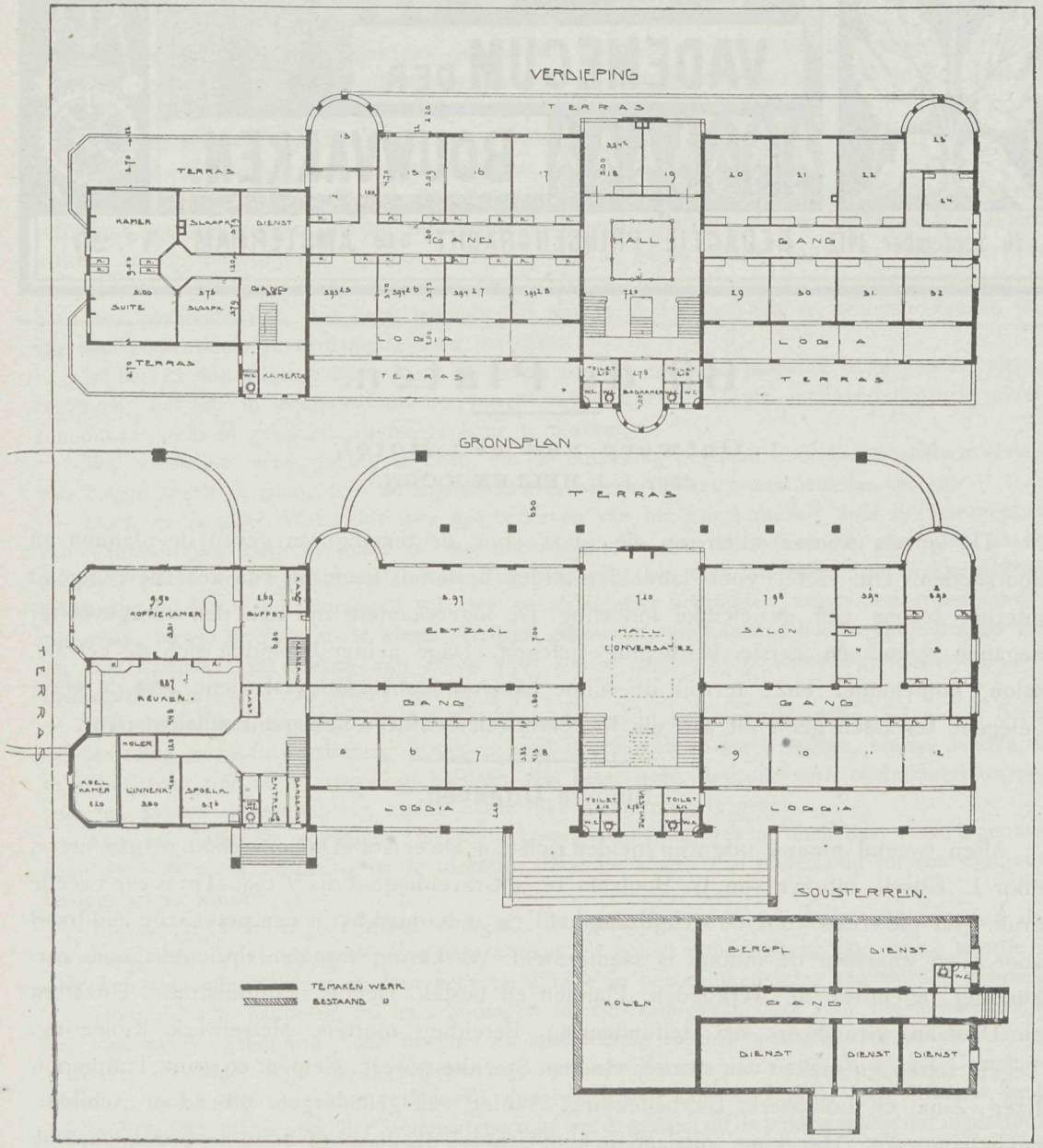

geschikten bouwgrond, en voor alle bouwkundigen heeft het groote waarde, omdat men er veel wetenswaardigs in aantreft om een goede gezonde woning te maken. Een tweetal platen geven toelichting bij de inhoud Vooral de rubriek woning-vereeniging met rijkssteun kan voor velen praktisch nut hebben.

Voor weinig geld kan men dus zijn bibliotheek vergrooten met twee kleine doch belangrijke uitgaven.

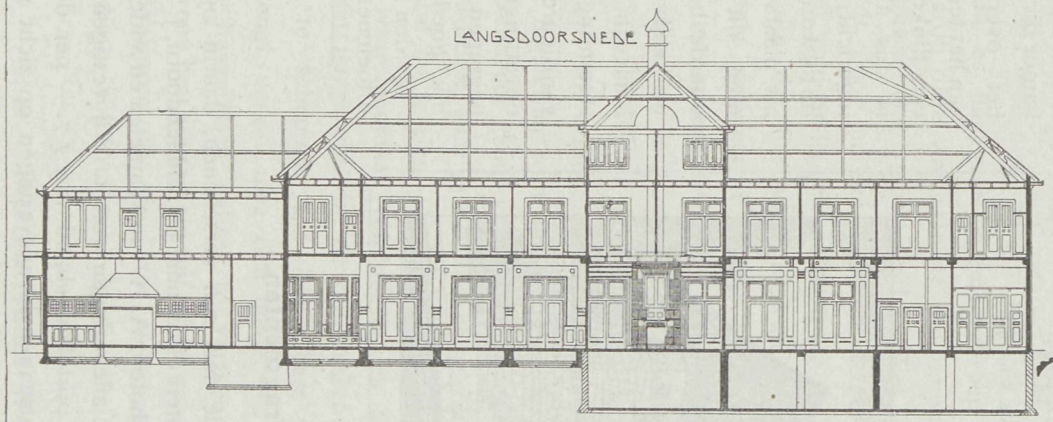
LANGSDOORSNEDE

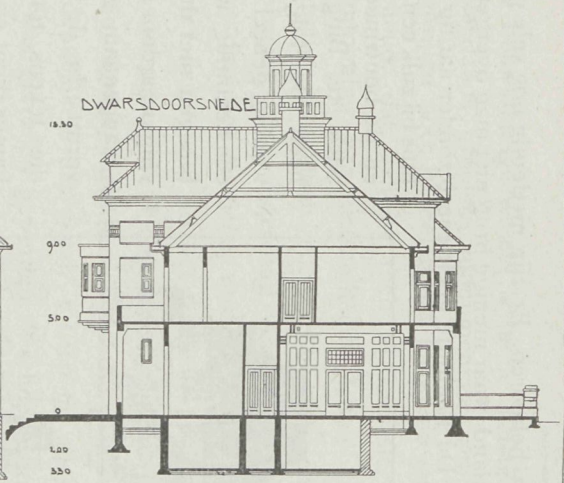
DWARSDOORSNEDE
1830
900
500
0
120
330

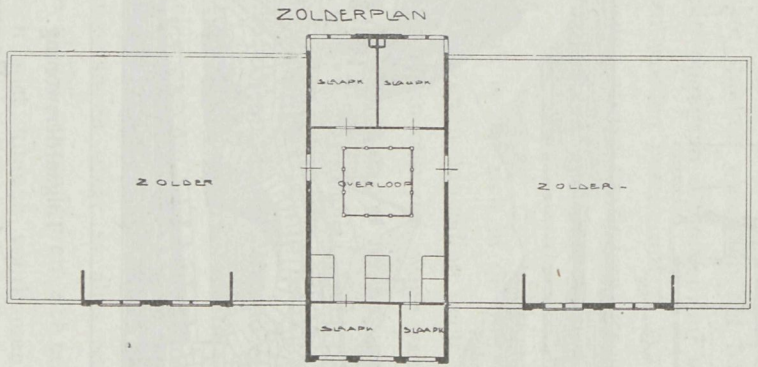
ZOLDERPLAN
ZOLDER
OVERLOOP
ZOLDER
SLAAPK
SLAAPK
SLAAPK
SLAAPK

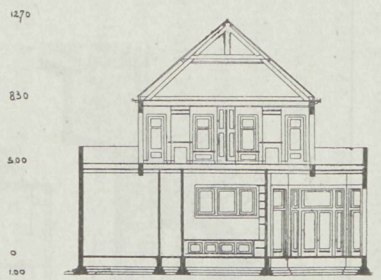
DWARSDOORSNEDE
1270
830
500
0
100

Tolgaarderswoning.

Tollen gaan gelukkig tot het verleden behooren. Er zijn niettemin nog vele plaatsen waar tol geheven wordt, vooral in Duitschland waar menige brug niet mag overgetrokken worden voor de vereischte tol verrekend is. De Bauhutte geeft een bizonder aardig typisch huis bij zulk een tolbrug en de bouwmeester N. Sack te Bingerbruck heeft de tolgaarderswoning geheel in overeenstemming weten te brengen met de omgeving waardoor dit een aangenaam geheel vormt. In de woning die tevens tot gelagkamer dient waarbij op het overige gedeelte van het terrein zich nog een flinke tuin bevindt is dus alles zoodanig ingericht, dat, wanneer de tol wordt opgeheven, als plaats van uitspanning dit hoekje zijn waarde behoud en het werkelijk typisch geheel een blijvende bestemming geeft. Dit zijn van die architectonische opvattingen, die, zoo begrepen, een wonderlijk goede uitwerking op den beschouwer uitoefenen.

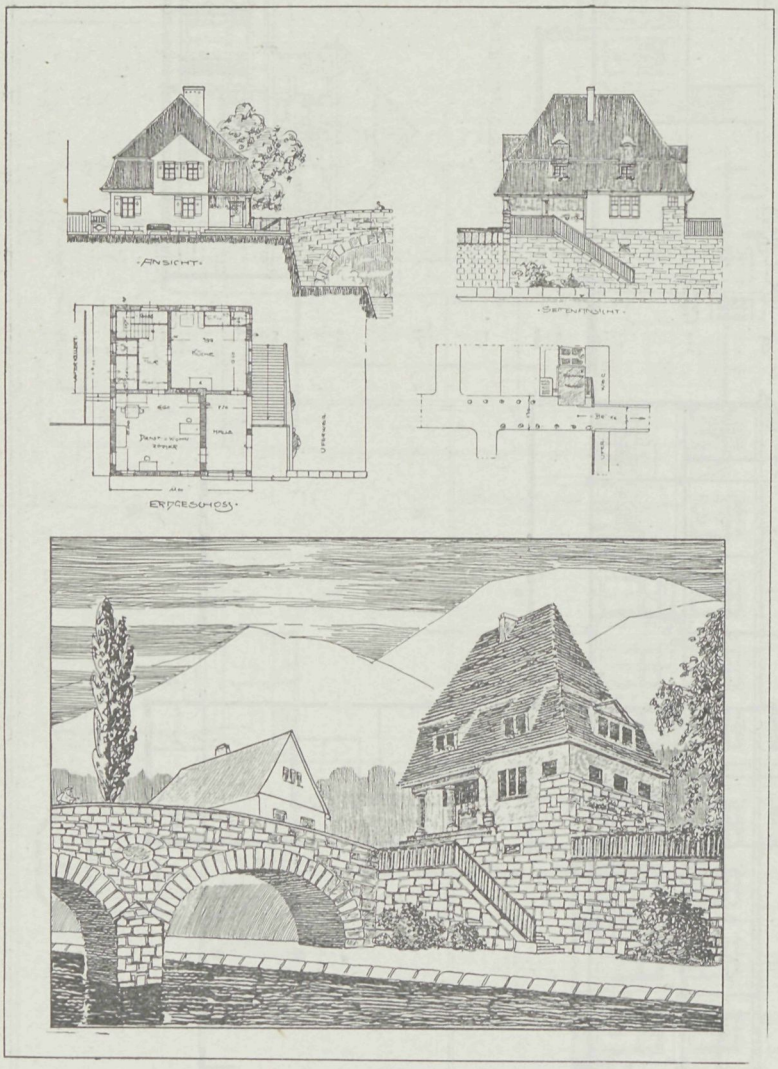

Tolgaarderswoning.

Bouwfragmenten.

Aflevering 5 en 6 van het twaalfde deel zijn verschenen, daarin zijn weder vele onderwerpen opgenomen van de Bouwmeesters H. Bonda, J. J. Hellendoorn, J. A Heuvelink, G. J. Rutgers, M. Kuyper Czn., C. Boeschoten, A. H. van Wamelen en anderen, waardoor dit inderdaad weder een tweetal fraaie afleveringen vormt. Wij vestigen de aandacht op deze uitgave die 130 platen geeft, in portefeuilleband van *f* 7.— per deel, zeker een der meest billijke uitgaven. Die ter kennisname de afleveringen op zicht wenscht, mits franco retourzending bij niet inteekening, gelieve dat aan te vragen, en ontvangt bij inteekening zooals de aanbieding vermeld, een vroeger deel als premie.

Monument-verval.

De bouwkundige wereld is in de laatste dagen weder opgeroepen om te oordeelen over Neerlands grootste monumentale gebouw, het Koninklijk Paleis te Amsterdam, dat somwijlen doet gevoelen dat bij al de strijd die er gevoerd wordt tot vestiging van het behoud, dat behoud toch al zeer slecht verzekerd is. Terecht geeft Architectura met aantooning van verschillende feiten aan, hoe bitter weinig er wordt gedaan om het gebouw in goeden staat te houden, en verdienen de daarbij aangeduide gevallen van verwaarloozing inderdaad ernstige overweging. Architectura heeft met dat betoog den weg daarvoor geopend, misschien ook de oogen van velen. Wat toch is het geval. Een dezer dagen viel uit het fraaie frontispies een der armen van een figuur te pletter op het zoogenaamde kleine steentjesplein. Een volgeling van Naatje die eenarmig het Damplein regeert, meldde zich op die plaats aan.

Bedenkelijk is dat geval. 't Liep nu alles goed af. Maar gesteld, de wachthebbende soldaat was getroffen geworden, 't scheelde maar bitter weinig; of tijdens het Koninklijk bezoek was het gebeurd, en de nog al zware stukken waren op het balcon terecht gekomen, zou er dan geen algemeene roep zijn opgegaan die afkeuring uitsprak over de wijze, waarop onze voornaamste monumenten worden beschermd. 't Was een vingerwijzing die gewaardeerd moet worden. Wel worden ramen en deuren geschildert, maar nimmer wordt door middel van een steiger onderzocht hoe alles daarboven ineen zit en of dat wel voldoende gewaarborgd is.

't Kan zijn dat het water hiervan de oorzaak is dat zich in de holten verzamelt, en niet zelden, wanneer de winter invalt tot stukvriezen aanleiding geeft, 't blijft dan nog hangen tot opeens de kracht zich begeeft. 't Kan ook zijn, want waarom zouden de beeldhouwers in vroegeren tijd niet gedaan hebben wat ook nu nog geschiedt, dat de arm er aangezet was en de verbinding krachteloos geworden is. Doch zoowel het een en ander roept tot onderzoek op, een onderzoek, dat niet alleen het nu uitgevallene, maar ook de herstelling van het reeds vroeger vervallene beoogt. Waar de steigerwerken in onzen tijd zooveel gemakkelijker hulpmiddelen hebben, en deze van boven af kunnen opgehangen worden, daar is het zoo verschrikkelijk niet om tegen de kosten van onderzoek en herstel op te zien. Het is daarom nu nog tijd, alvorens ernstiger gevallen zich opdoen, en waar eenmaal vernietiging is aangevangen, daar is alles mogelijk. Hoe eigenaardig het moge zijn, dat de duif tusschen al die reuzenfiguren zich een bekoorlijk tehuis weet te scheppen, zoo iets moest toch niet kunnen voorkomen, want die bewoning brengt verval met zich mede. Nu alles op het Dampleln er naar streeft, te trachten een harmonisch geheel te vormen, geve men toch geen gelegenheid het gebouw, waarom het ging, zich zelf af te gaan breken en uit de rij der beroemdheden te verdwijnen. Wanneer dit geval tot meerdere zorg aanleiding geeft, dan verdient de ongelukkige die er zijn arm voor opofferde aller dank en een spoedige genezing.

Internationaal Woningcongres.

Den 8sten September 1913 en volgende dagen zal, krachtens uitnoodiging daartoe, gedaan door de Nederlandsche regeering en door het gemeentebestuur van 's-Gravenhage, het 10de

Internationaal Woningcongres voor de eerste maal in Nederland bijeenkomen en gehouden worden in het Kurhaus te Scheveningen.

Het Nederlandsch comité, dat, in samenwerking met het te Brussel gevestigde bestendige comité der Internationale Woningcongressen de voorbereiding van dit congres heeft ter hand genomen, kan in de eerste plaats met groote erkentelijkheid vermelden, dat Z. K. H Prins Hendrik der Nederlanden zich bereid heeft verklaard het Beschermheers hap van het comité en van het congres te aanvaarden.

Het comité maakt verder dankbaar gewag van de samenstelling van het eere-comité, waarvan Mr. Heemskerk, Minister van Binnenlandsche Zaken, het voorzitterschap heeft aanvaard, en is erkentelijk voor de bereidwilligheid, waarmede de uitnoodiging om daartoe toe te treden is aangenomen.

Aan dit Internationaal Woningcongres zijn negen andere voorafgegaan, en wel: in 1889 te Parijs, in 1894 te Antwerpen, in 1895 te Bordeaux, in 1897 te Brussel, in 1900 te Parijs, in 1902 te Dusseldorf, in 1905 te Luik, in 1907 te Londen en in 1910 te Weenen. In steeds klimmende mate zijn de Internationale Woningcongressen, waarheen door vele regeeringen officieele vertegenwoordigers worden afgevaardigd, een vereenigingspunt geworden van hen die, als regeeringspersonen, leden van vertegenwoordigende lichamen, deskundigen op verschillend gebied of belangstellenden, kennis wenschen te nemen van de wijze, waarop zich buiten hun eigen land de woningtoestanden hebben ontwikkeld, de middelen tot verbetering der volkshuisvesting die aldaar door overheid en particulieren zijn aan gewend en de gevolgen, die daarmede bereikt zijn.

Het congres zal trachten werkzaam te zijn ter verbreiding van kennis omtrent het woningvraagstuk op tweeërlei wijze en wel vooreerst door de behandeling van een aantal punten ter vergadering en vervolgens door plaatselijk kennis te nemen van hetgeen in Nederland in het belang der volkshuisvesting is geschied.

De punten, die ditmaal zullen worden behandeld, zijn:

I Verbetering van woningtoestanden op het platteland;

II. Verbetering en opruiming van ongezonde woningen;

III. Overbevolking van woningen;

IV. Wettelijke regeling der stadsuitbreiding.

De debatten hierover worden voorbereid door rapporten uit de verschillende landen, uit te brengen door hen, die voor elk der afzonderlijke punten bij uitstek deskundigen zijn. De rapporten over de 4 bovengenoemde onderwerpen en over de ontwikkeling op woninggebied in de laatste jaren, worden nu reeds ingewacht, en zullen, naar gehoopt mag worden, evenals die, welke voor vroegere congressen zijn uitgebracht, blijvende waarde bezitten als bijdragen tot de kennis van wetgeving en praktijk in de onderscheidene landen.

Het bezoek aan de plaatsen, die voor de belangstellenden in het woningvraagstuk van beteekenis zijn, zal zooveel mogelijk zóó worden ingericht, dat de buitenlandsche congresleden op hun tochten tevens een denkbeeld verkrijgen van de schoonheid, die Nederland in stad en land aanbiedt.

Voorzitter van het voorbereidend comité is de heer Mr. D. Fock, oud-minister van Koloniën. Algemeen secretaris is de heer Mr. H. J. Nieboer, Den Haag, Van den Eyndestraat 2, die bereid is aan belangstellenden nadere inlichtingen te verstrekken

Nationale prijsvraag van het Centraalblad der Bouwbedrijven.

Op bovengenoemde prijsvraag, betreffende „een verhandeling over het gebruik van baksteen versus beton en gewapend beton, voor het maken van gebouwen of gedeelten van gebouwen", zijn twee antwoorden ingekomen onder de motto's: „*Verschil van aard, vaak vriendschap baart*", en: „*Evolutie*",.

Volgens de bepalingen, voor deze prijsvraag geldende, zal de jury, bestaande uit de heeren: H. P. Berlage, architect te Amsterdam, G. W. van Heukelom, civiel-ingenieur te Roermond, A. C. C. G. van Hemert, civiel-ingenieur te 's-Gravenhage, D. J. van Wijk, steenfabrikant te Geldermalsen, L. Zwiers, architect te Amsterdam en H. Polano, civiel-ingenieur te 's Gravenhage (rapporteur), uitspraak doen vóór 15 December 1912.

Prijsvragen door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam, uitgeschreven in 1912.

1ste Prijsvraag. ONTWERP VOOR EEN BIOSCOPE-THEATER.

Gevraagd wordt een ontwerp voor een gebouw ingericht voor bioscope-voorstellingen met daarboven gelegen feestzaal. Het bouwterrein, op de situatie bij programma aangegeven, is gelegen op den hoek van twee hoofdstraten en heeft een afgeschuinde hoek van tenminste 2 M.; het mag alleen op den beganen grond en entresol geheel worden bebouwd, doch op de verdiepingen voor hoogstens $^9/_{10}$ van het beschikbare terrein.

Het gebouw moet bevatten:

1. Kelder. Onder een gedeelte van het gebouw, met ruimten voor de centrale verwarming en kolenbergplaats, een ruimte voor een electromotor en meter, ruime bergplaatsen voor gereedschappen en voor het bewaren van films enz., benevens een diensttrap naar den beganen grond.

2 Begane grond. Ruime open vestibule met portiersloge en minstens twee tochtvrije toegangen naar de bioscopezaal, groot pl m. 300 M². met pl.m. 500 zitplaatsen, in te deelen in twee rangen en eenige loges. Deze zaal, met gemakkelijk te bereiken nooddeuren, direct uitkomende aan een der straten.

De vloer moet 5 c.M. per Meter naar beneden afloopen.

De afmetingen der zitplaatsen moeten minstens 0.50 × 0.80 M., en de gangpaden minstens 1.10 M. breed zijn.

Grenzend aan deze zaal ruime toiletkamers met W.C.s aan te brengen voor dames en heeren in verbinding met een dienstgang van waaruit ook de kelder bereikbaar moet zijn. Verder een cassa met minstens twee loketten en gelegenheid gevend zaal en vestibule te overzien.

Een 2e vestibule met tochtportaal en hoofdtrap, toegang gevende naar entresol en 1e verdieping.

3e. Entresol. Ruimte voor het orkest, gedeeltelijk uitgebouwd in de zaal, groot pl m. 25 M². In de as der zaal een cabine, groot pl m. 32 M². voor het toestel, met bergplaatsen voor films. In deze cabine een luchtkanaal, groot inwendig 0.22 M², reikende tot 1 M. boven het dak.

4. Eerste verdieping Ruime vestibule met garderobe, in verbinding met het genoemde trappenhuis en direct vanuit de vestibule te bereiken een bar, groot pl.m 80 M². met buffet, spoelkamer, office en lift naar de keuken van den concierge. Boven de bioscopezaal een feestzaal met tooneel en twee kleedkamers. In deze zaal langs de wanden een aantal kleine boxes met ruimte voor twee of vier personen. De wanden dezer boxes behoeven niet tot het plafond door te loopen.

Tusschen de bar en danszaal een portaal, waarop de toiletten met W.C.s voor dames en heeren uitkomen Verder een trap naar de tweede verdieping, bergplaats voor requisieten, kasten, enz.

5e. Tweede verdieping. Woning voor den concierge, bestaande uit twee kamers en keuken met zolder en dienstbodenkamer.

De begane grond mag hoogstens 1 M. boven het trottoir gelegen zijn; de verdiepinghoogten zijn vrijgelaten, doch zullen voor de zalen een hoogte van 5 M. niet mogen overschrijden.

Gevraagd worden te teekenen: de vijf platte gronden en een doorsnede op een schaal 1 à 100; de twee gevels op een schaal 1 à 50 en een perspectief, overgebracht van deze gevelteekeningen.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift der Vereeniging benevens ƒ 70 —.

Een tweede prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift der Vereeniging benevens ƒ 30.—.

Een derde prijs: Getuigschrift der Vereening.

2de Prijsvraag. ONTWERP VAN EEN WACHTHUISJE VOOR DE TRAM.

Gevraagd wordt een ontwerp van een wachthuisje voor de tram, groot in grondvlak ongeveer 7.5 M², afsluitbaar door rolluik of schuifdeur en voorzien van rustbank(en) en bergruimte voor gereedschappen enz, zooals een vijzel, verbandtrommel enz., welke eventueel onder de bank(en) kan geplaatst worden.

Het huisje wordt gedacht aan alle zijden vrij te staan op een steenen voet met opbouw van hout of metaal, naar keuze van de ontwerper; ook de wijze van afdekking is vrij.

Verlangd worden: de opstanden, platte grond, lengte- en breedte-doorsneden op een schaal van 1 à 10.

Uitgeloofd worden:
Een eerste prijs: Zilveren Medalje met Getuigschrift der Vereeniging benevens *f* 35.—.
Een tweede prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift der Vereeniging benevens *f* 15.—.
Een derde prijs: Getuigschrift der Vereeniging.

3e Prijsvraag. EEN PENTEEKENING.

Men vraagt een Penteekening van een naar de natuur geteekend brok bestaand Bouwbeeldhouwwerk of Plastiek. De keuze van het ontwerp, doch evenzeer de wijze, waarop het geteekend is, zullen bij de beoordeeling in aanmerking genomen worden.

De teekening moet een grootte hebben van 18 × 24 c.M. binnen den rand.

Uitgeloofd worden:
Een eerste prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift der Vereeniging benevens *f* 15.—.
Een tweede prijs: Getuigschrift der Vereeniging met *f* 10.—.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

De behandeling der teekeningen is vrij, doch moet duidelijk en nauwkeurig zijn. Zij mogen op carton opgezet, doch niet in houten lijsten gespannen zijn en, van de 1e prijsvraag geen grootere afmeting hebben dan 0.75 × 1.10 M.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvragen worden vóór of op 1 December 1912 vrachtvrij ingewacht aan het adres van den 1sten Secretaris, Nieuwehaven N.Z. 115. Zij mogen niet in kisten of op andere wijze in hout verpakt worden.

Ontwerpen na dien datum ingezonden, blijven buiten beoordeeling, tenzij aan het Bestuur afdoend kan aangetoond worden, dat dit buiten de schuld van den inzender mocht zijn geschied.

De teekeningen moeten met een motto gemerkt zijn en verder vergezeld gaan van een gesloten brief, waarin naam, kwaliteit en woonplaats van den Ontwerper en van een tweede dito, waarin een correspondentieadres vermeld is. Op beide brieven en couverts moet het motto der teekening voorkomen.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich als zoodanig niet bekend maken vóór de uitspraak der Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de Heeren:

H. A. J. Baanders, *Architect*, te Amsterdam; J. J. Gort, *Architect*, bij de Gemeente-werken te 'sGravenhage; D. B. Logemann, *Architect*, te Rotterdam; Alb. Otten, *Architect*, te Rotterdam; W. F. C. Schaap, C. B. I. *Directeur van Gemeente-werken*, te Arnhem; J. Herman de Roos, *Architect*, te Rotterdam.

Wanneer geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen, heeft de Jury het recht om het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" voor te stellen de uitgeloofde prijzen op andere dan bovenstaande wijze te verdeelen.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het Jury-rapport, alle of een gedeelte der antwoorden tot expositie af te staan aan andere Vereenigingen in ons land; gedurende dien tijd mag geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van „Bouwkunst en Vriendschap".

De Vereeniging heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproductie aan te bieden aan de redactie van eenig plaatwerk, zonder dat zij gehouden zal zijn den bekroonde eenig honorarium daarvoor te betalen.

De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentie-adres worden teruggezonden.

De uitspraak der Jury zal door het Bestuur door middel van de „N. R. Ct." en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het Jury-rapport zal zijn gepubliceerd in de bouwkundige bladen.

De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de Algemeene Vergadering der Vereeniging, die in Januari 1913 zal worden gehouden.

De deelname aan de beantwoording der prijsvragen is voor ieder opengesteld.

Namens het Bestuur,
Alb. Otten, *Voorzitter*.
J. Herman de Roos, *Secretaris*.

Rotterdam, Augustus 1912.

ONTWERP VAN EEN HOTEL

LOCHEM OCT: 1910

GEVEL N:Z:

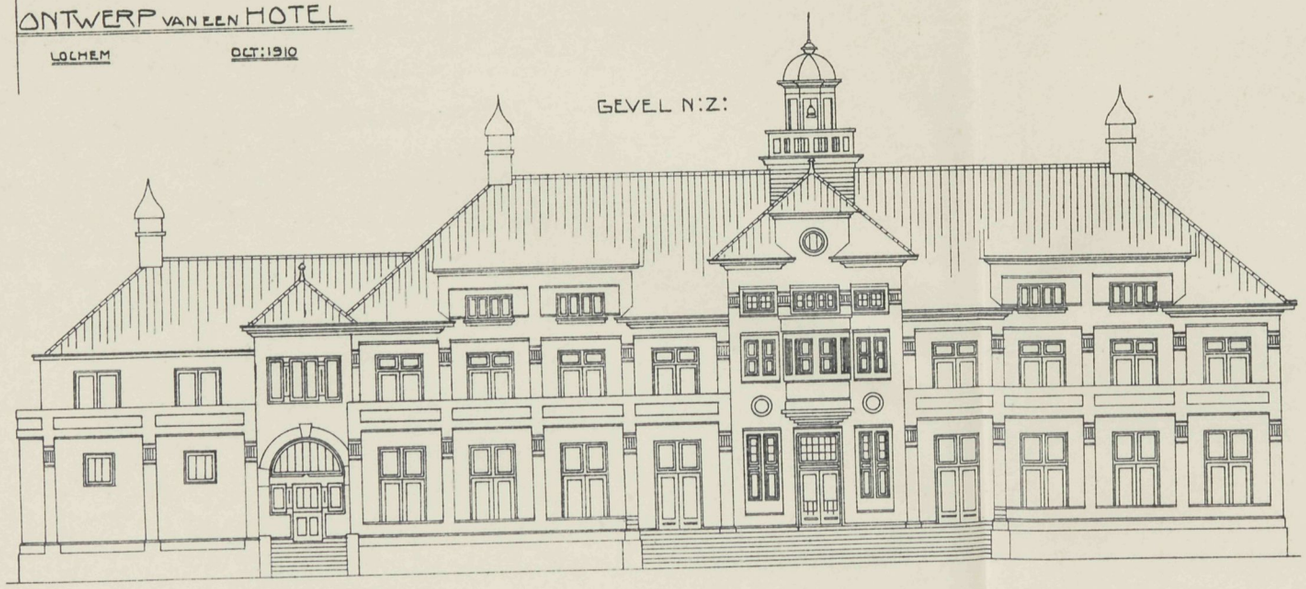

GEVEL W:Z:

GEVEL Z:Z:

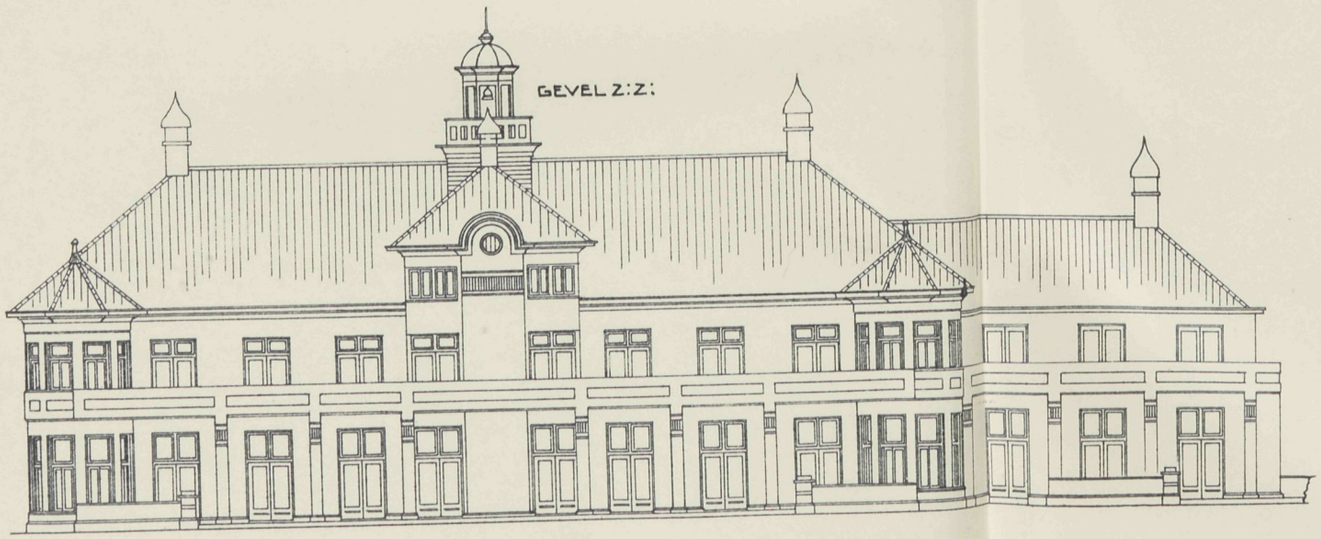

GEVEL O:Z:

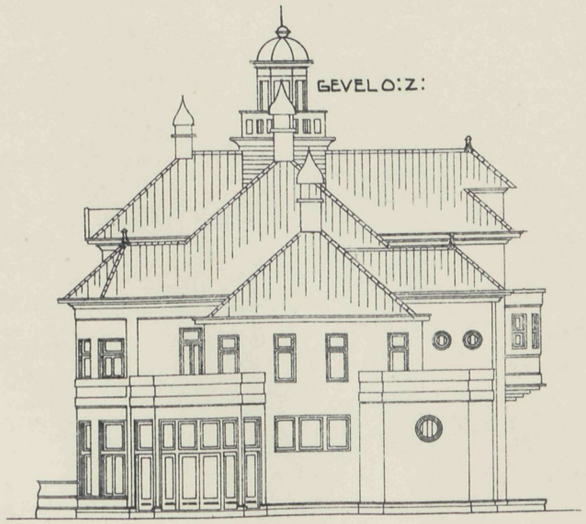

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

9 October 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 21.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een Woonhuis te Heelsum,

door G. C. ROTHUIZEN, Bouwmeester.

De indeeling van dit woonhuis, waarvan de toegang aan den zijgevel is, begint met een ruimen gang of hal, waarin de trap is opgesteld, ter eenre zijde de keuken, ter andere zijde een woonkamer, terwijl daaraan begrenzen twee kamers en suite, waarvan de een een groote serre heeft aan den voorgevel, de ander een uitbouw aan den zijgevel. Een bergplaats sluit zich aan den achtergevel bij de keuken aan. Op de bovenverdieping vier groote vertrekken. Licht en lucht is dus overal toegankelijk. Ook de gevels die volkomen bij de landelijke omgeving passen, hebben een aangenaam aanzien. Het is een geriefelijk ingedeeld geheel, gezellig in de bewoning.

Herstelling aangevangen.

De steiger is opgesteld voor het Paleis-Raadhuis en eindelijk is aangevangen met herstelling die zoo langen tijd op zich heeft doen wachten. Wordt alles nu in hetzelfde materiaal en vorm vervangen, wordt de aangevangen arbeid met ernst doorgezet, dan voorzeker is het een voorrecht geweest dat een dringende vermaning daartoe opriep. Er komt thans eenige rust op het Damplein en de in de richting gestelde schuttingen geven een kijkje op de toekomst. Of die inham op de plaats waar het Kommandants-huis gestaan heeft wel bevredigen zal, 't staat te betwijfelen, 't wordt een onbestemde ruimte en het laat zich aanzien dat de doorgetrokken lijn het monumentale eer zou verhoogen.

Wat een wijziging en gerief geeft de electrische heimachine die aan de groote club bezig is, 't gaat alles veel kalmer zonder rook en roet en dat zegt wat in een volgebouwd stadsgedeelte. Wij herinneren ons nog de mannekens, dertig aan de tros,

die liedekens zongen dat de keukenmeid er bolrood van werdt, en die zich niet storende aan kranken in de omgeving maar het hoogste lied uitbulderden. Zij gingen, en de rookpluimen kwamen. Ook hun einde is nabij en wij zijn ontzaggelijk vooruit gegaan. De laatste jaren brachten reuzen hervormingen op het gebied der bouwnijverheid. De clubbouw geeft er bewijs van.

Men zegt dat Naatje eerstdaags van haren zetel zal gehaald worden, dan gaat zij ter reparatie of begraafplaats. Wij hopen het eerste, het monument zou anders opgesteld in een onzer parken, nog zeer bevredigend kunnen voldoen en is het toch dwaas om het eene te ruimen en het andere weder aan te voeren. Spreekt toch het program van het feestjaar 1913 niet uit, ook een nieuw monument te stichten, en 't zou een groote dwaasheid zijn dat te bevorderen, de een elders opgesteld en de ander nimmer op den Dam, 't is de beste oplossing. Het plein heeft zijn ruimte noodig. Het zal zeker velen hebben verblijd dat eindelijk eens de steiger om het Paleis-Raadhuis gaat omwandelen en is dat ten minste onder monumentbehoud een hoogst belangrijke gebeurtenis.

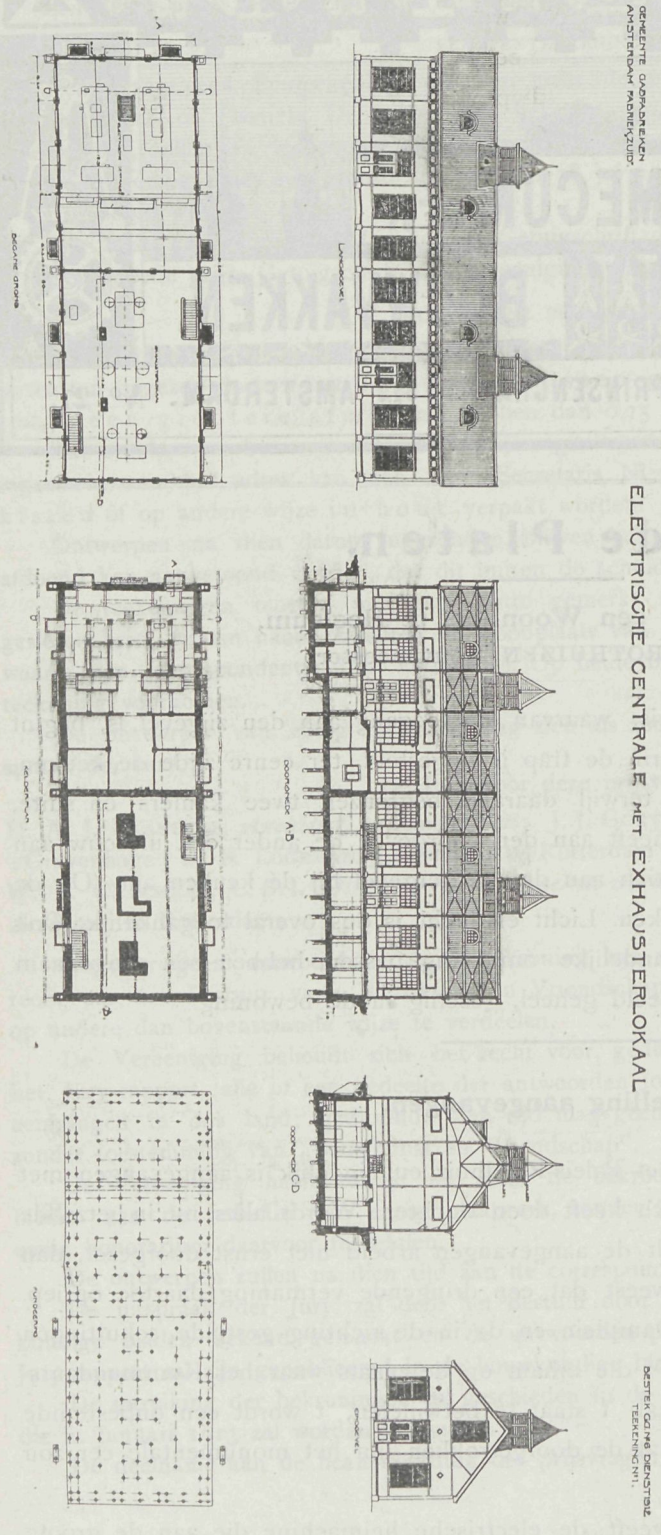

De Electrische Centrale Gemeente Gasfabrieken, Amsterdam, fabriek Zuid.

Er bestaat thans in Amsterdam een ongekend streven tot vooruitgang en uitbreiding. Hebben de partikulieren overal zeer belangrijke bouwwerken in uitvoering gesteld niet minder is dat het geval bij de gemeente zelf die door velerlei plannen een geheel nieuwe toekomst voor de stad opent. Er wordt, het zij met waardeering gezegd, ge-

werkt, en het groot steedsche leven doet haren intocht binnen de stadsruimte; waar vermeerdering van inwoners en vergrooting van alle bedrijven daaruit volgt, is het noodig de bronnen die een goede rioleering en verlichting enz. verschaffen, daarmede in overeenstemming te brengen. Nu wordt op het gebied der rioleering ontzaggelijk veel gedaan en steeds meer en meer kruipt de arbeid door de wegen, om de voltooing daarvan te vormen, op een diepte zooals wij te voren zelden de wegen zagen doorgraven en in gebruik gesteld. Ook de verlichting heeft alle zorg, daarvan getuigt de nieuwe gasfabriek, de derde thans grootendeels voltooid, terwijl een vierde over het IJ in uitzicht wordt gesteld. Thans zijn de werken voor de vermeerdering op

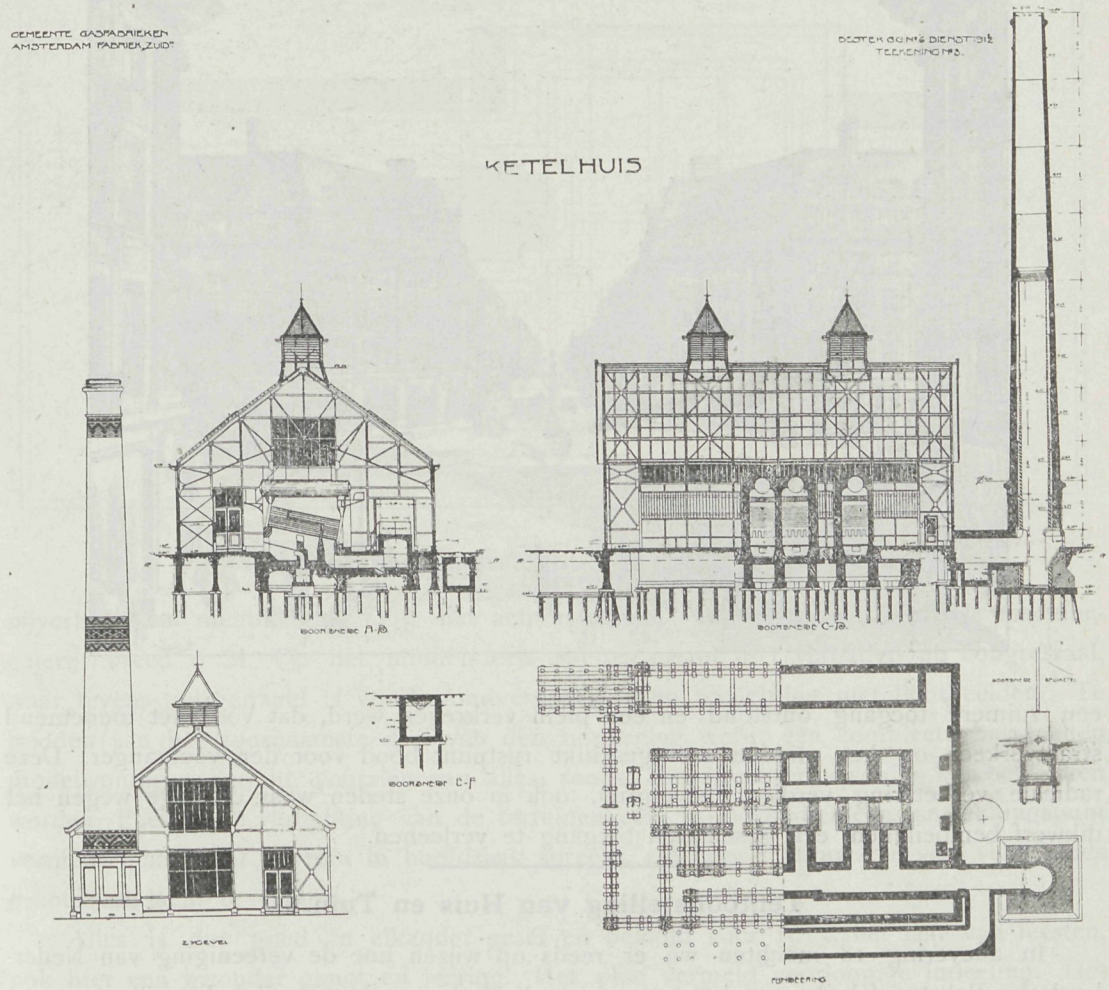

electrisch gebied aan de orde en zijn wij in de gelegenheid een paar tekst-figuren te kunnen geven, die een kijkje verleenen van hetgeen dezer dagen daarvan wordt aanbesteed. Het betreft de Electrische Centrale Zuid. De eene tekst-figuur geeft deze met exhausterlokaal, de andere het ketelhuis. Ook hier gaat het een geheele diepte in den bodem 3.26 M. waar de muren en een vloer van beton op 196 palen van 14 M. komen te rusten. Hiervoor is noodig 23.500 M³. beton en 3800 K.G. ijzer, 6 × 9 m.M. terwijl voor steun van dynamos daarbij komt 99.500 M³. beton en 15.200 K G. ijzer. Evenzoo vraagt het ketelhuis een naar verhouding groote massa waarbij de hooge schoorsteenbouw zich aansluit. Wanneer alles dat een flinke architectuur te zien geeft voor dergelijke

constructiën voltooid is dan is het aantal kapitale stedelijke inrichtingen niet onbelangrijk vermeerderd.

Bij de tekstfiguren.

Een belangrijke stadsverbetering geeft de tekstfiguur te zien. Het is voor het Oxfordplein in de Engelsche hoofdstad. — Daar de aangrenzende straten door verbouwing zeer in aanzien winnen, heeft men den toegang tot die straten aannemelijker gemaakt door de hoeken af te breken en in cirkelvorm weder op te bouwen, waardoor

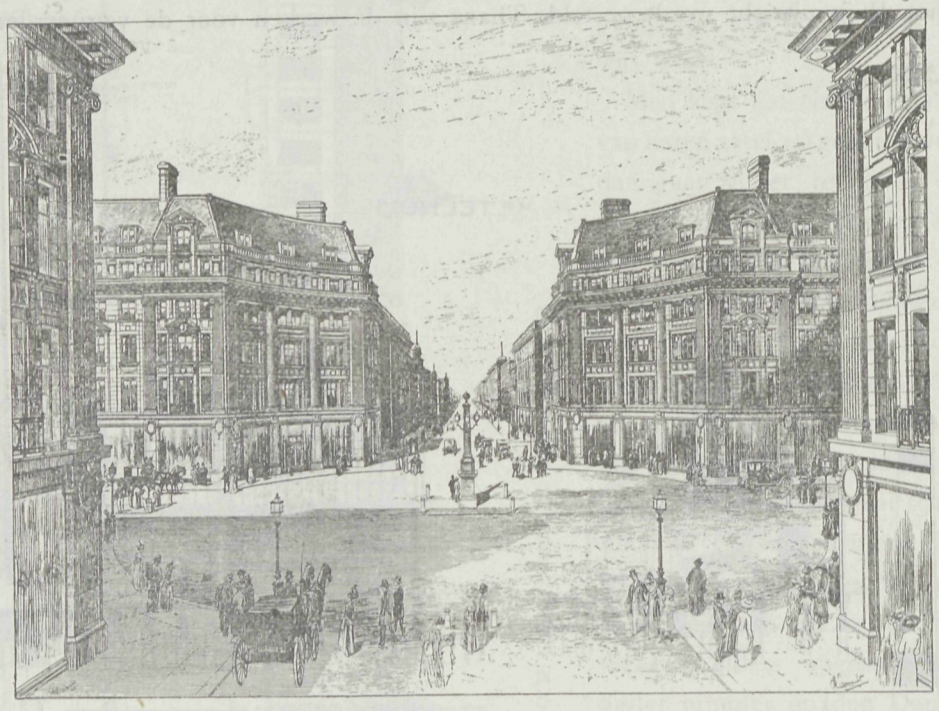

een ruimere toegang ontstond en een plein verkregen werd, dat voor het toenemend straatverkeer op het midden een geschikt rustpunt bood voor den voetganger. Deze radicale verbetering verdient navolging, ook in onze steden waar de enge wegen het dikwerf bemoeilijken, een geschikten toegang te verleenen.

Tentoonstelling van Huis en Tuin.

In aflevering 18 mochten wij er reeds op wijzen hoe de vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten het voornemen heeft in 1913 een vrij belangrijke tentoonstelling te organiseeren voor alles wat betrekking heeft op den bouw en inrichting van het huis en de versiering van den tuin. Nu is dat een uitgebreid gebied waarop heel wat valt in te zenden vooral als de verdeeling loopt zooals het reglement aangeeft over de navolgende groepen:

a. Bouwstoffen;
b. Hang- en sluitmiddelen;
c. Verwarming en verlichting;
d. Ventilatie;
e. Watervoorziening en afvoer;
f. Meubileering en stoffeering;
g. Keukeninrichting;
h. Litteratuur en instrumenten der bouwtechniek;
i. Aanverwante bedrijven en werking;
k. Tuinaanleg en versiering.

De Tentoonstelling zal gehouden worden van 1 Juli 1913 tot 31 October 1913. Op een terrein gelegen achter het Museumkwartier te Amsterdam. De bouwmeester L. Zwiers met de inrichting belast, heeft een voorloopige verdeeling van het terrein vastgesteld zooals nevenstaande situatie doet zien. Daaruit blijkt dat tuinaanleg een groot gedeelte van het terrein vraagt terwijl daaromheen tot insluiting en tevens afsluiting van het terrein een aaneengesloten reeks afdeelingen is gevormd die ieder een grootte hebben van 3 × 4 Meter en gesplitst zijn in die voor de bouwstoffen en voor de kunst-

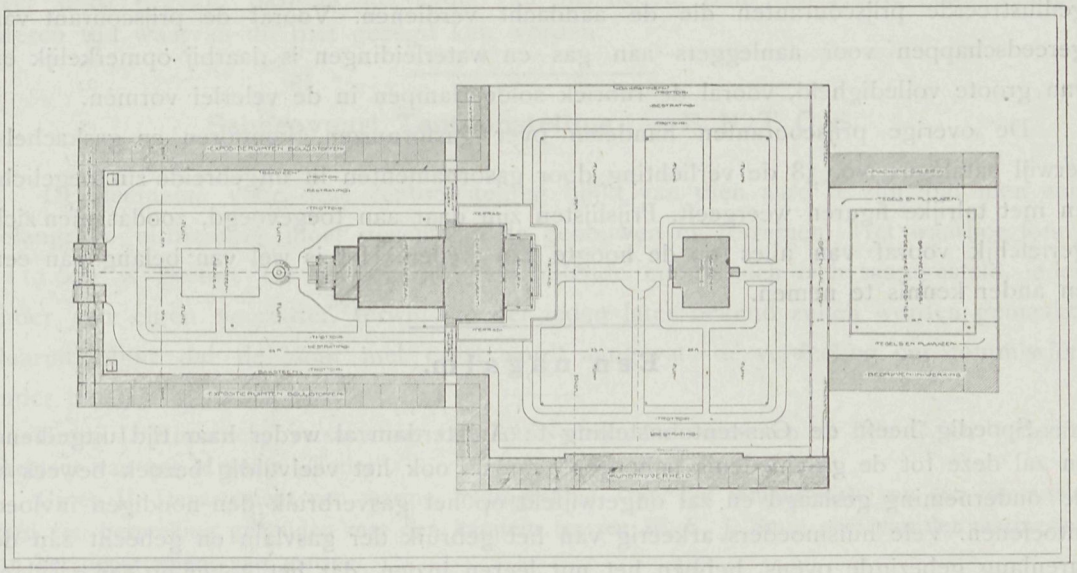

Voorloopig plan der tentoonstelling van Huis en Tuin.

nijverheid en meubileering. Op het achtergedeelte van het terrein komt de machine-galerij, breed 6 M. Op het midden een café-restaurant met vergader- en congreszaal, waar tevens gelegenheid is voor avondvergadering en toelichting met lichtbeelden. Te midden van het voornaamste deel van den tuinaanleg wordt een compleete baksteenen modelwoning opgericht, voorzien van alles, zoodat die direct ter bewoning kan betrokken worden. Feestelijke verlichting van de terreinen enz. zal bovendien een aantrekkingspunt vormen, maar waar de tuin in hoofdzaak spreekt, zal deze niet nalaten voor velen reeds groote aandacht te vragen,

Alles is dus goed in elkander gezet en beloofd voor 1913, het jaar van feesten, ook hier een bizonder genot en leering. Het plan vermeld voorloopige indeeling. Het komt ons voor dat overdekte expositielokalen die door een gang van slechts een meter te bereiken zijn en die zelf in de groote beknoptheid van de overige 4 Meter niet veel ruimte meer overlaten bij eenig bezoek, dat die breedte nog wel wat uitgezet mag worden. Vooral ook de machine-galerij waar in een ruimte van 6 Meter breedte niet veel machine kan geplaatst worden, vooral waar bij de steenfabricatie ook nog al machines van belangrijke afmetingen voorkomen. Nu zijn er wel op dit tentoonstellings-gebied veel inzendingen die in de natuur moeten dienst doen en dus buitenshuis kunnen opgesteld worden, maar dat is voor de fijnere materialen niet mogelijk zoo als kunstnijver-heid, meubileering, sluitwerk, litteratuur enz.

Waar echter de regeling in bekwame handen berust, zal dit zeker ook wel tot nadere overweging aanleiding geven en het voorloopig plan, en voor goed vastgesteld plan hierin zeker eenige wijziging brengen. Alles is te goed gedacht, zoodat een behoorlijke beschouwing bovenal gewenscht is.

Peck & Co., Amsterdam.

Bovengenoemde welbekende firma zond aan hare afnemers een belangrijke collectie geïllustreerde prijscouranten die de aandacht verdienen. Vooral de prijscourant van gereedschappen voor aanleggers aan gas en waterleidingen is daarbij opmerkelijk en van groote volledigheid, vooral de rubriek soldeerlampen in de velerlei vormen.

De overige prijscouranten handelen over gasfornuizen, komforen en gaskachels, terwijl catalogus No. 38 de verlichting door gasornamenten in uitgebreide zin toegelicht en met talrijke figuren weergeeft. Prijslijsten zijn daar aan toegevoegd, zoodat men zich geriefelijk vooraf van alles op de hoogte kan stellen. Het is wel van belang van een en ander kennis te nemen.

Een nagalm.

Spoedig heeft de Gas-tentoonstelling te Amsterdam al weder haar tijd uitgediend en zal deze tot de geschiedenis behooren. Zooals ook het veelvuldig bezoek bewees is de onderneming geslaagd en zal ongetwijfeld op het gasverbruik den noodigen invloed uitoefenen. Vele huismoeders afkeerig van het gebruik der gasvlam en gehecht aan de jarenlang gebezigde ovens, hebben het nut leeren inzien, dat het koken op een gasvlam opleverde en de hoogst praktische wijze waarop dit aangetoond werd, heeft vélen tot andere inzichten gebracht.

Dan gaat het Paleis voor Volksvlijt weder in ruste. Het is juist over dat gebouw dat wij een enkele herinnering willen oproepen. Er wordt zoo dikwerf partij gekozen wanneer een kapitaal bouwwerk tot stand komt en de bewondering geuit, dat die moderne opvatting de meest mogelijke waardeering verdient, kortom, dat het een wereldwonder is. Zonderling echter steekt daarbij af dat het goede wat van voor dien tijd dagteekent, zelden wordt aangehaald. De gas-tentoonstelling geeft daartoe wel aanleiding. In een tijd dat het ijzer pas tot ontwikkeling kwam, zulk een ijzeren massa in behoorlijken vorm te scheppen, vereischte kennis van den bouwmeester en zijn trawanten. Dat wist Oudshoorn te doen en wanneer wij nu nog dat gebouw hel verlicht tegen den donkeren achtergrond zagen opgesteld, dan moest toch nog even met waardeering geuit dat Oudshoorn in zijn tijd stout wist te construeeren, dat hij een uitnemende greep heeft gedaan om dit stadsdeel tot een buitengewoon fraai geheel te vormen. Het Frederiksplein kan wedijveren met wat het buitenland van dien aard te zien geeft. Toch is er een heimelijke vrees. De paleizen-zorg is niet groot, dat weten wij nu eenmaal, daaronder deelt ook die ijzeren massa.

Wat voor het onderhoud noodzakelijk is, kan niet altijd worden gedaan en het gevolg daarvan is dat onttakeling aan de beurt ligt; zoo zijn reeds vele punten van de bekroningen en finalen ontdaan. Waar Amsterdam zooveel doet en werkelijk op den goeden weg is, zouden daar niet de middelen kunnen gevonden worden om het gebouw in andere handen te doen overgaan, opdat de oorspronkelijke bestemming weer in eere kan terugkeeren. Wij hebben een puinhoop gevormd door de Parkschouwburg op die wijze doen verdwijnen. Zou het niet mogelijk zijn ook dit gebouw voor behoud

te verzekeren alvorens weder een puinhoop over eenige jaren ons oproept kapitalen te geven tot redding, en dat kan de toekomst geven. Het zou jammer zijn voor het vele goede dat het gebouw in zich vereenigt, en ook jammer voor de omgeving, waar het als bijbehoort en het zou een schande zijn voor velen wanneer zij het daartoe lieten komen. Toch is het niet onmogelijk. De gastentoonstelling gaf een waarschuwing. Zij herinnerde hoe de inrichting kan voldoen. Zij stelde het gebouw in het volle licht en heeft ons opnieuw doen zien dat in dat licht beschouwd, het nog, al zijn er eenige jaren over heen gegaan, past in het kader van ons heden. Daar zijn groote gebouwen uit lateren tijd waarvan dit niet gezegd kan worden.

Scheepvaart Tentoonstelling. — E. N. T. O. S.

De deelname voor deze tentoonstelling blijkt van dien aard te zijn, dat men een belangrijke uitbreiding moet geven aan de gebouwen en terreinen. Het waarborgfonds ƒ 113.000 is gestort en hebben de verschillende commissiën zich saamgesteld, ieder onder een eigen voorzitter, terwijl die der leden later bekend zullen worden gemaakt. Daaruit blijkt dat de zaak met ernst wordt aangevat; de verdeeling der commissiën onder die leiding is als volgt:

Groep I. Historische verzameling van het Nederlandsch zeewezen de heer C. G. 't Hooft, directeur van het Museum „Fodor".

Groep II. Departement van marine, hydrographie. Over het samenstellen van een commissie werd een bespreking gehouden met den kapitein ter zee W. C. J. Smit, chef van den marinestaf aan het departement van marine.

Groep III. Overzeesche bezittingen, de E. A. Zeilinga, directeur der Javasche Bank te Batavia.

Groep IV. Groote scheepvaart, stoom- en zeilvaart, het verblijf aan boord, meubileering de heer jhr. H. L. Wichers, gepens. kapitein ter zee.

Groep V. Stoomvaart op de binnenwateren en sleepdienst, de heer P. J. M. Verschure, directeur van de firma Verschure & Co.

Groep VI. Binnenvaart, motor- en zeilvaart, de heer J. H. Bergmann.

Groep VII. Watersport, zeil-, roei-,en motorsport, de heer mr. C. Frikkers.

Groep VIII en IX. Scheepsbouw, scheepswerven, baggermateriaal, droogdokinrichtingen, stoom- en motor scheepsmachines, modellen en scheepsschroeven, de heer E. J. Benthem, ingenieur der marine.

Groep X. Electriciteit bij de scheepvaart, draadlooze telegraphie, de heer J. C. van Iterson, luitenant ter zee 1e klasse.

Groep XI. Moderne hygiënische maatregelen, emigrantenvervoer, de heer dr. M. de Hartogh.

Groep XII. Rivieren, kanalen en vaarten; waterkeeringen, sluizen en bruggenbouw, de heer J. van Hasselt, voorzitter van de Maatschappij van Nijverheid.

Groep XIII. Haveninrichtingen, belichting, betonning, vuurtorens, loodswezen, de heer J. M. van Gelsdorp, kapitein ter zee, inspecteur van het loodswezen.

Groep XIV. Reddingwezen te water, de heer H. de Booy, secretaris der Noord- en Zuid-Hollandsche Reddingmaatschappij.

Groep XV. Opleiding voor het scheepvaart- en visscherijbedrijf en voor machinebouw, de heer H. Enno van Gelder, directeur der Machinistenschool te Amsterdam.

Groep XVI en XXI. Expeditie en cargadoorswezen, vervoerinrichtingen, elevatoren, tanks, enz. Koelinrichtingen en vereenigingswezen bij de scheepvaart, de heer A. Donker, lid der firma Gebr. Scheuer & Co., voorzitter der Amsterdamsche Expediteursvereeniging.

Groep XVII. Assurantiebedrijf bij de scheepvaart, de heer H. Molster.

Groep XVIII. Zeevaartkundige instrumenten en andere hulpmiddelen bij de navigatie, de heer L. Roosenburg, directeur der filiaalinrichting van het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut te Amsterdam.

Groep XVIIIa. Oceanographie en maritieme meteorologie, stormwaarschuwingsdienst, de heer dr. J. P. van der Stok, directeur van het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut te De Bilt.

Groep XIX. Handel en nijverheid op scheepvaartgebied, proviandeering van schepen, en tuigage, zeilen, dekkleeden, uitrustingen, enz., de heer L. J. Genjoolen, hoofdagent van de Scheepsagentuur te Batavia.

Groep XX. Visscherij, middelen tegen verontreiniging van lucht en water, de heer dr. C. Kerbert, *Directeur Artis.*

De bureaux van de tentoonstelling zijn gevestigd in de Oostelijke vergaderzaal in de Beurs en den geheelen dag geopend. De algemeene secretaris de Heer I. S. Meeuwsen en de algemeene commissaris de Heer I. P. Zur Muhlen zijn aldaar te spreken des morgens van $9^1/_2$ tot $11^1/_2$ uur.

Prijsvraag reclame-billet.

De Eerste Nederlandsche Tentoonstelling op Scheepvaart-gebied heeft succes op haar prijs-uitschrijving. Niet minder dan 99 antwoorden kwamen onder de navolgende motto's in:

1 Motto Holland.
2 „ . . . .
3 „ Porobossus.
4 „ 't Eerste licht.
5 „ Schets I.
6 „ Anny.
7 „ Scheepvaart I.
8 „ Motto.
9 „ Emulation.
10 „ Zee.
11 „ Arbeid Adelt.
12 „ Oceana.
13 „ Arno.
14 „ 20.
15 „ 101.
16 „ Zeebeer.
17 „ Simplex.
18 „ Radiographie.
19 „ Batavia.
20 „ Seinvlag.
21 „ Haven.
22 „ Zefier.
23 „ Corry.
24 „ R.W.B.
25 „ 3.
26 „ Dolfyn I.
27 „ Quo Vadis.
28 „ Gouden eeuw.
29 „ Homosum.
30 „ Vaarwel.
31 „ Aegir gebonden.
32 „ Vooruitgang.
33 „ Nationaal.
34 „ Amsterdam.
35 „ Vrijheid.
36 „ Jan.
37 Motto Schelp I.
38 „ Motto X.
39 „ Oproep.
40 „ De Vlag in Top
41 „ Schelp II.
42 „ De Kruisbark.
43 „ Scheepvaart II.
44 „ Ad Hominem.
45b „ Dolfyn II.
46 „ Viking.
47 „ Neptunus I.
48 „ Bruin-Geel Zwart-blauw.
49 „ Pro Patria.
50 „ De Boeg.
51 „ Roer.
52 „ Neptunus II.
53 „ Katrol.
54 „ Het Wapen van Amsterdam.
55 „ Met volle Zeilen.
56 „ Duifke.
57 „ Neptuun.
58 „ Verdi.
59 „ Jocor.
60 „ Driesteenendruk Iris.
61 „ Wie weet.
62 „ ?
63 „ Tolhuis.
64 „ 37.
65 „ Columbus.
66 „ De Amsterdamsche Koopvaarder „Op Hoop van Zegen".
67 „ M. R.
68 Motto Amsterdam-Neptunus.
69 „ Ebe.
70 „ Driekleur I.
71 „ I II try.
72 „ Puk.
73 „ Storm.
74 „ Sirene.
75 „ 1913.
76 „ Scheepvaart III.
77 „ Luctor et Emergo.
78 „ Volharding.
79 „ Dwaal, ik wacht U.
80 „ Navigatio.
81 „ De Drie Scheepsvrienden.
82 „ In Haast.
83 „ Marie.
84 „ Simpel.
85 „ Labor.
86 „ Thomasvaer.
87 „ Neptunus III.
88 „ Mercurius bedwingt Neptunus.
89 „ Zwaan.
90 „ Herleving.
91 „ Nautic.
92 „ Schets II.
93 „ Amsterdam Madjoe.
94 „ Het Anker.
95 „ Mercurius.
96 „ Recht door Zee.
97 „ Driekleur II.
98 „ Triton.
99 „ Entos 1913.

ONTWERP VOOR EEN WOONHUIS TE HEELSUM.

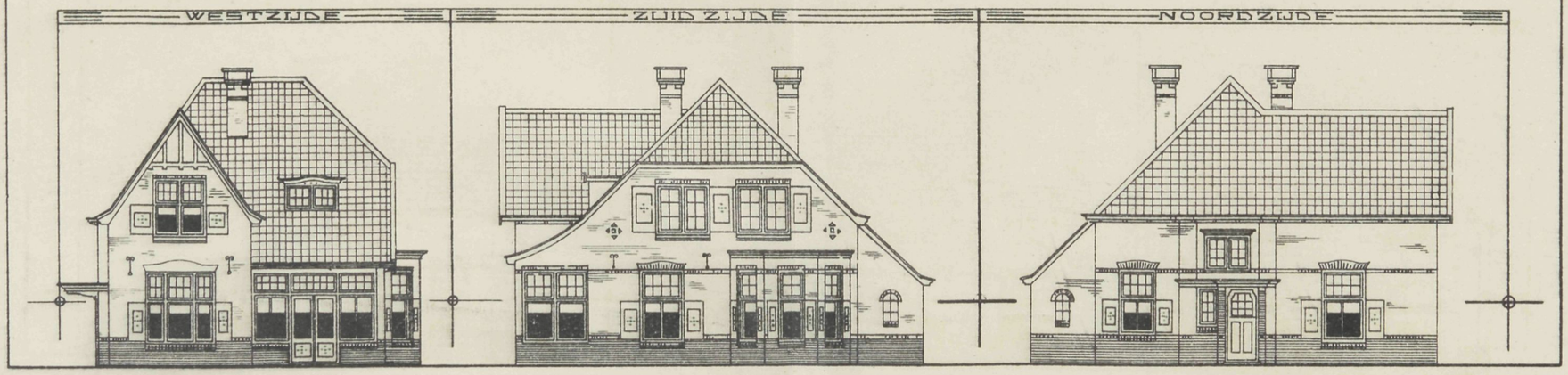

BEGANEGROND.

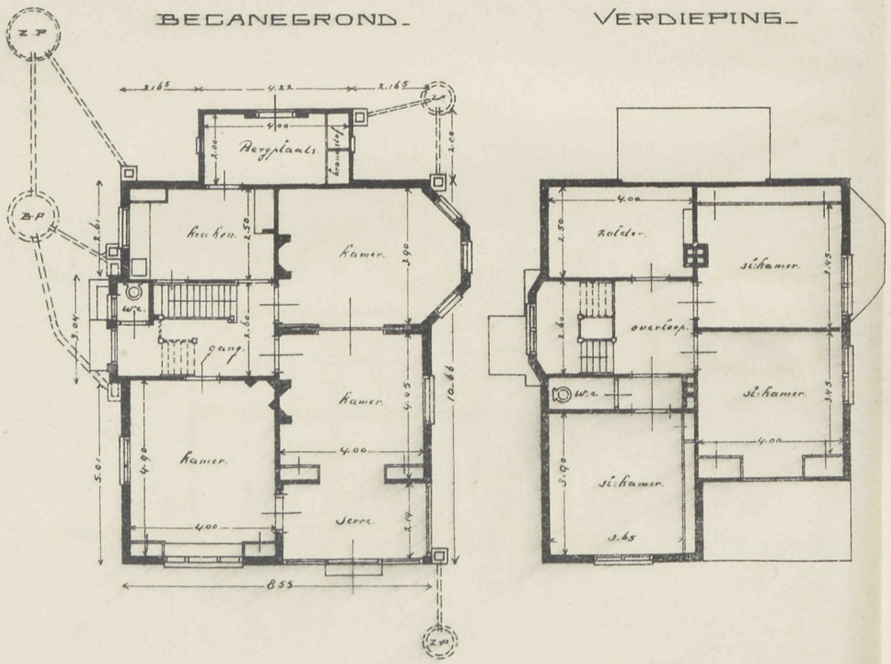

VERDIEPING.

KELDER.

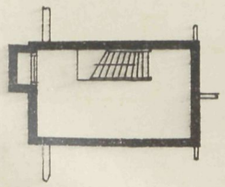

DWARSDOORSNEDE.

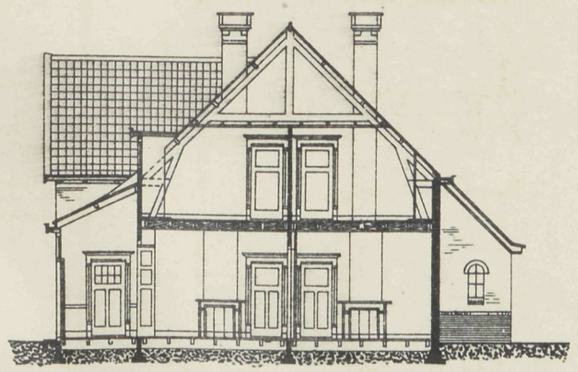

HEELSUM MEI 1911 — ARCHITECTEN

Vademecum der Bouwvakken
27e Jaargang 1912.

Afl. 21. Plaat 21.
10 October 1912.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

24 October 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 22.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Woonhuis met Kantoren te Lonneker,
door J. J. HELLENDOORN, Bouwmeester.

Plan en gevels bieden een niet alledaagsch geheel. Een aangenaam geregeld plan, aan den voorgevel den ingang rechts, dan komt men in een entree, waar toegang naar de keuken, W. C. en de bovenverdieping is. Links van den toegang is de hall, waarbij in den ronden uitbouw een vertrek, daarnaast de suite met terras, daarachter en terzijde rechts de kantoren. De keuken ligt tusschen de entree en kantoor. Er is een afzonderlijken toegang voor de kantoren. Op de bovenverdieping onder de kap zijn vijf slaapkamers en een logeerkamer. De hall ontvangt het licht van boven dat voor beide verdiepingen dienst doet. Evenals het inwendige heeft ook het uitwendige bij grooten eenvoud iets nieuws in vorm. De ronde uitbouw, het terras, de hoogopgaande kap met de vier uitbouwen geeft aan het geheel een karakter, geheel verschillend met het gewone, waardoor het de aandacht trekt.

J. SCHOTEL.

Het was voor een zeven en twinigtigtal jaren geleden dat de uitgave Vademecum der Bouwvakken het licht zag. Met de portefeuille onder den arm trok ik in Rotterdam naar de bekwaamste vakmannen om het bestaan der uitgave mogelijk te maken. Dankbaar gedenk ik dien tijd. Mijn bezoek was ook bij den Heer J. Schotel, en 't gaf moed toen op de vraag het antwoord was: »Welzeker« en sinds dien tijd vervulde alle veertien dagen de aflevering haar plicht. Nu wij voor het feit staan dat de Heer J. Schotel zijn werkkring ontviel, past ons een dankbare herinnering en evenzoo een toelichting wat zijn werkzamen aard vermocht te doen. In Dordrecht geboren 21 Januari 1845 zag hij zich toen de gekozen werkkring door hem begrepen was, geplaatst als opzichter en later hoofd-opzichter bij den aanleg van de Staats-Spoorwegen aan den Moerdijk.

Daarna vestigde hij zich zelfstandig als Ingenieur. De paardentram in Rotterdam en daarna de Stoomtram behoorde tot zijn eerste werk, en dat riep hem achtereenvolgens voor datzelfde werk in verschillende plaatsen van ons land. Ook de eerste electrische tram met bovengrondsche leiding in Haarlem werd volgens zijne plannen uitgevoerd. Ook op waterleidinggebied had hij groote ervaring, en menige plaats, waaronder ook Haarlem, Zwolle enz. getuigen daarvan, ook zelfs buitenslands. Zoo is de waterleiding te Medan en voor een groot deel die in Harphong en Tonking zijn werk. Ook de watervoorziening van Amsterdam dankt veel aan zijn adviezen. Hij was een werkzaam vakman, die zich op die wijze een groote mate van bekwaamheid door ervaring had verschaft, en als bewijs dat dit gewaardeerd was, getuigt dat hij Ridder was van de Oranje Nassau-Orde.

Programma voor de Prijsvraag,

VAN DEN BOND VAN MEUBELFABRIKANTEN IN NEDERLAND.

Volgens nevenstaande plattegrond van een gewoon suite-type huurhuis vraagt men een ontwerp van een eetkamer en een ontvangkamer beneden, een heerenkamer en een slaapkamer boven. allen van dezelfde afmetingen.

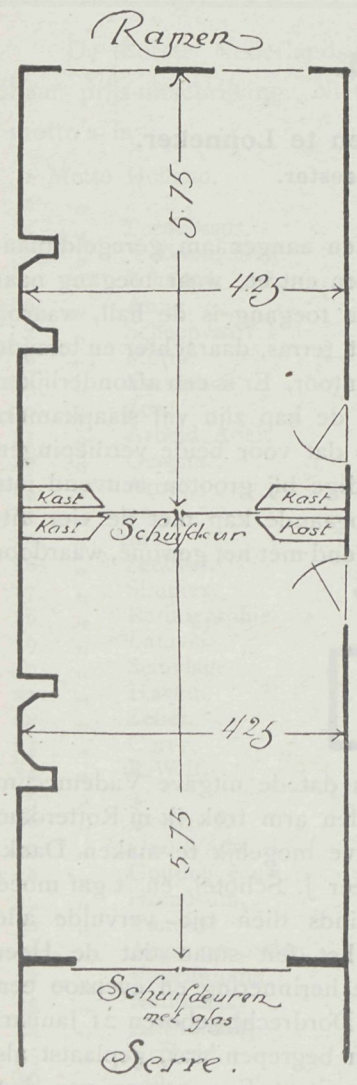

Van elk dier vertrekken wenscht men 2 teekeningen op schaal 1 : 10. De hoogte der kamers is 3.50 M. van vloer tot onderkant balk.

Men gaat uit van het denkbeeld, dat in één of meer dier vertrekken, althans in eetkamer of ontvangkamer, de meest belangrijke meubelen in een historische stijl zijn en dus daarin aansluitend het verdere vertrek behandeld moet worden.

Wil men in een vertrek getrouw een historische stijl, waarvan de keuze aan den ontwerper wordt overgelaten, doorvoeren, dan is men daarmede vrij.

Wil men daarentegen bij bestaande meubelen in een bepaalde stijl aanwezig, een geheel scheppen, dat harmonieerend, en toch decoratief werkt, is zulks niet uitgesloten.

Bovendien wordt gevraagd een ontwerp van een Hall, in een landhuis, volgens bijgaanden plattegrond. De hall is hoog 3.70 M. van bovenkant vloer tot onderkant balk. De keuze van stijl van dit ontwerp Hall is geheel vrij.

Men wenscht de teekeningen van de vier wanden van de Hall op schaal 1 : 10 en een plattegrond op 1 : 20, met de daarin te plaatsen meubelen aangegeven.

Voor de 4 kamers van het huurhuis is dit ook verlangt.

De teekeningen worden in inkt verlangd en zag men gaarne een aantal dezer, zoo mogelijk de helft, in kleuren aangezet, om daaruit een bewijs van de decoratieve kleurencombinatie te zien.

Men wil tenslotte van elk vertrek een détail van minstens één meubel op ware grootte.

Wil men perspectievische teekeningen toevoegen, zoo is men daarin geheel vrij.

De prijzen zijn: 1ste prijs *f* 500.—, 2de prijs *f* 250.—, 3de prijs *f* 100.—.

De teekeningen worden ingewacht vóór 1 Februari e.k. aan het adres van den Secretaris van het Comité, die gaarne bereid is elke verlangde inlichting verder te verstrekken.

De naam van den ontwerper in een gezegelde enveloppe; bovendien een correspondentieadres toe te voegen.

De beoordeeling van de in te komen ontwerpen is aan het Comité, bestaande uit 3 leden van den Bond van Meubelfabrikanten in Nederland, aangevuld door de Heeren:

1. A. LE COMTE, Directeur van het Museum Lambert van Meerten te Delft.
2. R. A. VAN DE PAVERT, Sierkunstenaar, Architect, Leeraar aan de Rijksschool voor Kunstnijverheid te Amsterdam,
3. K. SLUYTERMAN, Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft.
4. J. A. G. VAN DER STEUR, Bouwkundig Ingenieur-Architect Vredespaleisbouw te 's Gravenhage.

Voor nadere inlichtingen tot den Secretaris J. A. POOL,
Bouwkundig Ingenieur te Haarlem

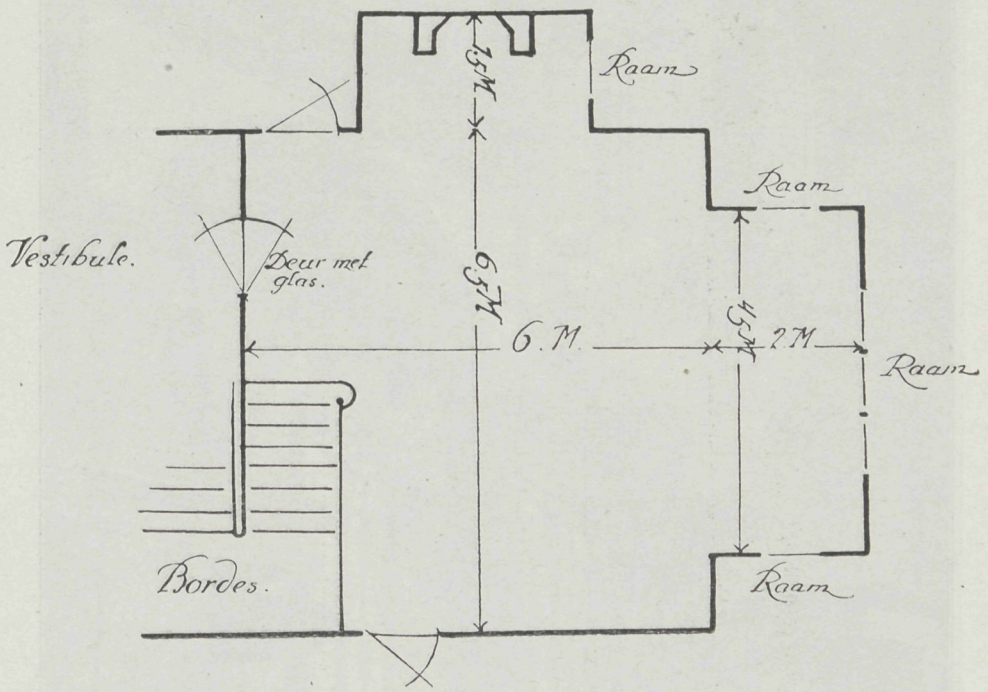

Geschiedenis der Nederlandsche Bouwkunst.

Op het gebied der geschiedkundige beschrijving onzer Nederlandsche Bouwkunst zijn wij niet veel uitgaven rijk. Het is dan ook dikwerf een reuzen onderneming het aan te durven, om zich er voor te zetten zulk een geschiedenis bijeen te brengen. Men moet heel wat gelezen en nagesnuffeld hebben om van alles op de hoogte te komen en men moet een stalen geduld en daarbij de architectuur zelf beoefend hebben om te kunnen weten wat voor studie en lectuur inderdaad belangrijk is. En wij weten het, daar zijn weinigen die die gave bezitten. Een echter, altijd onvermoeid en die reeds zoo dikwerf ons groote diensten bewees door zijn voorlichting, die niet opziet in de oude archieven alles haarfijn te onderzoeken, aarzelde ook niet die omschrijving op zich te nemen en het zij gezegd op uitnemende wijze tot een geheel te vereenigen. Het is de Heer A. W. Weissman die bij zijn talent als bouwmeester dat van geschiedschrijver op uitstekende wijze weet te doen dienen om iets goeds zaam te stellen dat de bouwkunst in ons land waardeering doet vorderen van landgenoot en vreemdeling. In een lijvig boekdeel van 442 pagina's is de geschiedenis der Nederlandsche Bouwkunst vervat. De uitgever S. L. van Looy te Amsterdam ondernam de uitgave. Een duidelijke

letter en van talrijke fraaie platen, 185 stuks [1]) voorzien, voor de prijs van *f* 7.50 en gebonden *f* 8.50, is het een boek dat bij niemand die tot het vak behoort mag gemist worden. 't Is een boek dat een langdurig leven zal hebben omdat het een blijvende waarde heeft en wat de deugd er van is ook menig leek of kunstliefhebber zal het ter

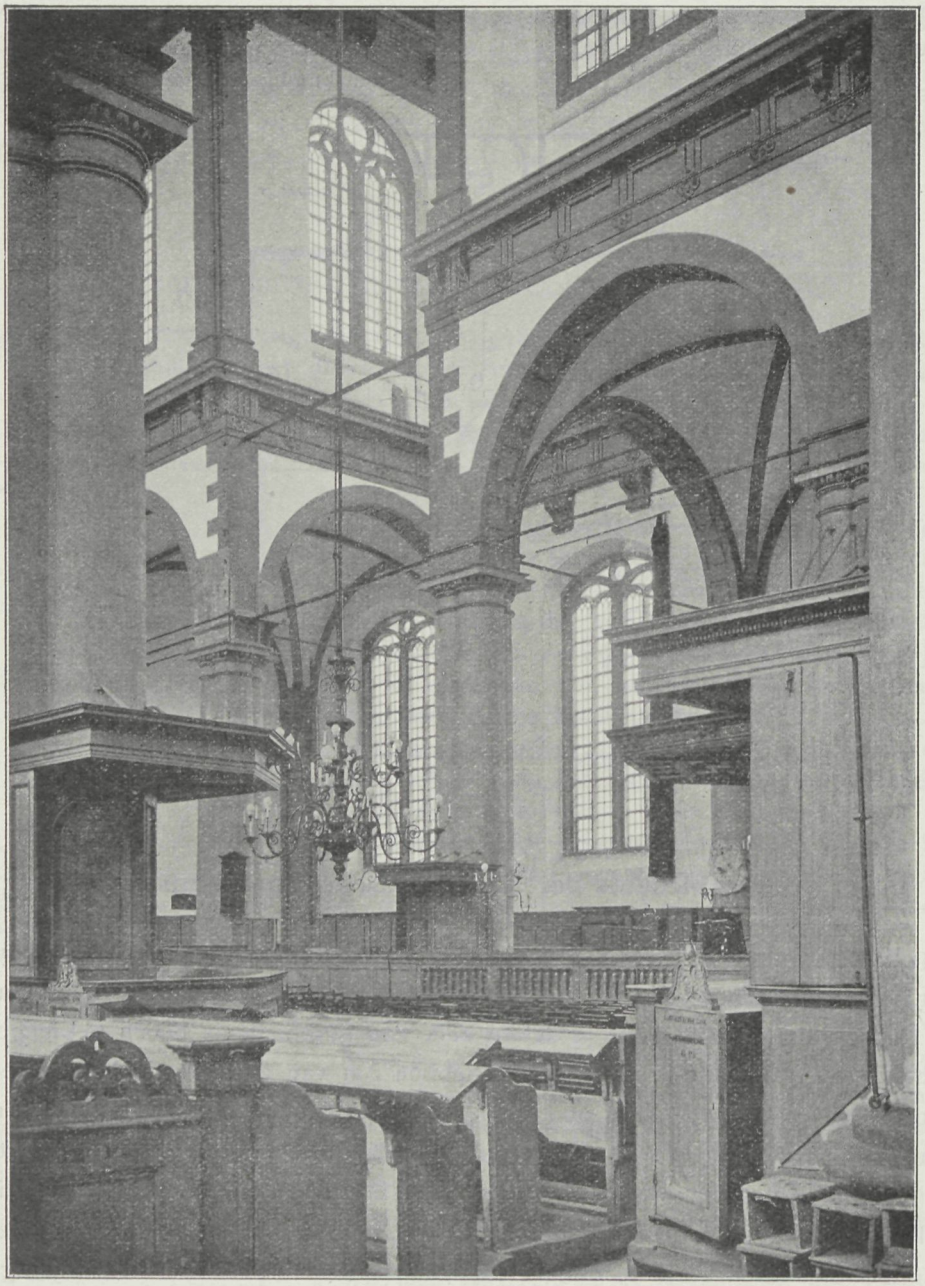

Westerkerk te Amsterdam, van binnen uit het Zuid-Oosten.

hand nemen en doorlezen omdat het aangenaam leest, omdat het geen droge opsomming is, maar een goed gestelde volgorde die met de historische feiten inderdaad de belangstelling al lezende opwekt. — Zijn vele platen naar schilderijen of teekeningen

[1]) Voor de uitvoering der platen kan dienen de beide hierbij afgedrukte figuren.

genomen, daar veel van het oude reeds onder sloopers handen viel of werd gewijzigd van vorm, dat neemt van de waarde niets af, waar de tekst alles zoodanig toelicht dat teekening en tekst een geheel vormen. Het gaat niet op in onze uitgave alle onderwerpen te vermelden die de schrijver in deze geschiedenis op zijn plaats achtte daartoe

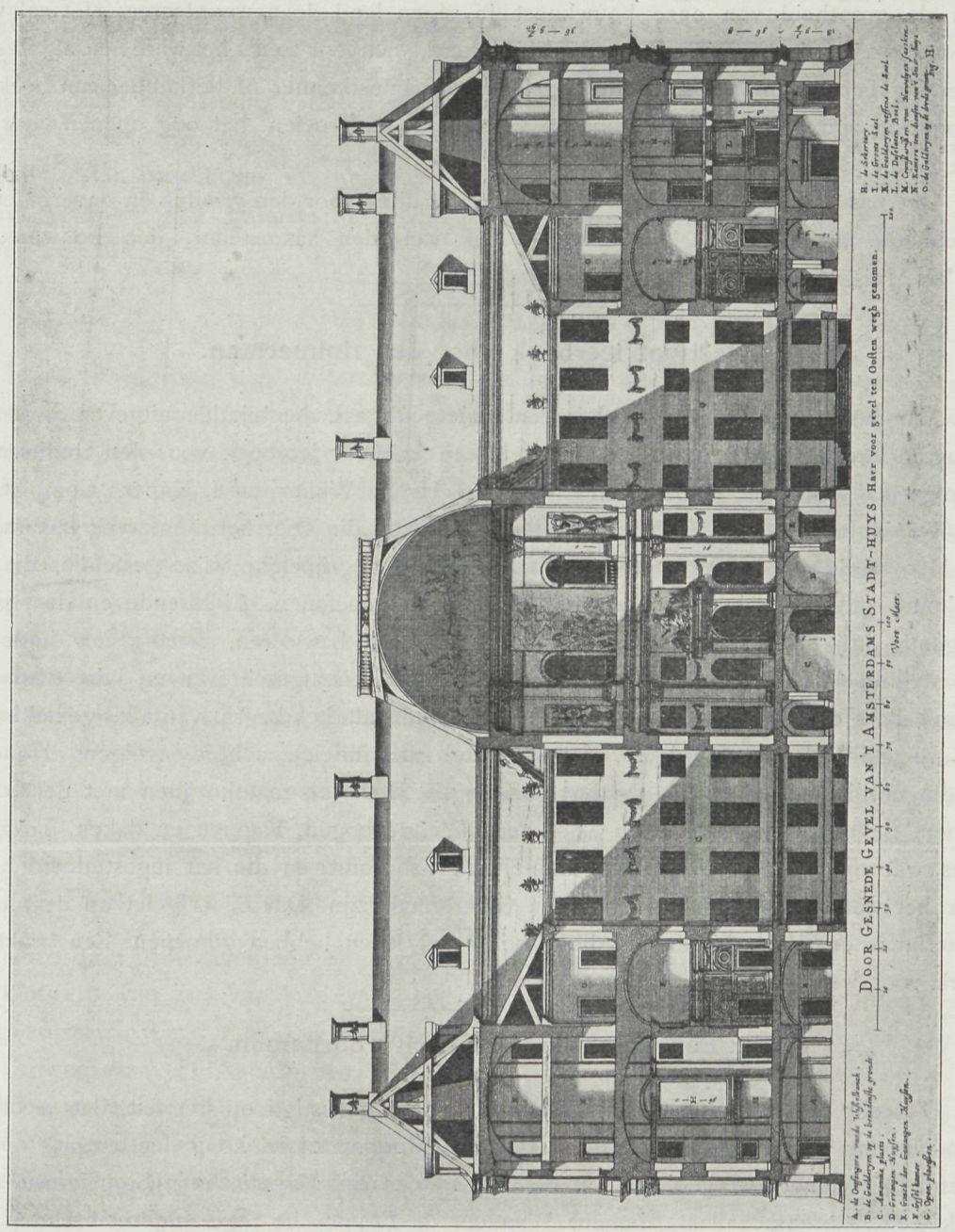

is onze ruimte te beperkt, doch wij kunnen volstaan met te zeggen dat tot heden van onze Nederlandsche Bouwkunst zulk een volledig en goed geheel nog nimmer het licht zag. Deze uitgave, die hooge waardeering verdient om de wijze waarmede zij opgezet is, is in zekeren zin een gebeurtenis op bouwkundig gebied, zij is voor onze Nederlandsche

schrijvers, een verheffend feit dat op die wijze door hoogst bekwame krachten de geschiedenis onzer kunst zich aangesloten heeft. Het valt moeilijk bij de geboorte van iets te voorspellen wat de toekomst er van zal zijn, dat een tweede druk zal komen, da rvoor durven wij met zekerheid ons profeten te maken. Maar het kan meer zijn, dit fraaie boek heeft een bestaan, het zal voor de jongeren een dankbaren bron tot studie vormen hun de grootheid van onze bouwkunst in eigen land doen waardeeren. Het zal voor de ouderen een lectuur zijn die zooveel herinnerd, waarvoor ze als het ware een afgodische vereering hebben en het zal voor den leek, den kunstkenner of liefhebber een boek tot verpoozing zijn, die zijn liefde voor de kunst doet aangroeien, het oog openen voor het vele goede dat achter ons ligt.

Het past ons een dankbare waardeering te uiten voor den grooten en onvermoeiden arbeid die uit het geheel spreekt tot eer van den saamsteller, den bouwmeester A. W. Weissman.

Beknopt leerboek voor den timmerman.

Van hoogst praktischen aard is een andere uitgave die bij den uitgever S. L. van Looy te Amsterdam is verschenen. Het is een beknopt leerboek voor den timmerman, saamgesteld door de ambachtschool-leeraren H. S. Wijker en I. Kaper. Compleet in 6 afleveringen à *f* 0.50 heeft men een studie bijeen die voor het timmervak van waarde is. Met talrijke tekstfiguren toegelicht daarbij op begrijpelijke wijze gesteld is dit een welkome gids voor hen, die het timmervak gaan beoefenen. Al lezende en de figuren volgende krijgt hij, die weet hoe het gereedschap te hanteeren, spoedig een duidelijke voorstelling hoe alles in elkander zit, is opgesloten en afgeschreven en juist omdat de saamstellers dat zoo praktisch hebben voorgesteld valt het begrip van alles gemakkelijk. De verschillende hoofdstukken, zes in getal, behandelen achtereenvolgens Houtverbindingen. Raam-, deur- en kozijnverbindingen. Deur- en raamkozijnen met deuren en ramen. Schenkels en formeelen voor verschillende bogen, Kappen en daken, Trappen, alles wat op het gebied van den timmerman voorkomt, en die het ingestudeerd heeft, kan het wetend op die wijze een goed timmerman zijn. Daarbij is gelet op de nieuwe materialen en dc verbindingen die deze in het leven hebben geroepen. Een praktisch boek voor weinig prijs en van veel nut.

Een echt Amerikaansch voornemen.

Terecht wordt in de vakbladen de aandacht gevestigd op het feit, dat er onderhandelingen zijn aangeknoopt door Pierpont Morgan tot aankoop der tempels op het eiland Philae, nog overgebleven uit de dagen, toen het Egyptische rijk op kunstgebied zulk een voorname plaats innam. Wanneer de Egyptische regeering tot verkoop kan besluiten, waarbij van overwegenden invloed is, dat de afdamming aan de Nijl bij Assouan medewerkt tot vernietiging van die monumenten, dan gaat alles onder den moker, wordt voorzichtig uit elkander genomen, op schuiten geladen en zoo vervoerd naar de booten die het naar New-York zullen overbrengen, om daar ergens in de omgeving weder te worden opgesteld. De tempels behooren tot het best bewaarde, dagteekenend uit den

tijd 375 V. C. Zij zijn die, door Nectanebus II gebouwd voor Isis, Oseris, Hathor, Horus en andere goden. Daartoe behoort ook het tempeltje, bekend als kiosk van Trajanus, en onder diens regeering door de Romeinen gebouwd. Het graniet, waaruit al deze monumenten bestaan, is nog onverwoest gebleven, wat er voor pleit, dat het klimaat gunstig voor het behoud is. Zal een overplaatsing naar Amerika dienzelfden toestand leveren? Het moge echter een eigenaardig denkbeeld zijn, dat alles zoo door de macht van het geld te doen verhuizen, de waarde gaat echter vrijwel verloren, wanneer de oorspronkelijke bestemming verlaten wordt. Dan wordt het zooveel als van een Museumtuin, en die hebben gewoonlijk weinig aantrekkingskracht, zoodat, wat op zijn plaats met eerbied wordt beschouwd en waarbij de geschiedenis in de herinnering opleeft, dat geheel verloren gaat wanneer het overgebracht is in een omgeving, die daaraan volkomen vreemd is.

Gebrek aan marmer.

In de Steengroeve van 15 October komt een niet onbelangrijk artikel voor over den uitvoer van Carrarisch marmer naar Nederland, en waar dit door daar ter plaatse woonachtige landgenoot wordt meegedeeld, is het wel waard er de aandacht op te vestigen, dat het fraaie wit geaderde marmer, dat vroeger met scheepsladingen naar hier kwam, en waarmede geheele huizen in gangen en trapportalen werden bekleed, hoe langer hoe schaarscher wordt. Als grootste oorzaak wordt aangegeven, dat Engeland en Amerika in de laatste jaren veel koopen, ja zelfs meer dan geproduceerd wordt. Dan heeft België, Rusland, Duitschland, Oostenrijk en Frankrijk vaste vertegenwoordigers, die alles opkoopen wat overblijft, zoodat op die wijze voor Nederland niet veel meer rest. De exploitatie is daarbij niet vermeerderd, en in het laatste jaartijdperk vooral door watergebrek. Het zal dus zaak zijn, tijdig hiermede rekening te houden. In Belgie en Duitschland zijn vele andere marmersoorten, die wellicht tot plaatsvervangers zouden kunnen dienen.

Prijsvragen van het genootschap Architectura et Amicitia.

Voor deze prijsvragen zijn de navolgende onderwerpen uitgeschreven:

Ontwerp van een raadhuis voor eene groote gemeente. Eerste prijs diploma van het genootschap en *f* 160. Tweede prijs diploma en *f* 70. Inlevering 8 Februari 1913.

Ontwerp van een watertoren. Prijs *f* 50 en diploma. Inlevering 15 Maart 1913.

Ontwerp van een pianinokast. Prijs *f* 30 en diploma. Inlevering 23 November 1912.

Ontwerp van een steenen trap. Prijs *f* 50 en diploma. Inlevering 14 December 1912.

Ontwerp van een kalender. Prijs *f* 40 en diploma. Inlevering 9 November 1912.

De mededinging is voor de leden van het genootschap. De jury bestaat uit de Heeren H. P. Berlage Nzn., R. W. Roland Holst, Paul J. de Jongh, C. W. Nijhoff en I. L. van den Pek. Inlichtingen worden uitsluitend schriftelijk gevraagd aan de Jury, p. a. den Heer G. J. Rutgers, Parkzicht, Hobbemastraat Amsterdam, zes weken voor den datum van inlevering prijsvraag Raadhuis en twee weken voor den datum van inlevering der overige prijsvragen.

Prijsvragen.

De prijsvragen hebben in het laatste tijdperk veler aandacht gevraagd. De voorwaarden tot mededinging verkregen daarbij een sterke controle vanwege de Commissie die met het toezicht over de zaam te stellen prijsvragen is belast.

Veel ten goede heeft dat nog niet uitgewerkt. Integendeel, de verzwaring van de eischen zou prijsvraag uitschrijven nagenoeg onmogelijk maken. Er zal echter met overleg, rekening houdende met de toestanden, hieruit wel een beteren gang van zaken geboren worden. Wat echter het minst de aandacht trekt en toch tot een der meest wenschelijke veranderingen zou gerekend kunnen worden, dat is de benoeming van de Jury, tegelijk met de geboorte van het program te wijzigen. Elk der kunstenaars heeft zijne bizondere eigenschappen, en zoo zijn allen daaraan te herkennen. Wanneer nu de Jury gevormd wordt uit mannen, waarvan men vooraf weet, de uitslag der prijsvragen heeft dit geleerd wat zij wenschen en voorstaan, dan geeft dit, wanneer hunne namen bekend zijn bij den aanvang van het Concours een hoogst onzuiveren toestand.

Er is als het ware een weg afgebakend voor de concurreerende liefhebbers, en zij kunnen vooraf wel begrijpen dat, wanneer hun werk niet voldoet aan den geest die in de Jury leeft, zij ook geen de minste kans hebben op bekroning. Dat is dan ook voldingend bewezen bij de vele Jury-uitspraken uit de laatste dagen. Dat is een fout. Al zijn de Jury-leden de knapsten die ons vak kan aanwijzen, toch is het niet zuiver meer, alleen hun kennis en richting als wegwijzer te doen dienen, — en wie zegt dat die richting de meest gewilde is. De benoeming van de Jury vooraf, stelt dadelijk de prijsvraag in een geheel ander en dikwerf verkeerd licht. Het zou daarom wenschelijk zijn, dat de Jury eerst dan benoemd werd wanneer de ontwerpen zijn ingeleverd, dat bovendien de Jury gekozen wordt uit de opgaven die de gemeenschappelijke concurrenten aanwijzen. Wanneer het verplichtend gesteld werd dat op de naambrief vermeld moest worden wie men als Jury-lid zou begeeren en de bij meerderheid van stemmen gekozenen vormden daarna dat lichaam, dan kon er moeielijk klachten van vernomen worden, want de stemming was zoo vrij en eerlijk mogelijk. Dat is zij niet wanneer vooraf de rechters worden gekozen en het is geen wonder dat velen zich teruggehouden zien omdat zij vooruit al kunnen vermoeden wat het resultaat zal zijn. Daarom is het voortgaan op dien weg alles behalve tot bevordering onzer kunst, integendeel het werkt afmattend en belemmerend en is het te wenschen dat dit hoofdbezwaar, zoo dikwerf uitgesproken door hen, die aan den prijskamp deel namen, spoedig meer overweging moge verdienen en men er toe geraken dezelfde geslotenheid, die eischt, dat de inzender onbekend blijft ook voorde Jury, dient tot het tijdstip dat alles gereed is om den strijd te kunnen aanvaarden.

Prijsvraag.

De Nederlandsche Tramwegmaatschappij te Heerenveen heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een ontwerp voor een reclame-plaat, ten behoeve van het vervoer over hare lijnen.

De deelneming is voor een ieder opengesteld. De inzending der ontwerpen moet geschieden vóór 1 December a.s.

De beoordeeling der ontwerpen en de keuze daaruit ten behoeve van het beoogde doel, is uitsluitend aan de Directie der Maatschappij.

De prijs voor het beste resp. het voor een reclameplaat gekozen ontwerp bedraagt *f* 100.

VOORGEVEL

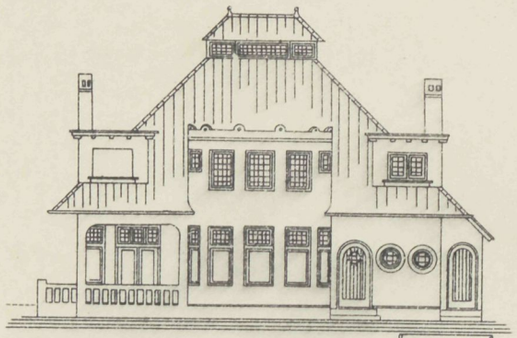

L. ZIJGEVEL

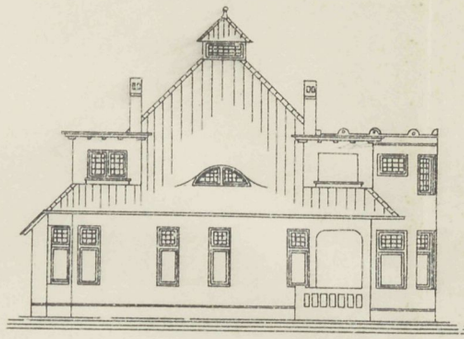

R. ZIJGEVEL.

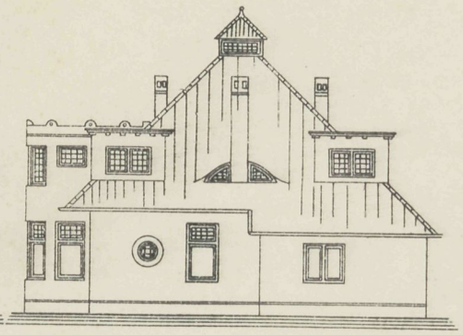

AGHTER GEVEL.

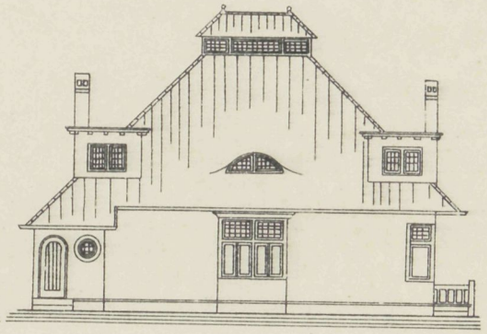

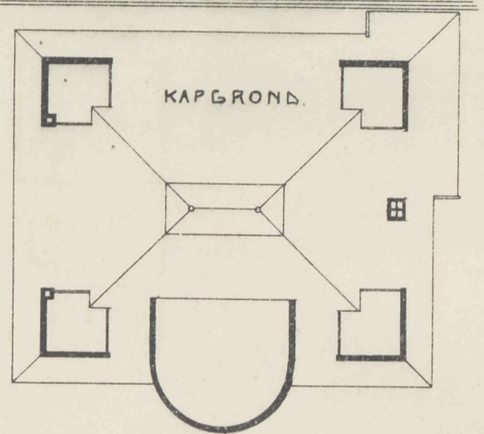

ONTWERP VAN EEN WOONHUIS MET KANTOREN TE LONNEKER

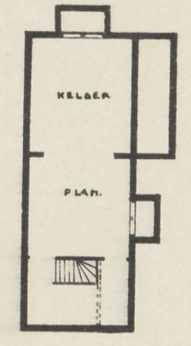

GRONDPLAN.

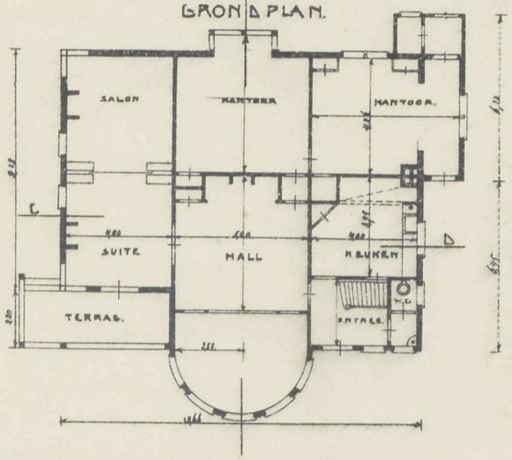

ZOLDERPLAN.

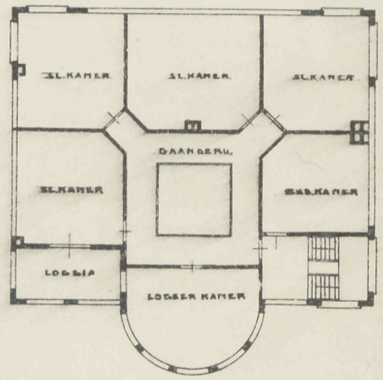

DOORSNEDE. A.B.

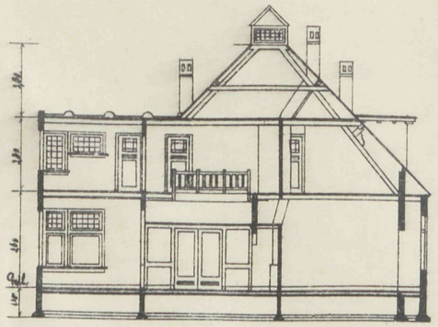

DOORSNEDE. C.D.

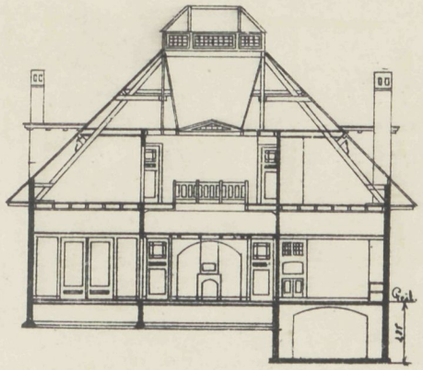

Vademecum der Bouwvakken
27e Jaargang 1912.

Afl. 22. Plaat 22.
24 October 1912.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

7 November 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 23.

Bij de Platen.

Ontwerp voor eene Villa,

door **W. J. B. VAN AKEN.**

Een beknopt en praktisch geheel passend in een fraaie natuur vormt dit ontwerp. De voorgevel geeft door de verdeeling in voor en achterwaarts springend deel een aangename afwisseling. De ingang is in het terug springend deel. Men komt dan in een vestibule met geriefelijke trap naar de boven verdieping. Daarachter is de keuken en ter zijde de suite. Op de boven verdieping de bad- en slaapkamers. Elke gevel op zich zelf doet een anderen vorm zien waardoor het geheel wint. De gevelmuren zijn bestemd voor pleisterwerk met gekleurde banden.

De Dam.

Het is toch een eigenaardig verschijnsel. Wij menschen kunnen dagen en jaren over hetzelfde onderwerp redekavelen en geen bedenkingen er tegen in het midden brengen of zie, nauwelijks is het zoover of het is zoo goed als te laat, dan komen wij met karrevrachten bezwaren. Toen in den tuin van het Rijksmuseum gebouwd werd dat het een lust was, zweeg men algemeen, een enkele stem daartegen ging verloren. Nu alles nagenoeg voltooid is en nog wat tot aanvulling dient, stond alles wat vakman was op de bres met afkeurende gebaren. Het kwam te laat, waarom niet vroeger die heiligschennis voorkomen? Maar zoo zijn wij nu eenmaal.

Nu de Dam leeg is, de vastgestelde rooilijnen zijn aangenomen voor den nieuwen bouw, nu komen de bezwaren weer en moest men hooren dat het half werk was.

't Gaat nu toch moeilijk om weer te beginnen en dan misschien volgens andersdenkenden op nieuw te staken. Men moet eens tot rust komen en den aangewezen weg inslaan, anders blijft de Dam een ruïne. De oordeelen blijven toch verschillen. Het

is in den omtrek van den Dam en het Damrak, dat men thans bezig is, de Bijenkorf op te stellen. Dezer dagen heeft er een model in gips te kijk gestaan. Het was een goed denkbeeld zoo het publiek met de toekomst vertrouwd te maken. Het zij tot eer van den bouwmeester I. A. van Straaten Jr. gezegd, daar waren weinig toeschouwers die afkeurend oordeelden, de opinie liep gunstig en het komt mij voor dat hoe weinig symphatiek de vakgenooten ook onderling zijn, hun oordeel moet geweest zijn dat wij daar een flink ingedeeld en van fraaie verhoudingen voorzien gebouw zien verrijzen. De indeeling van den hoofdgevel, de verdeeling der ramen, de versiering van den gevel, de bekroning van het dak met een uitnemend torendeel, dat alles maakt het geheel tot een echt monumentaal bouwblok, dat uitgevoerd voor het benedendeel in den massieven granietbouw een hoogst bevredigenden indruk zal maken. Zoo hebben wij daar eens iets goeds verkregen, zonder aan buitenlandsche motieven ontleend te zijn. dat ons terug doet denken aan de dagen van bloei, toen de stichting van het Raadhuis op den Dam ondernomen werd. Uit de lang gewikt en gewogen overwegingen is ten minste hier iets goeds verkregen, dat dit stadsdeel tot waarde brengt, en wat meer zegt, dat den beschouwer hier het groote publiek voldoet, want eigenaardig was, hoe het zien van het model de meening van elk gunstig deed uitspreken. Hier hebben wij dus den eersten goeden kant der Damwijziging verkregen.

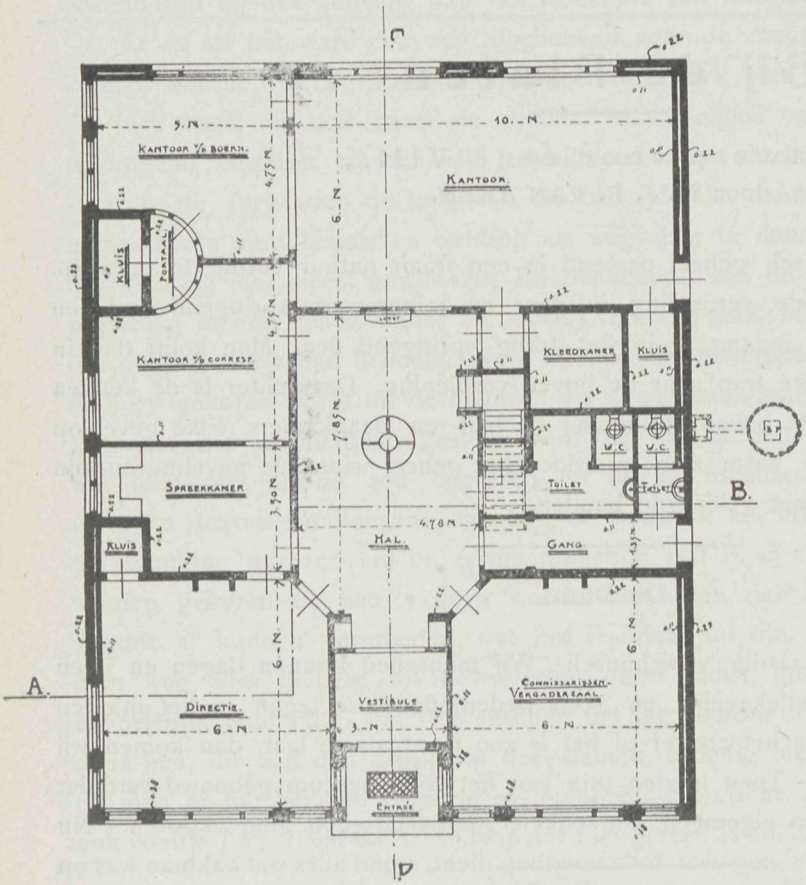

Bij de tekstfiguren.

De gezamenlijke tekstfiguren geven een Kantoorgebouw te Veenendaal volgens de plannen van den Bouwmeester J. J. Hellendoorn. Het is een hoogst geriefelijke planverdeeling. Een ruime entree, dan vestibule om te vervolgen met de hal, die van boven af goed verlicht is. Uit de hal zijn de verschillende kantoren, directie en vergaderzaal te bereiken, evenzoo de trap naar de bovenverdieping waarop de verdere kantoren en de groote vergaderzaal zijn ingedeeld. Aan het uiterlijk, dat zich van den woonhuisbouw onderscheidt is het kalme karakter van een administratiegebouw eigen en beantwoord alzoo ook dit aan de bestemming.

Rookvernietiging.

Het was de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst die voor eenige jaren geleden het initiatief nam om het rookvraagstuk dat een ware plaag voor stad en land vormt, eens goed onder de oogen te zien. Een Commissie werdt benoemd, waarin industrieelen en architecten zitting hadden, ik had de eer tot die Commissie te mogen behooren. Vele malen werdt vergaderd, alles overwogen wat kon strekken om verbetering in den toestand te brengen, en men kwam tot de overtuiging, dat de middelen tot verbetering nog niet bestonden, dat die moesten gevonden worden in doelmatiger verbranding, doch omtrent de wijze hoe, kon men zich nog niet uitspreken, dat zou de tijd moeten leeren van de proefnemingen die op dat gebied in verschillende landen werden ondernomen. De zaak ging dus in rust. Niet echter alzoo het onderzoek elders.

In vele steden van het buitenland, vooral in die waar het fabriekswezen een hooge vlucht genomen heeft, toog men aan het werk om betere verbranding te verkrijgen, beterwaardige brandstoffen aan te schaffen, de rook ondergronds af te leiden en te brengen op plaatsen, waar minder schade kan aangebracht worden, of wel, om daar de rook door een nieuwe bewerking te vernietigen. Hoe goed ook bedoeld, veel leverde gering resultaat tot verbetering. Zeer terecht werd in een onzer vakbladen er opgewezen, dat de Hecker, Iones Jewell Milling Compagnie een der grootste fabrieken der wereld met een productievermogen van 10.000 barrels of 11.730 H.L. per dag (24 uur) hierin grootendeels was geslaagd. De krachtinstallatie bestaat uit 6 ketels, elk met een capaciteit van 350 P.k. die de fabriek in werking brengt. Bij dien arbeid wordt van de rook geen last ondervonden. Hoe nu bitumineuze kool, bij zulke groote hoeveelheid gebruikt, geen rook vormt, wordt aldus toegelicht.

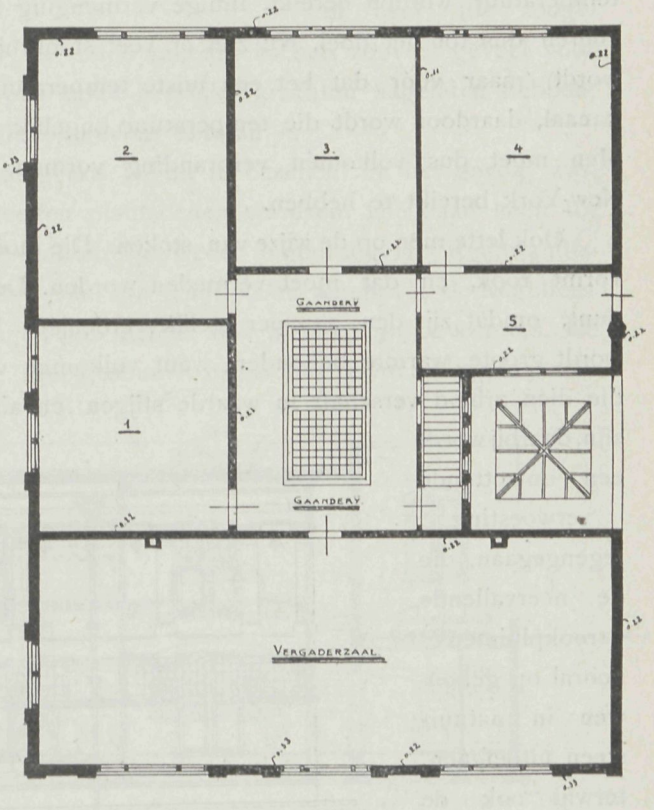

Bitumineuze kool bestaat uit kool en een element waterstof die zich onderling vereenigt hebben. Wordt nu de kool door uitsluiting van lucht verhit, dan ontwijkt de waterstof verbonden met de koolstof in den vorm van gas. Dat koolwaterstofgas is welbekend. De bitumineuze kool bevat echter ook nog zwavel, en ook deze kan zich met de zuurstof na de verbranding vereenigen. Rook nu bestaat uit vaste stofdeelen of onverbrande kool, daaruit volgt, dat voor hare verbranding moet gezorgd worden of liever, hare verbinding met de zuurstof.

Dat leverde echter het grootste bezwaar. In de genoemde fabriek te New-York

wist men dat echter mogelijk te maken door het volgend resultaat. Verbrand kool, en wordt die daardoor verbonden met zuurstof, dan krijgt men al naar gelang der toegevoegde zuurstof, kooldioxyde of koolmonoxyde. Koolmonoxyde door 1.33 K.G. zuurstof bij een K.G. koolstof en kooldioxyde door 2.67 K.G. zuurstof bij een K.G. koolstof te voegen. Verdubbeld men de hoeveelheid zuurstof, dan vergroot de warmte wel driemaal en de rook blijft weg. De zuurstof wordt uit de atmosfeer verkregen, zij is echter vermengd met driemaal haar eigen gewicht, aan stikstof. Neemt men dus 100 K.G. lucht, dan is daarbij $23^1/_2$ K.G. zuurstof, zoodat op een K.G. zuurstof moet komen 4.25 K.G. lucht. Om alzoo koolmonoxyde of dioxyde te verkrijgen, moet op 5.67 toegevoegd worden 11.33 K G. lucht. Om geheel rookvrij te zijn, moet elk K.G. kool, alzoo 11.33 K.G. lucht bevatten. Verder moet de voor de verbranding, vastgestelde temperatuur worden bereikt. Innige vermenging met lucht in vastgestelde temperatuur, voeren dus tot het doel. Nu zijn er veel stookruimten waar wel de menging verkregen wordt, maar vóór dat het een juiste temperatuur heeft, bevindt het zich in het rookkanaal, daardoor wordt die temperatuur ongelijk, en dat gedeelte blijft dus rook vormen. Men moet dus volkomen verbranding vormen, en dat schijnt men met de ketels te New-York bereikt te hebben.

Ook lette men op de wijze van stoken. Die moet gelijkmatig zijn. Groote opeenhooping vormt rook, en dat moet vermeden worden. De automatische stokers voldoen op dat punt, omdat zij den aanvoer gelijk verdeelen. Wordt dan op die wijze gewerkt, dan wordt groote warmte behouden, want volkomen vernietiging van alles, doet de warmte die dien arbeid verschaft in waarde stijgen, en alzoo in het voordeel van den fabrikant zijn, daarbij wordt een ontzettende verwoesting tegengegaan, die de neervallende rookpluimen vooral op gebouwen in natuursteen uitoefenen, terwijl ook de gezondheid er onder lijdt. Uit een en ander blijkt, dat wij in eenige jaren ontzaggelijk zijn vooruit gegaan, dat de weg indertijd aangewezen, betere en meer volkomen verbranding te vormen, de ware geweest is, en thans, nu groote fabrieksinrichtingen die verbeteringen hebben

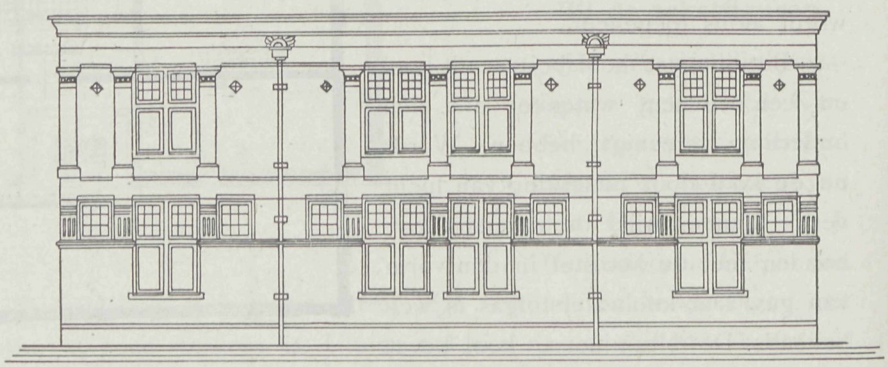

toegepast, zal dit meer en meer toepassing vinden, en wij den tijd tegemoet gaan, dat een fabrieksschoorsteenrookvrije stad geen zeldzaamheid meer is

Natuurleven in de stad.

Wij hebben een tijd gekend, dat de mooie singelgrachten en plantsoenen, de eigenaardige paden die elke gemeente omsluiten met hunne tuintjes en kleine woningen, moesten verdwijnen, om plaats te maken voor de groot-steedsche aaneengesloten huizenrijen, die onder allerlei straatnamen de geboorte van de nieuwe stad aankondigden.

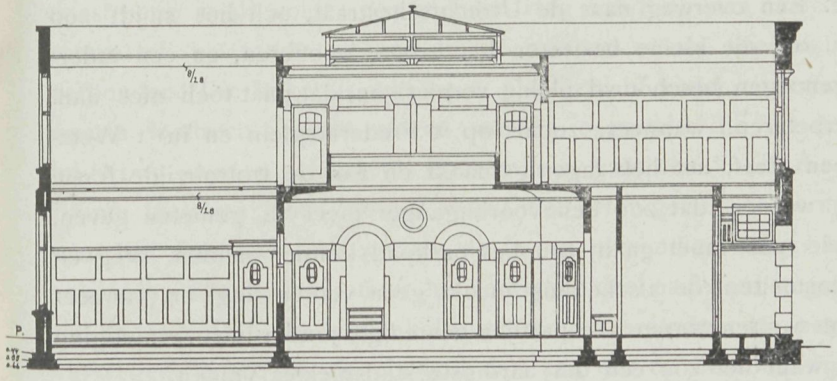

Een groen plekje, een rustpunt, of wel een behagelijke afwisseling werd nergens meer geboden, men liep langs 's Heeren straten of grachten op of neer, (de zoogenaamde pantoffelparade) en gelukkig dat de oude zakenmenschen zooveel gevoel voor het stadsschoon hebben gehad, dat zij ons zulke heerlijke grachten nagelaten hebben, waar men ons toch al het groen der buitenomgeving ontnam.

Toen kwam er een tijd dat men dat gemis begon te beseffen, en het gevolg was, dat op enkele pleinen en open stadsgedeelten plantsoenen verrezen. Die daad heeft tot heden veler goedkeuring verworven. Maar nu komt het weder in gedrang. Het Rembrandtsplein waarheen Rembrandt zijne verhuizing van zijn standplaats tegenover de Reguliersdwarsstraat aanvaardde, heeft hoe aangenaam het er ook uitziet, zijn bevechters. De stille zijde van het plein, vroeger de kroegjesbuurt en netjes achter het plantsoen opgeborgen, wijzigt zich in toestand, de kroeg werd een bierhuis, het bierhuis werd een bierpaleis, en een paleis moet toch een vorstelijken toegang hebben. Dat heeft het niet wanneer het plantsoen er blijft.

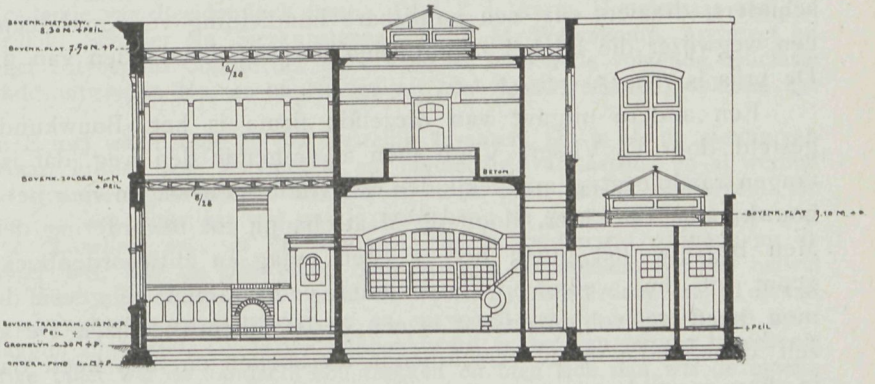

Daar moest wat opgevonden. Een redmiddel bood het verkeer. Plein te klein, levensgevaarlijk, plantsoen ingerukt, zie daar de toekomst, en in het Bouwkundig Weekblad schrijft een onzer bouwmeesters: Of er nog boomen moeten blijven bestaan, of Rembrandt verrold moet worden, 't doet er niets toe, de hoofdzaak is, het

plantsoentje moet uitgeroeid: Arme Rembrandt, mogelijk weer terug na de vieze plek tegenover de Reguliersdwarsstraat en zoo meer. Als men voor vijf en twintig jaar geleden had vernomen, hoe enkele menschen nu denken, zouden zij dan niet gedacht hebben aan een gebouw in Bloemendaal's omgeving voor de tegenwoordige plannenmakers. Dat er verkeer noodig is voor de nieuw opgerichte en vergrootte zaken, 't is mogelijk, maar maak den toegang dan aan den anderen kant evenals aan den eenen, en 't is voltooid. Die daarginder wenschen te zijn staat den weg open, en als het 's avonds laat is, welnu, dan komt het er minder op aan, want die van een avondwandeling houdt, kijkt niet op een stukje. Een overweg naar de Utrechtschestraat, och het snijdt zoo weinig af. Zouden wij nu om die kleine bezwaren het groote opofferen, en een inder daad door velen met genoegen beschouwd plekje vernietigen, dat gaat toch niet aan. Zeker zou alles veel verbeteren, wanneer, zooals op 't Frederiksplein en in 't Weteringplantsoen de weg open bleef, het hek lager gemaakt en aan de trottoirzijde fraaie bloemperken aangebracht werden, dat zou den voorbijganger meer te genieten geven, en die dan met gezwinde pas moet gaan, zou het parkpad kunnen nemen. Weg en park moesten meer inéénsmelten, de afscheiding maakt geen vereeniging, en wanneer dit kon tot stand gebracht worden waren alle partijen bevredigt, zonder juist vernietiging te moeten voorop stellen, want het zou een der aardigste stadsplekjes vragen.

Waar blijft Heemschut, die hier zulk een goed woordje zou kunnen meespreken.

Boekuitgaven.

De uitgever A. E. E. Kluwer te Deventer heeft een tweede en vermeerderde druk het licht doen zien van het practische handboek handelende over *beitsen*, *kleuren* en *oppervlakte behandeling van het hout* door C P. van Hoek. — Pleit de tweede druk voor het feit dat de eerste druk doel trof, dat vindt zijn oorzaak ook vooral daarin dat dit onderwerp tot nog toe zeer weinig behandeld was, en de schrijver dit op zoo uitstekend korte en praktische wijze weet te doen. Dikwerf verkrijgt de bewerking van het hout niet de ernst die daarvoor noodig is, men heeft zich geen moeite getroost, zich daarvan op de hoogte te stellen en de oude sleur wordt gevolgd. Een kennismaking met dat handboek zal de wetenschap zeer bevorderen. Daarom is het voor meubelmakers, schilders, draaiers enz. een onmisbare handleiding voor architecten, bouwkundigen enz. een wegwijzer die bij het beoordeelen der werkzaamheden van nuttigen dienst kan zijn. De prijs is *f* 1.25, geb. *f* 1.65

Een andere uitgave van diezelfde firma is het »Bouwkundig vragenboek,« saamgesteld door C. Visser. Vindt men al vragende den weg, dat is zeker, dat hij die deze vragen raadpleegt, gemakkelijk den weg vindt om te slagen voor het mondeling examen van bouwkundig opzichter, door de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst ingesteld. Men begrijpe het goed, het is geen vraag en antwoordenboek. De vragen zijn allen geput uit die, welke op dat examen voorkwamen, zij geven dus de richting aan die men heeft te volgen en dat is een geriefelijken wegwijzer. De antwoorden vormt men zelf door studie in de verschillende leerboeken en men heeft daarbij de zekerheid dat in dien geest de examen — vragen zullen gesteld zijn. Oefent men zich nu om mondeling het eigen gevonden antwoord te kunnen meedeelen dan heeft men voor dit deel van het examen zich steun verschaft. Daarbij brengt het beantwoorden der vragen tot onderwerpen, die anders in het vergeetboek bleven. Wij hebben hier dus een eenvoudige en hoogst nuttig werkende uitgave De prijs is *f* 1 25.

Boorpalen.

Het weekblad Architectura vestigt de aandacht op eene vinding die gewaardeerd dient te worden. Het is die van den Heer de Waal die daarvoor in vereeniging met Mr. Hazelhoff Roelfsema patent heeft aangevraagd. Het zijn holle fundeerpalen in gewapend beton, boorpalen genaamd.

Die palen zijn volgens den uitvinder uit beton gemaakt. Zij gelijken op buizen, in de wanden waarvan ijzeren staven zijn opgesloten. De palen zijn van binnen hol. De constructie is als volgt: een metalen ring wordt op den bodem gesteld, daarop komt het samenstel. bestaande uit een koker passend in de opening van den ring en daaraan verbonden. Die koker is van hout, plaatijzer of ander materiaal. In den ring zijn gaten waarin loodrecht ijzeren staven worden opgesteld die op de wijze als bij betonwerk onderling worden gekoppeld. Daaromheen gaat een koker die den buitenkant vormt. De ruimte tusschen beide kokers wordt met beton gevuld en vormt de wand. Na verharding een deel der paal. Dan worden de in- en uitwendige kokers los genomen. Nu wordt de ruimte op den bodem onder het verkregen deel paal door wegspoeling of persing vergroot en de specie in de binnenholte gedrongen, waardoor de paal zakt. Is een paal op de verkregen lengte in den bodem dan kan die op dezelfde wijze worden verlengd door de constructie deelen daarvan met het bovendeel te verbinden en zoo wordt voortgegaan tot het verlangde rustpunt is verkregen, wat moet vastgesteld worden in verband met het gehalte van den bodem. De binnenruimte wordt dan met beton volgestort waardoor de paal een massief karakter verkrijgt. De op die wijze verkregen palen moeten bewezen hebben een groote draagkracht te bezitten en kan alzoo voor menigen bouw op het platte land de vinding van groote beteekenis zijn.

Prijsvraag E. N. T. O. S.

De Jury voor deze prijsvraag, bestaande uit de heeren: Prof. A. J. Derkinderen, Directeur-Hoogleeraar der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, Prof. J. J. Aarts, Hoogleeraar aan die Academie, G. W. Dijsselhoff, Schilder en Sierkunstenaar, H. J. M. Walenkamp, Architect en Mr. J. Kalff Jr., Lid van het Uitvoerend Comité der E. N. T. O. S., namen de volgende conclusie omtrent de beide bekroonde ontwerpen No. 40 en No. 99 uit een viertal verkozen, waarvan het rapport zegt:

Van no. 28 (Gouden Eeuw) waardeerde zij het feestelijk karakter; het is als de viering van van een gebeurtenis! Maar, is het ook al vroolijk en blijmoedig van aspect, en al werden sommige kleurenvondsten geprezen, onverdeeld konden zij toch geen bijval verwerven. De teekening van den zijkant van het schip laat wel wat te wenschen; de golven zijn niet gelukkig gestileerd en zij gaan te plotseling over in de dolfijnen, die den onderrand vormen; uit de detailteekening blijkt echter wel, dat de ontwerper deze weet te behandelen. Als een nadeel werd beschouwd dat de tekst niet duidelijk is, vooral de woorden „Amsterdam" en „Tolhuisterreinen" en de in de reddingboeien geplaatste 19 en 13 en vooral dat die woorden zoo maar boven op wapperende vlaggen zijn gezet. De onduidelijkheid werd echter van minder beteekenis geacht, omdat het kleurige biljet wel de aandacht zou trekken en men zich dan wel de moeite zou geven ook den tekst te gaan ontcijferen. Dat de naam der tentoonstelling niet voluit in den tekst voorkomt, werd verontschuldigd met de opmerking, dat die, tusschen haakjes geplaatst in het programma, wel kon worden opgevat als uitlegging der letters E. N. T. O. S.; bij uitvoering zou het wellicht nog aan te brengen zijn. Twijfel werd uitgesproken of het biljet met drie steenen te drukken zou zijn, speciaal het zwart van de omgeving.

No. 40. De Vlag in top werd al dadelijk geprezen om de kleur. Tegen het mooie, sterke blauw doet het gedempte rood zeer goed ook in dit biljet vond men iets feestelijks, doch

op voornamer wijze dan in no. 28. Wel werd de opmerking gemaakt, dat het geheel eenigszins aan een teekening van emailwerk doet denken; ook de glimlichtjes op het rood in den rand dragen daartoe bij. Het schip, dat het midden van het ontwerp vult geeft het doel der tentoonstelling voldoende weer en de letters, hoewel niet altijd fraai van vorm, zijn duidelijk en goed aangebracht. Betreurd werd dat voor het fond van den rand niet van een andere kleur gebruik gemaakt was, dan voor het het fond van het middengedeelte; daardoor is er nie voldoende afscheiding. Als affiche zal het ontwerp wel voldoen.

No. 98. Triton. Opgemerkt werd, dat dit biljet in zoover niet voldoet aan het programma, dat het geheel op ware grootte is geteekend, hetgeen voor de jury de vergelijking wat moeilijker maakt. Toch meende de jury den ontwerper, die meer gaf dan hij behoefde te geven, daarom niet te moeten afwijzen. Zij waardeert in zijn ontwerp een hoewel eenigszins schoolsch toch wel doordacht geheel en ziet met genoegen, dat hij zich aan figuur en wel eenigszins symboliseerende figuren gewaagd heeft.

De vulling der beide bovenhoeken van het middenvak is echter veel beter geslaagd dan die van de beide onderste. Zwakker is het middengedeelte, zoowel van kleur als van teekening; van een schip en een zeil heeft de ontwerper niet door aanschouwing zooveel kennis, dat hij ze goed kan styleeren; het hart van de compositie is van het minst belangrijke motief voorzien. Ook de behandeling van personificatie van wind en zee is niet zeer gelukkig. Het opschrift staat er goed in met duidelijke letters.

No. 99. Entos 1913. Jammer is het, dat ook deze ontwerper niet geheel aan de voorschriften van het programma voldeed. De enkele details, uitvoerig geteekend en op ware groote, waren door hem niet ingezonden De jury was echter van meening, dat men ook dit verdienstelijke ontwerp. waarbij het moeilijkste beproefd was (het aanbrengen der Neptunus- en Mercuriusfiguren), toch in overweging moest nemen, omdat het zich onderscheidt door eenvoudigen, klaren bouw en beschaafde kleur. Ook in de teekening valt veel te prijzen. Daarentegen werd betwijfeld of het, vergroot, in de open lucht niet flets en ook wat leeg zal doen. De ontwerper die beide figuren kloek in het midden zette, is, ondanks het eenigszius Walter-Crane-achtige in die figuren, te waardeeren. Het opschrift is wat dun en zal weinig in het oog vallen. Het biljet maakt een aangenamen indruk Maar waar dit ontwerp zoozeer beoordeeld moest worden naar het resultaat, dat bij definitieve uitvoering op steen zou worden bereikt, daar moest het niet aanwezig zijn dezer details zeer ernstig worden gevoeld.

Na ampele bespreking werd over de biljetten gestemd door het geven van punten. Daarbij werd de volgorde der vier ontwerpen aldus: 40, 99, 98, 28. Met dezen uitslag, waarbij dus No. 40 De vlag in top den eersten, No. 99 Entos 1913, den tweeden prijs verwierf, vereenigde zich de jury.

Bij de mededeeling van dezen uitslag aan het Dagelijksch Comité der tentoonstelling, bij monde van den voorzitter prof. Derkinderen werd het door de jury betreurd, dat de voorafgaande publicaties niei geheel voldeden aan wat wenschelijk geacht moet worden.

Voor een groot deel mag men dit toeschrijven aan het gemis eener algemeene regeling van prijsvragen in beeldende kunsten; toch blijft her jammer, dat de eenmaal opgegeven maten later moesten worden gewijzigd:

Verblijdend mag het dus voor het comité zijn, dat toch zoovelen zich hebben ingespannen om aan den oproep der Prijsvraag gevolg te geven. En mogen er onder de 99 ingezonden ontworpen ook nog geen „meesterwerken" gevonden warden, er is toch veel te loven; het blijkt, dat ook in breeder kringen waarlijk een niet geringe oefening en gave aanwezig is om aan de opdrachten van dezen aard te voldoen. Met het met den eersten prijs bekroonde biljet kan de tentoonstelling gerust voor den dag komen. De jury meende echter het comité in overweging te moeten geven van al de moeite door de vele inzenders gedaan, nog op andere wijze partij te trekken, wat dien inzenders tevens ten goede zou komen. Onder dezen zijn er, speciaal bij hen die figuren gebezigd hebben als dragers van denkbeelden, die wellicht in aanmerking zouden kunnen komen om de tympanons in de gevels van de gebouwen der tentoonstelling in overleg met den architect te versieren. Ook meende de jury, dat er zeker wel onder de niet-bekroonde ontwerpen een te vinden is, dat zeer verkleind als reclamezegel te gebruiken is En eindelijk zou er zelfs onder de ontwerpen wel een gevonden kunnen worden, dat verkleind, zeer goed zou doen als omslag of titelplaat voor den catalogus. De voorzitter verklaarde, dat als op deze wijze van het ingezondene partij werd getrokken, de prijsvraag, wel als een succes voor de kunst in het algemeen mocht worden beschouwd.

Bij de opening van het naambriefje van den inzender onder motto De Vlag in top bleek deze te zijn de heer C. Rol, leeraar aan de Kunstnijverheidteekenschool Quellinus te Amsterdam; de inzender van het biljet met het motto Entos 1913 was de heer L Goudman te Amsterdam.

ONTWERP voor EENE VILLA

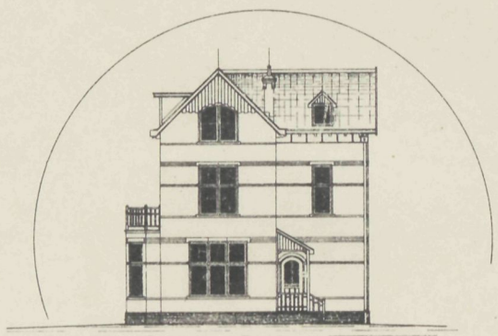

VOORGEVEL

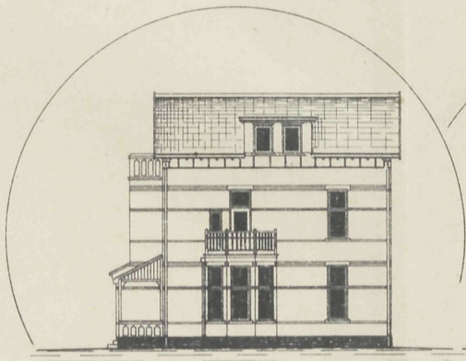

LINKER ZIJGEVEL

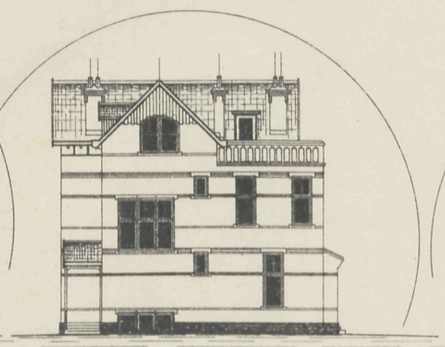

RECHTER ZIJGEVEL

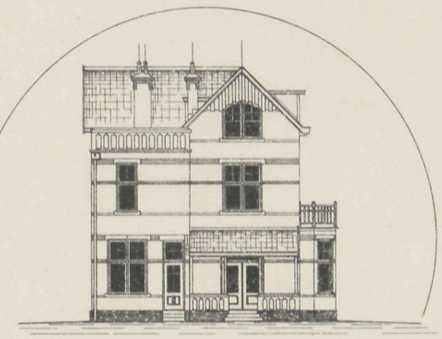

ACHTER GEVEL

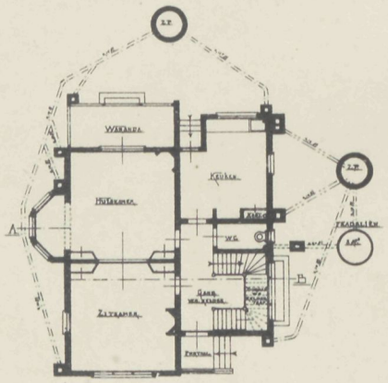

PLAN-BEGANEGROND

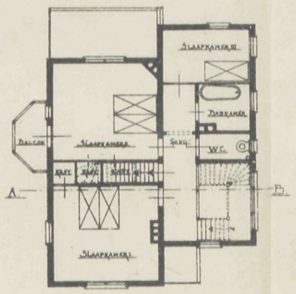

PLAN-VERDIEPING

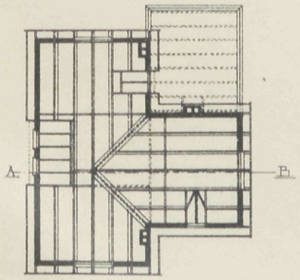

PLAN-BEKAPPING

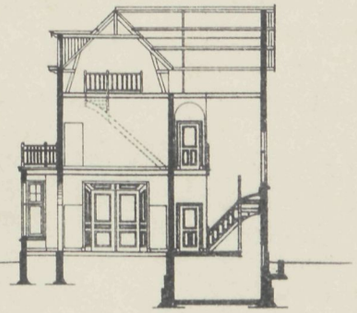

DOORSNEDE-A-B

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

21 November 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 24.

Bij de Platen.

Ontwerp van een dubbel woonhuis te Vorden,

door J. J. HELLENDOORN.

Het dubbele woonhuis is zoodanig verdeeld, dat de grootste helft aan een der bewoners ten deel valt. Dit gedeelte links geplaatst, heeft een ruime entree waarin de trap, verder de suite en de keuken. Op de zolderverdieping de slaapkamers enz. De andere woning heeft woonkamer die van af de waranda toegang heeft, daarachter nog een kamer en een keuken. De scheidingsmuur tusschen de beide woningen is spouwmuur. Het is een eenvoudigen bouw waarbij de waranda's aan iedere woning een aardige aansluiting vormen.

Als het huis nagenoeg voltooid is.

Het is een bekende gewoonte, dat wanneer het huis nagenoeg voltooid is, er de werklieden in komen die de installatiën voor electriciteit, gas, water, verwarming, stofzuiginrichtingen, telephoon enz. gaan daarstellen. Dan begint het lieve leven opnieuw, en een gehamer en gebreek vangt aan alsof het gebouw ten gronde moet. Wat nog zoo even maagdelijk frisch en nieuw er uitzag, verdwijnt onder de breekstof, de witte wanden worden rood geverfd door de verbrijzelde steenpuin, het fraaie schilderwerk als van de glans ontdaan, en hoewel bij ieder gebouw steeds dezelfde klaagtoon zich doet hooren, jammer dat die aanleg zoo'n werk vereischt, 't schijnt geen leergeld te vormen, en men gaat altijd maar op den ouden voet door, om op het allerlaatste oogenblik de mannen van den aanleg, het gebouw eens goed te doen dooreen schudden. Waarom toch worden de maatregelen daarvoor niet vroeger getroffen, en waarom ook worden niet bij den bouw direct kanalen of buizen aangelegd, waarin het mogelijk is later de vereischte inrichtingen te vereenigen, zonder dat breken en sloopen noodzakelijk te

maken. Maar daargelaten de last en de vernieling, wordt er wel eens aan gedacht welk gevaar er door gevormd wordt, door later door te breken, wat eerst met zooveel zorg vereenigd is geworden. Dikwerf komt het voor, dat ontwetenheid met de saamstelling van den bouw, bij een dier installaties juist de draagpunten worden getroffen, en het gebouw voor goed tot een zieke gemaakt, een gevaar dat zooveel vergroot is, nu de de betonconstructies aan de orde zijn en een onoordeelkundig gebeuk dikwerf het geheele verband uiteenrukt. Is het gebouw nieuw, en wij zien dat nu ook veelal reeds geschieden, dan besteedt de bouwmeester die werken reeds spoedig afzonderlijk uit, opdat de installateurs er rekening mede kunnen houden, en bepalen wat zij voor openruimte wenschen gespaard te zien. Daar is het gevaar voor het oogenblik verdwenen, maar in de toekomst blijft het, wanneer er geen voldoende ruimte is gelaten voor de wisselende bewoning, die steeds andere eischen stelt om aan te voldoen. En toch zijn de gevaren velerlei. In een kamer maakte de gaskroon zonderlinge evolutie. Er volgde onderzoek, en het bleek dat hij behoorlijk was opgehangen aan de balk waardoor de gaspijp ging. Oogenschijnlijk een goede constructie. Maar wat was die balk zwaar. Niets meer dan een 10/23 c.M. Het boorgat was $2^1/_2$ c.M., er bleef dus aan beide kanten van het boorgat $3^3/_4$ c.M. hout, en dat vormde het steunpunt waarop een groot en nog al levendig huisgezin zat te tafelen. Geen wonder dat de kroon bij de benedenburen soms raar deed. Hoevele van die constructies zijn er niet, en waar de 10/23 c.M. in zijn gewone revolutieplicht niet zou zijn tekort geschoten, zoo werd hij toch op die wijze doorboord, letterlijk afgemaakt. Toch gaat bij het betrekken van een nieuwe woning het maar weder zijn oude gang. Is het dan wonder, dat huizen die zwak aangelegd zijn, op die manier spoedig hun eind voelen naderen en gevaar voor de bewoners leveren. Maar zelfs goede constructies kunnen door dat veelal onoordeelkundig gesloop in dien toestand komen.

In een woning die soliede was aangelegd, waardoor toevallige omstandigheden de bewoners nog al wisselden, was het aan de zoldering te zien, dat waar de een zijn lamp op het midden, de ander die voor de dam, de derde die naar de hoek gewenscht had, en zoo was op drieerlei plaatsen gelegenheid tot ophanging van het licht verschaft. Wordt de zoldering zoo geen honinggraat, en gaat eens in de vele woningen een onderzoek instellen, sloopt de plafonds, en ge zult verrast staan van de varieteit van opvatting die bij de bewoners heeft plaats gehad, alles ten koste van het perceel. Daarom is het zoo noodig, en wij herhalen het vooral bij de nieuwere constructies, dat in elk perceel tusschen zoldering, achter plintlaag of waar ook, geschikte gelegenheid is, en behoorlijke ruimte wordt gespaard om de verschillende leidingen te kunnen huisvesten. Vooral bij den bouw van groote magazijnen, die voor hunne etalage's dikwerf geheel gewijzigde toestanden vergen, is het noodig hierop intijds te letten, want meer dan muren van metselsteen zullen die van beton doen leeren, dat zij niet ongestraft zich hun saamstelling zullen laten verbreken, zij zullen dat doen gevoelen, want wanneer hun verband verloren gaat is hun bestaan nutteloos, en dat kan, wanneer onoordeelkundig later de moker of de boor er ingezet wordt, om steeds weer aan nieuwe vindings, kanalen doortocht te verleenen.

Plaatwerk.

Een nieuwe uitgave is het plaatwerk »Kasteelen, buitenplaatsen, tuinen en grachten in Nederland«, door H. Jongsma. Uit 465 afbeeldingen met tekst begrepen in 20 afleveringen, elk van 16 pagina's bestaat dit werk. Elke aflevering à *f* 0.45, en allen gebonden in linnen stempelband voor *f* 10.50. Uitgever is de firma Scheltema & Holkema te Amsterdam. Wat de illustratiën te zien geven belooft veel voor de inhoud, het zijn hoogst duidelijke en fraai gekozen drukken. De inhoud gaat zoowel over uiter als innerlijk, en kan dus ook menig fraai interieur weder geven.

De lijst der Kasteelen en buitenplaatsen die bij de prospectus is aangegeven, is belangrijk, en belooft ook dit werk een standaardwerk te worden, dat bij ieder kunstliefhebber te huis behoort.

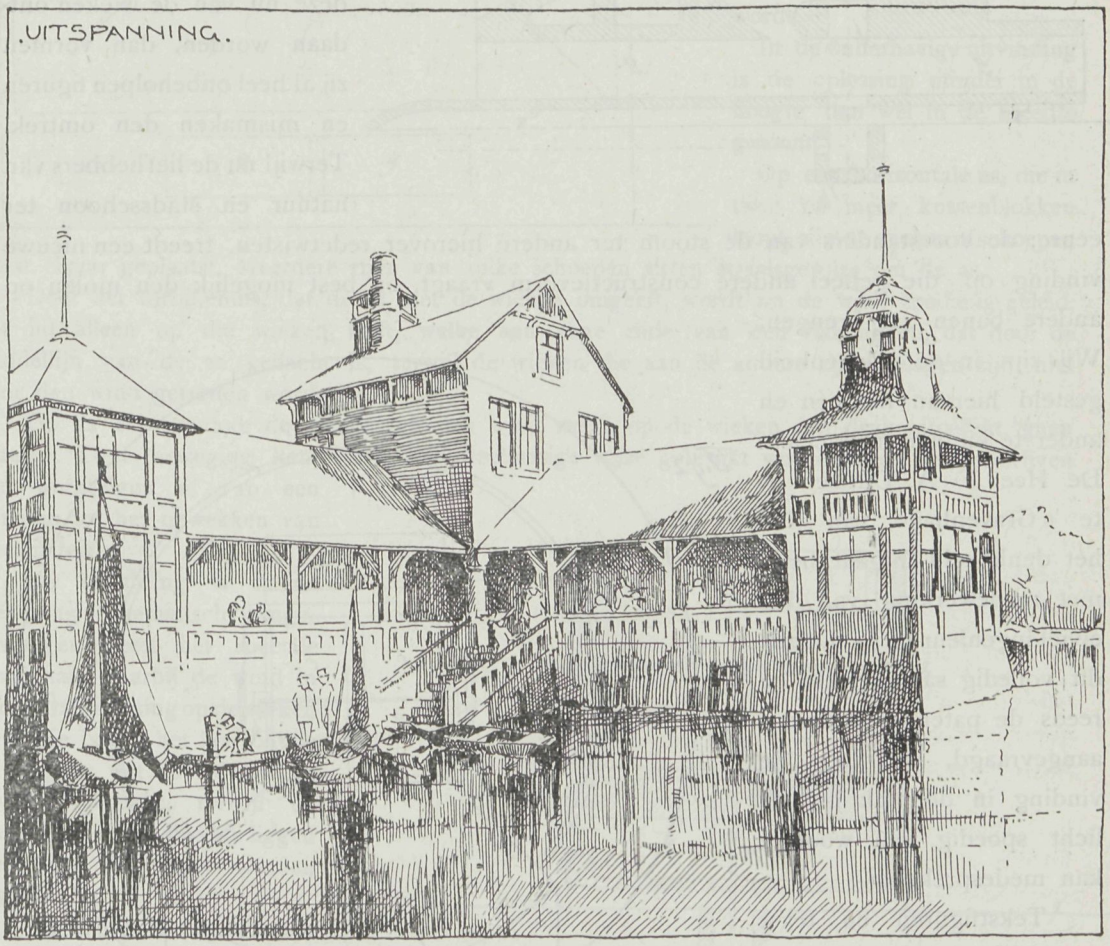

Bij de tekstfiguur.

Een schets voor een uitspanning gelegen aan een rivier. Een ruime trap geeft gelegenheid om de roeischuitjes te kunnen bereiken, terwijl de overdekte gaanderij een uitstekend zitje biedt met schoon overzicht over de omgeving en de watervlakte. 't Is weder zoo'n artistiek begrepen schetsje ons door den Heer A. Graafland afgestaan.

Strijd tegen windmolens.

De geschiedenis levert talrijke voorbeelden, waarbij de windmolens in den strijd betrokken waren. Onzen tijd kent een anderen strijd, en wel die om de windmolens te verkappen en er stoommolens van te maken. Daartegen komt zeer terecht Heemschut op, die de landelijke eigenaardigheid daardoor verloren ziet gaan, zoo'n windmolentje in den polder maakt zulk een goede stoffering, en wanneer deze nu van de wieken ontdaan worden, dan vormen zij al heel onbeholpen figuren en mismaken den omtrek. Terwijl nu de liefhebbers van natuur en stadsschoon ter eenre, de voorstanders van de stoom ter andere hierover redetwisten, treedt een nieuwe vinding op, die geheel andere constructievorm vraagt, en best mogelijk den molen op andere banen zal brengen. Wij zijn in de gelegenheid gesteld hiervan het een en ander te kunnen meedeelen. De Heer F. A. Dirksen Jr. te 's Gravenhage, van wien het denkbeeld uitgaat, heeft met medewerking van den civiel-ingenieur H. W. Dohna dit volledig saamgesteld en reeds de patenten daarvoor aangevraagd, waardoor de vinding in de praktijk wellicht spoedig een woordje kan medespreken.

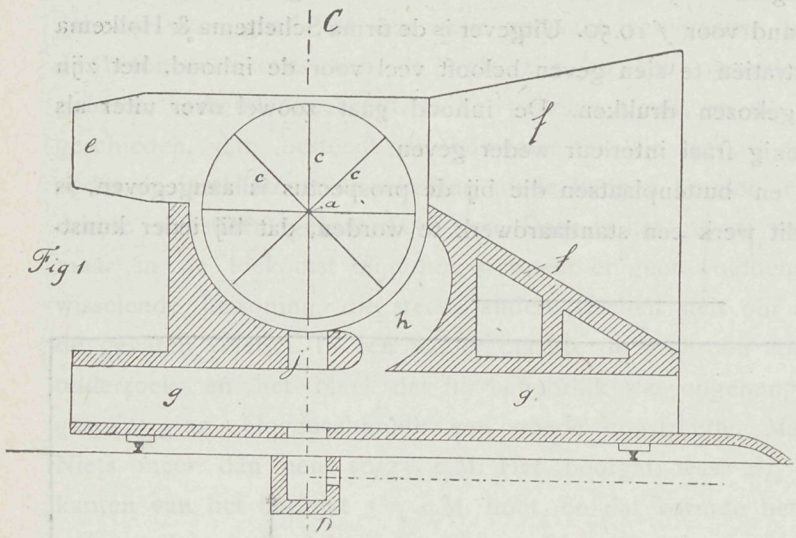

Fig 1

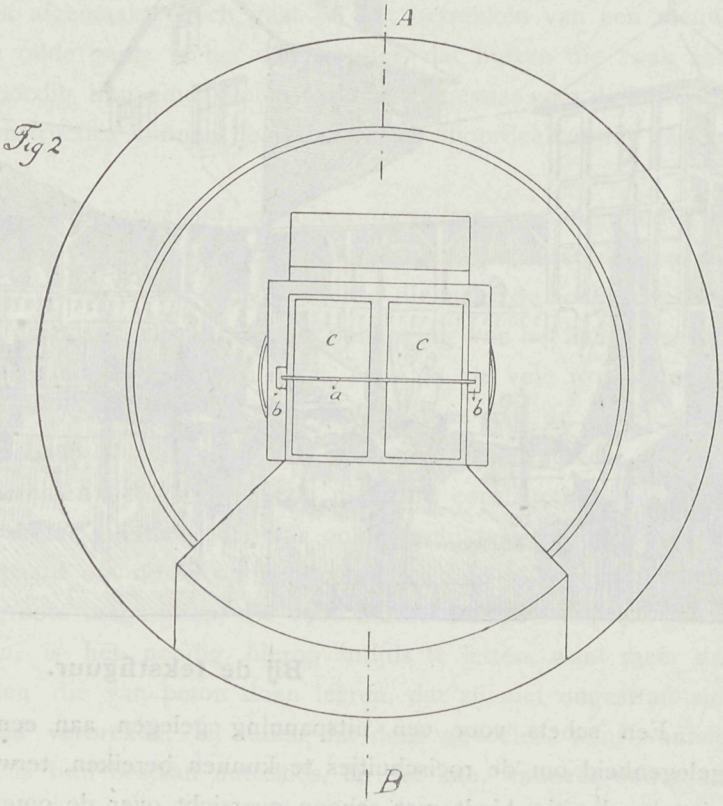

Fig 2

Tekstfiguren en tekst verduidelijken alles beknopt, en het komt ons voor, dat alles wel overweging verdient. Of echter lage plaatsing wel mogelijk zal zijn, betwijfelen wij, daar de wind even verhoogd boven het grondvlak een geheel andere kracht bezit, wat juist bij den gewonen windmolen door de hoogte der wieken wordt verkregen, doch

de uitvinder wijst hierop reeds zelf en stelt daarom een hoogere opstelling in uitzicht, om op die wijze de wind te kunnen ondervangen.

WINDTURBINE MET HORIZONTALE AS.

„Van de tegenwoordig gebruikelijke windmolens en zoogenaamde Amerikaansche windmotoren, is een van de grootste nadeelen zeker wel dit, dat zij slechts tot een bepaalde grootte zonder bezwaar kunnen worden gemaakt.

Fig 3

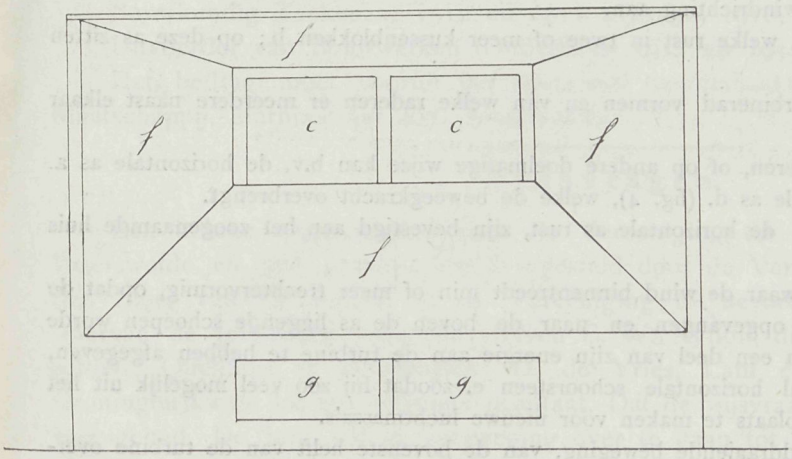

De deelen die de windkracht opvangen, zijn steeds hoog gelegen en maken zoodoende een zware steunconstructie noodig die voldoende weerstand tegen omkippen moet bezitten, waardoor de grootte van uitvoering beperkt is en de aanleg duur wordt.

In de onderhavige uitvinding is de oplossing minder in de hoogte dan wel in de breedte gezocht.

Op een horizontale as, die in twee of meer kussenblokken loopt, zijn de wieken of schoepen naast elkaar geplaatst. Meerdere rijen van zulke schoepen zitten straalsgewijze om de as.

Door het turbinehuis, dat de as met de wieken omgeeft, wordt nu de wind zoodanig geleid, dat hij alleen op die wieken treft, welke aan eene zijde van een vlak liggen, dat door de middellijn van de as gedacht is, terwijl de wieken die aan de andere zijde gelegen zijn, niet door den wind getroffen worden.

De as zal nu door de kracht van den wind welke op de wieken een druk uitoefent, gaan draaien. Deze beweging kan verder op doelmatige wijze gebruikt worden voor het aandrijven van werktuigen of van een dynamo tot het opwekken van electriciteit.

Fig 4

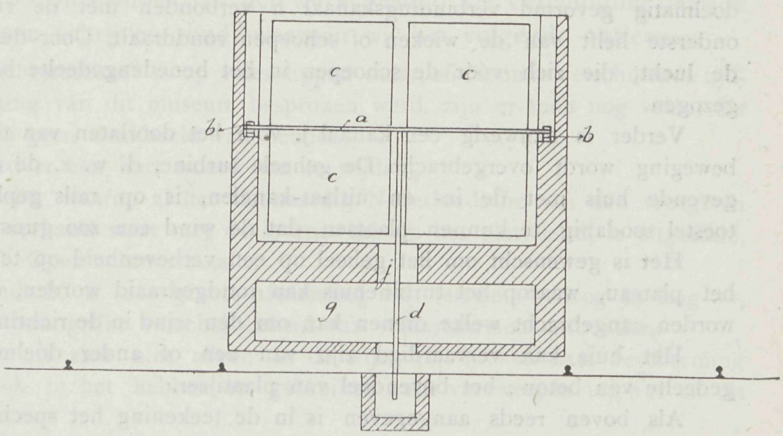

De inrichting is in de teekening schematisch aangegeven en geeft het speciale geval aan, waarbij de wind in horizontale richting op de wieken treft, die boven het horizontale vlak liggen, dat door de as kan worden gedacht, terwijl de wieken, die onder dit vlak liggen niet door den wind worden getroffen.

Opdat deze laatstgenoemde wieken bij het ronddraaien van de as zoo min mogelijk weerstand zullen veroorzaken, kunnen de wieken uit een raamwerk samengesteld worden, waarin draaibare kleppen zijn aangebracht, ongeveer op de wijze als bij jaloezieën, die bij de beweging zich automatisch zullen openen zoodra bij de benedenwaartsche beweging van de wiek een luchtdruk aan den achterkant ontstaat en welke zich automatisch zullen sluiten, zoodra de wind een druk op de voorzijde van de wiek uitoefent.

Hierdoor wordt natuurlijk de weerstand, die de turbine ondervindt door die wieken welke ronddraaien zonder door de wind te worden getroffen, veel verminderd. Om deze weerstand nog geringer te maken is eene inrichting getroffen, welke hierbij zal worden besproken.

De vorm van de wieken en de plaatsing op de as is natuurlijk zóó te kiezen, dat de wind een zoo gunstig mogelijken invloed uitoefent.

In de bijbehoorende teekeningen, die slechts als een uitvoeringsvoorbeeld te beschouwen zijn, is:

Fig. 1 een vertikale doorsnede van de turbine volgens de lijn A B van fig. 2, waarin de as met de wieken of schoepen schematisch zijn voorgesteld.

Fig. 2 een bovenaanzicht, nadat de kapbedekking is weggenomen.

Fig. 3 een aanzicht van de zijde vanwaar de wind komt.

Fig. 4 een vertikale doorsnede volgens de lijn C-D van fig. 1.

De pijl in fig. 1 geeft de windrichting aan.

a. is de as van de turbine, welke rust in twee of meer kussenblokken b; op deze as zitten straalsgewijze de wieken;

c. die gezamenlijk het turbinerad vormen en van welke raderen er meerdere naast elkaar kunnen worden geplaatst.

Door middel van kegelraderen, of op andere doelmatige wijze kan b.v. de horizontale as a. verbonden zijn met een vertikale as d. (fig. 4), welke de beweegkracht overbrengt.

De kussenblokken, waarin de horizontale as rust, zijn bevestigd aan het zoogenaamde huis of de kast van de turbine.

Dit huis is aan de zijde, waar de wind binnentreedt min of meer trechtervormig, opdat de wind zooveel mogelijk worde opgevangen en naar de boven de as liggende schoepen worde geleid. De wind gaat verder, na een deel van zijn energie aan de turbine te hebben afgegeven, door een korten, in dit geval horizontale schoorsteen e. zoodat hij zoo veel mogelijk uit het toestel wordt weggezogen, om plaats te maken voor nieuwe luchtmassa's.

De wieken die bij de ronddraaiende beweging, van de bovenste helft van de turbine overgaan in de onderste, zullen een druk uitoefenen op de daar aanwezige lucht en zoodoende een grooten weerstand ondervinden. Geheel te vermijden is dit niet, doch deze weerstand, die op het nuttig effect van de machine een zeer nadeeligen invloed uitoefent, kan belangrijk verminderd worden en wel in de eerste plaats door de wieken, als reeds besproken, over een zoo groot mogelijk oppervlak van kleppen te voorzien, die zich automatisch door den luchtdruk openen, indien deze een tegenwerkende kracht uitoefent; behalve deze inrichting is echter nog een middel gevonden om den tegenstand nog geringer te maken.

In gelijke richting als het inlaat-kanaal f. voor de lucht, is in den voet van de turbine een kanaal g aangebracht, waar eveneens de wind door heen kan blazen. Dit kanaal g is door een doelmatig gevormd verbindingskanaal h verbonden met de ruimte van de turbine waarin de onderste helft van de wieken of schoepen ronddraait. Door deze Inrichting wordt als het ware de lucht, die zich vóór de schoepen in het benedengedeelte bevindt, door den wind zelf weggezogen.

Verder is aanwezig een kanaal j. voor het doorlaten van de vertikale as d. door welke de beweging wordt overgebracht. De geheele turbine, d. w. z. de as met de schoepen en het omgevende huis met de in- en uitlaat-kanalen, is op rails geplaatst en draaibaar, teneinde het toestel zoodanig te kunnen plaatsen, dat de wind een zoo gunstig mogelijken invloed uitoefent.

Het is gewenscht om het geheel op een verhevenheid op te stellen, daar dan tevens rondom het plateau, waarop het turbinehuis kan rondgedraaid worden, eene helling, b.v. van aarde kan worden aangebracht welke dienen kan om den wind in de richting van de inlaatopening te leiden.

Het huis kan vervaardigd zijn van een of ander doelmatig materiaal, b.v. het onderste gedeelte van beton; het bovendeel van plaatijzer.

Als boven reeds aangegeven is in de teekening het speciaal geval voorgesteld, waarbij de wind zoodanig in het turbinehuis binnentreedt, dat alleen die wieken getroffen worden, die boven een horizontaal vlak liggen dat door de as gaat. Het spreekt van zelf dat ook de wind b.v. de wieken kan treffen, die aan eene zijde van een willekeurig door de as gedacht vlak liggen, terwijl dan aan de andere zijde de tegenwerkende lucht wordt weggezogen.

Verder wordt door de teekening niet de vorm van de schoepen bepaald doch alleen de grondgedachte verklaard".

*) Tot grootere kennismaking stelt de uitvinder zich gaarne bereid cliché's af te staan tot opname in technische tijdschriften enz., zich dan te adresseeren aan den Heer F. A. Dirksen Jr., de Perponcherstraat 71, 's-Gravenhage.

Examenvragen.

Gaarne vestigen wij de aandacht op de volgende ons toegezonden mededeeling:

EXAMENVRAGEN. — Bouwkundig Opzichter, — Bouwkundig Teekenaar en — Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) van de Examens, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, zijn in boekvorm verkrijgbaar voor de jaren en tegen de prijzen als hieronder is aangegeven.

Bouwkundig Opzichter 1912 en 1911 à *f* 0.85; 1910 à *f* 0 50.

Bouwkundig Teekenaar 1912 en 1911 à *f* 0 50, 1910, 1909, 1908 à *f* 0.30.

Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) 1912 en 1911 à *f* 0.50.

Het bedrag moet vooruit per postwissel overgemaakt worden aan het bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Prijsvragen.

Een affiche uitgeschreven door de Vereeniging tot behoud van natuurschoon te Paterswolde en den gevel-wedstrijd ingesteld door de Vereeniging tot bevordering van den bloei van Groningen en de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst aldaar, waarvan de jury-leden waren de Heeren C. W. Nyhoff, directeur der Kunstnijverheidsschool; Quellinus te Amsterdam; D. de Vries, Lam en J. A. Mulock Houwer te Groningen kwam tot het volgende resultaat. Dat de prijsvraag Paterswolde weinig resultaat had gehad. De jury gaf in overweging over te gaan tot eene nieuwe prijsuitschrijving en dan de prijzen te verhoogen en meerdere publiciteit er aan te geven. De gevelwedstrijd waarvoor 35 gebouwen werden beoordeeld gaf eene bekrooning aan No. 16, gevel aan de Eendrachtskade hoek Willem Barendstraat, bouwmeester P. M. A. Huurman en No. 23 gevel Heerestraat hoek Zuiderbinnensingel en No. 36 gevel Oranjesingel hoek Oranjestraat beiden van den bouwmeester G. Hoekzema Kzn.

Openlucht museum.

Meer en meer nadert het openlucht museum de mogelijkheid tot bestaan, dank zij de vele pogingen daarvoor zoo onvermoeid in het werk gesteld De Vereeniging daartoe gevormd zond dezer dagen een schrijven rond, waaraan wij het volgende ontleenen:

„Het Nederlandsch Openluchtmuseum" is op veler lippen maar, ofschoon in verschillende tijdschriften het doel en de inrichting van dit museum besproken werd, zijn er toch nog velen, die er een flauw, een verkeerd, zelfs geen denkbeeld van hebben.

Wellicht is het daarom goed er een kort woord aan te wijden.

Stel U voor een groot terrein, waarop al het eigenaardig Nederlandsche van den vroegsten tijd tot nu toe, zoover het in verband staat met de levenswijze op het platteland, is uitgestald, dan hebt gij „Het Nederlandsch Openluchtmuseum".

Aan dit begrip „Nederlandsch" is een groote afwisseling van terrein — hoog en laag —, arm en rijk aan water, en een belangrijke verscheidenheid van volksstammen verbonden.

Deze stam-verscheidenheid uit zich niet alleen in de wijze van zoeken naar bescherming tegen weersinvloeden, maar ook in het hebben en gebruiken van voorwerpen tot nut en tot genoegen.

Bij de eenvormige eischen van gezondheidsleer en meerdere gerieflijkheid, dreigen echter zelfs de laatste sporen van verschil te verdwijnen en daarmede een stuk ontwikkelingsgeschiedenis van het Nederlandsche volk.

Om dien ontwikkelingsgang te kunnen volgen en nagaan, is het, evenals bij elke geschiedenis noodig hem weer te geven; in dit geval niet uitsluitend in geschriften, die slechts een deel van Nederland's volk leest maar ook in eene uitstalling, die voor ieder een aanschouwelijke geschiedenis vormt, door op één plaats in een passende omgeving al het verdwijnende eigenaardig Nederlandsche te vereenigen. Zorgvuldig moet hierbij elke verspreiding vermeden worden, omdat evenals in een

goed geschreven boek, geen hoofdstuk gemist kan worden zonder schade voor het beeld en een verbreken van den samenhang.

Wat bevat nu dit Nederlandsch Openluchtmusem, dit opengeslagen prentenboek en relief?

Wanneer men de boeren- en dorpshuizen in verschillende streken van Nederland bezocht heeft, zal het reeds den oppervlakkigen bezoeker getroffen hebben, dat niet alleen de omgeving en de plaatsing der gebouwen onderling, maar ook de groepeering en indeeling van de onderdeelen der huizen een groote verscheidenheid aanbieden. Wanneer men in de huizen een oog op bewoners en huisraad slaat, vertoonen deze een groote afwisseling.

Die verscheidenheid voert thans een zwaren strijd om haar bestaan, haar laatste sporen dreigen te verdwijnen.

Eischen van volksgezondheid, zucht tot navolging bestoken haar van alle zijden. En toch heeft die verscheidenheid groote waarde; vandaar, dat zij moet vastgelegd worden in „Het Nederlandsche Openluchtmuseum", het opengeslagen Nederlandsche Prentenboek en relief.

Die verscheidenheid spreekt in den huizenbouw, in de kleeding, in de versierselen, in het huisraad en in de gereedschappen van verschillende stammen, die, eens gescheiden, thans het Nederlandsche volk uitmaken.

„Het Nederlandsch Openluchtmuseum" moet, wil het aan zijn doel beantwoorden, een archief van frissche, levende stukken vormen, waarin de geleerde, de kunstenaar en de practicus materiaal tot studie, tot navolging en tot ontwikkeling vinden.

De geleerde, de landman, ieder kunstenaar, hetzij hij bouwmeester, schilder, beeldhouwer, of kunstnijvere is, vindt hier een uitgebreid veld van onderzoek.

Elk oog kan zich in het openluchtmuseum verlustigen aan het vele belangrijke en schoone, dat hier verzameld is.

Het Openluchtmuseum vormt een schakel tusschen het weleer en het heden, daar het een volledig beeld vertoont van hetgeen het Nederlandsche volk in al zijn schakeeringen en in alle tijden uitdacht, om ten plattelande zich te beschutten tegen invloeden van weer en wind; om zijn woningen in te richten en te versieren; — om het huisraad te vervaardigen en de voorwerpen benoodigd voor het werk; — om de kleeding te schikken naar klimaat en schoonheidszin.

Dit platteland ontleende meestal zijn hoofdvormen aan die der steden en hield hieraan met groote taaiheid vast, waardoor het mogelijk wordt ook den ontwikkelingsgang in de beschaving van den stedeling na te gaan tot in vroegere tijden, meer dan dit in de steden zelf mogelijk is.

Arnhem is als plaats bij uitnemendheid gekozen voor dit museum. Nergens vindt men hoog en laag terrein met zijn waterpartijen in zóó aantrekkelijke omgeving; men vindt hier in de nabijheid twee lichamen — de Nederlandsche Heidemaatschappij te Arnhem en de Rijks land-, tuin- en boschbouw-inrichtingen te Wageningen — die groot belang hebben bij deze stichting.

Geen plaats en omgeving in Nederland kan een zoo sterk vreemdelingenverkeer in de zomermaanden aanwijzen als Arnhem.

Dat hebben de stichters allen begrepen, vandaar dat na de uitspraak: „Nederland moet één Openluchtmuseum hebben", geen enkele stem zich verhief om het Nederlandsch Openluchtmuseum elders dan te Arnhem te vestigen.

Het Nederlandsche volk toone belang te stellen in *zijn* Openluchtmuseum, door het op *alle* wijzen te steunen. De kosten aan het lidmaatschap verbonden kunnen zoo gering zijn, dat nagenoeg de meeste Nederlanders lid kunnen zijn. De Nederlander in het algemeen kan deze Nationale zaak steunen door het schenken van voorwerpen voor hem van geene of geringe waarde, doch belangrijk voor het Museum.

Aan U in de eerste plaats om die belangstelling te bewijzen door het inschrijvingsbiljet in te vullen en te zenden aan een der onderstaande leden van het bestuur der vereeniging en bovendien anderen op te wekken tot het lidmaatschap toe te treden.

Het Bestuur:

Mr. A. J. A. A. Baron Van Heemstra te Arnhem,
Eere-Voorzitter.

F. A. Hoefer te Hattum, *Voorzitter*, e. a.

De Commissie van Bijstand:

Dr. H. Blink te 's-Gravenhage, e. a.

Ontwerp van een Dubbel Woonhuis te Vorden.

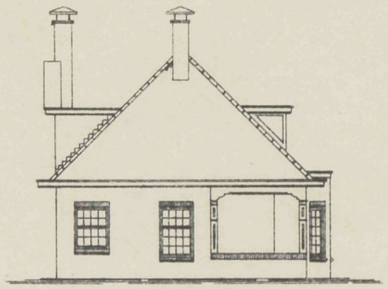

Linker Zijgevel

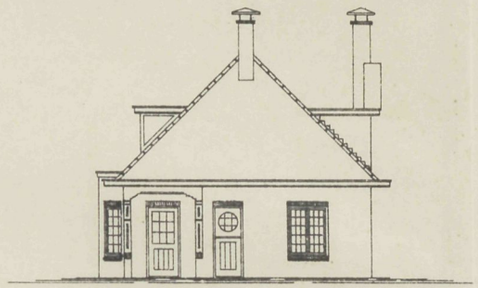

Rechter Zijgevel

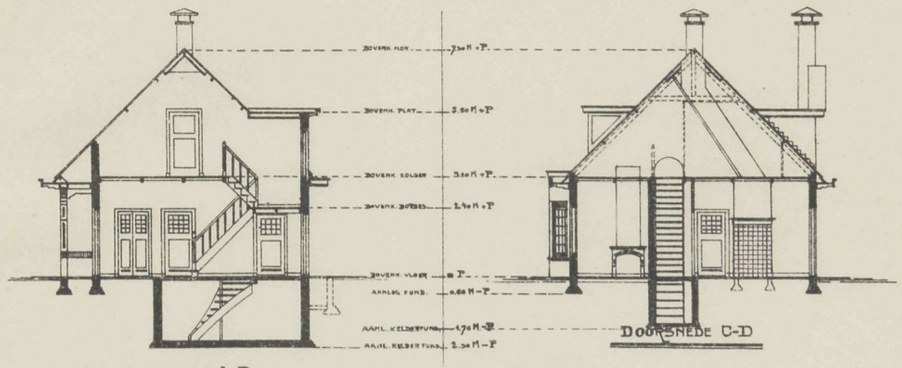

Doorsnede A-B

Doorsnede C-D

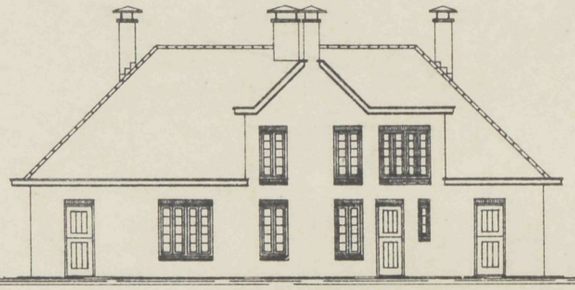

Achtergevel

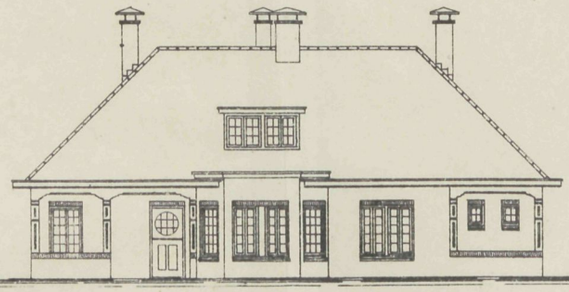

Voorgevel

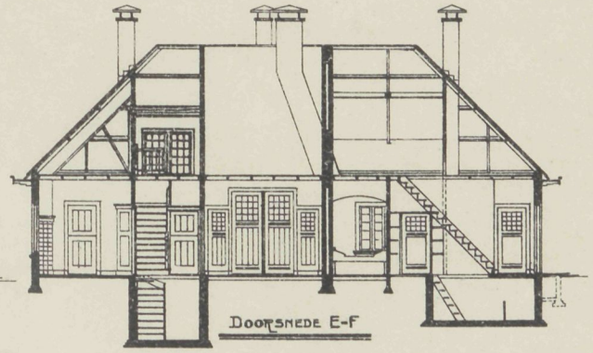

Doorsnede E-F

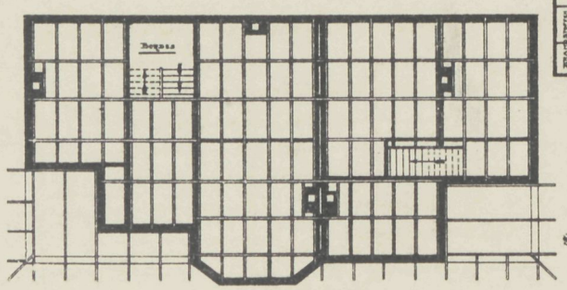

Balkgrond.

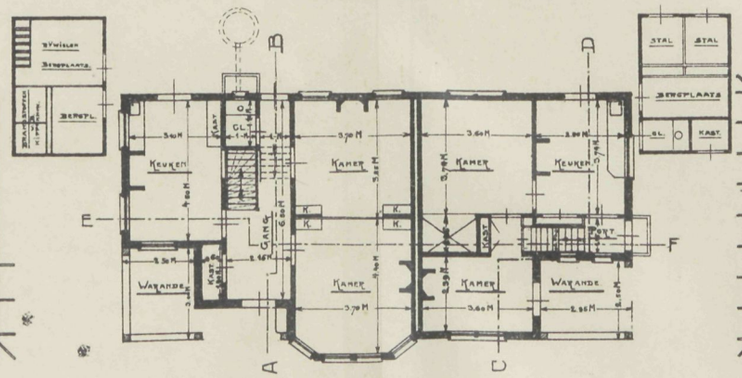

Begane grond

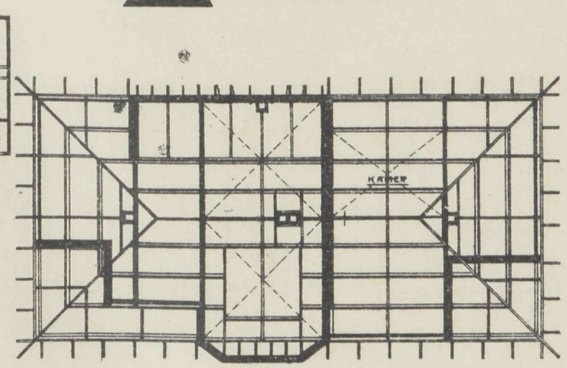

Kapgrond

Vademecum der Bouwvakken
27e Jaargang 1912.

Afl. 24. Plaat 24.
21 November 1912.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

4 December 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 25.

Bij de Platen.

Ontwerp van een dubbel woonhuis

door G. C. ROTHUIZEN.

Het betreft een dubbel woonhuis waarbij het een op de bovenverdieping voor de kap een andere verdeeling heeft dan het ander, dat geeft ook de voorgevel te zien, waar daardoor elke woning zich afteekent, daarbij is de raamverdeeling en de toegang bij beiden verschillend. Het inwendige is overigens gelijk, een kamer aan den voorgevel, woonkamer en keuken aan den achtergevel. Onder de kap drie slaapkamers en zolder. Onder de keuken bevindt zich de kelder. Het geheel is gebouwd te Heelsum. Bouwkosten *f* 4600.—. Metselsteen grijs trasraam zwart gevoegd, het overige grijs hardgrauw, wit gevoegd, bovendeel cementwerk. Het dak is gedekt met blauwe Tuiles du Nord. Tusschen het eiken hakhout geplaatst, voldoet het geheel goed.

Op het Leidscheplein.

Een der belangrijkste gebeurtenissen op vakgebied is zeker wel de opening van het Modepaleis Hirsch op het Leidscheplein te Amsterdam. Wij willen ons niet verder verdiepen in de bekende feiten dat de geheele gevelbouw is ontleend aan Engelsche architectuur; het gebouw is er, en nu is de vraag alleen welken indruk het maakt. — Volgens de moderne opvatting valt de geheele opvatting buiten de lijn, modern en klassiek gaan niet gepaard en bij de laatste richting dient het gebouw toch ingedeeld te worden.

Wat het publiek zegt? Voor het grootste deel: »'t is een imposante gevel«. — In die uitdrukking is veel waars, 't is een gevel die rustig is, die goede lijnen en verhoudingen in oude vormen doet zien en die inderdaad door de forsche afmetingen imponeert, en wanneer de hulp-magazijnen eens zijn opgeruimd en daar ter plaatse een

laag gehouden bloemverdeeling is aangelegd, dan zal ongetwijfeld het geheel nog aanmerkelijk in aanzien winnen. Voor het oogenblik reeds is het stadskwartier hier veel in waarde gestegen. 't Is eigenaardig te zien, hoe de schouwburg waarvan de gevel altijd een verbroken geheel gelijkt, vol verdeelingen zonder samenhang, hoe die in het niet verzinkt en de verhoudingen in popperigheid ontaarden, vooral waar ook het flink oprijzende American hotel met zijn fraaie en afwisselende verhoudingen, meewerkt om de schouwburg-nietigheid ten volle te doen uitkomen. 't Blijkt eveneens nu de stad hier zulk een groote uitbreiding verkregen heeft dat bij den schouwburgbouw, men weinig oog op de toekomst heeft gehad. De toestand bestaat, maar slecht geplaatst en uiterlijk niet gelukkig en zoo zullen wij er ons mede tevreden moeten stellen. Gelukkig dat de innerlijke inrichting zeer veel goeds in zich vereenigt, mogelijk levert de tijd nog eens een meer monumentaal front waarvoor gelegenheid genoeg bestaat. In de gemeenteraad is het wel eens ter sprake gebracht de schouwburg om te zetten en te brengen op de ruimte die van het hulpgebouw Hirsch vrij komt. Het zou voor de geheele omgeving te bejammeren zijn indien zulke plannen bijval vonden, want dat terrein al wordt dat ook nog zooveel naar achteren geschoven, is ten eenemale ongeschikt en te klein vooral waar het tramverkeer hier eer verbreeding dan versmalling van den weg vereischt. — De bouw van het modepaleis, heeft voor de steen aan deskundigen ook gelegenheid gegeven van gedachten te wisselen. De dakgoten zijn namelijk gehouwen in de steenen kroonlijst en nu is het bij nat weder te zien dat het water tot op groote diepte door de steen heen werkt en op die tijden donkere grijze plekken vormend. De leverancier van den steen ziet daarin geen gevaar bij vriezend weder, is eenmaal het groefwater uit de steen, dan heeft het vocht geen vat daar meer op. Zeker is het een feit dat het groefwater de steen soms kan vernietigen, dat water heeft echter bij de bearbeiding gewoonlijk den steen verlaten. Een ander feit is het echter ook dat steen die langdurig vochtig blijft en die blootgesteld wordt aan sterken vorst niet zal uiteen springen maar afbladderen, het water zakt tot op de oppervlakte en hier heeft de weersverandering daarop inderdaad veel invloed, het kan op die plekken gebeuren dat zich flinke, echter niet dikke stukken loswerken en afvallen. Dat is bij ondervinding

BEGANE-GROND.

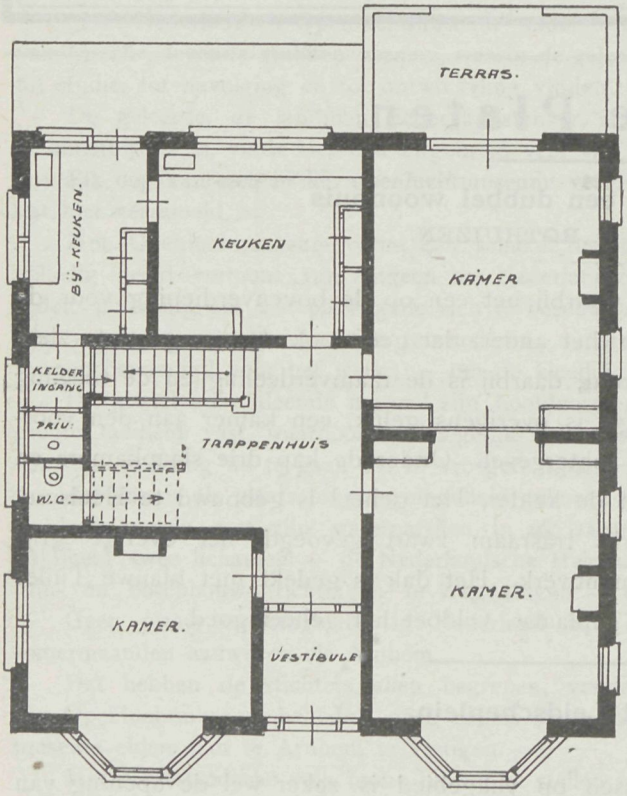

niet zeldzaam gebleken. Hoewel het maken van goten, in de steen, dikwerf voorkomt, zou een voorbehoedmiddel om het intrekken van vocht tegen te gaan altijd zeer aan te bevelen zijn, want wat heden niet geschiedt, kan door den tijd zich een weg banen en tot vernieling medewerken. De middelen tot vochtwering zijn aanwezig, 't is beter zich daarvan de hulp te verzekeren dan die te veronachtzamen en wel om na een bepaald getal jaren, wanneer het hout een verfje vraagt evenzoo de goten opnieuw van een dergelijke bestrijking te voorzien. Dat voorkomt het gevaar, dat bij niet toepassing de tijd levert.

Bij de tekstfiguren.

Het ontwerp eener villa geven de tekstfiguren aan. Het is van den bouwmeester W. de Graaf te Utrecht. De inrichting is eenvoudig en praktisch het uiterlijk deftig en regelmatig, een geheel dat bevredigt. De indeeling bestaat uit vestibule, dan trappenhuis, rechts twee kamers en suite met uitbouw en terras, links een kamer, keuken en bijkeuken en op de bovenverdieping die langs een gemakkelijke trap te bereiken is, slaapkamer, logeer- en badkamer. De uitbouw aan den voorgevel loopt niet tot op den bodem, maar dient alleen voor de ramen en is dien uitbouw op consoles gedragen. Ook de verdeeling der ramen doet zich in den gevel zeer geschikt voor en vormt alles tot een goed bestudeerd geheel.

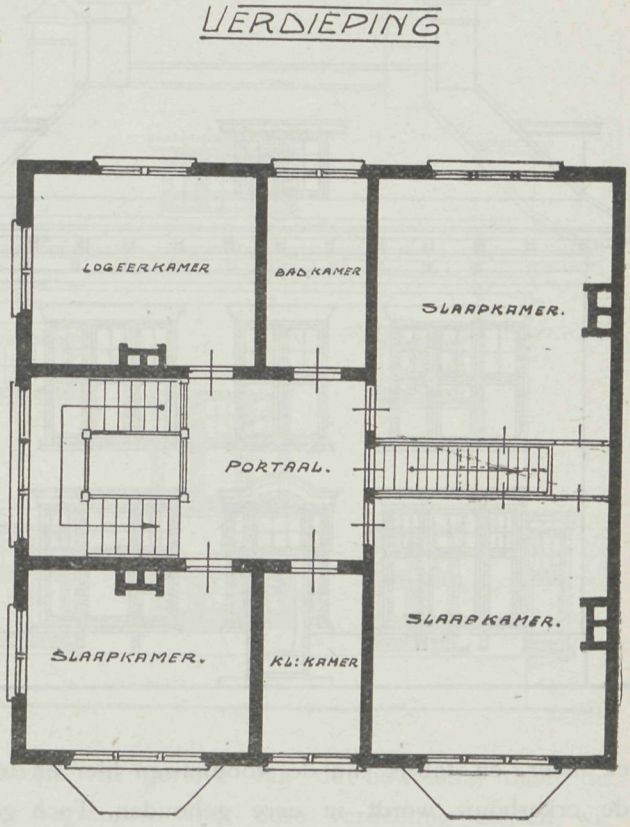

De schilderachtige schets voor een buitenverblijf is van den bouwmeester A. Graafland. Met enkele lijnen is het echt landelijke daarin weergegeven en hebben daardoor deze schetsen hunne eigenaardige verdiensten.

Eigenaardige constructie.

Het ijzer heeft een groote ommekeer gebracht in velerlei constructiën. Waar vroeger zware gemetselde penanten vereischt werden om den bovenbouw van den gevel te dragen, daar is dat nu niet meer noodig, een zwaar penant aan de hoeken en op de daartoe gerechtigde ijzeren balk, gaat de geheele massa omhoog. Dat wint ruimte, en menig magazijn dat aan den straat als weggeborgen scheen, verkreeg door die wijziging

een ruimte, die tot een prachtvolle etalage aanleiding gaf. Het gebeurt wel eens, dat bij het zien van zulk eene constructie men onwillekeurig denkt, die heeft ook wat voor zijn rekening, maar de zichtbare ijzeren balk geeft vertrouwen, en die oogenblikkelijke gedachten is weg. Iets anders is het bij velen onzer nieuwe gebouwen. Ging men vroeger heen en liet de balkons en erkers op ijzeren leggers of spoorstaven dragen, bekleedde daarna die leggers met omtimmering, en hing er een paar terra-cotta consoles aan, een constructie vrij algemeen, maar hoogst onsolide, dat is nu geheel anders. Nu neemt men behoorlijk gewaarborgde ijzeren leggers, en plaatst daarop den bovenbouw, na vooraf rekening gehouden te hebben met de vereischte draagkracht. Had de oude constructie voor het oog iets behagelijks, al was het slechts fictief, de draagkracht toch werd oogenschijnlijk op de bouwmuren overgebracht, nu echter laat men de ijzeren leggers geheel van die zoogenaamde ondersteuning vrij, laat ze zien of niet zien, al naar de smaak van den bouwmeester, en zoo schijnt het of die geheele uitbouw, kant en klaar van binnen naar buiten is geschoven. Het geeft zoo'n idee van een presenteerblaadje waarvan de kelner plotseling alles laat afglijden, en een denkbeeld dat die constructie hoe soliede ook, toch niet af is. Nu een paar bouwmeesters die kracht-evolutie zoo de wereld hebben ingezonden, volgen er meer, en talrijk zijn de woonhuizen hier en in het buitenland, waar op die wijze de erkerbouw wordt in eere gehouden. Toch geeft die constructie geen bevrediging. Kan men geen steunpunten aanbrengen, omdat onder de erker zich een glasruit bevindt, en is de hulp van ondersteuning zelfs overbodig, dan doet die inrichting dit ook dadelijk zien dat men daar moeielijk anders kon, maar zijn de draagpunten boven dammen of ijzeren balk, waarom die daarop dan niet op schorende wijze overgebracht, op den duur geeft dat voor het aanzicht een meer vertrouwbare verhouding. Zoo zijn er in het bouwvak vele constructies, waarop men eenvoudig laat zien, dat kan het ijzer dragen, of daardoor de fraaiheid van vorm verhoogd wordt, betwijfelen wij. Zooals vele opvattingen spoedig aanhangers vinden, waarop deze wijze van constructie zich vooral mag beroemen, zou het toch niet onwenschelijk zijn de sympathie er voor wat te

VOOR-GEVEL.

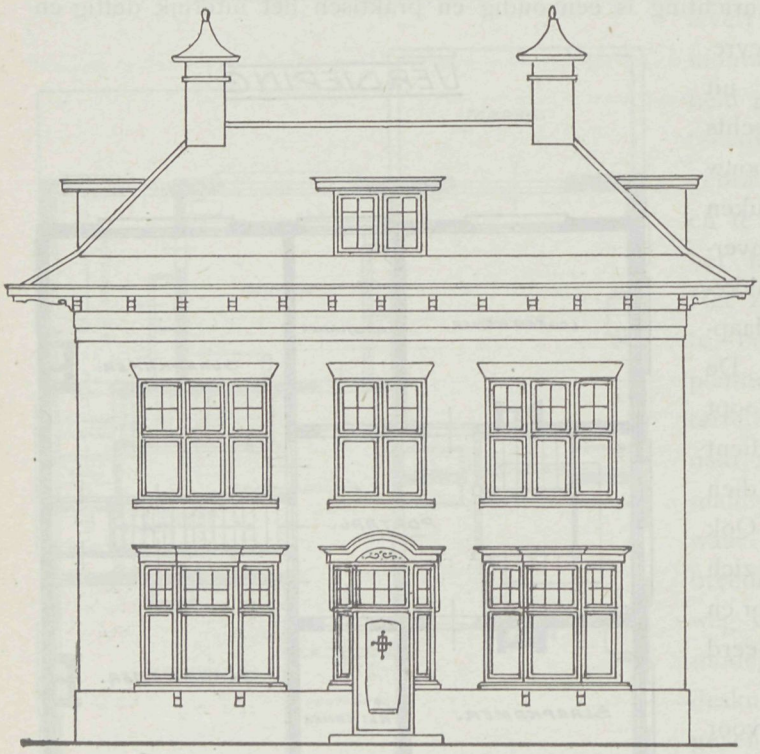

verminderen, en door geschoorde deelen beneden en boven- bouw beter tot elkander in verbinding te brengen. Geen constructie, maar verdeeling betreft iets anders. Een zeker bouwmeester kwam op het denkbeeld de W. C. dicht bij den ingang van het huis te plaatsen. Een kleine vestibule, dan volgde de hal, en rechts van de vestibule kwam de W. C. met een aardig uitkijkje aan den voorgevel. Dat was een idee, en na dien tijd kregen tal van woonhuizen en villa's zoo'n vernuftige indeeling. Een armzalige stumpert die in de hal de deur niet goed kon plaatsen, zette die in de vestibule, en ook dit had navolgers.

Stond men te wachten in de vestibule, dan dacht men zich daar de aangrenzende spreekkamer, en de ruimte was voor een geheel andere vertooning bestemd. Nu dat zoo algemeen is geworden, zou een *ho* hier zeker op zijn plaats zijn. Een huis kan niet zonder dergelijke inrichting geriefelijk zijn, maar men behoeft nu juist niet daarvoor de eerste de beste ruimte bij den voordeur in te ruimen. Een meer achterwaartsche plaatsing is zeker in het belang van een goede planverdeeling en ook dikwerf ten gerieve van de bewoners, daar de woonvertrekken meestal den achtergevel begrenzen. Ook deze verdeeling achten wij even als den erkerbouw een soort van mode, die navolging vindt zonder daarom echter redegevend te zijn. Zoo kent de architectuur velerlei gevallen, waardoor een werkelijk gebrek tot een algemeene deugd werd verheven.

ZY-GEVEL.

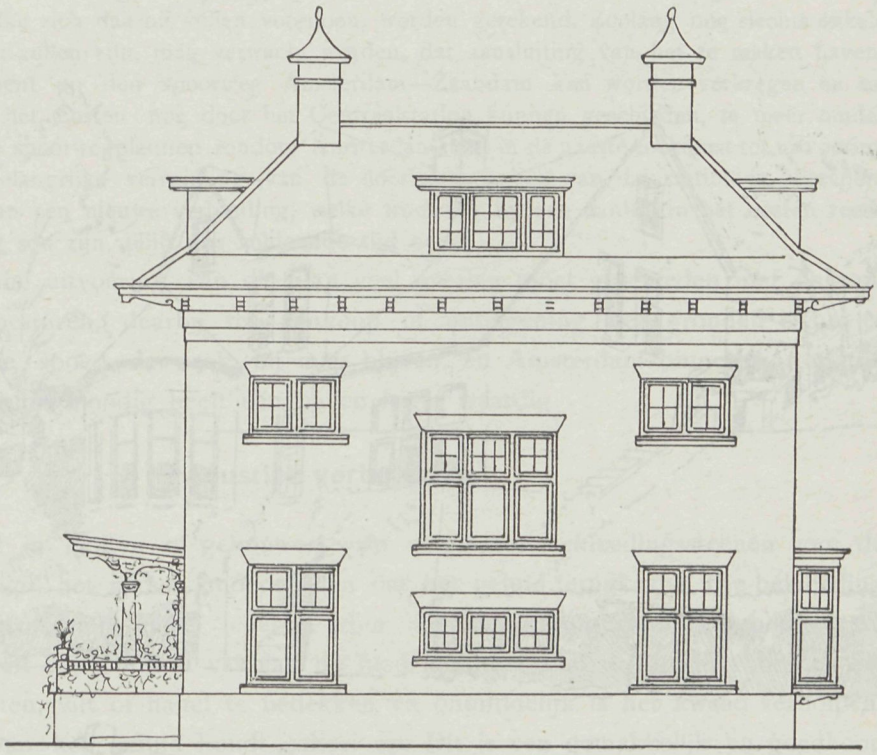

Een belangrijke verbetering van Amsterdam's haven.

Reeds langen tijd heeft men overwogen hoe te gemoet te komen aan de bezwaren die bestaan, dat Amsterdam's haven te klein is geworden. Die haven is aan de Oostzijde der gemeente gelegen, en vraagt voortdurend meer kadelengte, zoo is dat geklommen

van 1881 met een oppervlakte van 4200 M. tot in 1911 met 7190 M. kadelengte. Nog steeds wordt uitgebreid, maar spoedig is er geen oppervlakte meer voor beschikbaar, en moet uitgezien worden naar andere punten, die door de ligging en afstand minder geschikt voor den handel zijn. Daarbij is den bodem voor kadeaanleg daar verre van geschikt een overwegend bezwaar. Dat gaf aanleiding tot nader onderzoek en begint de zienswijze zich te versterken, dat aanleg voor handelsetablissementen het best is meer naar de tegenovergestelde zijde van de stad, en wel bij de Hembrug, wat tevens een kortere verbinding zou leveren met het kanaal naar IJmuiden. In de toekomst, en wij vertrouwen dat die niet verre is, zal dus de uitbreiding van het handelskwartier westelijk worden gekozen, en zal daarvan Amsterdam ontzaggelijk grootere voordeelen kunnen trekken.

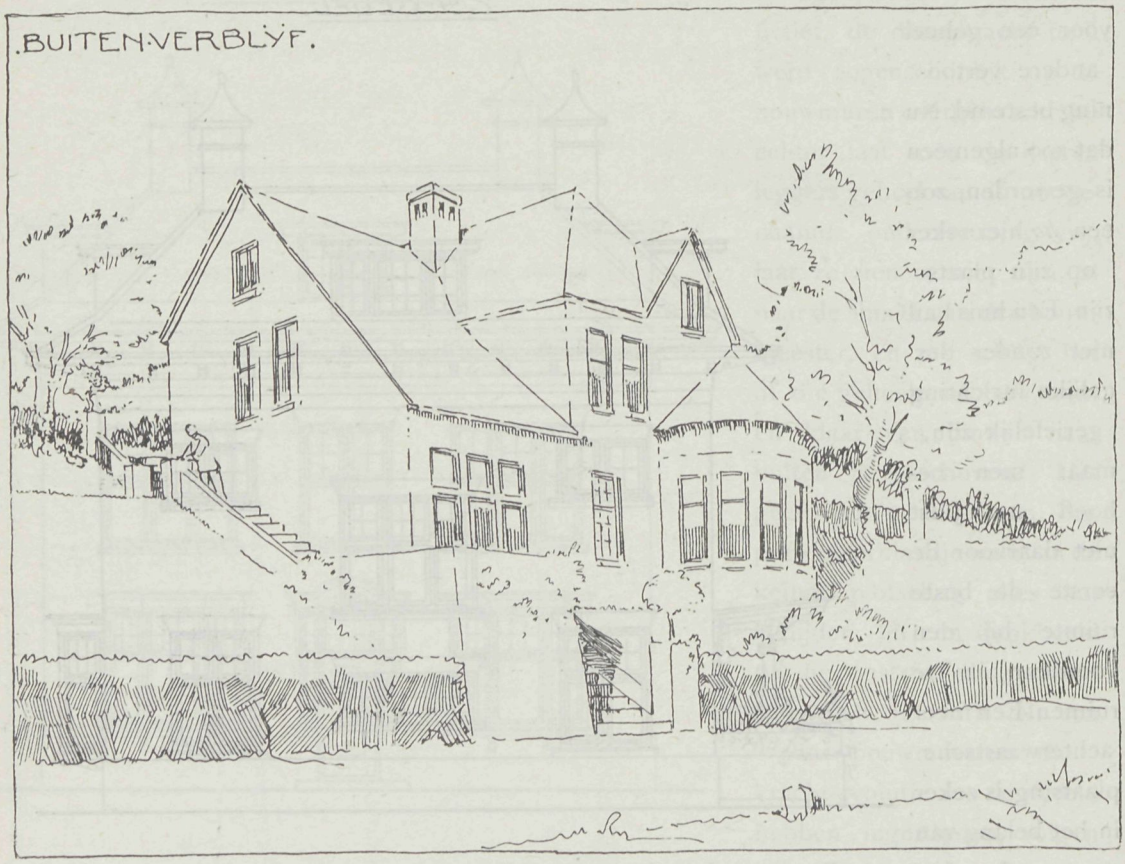

Dan is voor het schuitenverkeer die de handelsartikelen bij overlading moeten vervoeren, de weg wel wat langer, doch ook weder in vele opzichten geschikter, waardoor de nadeelen hiervan wegvallen. B. en W. hebben deze zaak met uitstekende spoed behartigd en ter uitwerking aan den Gemeente-Directeur der Publieke werken opgegeven, en die een voorloopig plan heeft vastgesteld, dat zeker een goede wegwijzer zal vormen Hier is inderdaad op hoogst waardeerende wijze de zaak aangevat zoo als het moet. Van dit plan lezen wij het volgende:

Het plan waarbij 7600 M. kaden lengte wordt verkregen, bestaat in hoofdzaak hierin, dat van het Noordzeekanaal eerst in zuidelijke, daarna in zuidoostelijke richting over een totale lengte van 3300 M. een bassin wordt aangelegd, waarlangs ter weerszijden loodsen kunnen worden gebouwd en waarin ook gelegenheid kan worden gegeven tot het lossen van schepen in

lichters aan boeien; door een kanaal van 30 M. breedte en 4 M. diepte wordt het met de Haarlemmertrekvaart, waarin het over het terrein der Westergasfabriek ten oosten van het schutsluisje uitmondt, en door bestrate wegen met de Spaarndammerstraat eenerzijds en den Haarlemmerweg anderzijds in verbinding gebracht. Het noordelijk deel, dat den ingang vormt, zal over een lengte van 1200 M. een breedte verkrijgen van 230 M., terwijl het eigenlijke bassin in zijn definitieven vorm 400 M. breed zal zijn. De diepte zal aanvankelijk 10.50—A.P. zijn, doch er wordt op gerekend, dat die te zijner tijd op 12 M. kan worden gebracht. De kadeterreinen zijn op een breedte van 190 M. ontworpen. Indien de jaarlijksche toeneming der behoefte aan kadelengte niet boven 250 M stijgt, zal dit plan voor omstreeks dertig jaar voldoende zijn; is het nieuwe complex geheel in gebruik genomen, dan kan een tweede aan de westzijde daarvan worden aangelegd. De totale aanlegkosten worden zonder loodsen op *f* 17,000,000, met loodsen op *f* 23,000,000 geraamd.

In het plan is tevens aangegeven, op welke wijze de verbinding der nieuwe haven met den spoorweg ware tot stand te brengen. De aanduiding hiervan draagt echter geenszins een definitief karakter, doch dient slechts om aan te toonen, dat de verbinding technisch uitvoerbaar is te achten. Waar dit het geval is, mag op een voor alle betrokkenen bevredigende oplossing van de vragen, welke zich daarbij zullen voordoen, worden gerekend. Zoolang nog slechts enkele loodsen in gebruik zullen zijn, mag verwacht worden, dat aansluiting van het te maken haven-spoorweg-emplacement op den spoorweg Amsterdam—Zaandam kan worden verkregen en zal het vervoer naar het oosten nog door het Centraalstation kunnen geschieden, te meer omdat in het gedeelte der spoorwegplannen rondom Amsterdam, dat in de naaste toekomst tot uitvoering zal komen, een belangrijke verruiming van de doorlaatcapaciteit van dat station is begrepen. Voor het maken van een nieuwe verbinding, welke trouwens bij een aanleg in het oosten reeds onmiddellijk noodig zou zijn, blijft dus voldoende tijd over.

Daar voor de uitvoering van dit plan veel overleg moet geschieden met de aangrenzende waterbesturen, daarbij tot aankoop of onteigening der gronden is het te wenschen, dat de spoed de zaak bij mag blijven, en Amsterdam binnen korten tijd zal verkrijgen wat het noodig heeft een haven harer waardig.

Acustiek-verbetering.

Veelal wordt in kerken of gebouwen waar verglaasde bekleedingssteenen voor de muren zijn gebezigd, het nadeel ondervonden dat het geluid terugkaatst. Die bekleeding moge dan al een fraaier geheel leveren, voor de bestemming van het gebouw is zij schadelijk. Nu geeft een Duitsch vakblad de raad wanneer zich dat geval voordoet die steenen met tapijten, vilt of flanel te bedekken en onmiddelijk is het kwaad verholpen, het teruggeven van het geluid houdt geheel op. Dit is een gemakkelijk en goedkoop middel om toe te passen en gaat beter, dan zooals men zoo dikwerf beproefd heeft, het geheele gebouw van vorm te doen veranderen zonder nog dikwerf doel getroffen te hebben.

De stadswegen.

Meer en meer geraakt de bestrating van keien of klinkers minder in toepassing. Alle daarvoor in de plaats gekomene bewerkingen, hetzij hout, asphalt of beton pleiten steeds ten voordeele van het asphalt, en in de grootste steden ziet men dan ook gedurig den weg in een asphaltweg omgezet. In Parijs is dit ook een ernstig onderwerp van onderzoek geweest, vooral daarom belangrijk, omdat op het gebied van verkeer zulk een groote wijziging is gekomen. De paarden worden door auto's vervangen,

en dat maakt den meer gladden weg die voor de eerste minder wenschelijk is, voor de tweede echter hoogst gewenscht, en is het dus noodzakelijk aan die wegen een grootere uitbreiding te geven Het asphalt verkreeg daarbij de voorkeur, tevens als het materiaal, dat bij duurzaamheid grootere reinheid der wegen bevordert, en dus zeer in het belang der. gezondheid is. In Parijs stelt men zich voor, jaarlijks 100.000 meter asphaltweg te voltooien, en in zeven jaren al de hoofdwegen onder gelijke bestrating te hebben gebracht. Ook in Amsterdam is de verbetering reeds zeer belangrijk, en de drukst begaanbare wegen zijn op die wijze reeds ingericht. Voor de grachten met de nog hooge sluizen is de toepassing minder wenschelijk, en voldoet een goed gelegd en goed onderhouden klinkerweg daar beter. De toekomst van den weg schijnt na de veelvuldige toepassing te oordeelen, die in vele groote steden plaats vindt, dus op asphaltgebied te liggen.

Beknopt Leerboek der Waterbouwkunde,

door M. B. N. BOLDERMAN en A. W. C. DWARS.

De uitgever L. J. Veen kondigt weder een nieuwe uitgave aan, en wel een beknopt Leerboek der Waterbouwkunde, compleet in 7 à 8 afleveringen, met vele illustratiën, een boekdeel vormend van 450 pagina's, de prijs der aflevering is *f* 0.95. Wij leven in een vruchtbaren tijd, wat betreft de saâmstelling van boeken over Waterbouwkunde. Was Storm Buysing jarenlang de eenige en steeds een der beste uitgaven, dat veranderde, en in de laatste vijf jaren heeft Storm Buysing heel wat volgelingen verkregen. Dat was goed, omdat er 1e. veel verouderd was, 2e. zeer vele nieuwe vindingen, toelichting tot studie vereischten. Nu echter mag er wel weder eenige rust komen, wil het een het ander niet onmogelijk in bestaan maken Dat hebben de saâmstellers van dit beknopt leerboek dan ook begrepen. Zij moesten wat anders geven, zij moesten aanvullen, dan ook had hunne uitgave waarde. Daarin zijn zij uitstekend geslaagd, en heeft die uitgave daardoor zijn waarde, behoort bij die, welke reeds het licht zagen. In aflevering een worden behandeld de voorbereidende werkzaamheden, dan de grondwerken, en met uitstekende illustratiën worden de baggermolens, onderlossers, bakkenzuigers, zandzuigers, excavateurs, grijpers, elevators daarin toegelicht, en ook de berekening van kosten daarbij gevoegd, juist iets, wat bij andere uitgaven niet zoo uitvoerig behandeld word. In de volgende afleveringen komen de beschoeiïngen, duikers, sluizen, vaste bruggen, rijswerken, wegen, dijken en droogmakerijen aan de orde, en zeker met dezelfde nieuwheid in verdeeling. Alles pleit er dus voor, dat wij hier een goed boek rijker zijn geworden.

Prijsvraag Wandkalender, Architectura et Amicitia.

Op deze prijsvraag kwamen vijf ontwerpen in onder de motto's:

1. „Sepia"; 2. „In 't avonduur"; 3. „1913"; 4. „Cliché"; 5. „Van Z tot Z".

Volgens het Jury-rapport is met eenparig besluit aan Nr. 5 „Z tot Z" den eersten prijs toegekend. Vervaardiger bleek te zijn de Heer W. Bogtman te Haarlem.

ONTWERP VOOR EEN DUBBEL WOONHUIS.

VOORGEVEL.

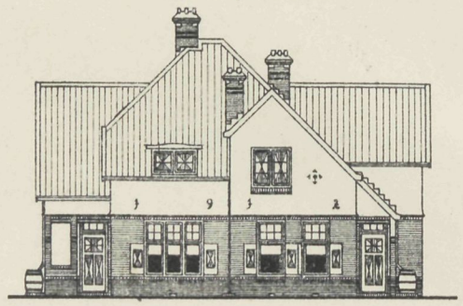

RECHTERGEVEL.

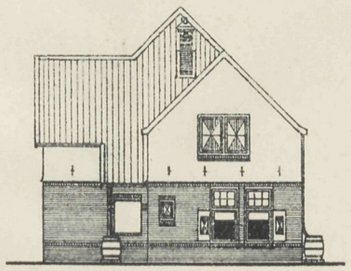

LINKERGEVEL.

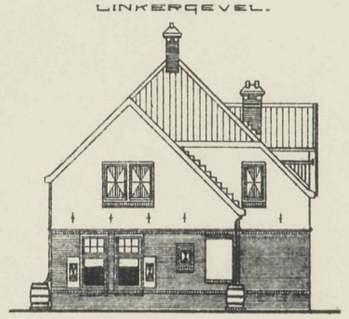

ACHTERGEVEL.

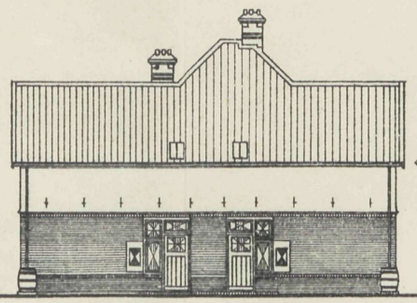

BREEDTE DOORSNEDE.

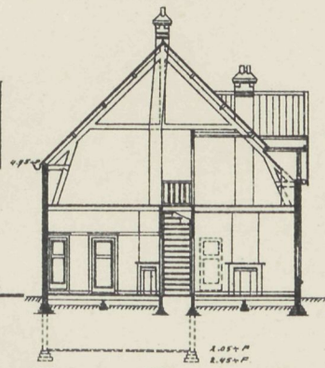

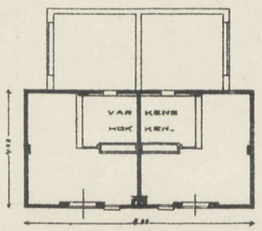

BEGANEGROND.

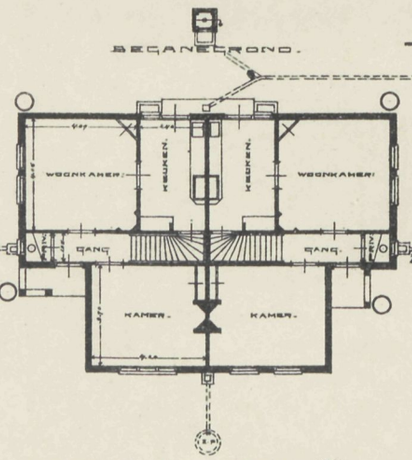

VERDIEPING.

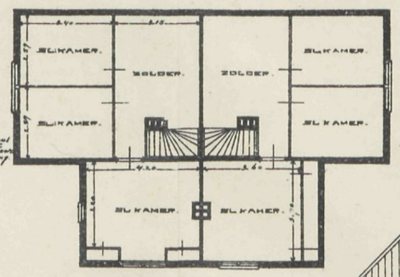

SCHUURTJES.

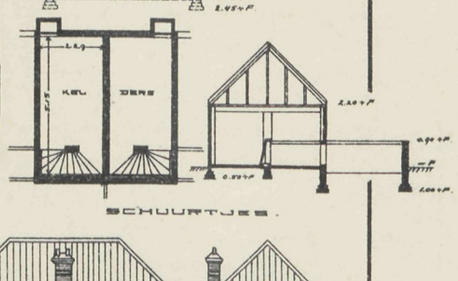

HEELSUM NOVEMBER 1911

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

19 December 1912 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 26.

Bij de Platen.

Ontwerp van twaalf woningen in drie blokken,
door J. J. HELLENDOORN, Bouwmeester.

Ook het eenvoudige kan zijne bekoring hebben, dat kan ook van deze woningen gezegd worden, die uiterlijk uitstekend voldoen en innerlijk een goed verdeelde ruimte geven. Twee kamers, een slaapkamer, keuken en waschplaats en op de zolderverdieping nog slaapvertrekken, een geheel dat geriefelijk, ruim en gezellig is in de bewoning.

Bouwvaktentoonstelling te Leipzig in 1913.

1913 is het jaar voor de tentoonstellingen. Daaronder neemt die van het bouwvak te Leipzig zeker de eerste plaats in, vooral ook om den fraaien aanleg die hiervan is gemaakt naar het ontwerp van de bouwmeesters G. Weidenbach en Tschammer. 't Was

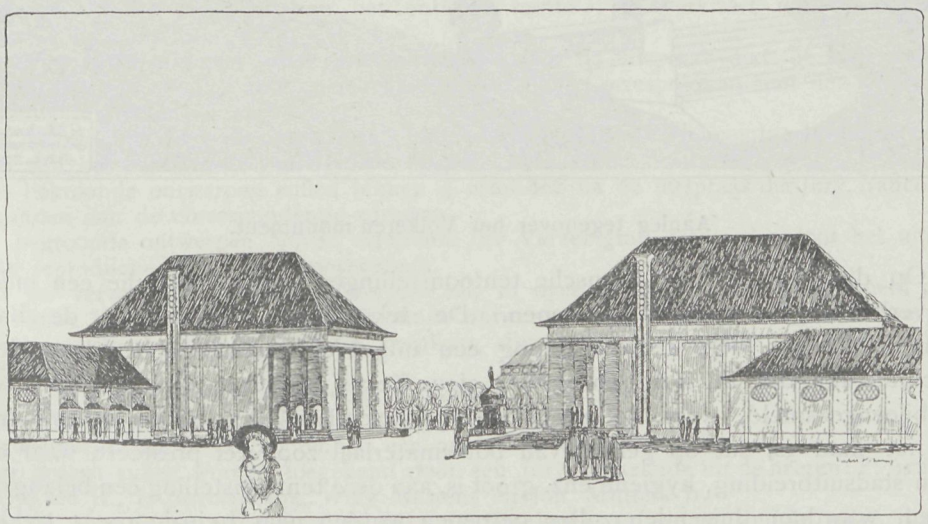

Hoofdingang.

ONTWERP VAN TWAALF WONINGEN IN DRIE BLOKKEN TE HENGELO (O).

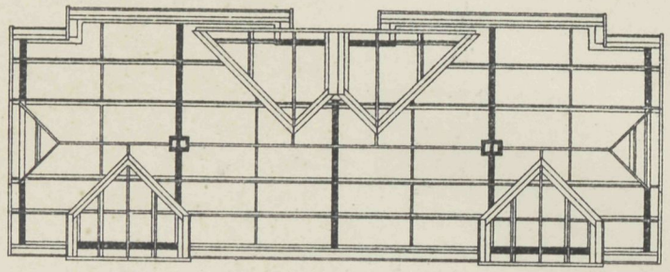

KAPGROND

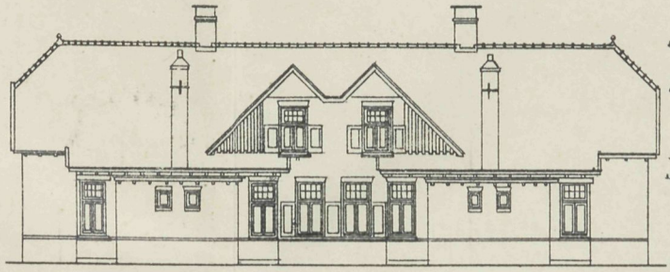

ACHTERGEVEL

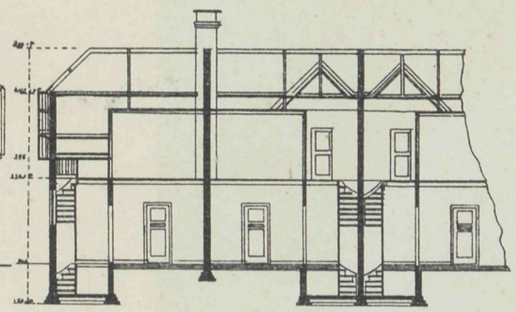

DOORSNEDE A-B

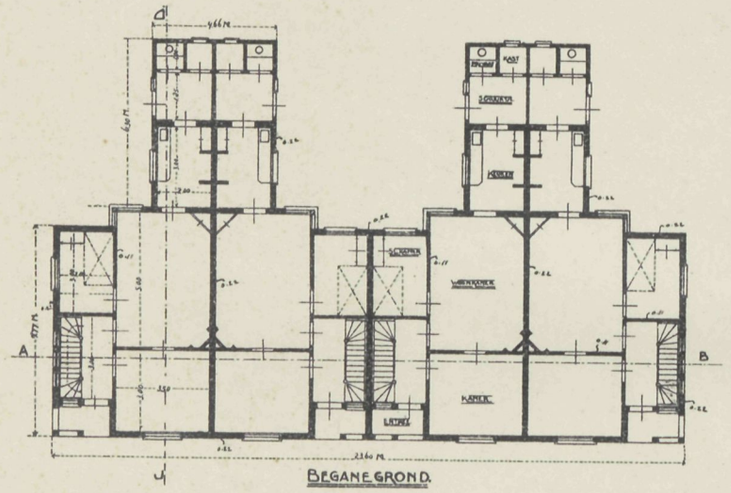

BEGANE GROND

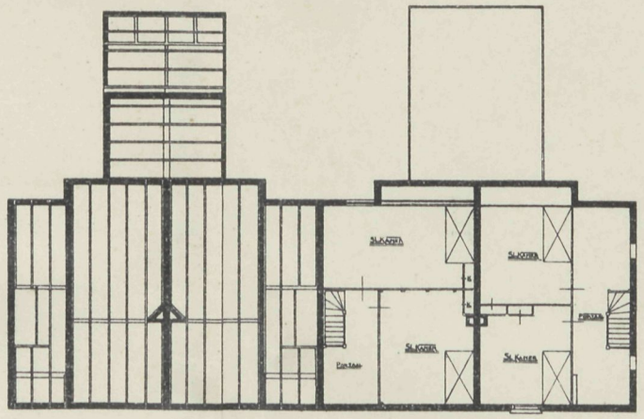

BALKGROND
en
ZOLDER PLAN

DOORSNEDE C-D

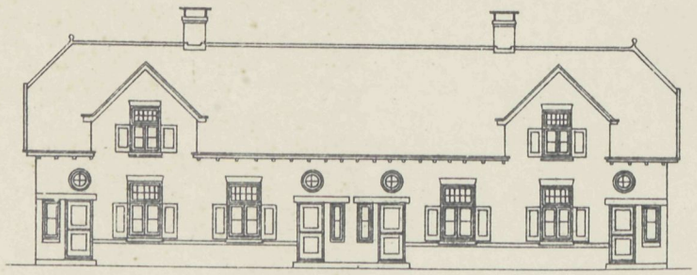

VOORGEVEL

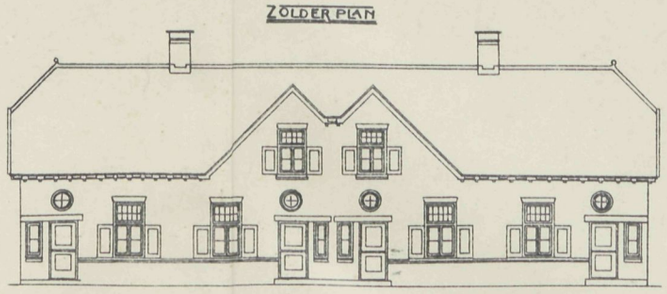

VOORGEVEL

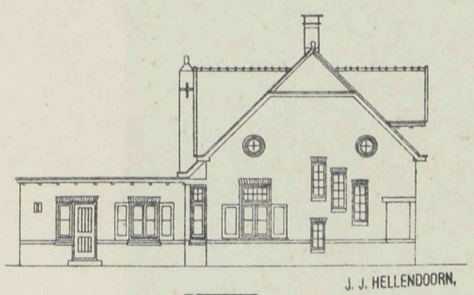

ZIJGEVEL

J. J. HELLENDOORN,
. Architect .

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

2 Januari 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 1.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Parkwachterswoning,

door G. MIDDENDORP.

Een in alle opzichten fraai gedacht ontwerp is de Parkwachterswoning, bestaande uit woon- en zitkamer, keuken, bergplaats en zolderverdieping met slaapvertrek. De gevels zijn allen zeer karakteristiek en sluit de toren zich daarbij gunstig aan. Het trasraam is bezet met een hardsteenen plint, ruw bewerkt, ook de dorpels en latijen zijn van dien steen. Het overige gedeelte van den gevel is wit gepleisterd. Het dak is gedekt met groen verglaasde pannen.

De Nieuwjaarswensch in den Stads-Schouwburg.

Thomasvaer en Pieternel hebben hunne jaarlijksche groeten weder aan het publiek gebracht. Gewoonlijk krijgt daarbij de architectuur ook zijn deel. Ook het Koninklijk Paleis op den Dam komt in herinnering. Terwijl beiden over het voor- en tegenkibbelen omtrent de voorgestelde wijziging, zegt Thomas:

»Deugt niet voor 't een en niet voor 't ander
waarop Pieternel betoogt",
Eens was het toch een puik Stadhuis.

Dat is geweest, zegt Thomas, maar nu vallen de stukken naar beneden.

Consoles, steenen ledematen,
Tot schrik der dappere soldaten.

En wanneer ze verder een bezoek brengen aan de nieuw gebouwde wijken op het Museumterrein, dan klinkt het op de herleving oude bouwstijlen doelend:

Ga maar eens naar 't Museumplein,
Je weet wel, bij het Sportterrein,
Daar merk je hoe in 't practisch heden

De achttiende eeuw wordt aangebeden,
Onwillekeurig loop je daar
Je dood te schamen voor je haar!
Je voelt je schoeisel en je kleeren
Niet met de omgeving harmonieeren,
In een woord net als Fernand Hüyck
Altijd in angst, maar zonder pruik.

Onder deze beschouwingen kwam de architectuur er ditmaal af, die zoo menigmaal op Nieuwjaar zich op pittige wijze doen kennen.

Bij de tekstfiguren.

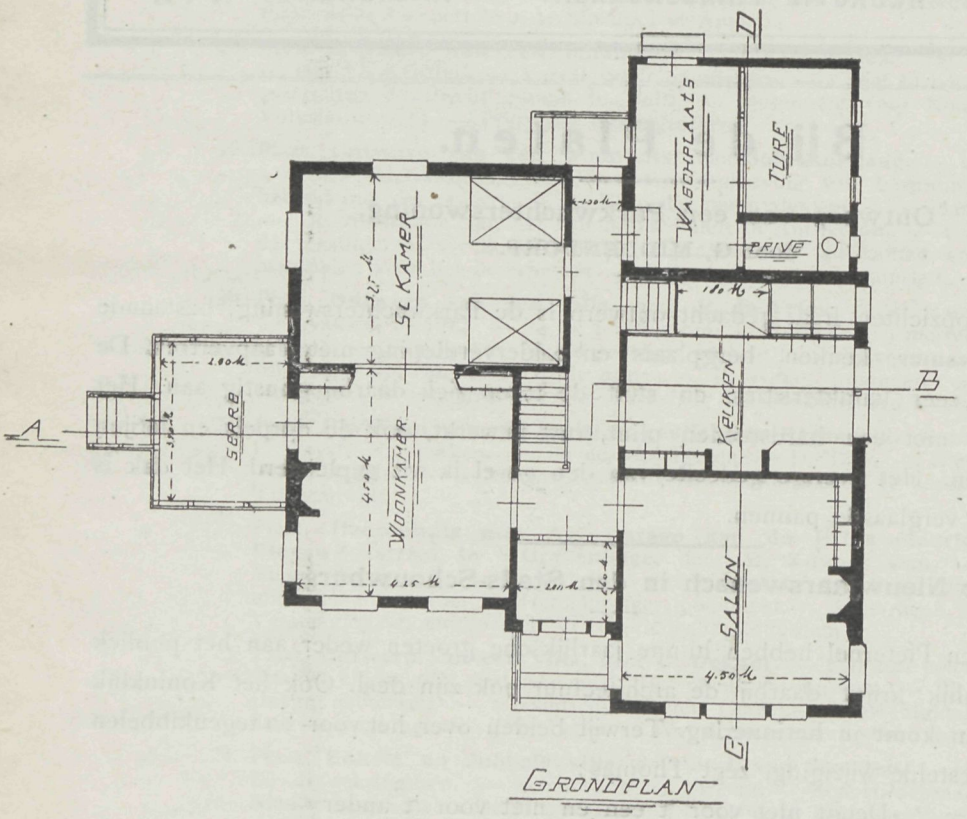

GRONDPLAN

De verschillende tekstfiguren vormen een woonhuis, gebouwd te Zuid-Wending, onder directie van den bouwmeester R. Boiten te Veendam. Een gerieflijk ingedeeld plan geeft aan den voorgevel een overdekten ingang, eerst een vestibule, dan het trappenruim, verder den gang. Rechts daarvan bevinden zich salon, keuken en waschplaats, links de woon- en slaapkamer. De woonkamer heeft bovendien een groote serre.

Het is een zeer behagelijk geheel, dat zich volkomen aanpast bij de landelijke omgeving.

E. N. T. O. S.

Voor de winkelramen van een der magazijnen in de Kalverstraat te Amsterdam, was het dezer dagen vol van kijkers. Daar stonden op schot gespannen twee fraaie teekeningen van het tentoonstellings-gebouw E. N. T. O. S. waarbij een perspectief die

op hoogst verdienstelijke wijze was ineengezet, en een toekomstig volgebouwd Amsterdam aan de overzijde van het IJ deed zien. — Aan bouwkundige teekeningen wordt gewoonlijk door het publiek weinig aandacht geschonken, de wijze echter waarop alles was voorgesteld, de correcte perspectief, daarbij de uitnemende stoffeering van het

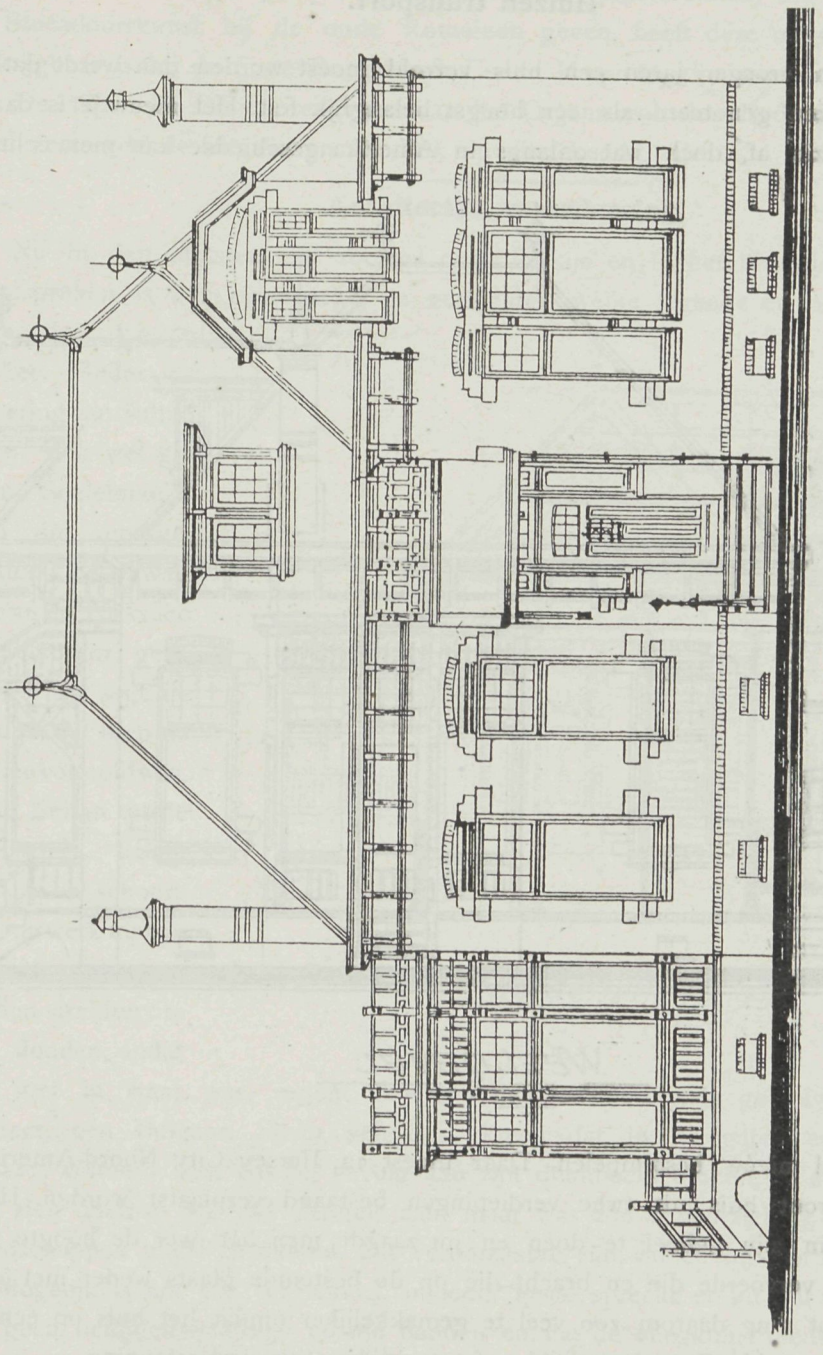

geheel gaf iets aantrekkelijks aan de teekening, die boeide en den voorbijganger tot stilstaan noopte. Het gebouw is eenvoudig, twee hoog opgaande torens waarvan een ruim uitzicht over het IJ kan verkregen worden. De balustrade van het uitzichtvlak is met bloemen getooid, die in werkelijkheid niet het effect zullen maken die de

teekening doet zien. De lijnen van het gebouw zijn flink gekozen, kloek en passend versierd, en zal van stad af gezien het geheel een zeer goeden indruk maken. Alles doet zien dat de architectuur in goede handen is.

Huizen transport.

Wanneer in vroeger jaren een huis verrold moest worden dan werdt dat in de geschiedenisboeken genoteerd als een hoogst belangrijk feit. Het nieuwtje is daar ook al in zekeren zin af, doch wat onlangs in Amerika geschiedde kan men echter wel

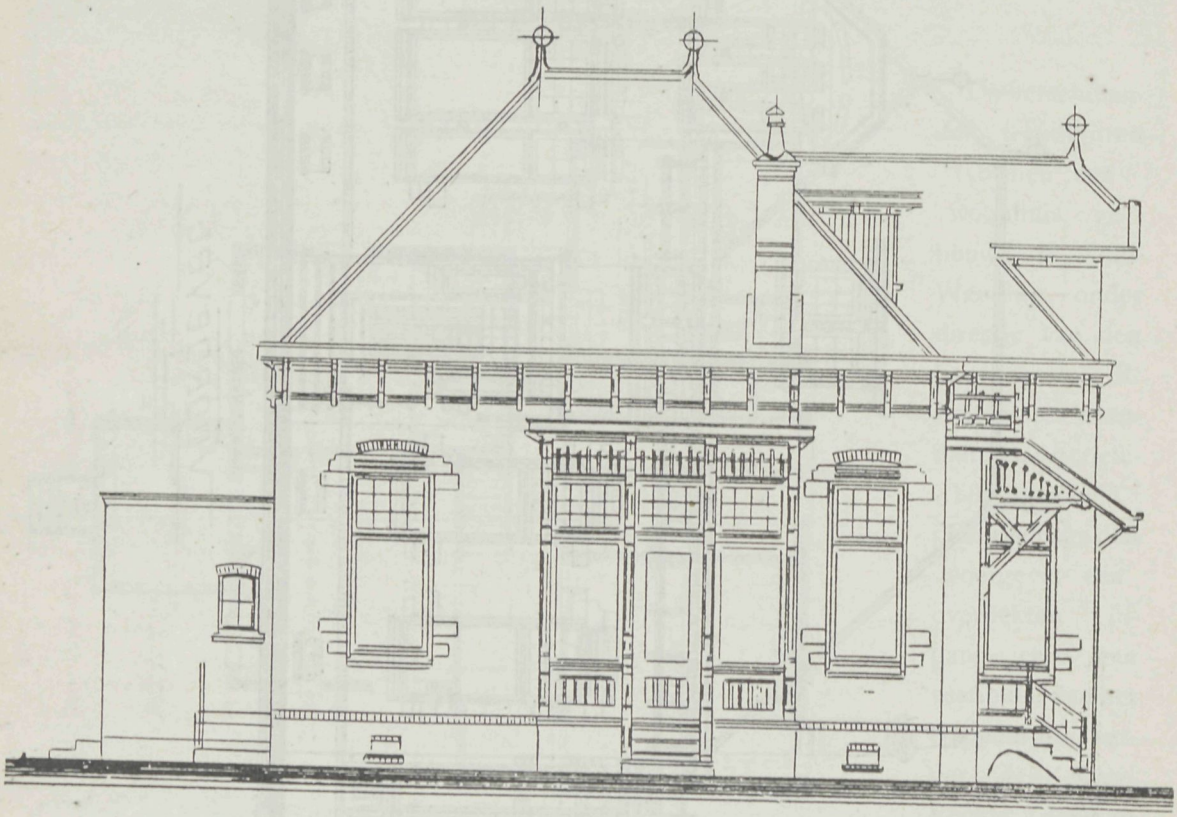

Westgevel

nog als geheel nieuw bestempelen. Daar moest in IJersey City Noord-Amerika, een nog al vrij groot huis uit twee verdiepingen bestaand verplaatst worden. Het ging moeilijk, dat in zijn geheel te doen en nu zaagde men het over de hoogte in twee gelijke helften, vervoerde die en bracht die op de bestemde plaats weder met elkander in verband. Dat ging daarom zoo veel te gemakkelijker omdat het huis op een vasten bodem was opgesteld, die gelegenheid gaf tot gelijkmatige ondersteuning.

In ons polderland waar de palen het huis verbinden zou dat zoo gemakkelijk niet gaan. Het blijft echter een stoute onderneming.

Nieuwe Uitgaven.

Als een herinnering aan de Vaktentoonstelling voor Stukadoorsbedrijf in 1912 September—October te Rotterdam gehouden, verscheen dezer dagen in druk de rede, toen over het Stucadoorsvak voorheen en thans, door den Heer A. W. Weissman uitgesproken. Uitstekend gedrukt en voorzien van plaatdrukken, die een denkbeeld van de Stucadoorskunst bij de oude Romeinen geven, heeft deze uitgave die voor *f* 0.50 verkrijgbaar is bij de firma Ruygrok & Co. te Haarlem, zijn waarde.

De Heer H. Doing, redacteur van het Orgaan van den Ned. Stucadoors-Patroonsbond verzorgde de uitgave en de druk op uitstekende wijze.

Architecten waardeering.

Nu in den laatsten tijd zooveel over Turkije en in het bizonder over Adrianopel is gesproken is het eigenaardig te vermelden welke legende er loopt over de aldaar bestaande groote moskee. Onder de regeering van Sultan Selim, ook wel genaamd Soeleiman II werd die moskee, een der meesterwerken van de Turksche architectuur, gebouwd. Nu zegt de legende, dat toen de moskee voltooid was, en de Sultan tot de wetenschap kwam dat deze het schoonste bouwwerk uit zijn rijk was, hij besloot om den architect te laten dooden, opdat deze niet in staat was, ergens anders weder zoo'n dergelijk gebouw te stichten. De architect, een Bulgaar, Sinan geheeten, kreeg dat in de gaten en toen de laatste minnaret voltooid was, gaf hij gevolg aan zijn denkbeeld om uit de stad te vliegen. Hij bond zich daartoe een stel vleugels aan, maar was zoo onvoorzichtig, te veel waarde en gereedschappen mede te nemen. Dit veroorzaakte zijn val en hij stortte dood ter aarde.

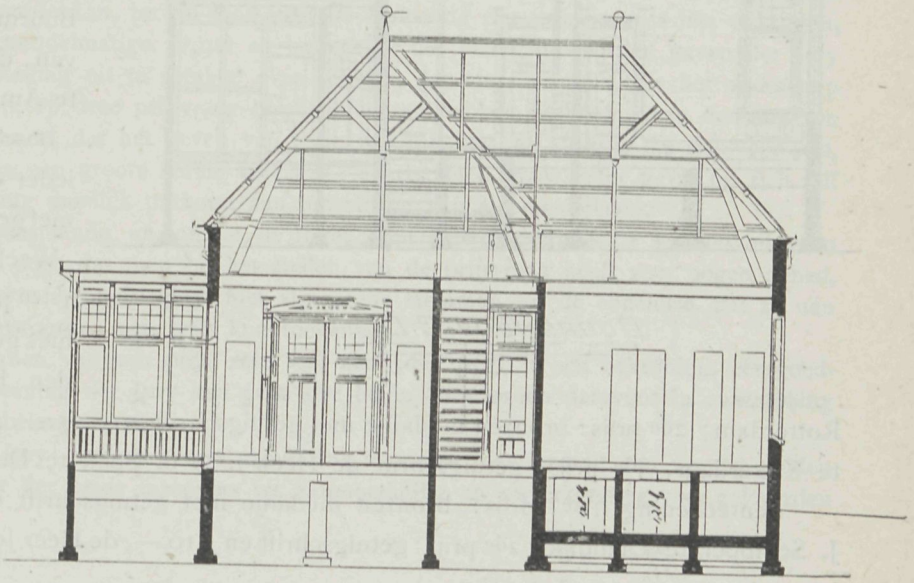

DOORSNEDE A-B

Mogelijk is het een verdichtsel, in ieder geval spreekt er uit dat de architecten ook toen geen benijdenswaardige positie hadden en dat de vliegkunst reeds toen beoefenaars had. Het is algemeen bekend welke fraaie architectuur die moskee heeft met zijn talrijke minnarets. Het koepeldak wordt gedragen door massieve zuilen van porphyr, de minnarets daarbij zijn tot 65 meter hoogte opgetrokken. Het is te wenschen dat dit voorname bouwwerk ongeschonden mag blijven.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap.

De prijsvragen hadden succes: Bioscooptheater 30; Wachthuisje voor de tram 28; Penteekening bestaand beeldhouwwerk 12 inzendingen.

De Jury bestaande uit de Heeren J. J. Gort; D. B. Logeman; Alb. Otten; W. F. C. Schaap en J. Herman de Roos deed de volgende uitspraak: Bioscooptheater 1sten prijs: zilveren medailje met getuigschrift en *f* 40.—, den Heer Jan Molenschot Jzn. te Watergraafsmeer; 2de prijs verdeeld in drieën tusschen de Heeren B. Buurman te Rotterdam, B. van den Nieuwen Amstel te Amsterdam en Fr. Hulsbosch te 's Gravenhage ieder een bronzen medailje met getuigschrift en *f* 10.—.

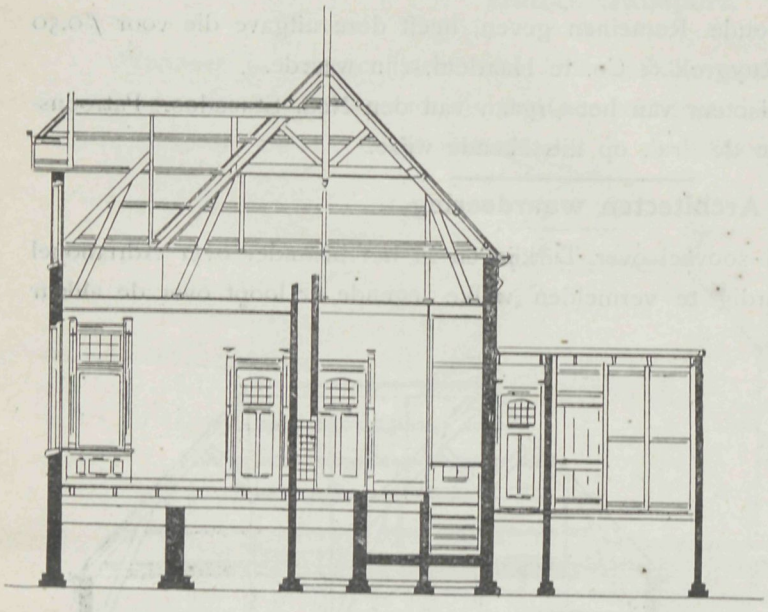

DOORSNEDE C-D

Wachthuisje voor de tram 1sten prijs: zilveren medailje met getuigschrift en *f* 35.—, den Heer B. Buurman te Rotterdam; 2de prijs: bronzen medailje met getuigschrift en *f* 15.—, de Heer C. Barentsen te Rotterdam; 3de prijs: getuigschrift de Heer J. v. d. Spek te Delft.

Penteekening 1sten prijs: bronzen medailje met getuigschrift en *f* 15.—, den Heer J. Schipper te Zaandijk; 2de prijs: getuigschrift en *f* 10.—, de Heer Joh. Briedé te Haarlem.

Nationale Prijsvraag van het Centraalblad der Bouwbedrijven.

Deze prijsvraag luidde als volgt:

„Men vraagt een verhandeling over het gebruik van baksteen versus beton en gewapend beton, voor het maken van gebouwen of gedeelten van gebouwen. De verhandeling moet het onderwerp uit aesthetisch, technisch en economisch oogpunt beschouwen en ten slotte tot een of meerdere conclusies leiden",

Den vastgestelden datum zijn *twee* antwoorden ingekomen, onder de motto's:

„Verschil van aard
Vaak vriendschap baart"

en „Evolutie".

Hier volgt het door de Jurry uitgebracht

Rapport over den uitslag der Nationale Prijsvraag van het Centraalblad der Bouwbedrijven.

De Jury heeft voor de bovengenoemde prijsvraag te Amsterdam vergaderd.

In de samenstelling der Jury is sedert het uitschrijven der prijsvraag een verandering gekomen. De heer A. C. C. van Hemert werd vervangen door den heer W. C. van Manen, Hiervan is tijdig in het Centraalblad kennis gegeven, terwijl er geen bezwaren tegen zijn vervanging zijn ingebracht.

Het aantal deelnemers aan de prijsvraag is ver beneden de algemeene verwachting gebleven; slechts twee antwoorden kwamen in. Niet alleen over de geringe deelname was de Jury algemeen teleurgesteld, maar ook de hoedanigheid der antwoorden was minder dan zij redelijkerwijze mocht verwachten. Uit de antwoorden bleek niet, dat er van het onderwerp eene bijzondere studie was gemaakt, terwijl van eigen waarneming of persoonlijke inzichten weinig viel te bespeuren. Een logische gedachtengang was dikwijls ver te zoeken en over het algemeen achtte de Jury de ingekomen antwoorden weinig wetenschappelijk. Wel is waar is het woord „wetenschappelijk" in het programma niet genoemd, maar in de bewoordingen daarvan, speciaal in het feit, dat gevraagd werd een „verhandeling", ligt opgesloten, dat gewenscht werd een wetenschappelijke behandeling van het onderwerp. Ook de volledigheid der antwoorden laat veel te wenschen over; aan sluizen, bruggen, viaducten en den geheele utiliteitsbouw is nagenoeg geen aandacht gewijd, terwijl op sommige punten de antwoorden zeer aan de oppervlake blijven, op andere punten daarentegeu noodeloos in détails wordt getreden, waarbij bovendien de Jury den indruk heeft gekregen, dat veel aan bestaande werken is ontleend. Iets bijzonders kon men in geen der beide antwoorden ontdekken, terwijl toch juist de bedoeling der prijsvraag is iets te krijgen, uitstekende boven het middelmatige. Opzet en bewerking der beide antwoorden gaven der Jury aanleiding hare teleurstelling uit te spreken over het feit, dat niet personen, die het onderwerp volkomen meester waren, op deze prijsvraag hunne krachten hebben beproefd. Aan den anderen kant valt niet te ontkennen, dat het geven van eene verhandeling, als de Jury die zich voorsteld, niet gemakkelijk is, en een groote studie vereischt; en dat men, waar ieder geval op zich zelf staat, in een verhandeling moeilijk ontkomt aan het stellen van algemeenheden.

Gelet op het bovenstaande en omdat de ingekomen antwoorden slechts zeer onvolkomen beantwoorden aan het doel, dat men bij het stellen van de prijsvraag heeft voor oogen gehad, kwam de Jury, na korte beraadslaging met algemeene stemmen tot de conclusie, dat zij aan geen der ingekomen antwoorden een prijs kon toekennen.

Immers, het toekennen van een prijs, zelfs van een 3den prijs, is een bekröning, een goedkeuring, en naar de meening der Jury kan geen der beide antwoorden daarvoor in aanmerking komen, omdat zij te onbelangrijk zijn.

Evenwel besluit de Jury eveneens met algemeene stemmen, een bedrag van veertig gulden toe te kennen aan ieder der beide inzenders ter aanmoediging en als erkenning voor geleverden arbeid.

De Jury:
H. P. Berlage.
G. W. van Heukelom.
W. C. van Manen.
D. J. van Wijk.
L. Zwiers.
H. Polano, *Rapporteur*.

Deze prijsvraag heeft reeds tot verschil van zienswijze aanleiding gegeven. De inzender toch van een der ontwerpen motto »evolutie« komt op tegen het jury rapport waarbij de antwoorden onvolledigheid wordt toegeschreven en wel met de bemerking, *dat er aan sluizen, bruggen, viaducten en den geheelen utiliteitsbouw weinig aandacht is geschonken*. Inzender meent dat de vraag alleen spreekt van gebouwen en dat dus de beoordeeling niet correct is waarom hij de aangeboden prijsverdeeling weigert te aanvaarden. Die handeling van den inzender komt ons zeer juist voor. Een ieder die de vraag leest, zal moeielijk op het denkbeeld komen, dat men sprekende van gebouwen of gedeelten daarvan, ook bedoelt bruggenbouw enz. Dat is uit de vraag in het geheel

niet op te maken. Wij moeten met het uitschrijven van prijsvragen voorzichtig zijn en de lust daarvoor niet vernietigen door verkeerd gestelde programma's of jury rapporten. Beantwoorden van prijsvragen vraagt tijd en arbeid en het gaat niet aan daar mede op lichtzinnige wijze om te springen. Vordert de vraag een correct antwoord ook het antwoord eischt een correct gestelde vraag. Dat is hier dan ook het geval en dan kan het in niemands brein opkomen daaruit te lezen dat ook den bruggenbouw daarbij is bedoeld, wat de bemerking in het jury rapport ten eenenmale ongegrond doet zijn en de waarde daarvan in dit opzicht niet verhoogt. Men zij toch indachtig dat meer nog dan de belooning een eerlijk en goed gesteld rapport waarde heeft voor den inzender want, is het eerste welkom en vergankelijk, het tweede vormt en heeft een blijvende waarde.

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Diploma Bouwkundig Opzichter.

Op *Maandag 24 Februari 1913* en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministrieele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1913 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig Teekenaar.

Op *Maandag 10 Maart 1913* en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministrieele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1913 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas).

Op *Maandag 31 Maart 1913* en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas)*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministrieele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1913 den leeftijd van 25 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

De examens worden afgenomen in het Gebouw der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen *vóór 15 Januari 1913* aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

De Candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen, die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.
